ROMAN

HHhH

Laurent Binet

PEGASUS

HHhH

Pegasus Yayınları: 903
Bestseller Roman: 387

HHhH BİR SUİKASTİN ANATOMİSİ
LAURENT BINET
Özgün Adı: HHhH

Yayın Koordinatörü: Yusuf Tan
Editör: Zeynep Tür
Düzelti: Halûk Kürşad Kopuzlu
Sayfa Tasarım: Meral Gök
Film-Grafik: Mat Grafik

Baskı-Cilt: Alioğlu Matbaacılık
Sertifika No: 11946
Orta Mah. Fatin Rüştü Sok. No: 1/3-A
Bayrampaşa/İstanbul
Tel: 0212 612 95 59

1. Baskı: İstanbul, Haziran 2014

ISBN: 978-605-343-320-0

Türkçe yayın hakları © PEGASUS YAYINLARI, 2014
Copyright © Editions Grasset & Fasquelle, 2010

Bu kitabın Türkçe yayın hakları Les Editions Grasset & Fasquelle'den alınmıştır.

Tüm hakları saklıdır. Bu kitapta yer alan fotoğraf/resim ve metinler Pegasus Yayıncılık Tic. San. Ltd. Şti.'den izin alınmadan fotokopi dâhil, optik, elektronik ya da mekanik herhangi bir yolla kopyalanamaz, çoğaltılamaz, basılamaz, yayımlanamaz.

Yayıncı Sertifika No: 12177

Pegasus Yayıncılık Tic. San. Ltd. Şti.
Gümüşsuyu Mah. Osmanlı Sk. Alara Han
No: 11/9 Taksim / İSTANBUL
Tel: 0212 244 23 50 (pbx) Faks: 0212 244 23 46
www.pegasusyayinlari.com / info@pegasusyayinlari.com

LAURENT BINET

HHhH

Fransızcadan Çeviren:
NAZAN YAZICIOĞLU

PEGASUS YAYINLARI

ÖVGÜLER

"Olağanüstü bir direniş hareketine son derece gerçekçi bir bakış açısı getiriyor... Edebi bir başyapıt. Bizlere tarihte gerçekten neler olduğunu anlatan etkileyici bir roman."

—Alan Riding, *The New York Times Book Review*

"Binet kitabını güncel bir öyküyle dokumuş; bu öykü kitabın nasıl yazıldığının öyküsü... Anlatısı son derece zekice, parlak ve postmodern. Çok etkileyici."

—James Wood, *The New Yorker*

"*HHhH* sarsıcı bir roman... Tarihsel kurgunun sınırlarının postmodern bir incelemesinin bu derece sürükleyici bir romana dönüşeceğini kim tahmin edebilirdi ki? Kesinlikle büyüleyici."

—Madeline Miller, NPR

"Muhteşem... Hayat dolu, kara mizahla bezenmiş ve çok yaratıcı."

—Carolyn Kellogg, *Los Angeles Times*

"Yıllardır okuduğum en iyi ve orijinal romanlardan biri... *HHhH* bir gerilim romanı kadar tempolu ve bu gerilimin sonunda dünyanın kaderi belli olacak..."

—Mike Fischer, Milwaukee Journal Sentinel

"[Binet] tarihteki güçlü anları nasıl bir araya getireceğini çok iyi biliyor."

—Susannah Meadows, *The New York Times*

"*HHhH* çok parlak bir roman."

—Michel Basilières, *The Toronto Star*

"Çok sürükleyici... *HHhH* çok canlı, nefes nefese ve baştan sona muhteşem."

—Weston Cutter, *Kenyon Review*

"Laurent Binet'nin romanını sınıflandırmak çok güç. Tüm söyleyebileceğim Milan Kundera'nın erken dönem eserlerindeki, yerçekimini yeniden tanımlayan bir ağırlık ve hafiflik dengesine sahip olduğu."

—Janice Turner, *The Times*

"Kesinlikle harika... Yalnızca birkaç sayfa okunduğunda bile nefes kesecek, güldürecek ve ağlatacak güce sahip."

—*Savidge Reads*

"*HHhH* çok şaşırtıcı, merak uyandıran ve dokunaklı bir roman. Yazar korkunç tarihsel gerçekliklerden yola çıkarak edebi sanat üretmenin sancısıyla ustalıkla baş ediyor."

—Wells Tower

"Heydrich suikastını ve sonuçlarını son derece gerçekçi bir biçimde canlandırıyor."

—John Le Carré, *Telegraph*

Birinci Bölüm

"Bir kez daha, bir yazarın fikirleri tarih ağacında lekeler oluşturuyor. Ama hayvanı taşınabilir kafesine sokacak hileyi bulmak
bizim görevimiz değil."
Osip Mandelştam, *Romanın Sonu*

1

Gabčík, adı bu, gerçekten yaşamış biri. Apartman dairesinin panjurlarının arkasında tek başına, küçük demir bir yatağın üzerine uzanmış bir halde karanlığa dalıp dışarıyı dinlemiş, Prag tramvaylarının o çok tanıdık gıcırtısını duymuş mudur? Buna inanmak istiyorum. Prag'ı iyi tanıdığım için tramvayın numarasını (belki değişmiştir), güzergâhını ve Gabčík'in kapalı panjurların arkasında uzanmış, düşünerek ve dışarıyı dinleyerek beklediği yeri tahmin edebiliyorum. Prag'dayız, Vyšehradská ve Trojička'nın kesiştiği köşede 18 (veya 22) numaralı tramvay, Botanik Bahçesi'nin önünde durdu. Yıl tam da 1942. Kundera *Gülüşün ve Unutuşun Kitabı* adlı romanında, kahramanlarına isim vermeye mecbur olduğu için utandığını söyler. Tomas, Tamina ve Tereza'larla dolup taşan romanlarında bu utanç pek sezilmese de ne demek istediğini anlayabiliriz: Gerçekçi olmak için çocukça bir endişe içinde olduğu veya en iyi ihtimalle sadece uygun gördüğü için, uydurulmuş bir ismin uydurulmuş bir kahramana verilmesinden daha bayağı ne olabilir? Bana göre, Kundera daha da ileri gitmiş olmalı: Bir kahraman yaratmaktan daha bayağı ne olabilir?

Ama Gabčík gerçekten yaşadı ve ona hitap edildiğinde cevap verdiği isim gerçekten de buydu (her zaman olmasa da). Hikâyesi, olağanüstü olduğu kadar gerçektir de. O ve arkadaşları, benim

gözümde, insanlık tarihinin en büyük direniş hareketlerinden birini ve İkinci Dünya Savaşı'nın tartışmasız en büyük direnişini gerçekleştiren kişilerdir. Uzun zamandır onun anısına olan saygımı göstermek istiyordum. Uzun zamandır onu, panjurları kapalı ve pencereleri açık bu küçük odada uzanmış, Botanik Bahçesi'nin önünde duran tramvayın (hangi yöne gidiyor? Bilmiyorum) gıcırtılarını dinlerken görüyorum. Ama bu imgeyi kâğıda döksem, şu anda sinsice yapmakta olduğum gibi, anısına olan saygımı gösterebileceğimden emin değilim. Ben bu adamı bayağı bir kahramana, gerçekleştirdiklerini de edebiyata indirgiyorum. Alçakça bir dönüştürme, ama ne yapabilirim ki? Bu imgeyi ona bir töz kazandırmayı, en azından, denemeden hayatım boyunca ardımdan sürüklemek istemiyorum. Ve umarım ki bu muhteşem hikâyeyi bir kurguya dönüştürecek cila ne kadar parlak ve kör edici olursa olsun, ardında yatan tarihî gerçekliği görmenizi engellemez.

2

Tam olarak babamın bana ilk kez bu hikâyeden ne zaman bahsettiğini hatırlamıyorum ama lojmandaki evimizdeki odamda onu "partizan", "Çekoslovaklar", belki "suikast", pek tabii ki "infaz" sözcüklerini ve "1942" derken görebiliyorum... Kitaplığında Jacques Delarue tarafından yazılmış *Gestapo Tarihi*'ni bulmuş, okumaya başlamıştım. Elimde bu kitabı gören babam, SS şefi Himmler ile onun sağ kolu, Bohemya ve Moravya Genel Valisi Heydrich hakkında yorumlar yapmıştı. Ve Londra tarafından gönderilen Çekoslovak bir komandodan ve bu suikasttan söz etmişti. Suikastın ayrıntılarını bilmiyordu (o zaman bu tarihsel olay henüz zihnimde şu andaki yerini almadığından, benim de

ona sormak için bir nedenim yoktu) ama babamda, onu etkilemiş bir olayı anlatırken (genelde bir şeyi yüz kez anlatır, mesleki deformasyon nedeniyle veya belki de sadece yapısından dolayı, tekrar etmeyi sevdiğinden) ortaya çıkan o belli belirsiz coşkuyu sezmiştim. Babamın, bu hikâyeye verdiği önemin bilincinde olduğunu sanmıyorum, çünkü yakın zamanda ona bu konuyla ilgili bir kitap yazmak niyetinde olduğumu söylediğimde, özel bir heyecan ifadesi olmaksızın, sadece nezaketen merak ettiğine dair bir izlenim edindim. Ama biliyorum ki onda benim üzerimde yarattığı kadar güçlü bir etki yaratmasa da bu hikâye onu her zaman çekmiştir. Bu kitabı yazmayı, babama, o zaman henüz bir tarih öğretmeni olmasa da, bir yeni yetmeye tarihi birkaç cümleyle anlatmayı bilen bir baba tarafından söylenmiş bu sözcüklerin meyvelerini sunmak için de istiyorum.

3

İki ülkenin ayrılmasından çok önce, henüz bir çocukken bile, Çekler ile Slovakları birbirlerinden ayırabiliyordum. Tenis sayesinde. Örneğin biliyordum ki Ivan Lendl Çek'ti, Miloslav Mécir ise Slovak. Ve Çek Lendl'ın o kadar çalışkan, soğuk ve antipatik (ama aynı zamanda 270 hafta boyunca seri başı olan ve sadece Pete Sampras'ın 286 haftayla kırdığı dünya rekorunu elinde bulunduran tenisçi) olmasına karşın Slovak Mécir daha rahat, daha yetenekli, daha sempatik bir oyuncuydu. Babamdan bir de savaş sırasında Slovakların işbirliği yapmasına karşın Çeklerin direndiğini öğrenmiştim. Zihnimde bu (o zaman dünyanın şaşırtıcı karmaşıklığını algılama kapasitem çok yetersizdi) doğal olarak tüm Çeklerin direnişçi, tüm Slovakların da işbirlikçi olduğu anlamına geliyordu. Fransa'nın durumunu ise bir an bile düşün-

memiştim. Biz Fransızlar *hem* işbirliği yapıp *hem de* direnmemiş miydik? Gerçeği söylemek gerekirse sadece Tito'nun Hırvat olduğunu öğrenince (tüm Hırvatlar işbirliği yapmamıştı ve aynı şekilde tüm Sırplar da belki direnmemişlerdi) Çekoslovakya'nın savaş sırasındaki durumu hakkında daha net bir görüş sahibi olmaya başladım. Bir tarafta Almanlar tarafından işgal edilmiş ve Reich'a eklenmiş –bu, Büyük Almanya'nın bir parçası olmak ve pek de özenilecek bir durum olmayan protektora statüsü anlamına geliyordu- Bohemya ve Moravya vardı (başka bir deyişle şimdiki Çek Cumhuriyeti). Diğer tarafta ise, teorik olarak bağımsız fakat Naziler tarafından uydulaştırılmış Slovak devleti vardı. Kuşkusuz, bu her birinin kendi özel durumu hakkında peşin bir yargıya varılmasını gerektirmez.

4

Doğu Slovakya'da askerî bir akademiye Fransızca öğretmeni olarak gelmeden önce, 1996'da Bratislava'ya gittiğimde büyükelçilikteki savunma ataşesinin sekreterine sorduğum ilk sorulardan biri (valizlerimin yanlışlıkla İstanbul'a gittiği haberinden sonra), bu suikast hikâyesi hakkındaydı. Soğuk savaş bittiğinden beri diplomasiyle uğraşan ve eskiden Çekoslovakya'da telefon dinleme konusunda uzman bir başçavuş olan bu zarif insan, bana bu davanın ilk ayrıntılarını verdi. Öncelikle, suikastı yapan iki kişiydi: Bir Çek ve bir Slovak. Misafiri olduğum ülkeden operasyona katılan birinin çıktığını öğrendiğime sevinmiştim (o halde Slovak direnişçiler de vardı). Operasyon sırasında olanlar hakkında çok az bilgisi vardı, sanırım Heydrich'in arabasına ateş edildiği anda silahlardan biri tutukluk yapmıştı (ve bu vesileyle olaylar sırasında Heydrich'in arabada olduğunu öğreniyordum).

Ama özellikle sonrası merakımı kamçılıyordu: Bu iki partizan ve arkadaşları bir kilisede nasıl rehin kalmışlar ve Almanlar onları orada nasıl boğmaya çalışmışlardı? Garip bir hikâye. Daha çok ayrıntı istiyordum. Ama başçavuş daha fazlasını bilmiyordu.

5

Slovakya'ya geldikten kısa bir süre sonra, genç, güzel bir Slovak kadına rastladım ve aşağı yukarı beş yıl sürecek tutkulu bir hikâye yaşayacağım bu kadına çılgınca âşık oldum. Eksik kalan bazı bilgileri ondan edindim. Öncelikle bu olayda başrolü oynayanların adlarını öğrendim: Jozef Gabčík ve Jan Kubiš. Gabčík Slovak'tı ve Kubiš de Çek; soyadları yanılmayı mümkün kılmıyordu. Bu iki insan, tarihsel manzarayla bütünleşmiş görünüyorlardı. Söz konusu kadın, Aurélia, sanırım kendi neslinin tüm Çek ve Slovak çocukları gibi, onların adını okulda öğrenmişti. Hikâyenin sadece ana hatlarını biliyordu, başçavuştan fazlasını değil. Hep kuşkulandığım şeyin, bu hikâyenin en olağanüstü kurgudan bile daha yoğun ve inanılmaz olduğunu öğrenmek için üç yıl beklemem gerekecekti. Ve bunu, neredeyse tesadüfen keşfettim.

Aurélia için Prag'ın merkezinde, Vyšehrad Şatosu ve Karlovo Náměstí (Karl Meydanı) arasında bir apartman dairesi kiralamıştım. Bu meydandan, Çeklerin, "dans eden ev" anlamına gelen, "Tančicí Dům" diye adlandırdıkları, havada dalgalanıyormuş gibi duran garip bir cam evin bulunduğu, nehre çıkan bir sokak bulunur: Resslova Ulice. Resslova Caddesi'nden aşağı inerken sağ tarafta bir kilise vardır. Kilisenin mezar odasına açılan, etrafını bir taşın çevrelediği havalandırma mazgalında sayısız kurşun izleri görülebilir. Bir levhanın üstünde, başka isimlerin yanı sıra

Gabčík ve Kubiš'in adları ve alınyazılarının sonsuza kadar bağlandığı Heydrich'in adı da yazar. Bu mazgalın önünden onlarca defa, ne bu kurşun izlerini ne de levhayı fark etmeden geçtim. Ama bir gün önünde durdum. Suikasttan sonra paraşütçülerin sığındıkları kiliseyi bulmuştum.

Kilisenin açık olduğu saatte, Aurélia'yla birlikte kiliseye gittik ve mezar odasını ziyaret ettik.

Her şey oradaydı.

6

Altmış yıldan uzun bir süre önce burada gerçekleşmiş olan dramın izleri hâlâ taptaze duruyordu; dışarıdan görünen bu hava deliğinin karşısında birkaç metre derinliğinde bir tünel, duvarlarda ve tonozlu tavanda kurşun delikleri ve iki küçük ahşap kapı vardı. Ayrıca altında Çekçe ve İngilizce yazılmış bir metnin bulunduğu paraşütçülerin fotoğrafları da vardı. Hainin adı, bir yağmurluk, bir evrak çantası, bir bisiklet, kritik bir anda tutukluk yapmış Sten marka bir makineli tüfek, anılan kadınlar, yapılan tedbirsizlikler, Londra, Fransa, lejyonerler, sürgünde bir devlet, Lidice adında bir köy, Valčik adında genç bir gözcü, yine kritik bir zamanda geçen bir tramvay, bir ölü maskesi, ihbar edenlere verilecek on milyon korunalık bir ödül, siyanür kapsülleri, el bombaları ve onları atan insanlar, radyo vericileri ve kodlanmış mesajlar, ayağı burkulmuş biri, sadece İngiltere'den sağlanabilecek penisilin, "Cellat" denen adamın boyunduruğu altında tüm bir şehir, gamalı haçlı bayraklar ve kurukafalı amblemler, İngiltere için çalışan Alman casuslar, patlak lastikli siyah bir Mercedes, bir şoför, bir kasap, bir tabut etrafında ünlü kişiler, kadavrala-

rın üzerine eğilmiş polisler, berbat misillemeler, yücelik, delilik, zayıflık ve ihanet, cesaret ve korku, umut ve keder, insanlığın birkaç metrekareye sığmış tüm tutkuları, savaş, barış, sürgüne gönderilmiş Yahudiler, katledilmiş aileler, kutsanmış askerler, intikam ve politik hesaplar, yaptığı başka şeylerin yanı sıra keman çalıp eskrim yapan bir adam, mesleğini hiç icra edememiş bir çilingir, sonsuza kadar bu duvarlara kazınmış Direniş ruhu, yaşam güçleriyle ölüm güçleri arasındaki savaş, Bohemya, Moravya ve Slovakya, birkaç taşa sığdırılmış tüm dünya tarihi vardı.

Dışarıda yedi yüz SS vardı.

7

İnternette gezerken, Heydrich rolünü Kenneth Branagh'ın oynadığı *Komplo* adlı bir film olduğunu keşfettim. Gönderme ücreti dâhil beş avro olan bu DVD'yi hemen satın aldım ve üç günden kısa bir sürede elime geçti.

Konusu, 20 Ocak 1942'de yapılan Wannsee Konferansı'ydı. Bu konferansta Heydrich'e Eichmann eşlik etmiş ve yalnızca birkaç saat içinde Nihai Çözüm'ün uygulama koşulları belirlenmişti. O tarihte toplu katliamlar Polonya ve Rusya'da yeni başlamıştı. Ama bu görev, yüzlerce hatta binlerce kurbanı makineli tüfeklerle katletmeden önce onları bir tarlada veya ormanda toplamaktan haz duyan *Einsatzgruppen* adlı SS idam komandolarına verilmişti. Bu yöntemin yarattığı problem, cellatların sinirlerini yıpratması ve SD veya Gestapo kadar katılaşmış grupların bile moralini bozuyor olmasıydı. Himmler'in kendisi bile katıldığı bu toplu katliamlardan birinde bayılacak noktaya gelmişti. Bunu takiben SS'ler, insanları tıka basa doldurdukları kamyonların içine

egzoz gazı vermeyi âdet edindiler ama bu teknik de yeterince gelişmiş değildi. Sorumluluğu Heydrich'e verilen Yahudi katliamı, Wannsee'den sonra, sadık Eichmann'ın titizliğiyle, lojistik, sosyal ve ekonomik olarak çok geniş çapta yönetildi.

Kenneth Branagh'ın yorumu oldukça iyi. Sert bir otorite ile aşırı bir alçak gönüllülüğü bir araya getirmesi, Heydrich karakterini son derece rahatsız edici kılıyor. Bununla birlikte gerçek Heydrich'in, hangi koşulda olursa olsun içten veya sahte bir alçak gönüllülük gösterisinde bulunabildiğini hiçbir yerde okumadım. Aynı zamanda filmin çok kısa bir sahnesinde kişiliğinin hem tarihsel hem psikolojik boyutları çok iyi bir şekilde yeniden yapılandırılıyor. İki SS üyesi kendi aralarında olayları tartışıyorlar. Biri diğerine Heydrich'in aslında Yahudi kökenli olduğunu duyduğunu söylüyor ve arkadaşına bu söylentinin uydurma olduğuna inanıp inanmadığını soruyor. Diğeri ona zehir gibi bir cevap veriyor: "Neden bu soruyu doğrudan ona sormuyorsun?" Bunun düşüncesi bile arkadaşının renginin solmasına yetiyor. Hâlbuki Heydrich'in babasının Yahudi olmasının uzun süre peşini bırakmadığına, gençliğini zehirlediğine dair bir söylenti var. Bu söylentinin gerçekliğine dair bir kanıt yok ama gerçeği söylemek gerekirse öyle olsaydı bile bir SS ve Nazi Partisi Gizli Servis Şefi olarak Heydrich hiç zorluk çekmeden soyağacındaki tüm izleri yok edebilirdi.

Bu film Heydrich'in perdede ilk görünüşü değil, çünkü suikasttan bir seneden daha kısa bir süre sonra, hemen 1943 yılında, Bertolt Brecht'in senaryosu üzerine Fritz Lang *Cellatlar da Ölür* adlı bir propaganda filmi yapmıştı. Bu film, olayların izini pek gerçekçi biçimde olmasa da (Fritz tabii ki olayların gerçekte nasıl olduğunu bilmiyordu ve doğal olarak tüm gerçekleri ortaya çıkarma riskini almak da istemezdi), çok büyük bir maharetle sürüyor. Heydrich, işgalciler ve yörenin diğer önde

gelenleri tarafından sıkıştırılan ve katil ihbar edilmezse misilleme olarak infazla tehdit edilen bir akademisyen babanın genç kızının evinde mülteci olarak bulunan, Direniş üyesi, Çek bir doktor tarafından öldürülür. Olağanüstü dramatik bir şekilde ele alınmış olan kriz, (şüphesiz bu Brecht'in alametifarikası) Direnişçilerin sorumluluğu nankör bir işbirlikçiye yüklemeyi başarmasıyla çözülüyor ve işbirlikçinin ölümüyle olay da film de bitiyor. Gerçekte bu krizi ne partizanlar ne de Çek halkı böylesine ucuz atlatabildi.

Fritz Lang, Heydrich'i efemine bir sapık, elindeki kırbacı bozuk ahlakının ve zalimliğin altını çizen yoz biri gibi, biraz kabaca canlandırmayı seçmiş. Heydrich gerçekten de sapkın bir cinselliği varmış gibi görünür ve kişiliğiyle çelişen kadınsı bir sesi vardır ama kibrinin, katı tavırlarının ve mutlak Ari görünüşünün, filmde kırıtarak yürüyen bu yaratıkla hiç ilgisi yoktu. Açıkçası, daha benzer bir temsil bulmaya çalışılırsa, Chaplin'in *Büyük Diktatör* filmini izlemenin yararı olacaktır: Diktatör Hynkel'i iki yardakçısının yanında görürüz. Adamlardan biri, açıkça Göring'i model alan şişman bir budalayken, diğeri kurnaz, soğuk ve katı görünen ince uzun bir tiptir. Bu, minik bıyığıyla şekilsiz bir sıçanı andıran Himmler değil, onun son derece tehlikeli sağ kolu Heydrich'tir.

8

Belki de yüzüncü kez, Prag'a döndüm. Başka genç bir kadın, muhteşem Natacha ile birlikte (adına rağmen Fransız; hepimiz gibi, komünistlerin kızı) kilisenin mezar odasına gittim. O gün millî bayram dolayısıyla kapalıydı ama karşısında daha önce

hiç fark etmediğim bir bar gördüm; adı "Paraşütçüler"di. Barın duvarları olayla ilgili fotoğraflar, belgeler, freskler ve afişlerle kaplıydı. Arka taraftaki duvarda, sürgündeki Çek ordusu komandolarının görevleri için hazırlandıkları, farklı askerî üs noktalarını gösteren büyük bir Büyük Britanya haritası vardı. Natacha'yla bir bira içtim.

Ertesi gün, açık olduğu bir saatte tekrar kiliseye gittik. Natacha'ya kilisenin bodrumunu gösterdim ve benim isteğim üzerine birkaç fotoğrafını çekti. Holde suikastı anlatan bir kısa film gösteriliyordu. Olay yerine gitmek için bu dramın yaşandığı yerleri zihnime not etmeye çalıştım ama şehir merkezinden çok uzakta, bir banliyödeydiler. Sokakların ismi değişmişti, saldırının yapıldığı yeri tam olarak belirlemekte hâlâ güçlük çekiyorum. Mezar odasının çıkışında iki dilde yazılmış bir sergi ilanı kitapçığı edindim. Çekçe *Attentát*, İngilizce olarak da *Assassination*[1] yazıyordu. Bu iki başlığın arasında, etrafı baştan aşağı üniformalı Alman resmî görevlileriyle çevrili ve yanında bölgedeki sağ kolu Sudèteli Karl Hermann Frank olan Heydrich'i lambrili merdivenlerden çıkarken gösteren bir fotoğraf vardı. Heydrich'in yüzüne kırmızı bir nişan tahtası basılmıştı. Sergi, metro istasyonu Florenc'e uzak olmayan Askerî Müze'deydi ama tarihiyle ilgili hiçbir bilgi yoktu (sadece müzenin açılış ve kapanış saatleri belirtilmişti). Aynı gün oraya da gittik.

Müzenin girişinde oldukça yaşlı, ufak tefek bir hanım bizi içtenlikle karşıladı. Orada ziyaretçi görmekten çok mutlu olmuşa benziyordu ve bizi diğer galerileri de gezmeye davet etti. Ama bu yaşlı hanıma da belirttiğim gibi, sadece bir bölüm ilgimi çekmişti: Kocaman bir Hollywood korku filmi afişi gibi görünen, kaba mukavvadan girişiyle Heydrich'le ilgili sergi. Bu serginin sürekli olup olmadığını merak etmiştim. Herhalde müzenin tümü gibi

1 (İng.) Suikast. (ç. n.)

bu da ücretsizdi ve nereli olduğumuzu soran bu ufak tefek hanım bize İngilizce bir kılavuz verdi (kılavuzda sadece İngilizce ve Almanca seçenekleri olduğu için üzgündü).

Sergi, tüm beklentilerimin üzerindeydi. Orada gerçekten her şey vardı: Fotoğrafların dışında mektuplar, afişler, farklı belgeler, paraşütçülerin silahları, İngilizlerin hizmetleriyle dolu dosyalar, görev değerlendirmeleri, patlamış lastiği ve arka sağ kapıdaki kurşun deliğiyle Heydrich'in Mercedes'i, fotoğraflarıyla birlikte duran pasaportlarının yanında bir âşığın metresine yazdığı, Lidice'deki katliama neden olan uğursuz mektup ve o zaman olanlarla ilgili insanı şaşkına çeviren sayısız belge vardı. Çok fazla isim, tarih ve ayrıntı olduğunu bilmeme rağmen heyecanla notlar aldım. Çıkarken yaşlı hanıma, bana ziyaretim için vermiş olduğu, içinde sergiyle ilgili fotoğrafların ve yorumların bulunduğu kitapçığı satın alıp alamayacağımı sordum. O da bana üzgün bir tavırla, "Hayır," dedi. Bu çok güzel hazırlanmış kitapçık, elde ciltlenmişti ve belli ki ticari bir amaç taşımıyordu. Ama beni böyle şaşkın bir halde görüp, beceriksizce Çekçe konuşma gayretlerimden etkilenen bu ufak tefek hanım, kitapçığı elimden aldı ve kararlı bir tavırla Natacha'nın el çantasına tıkıştırdı. Bize susmamızı ve gitmemizi işaret etti. Biz de ona minnetle veda ettik. Müzeyi ziyaret eden insan sayısının çokluğu nedeniyle kitapçığın hiç kimseye verilmediği doğruydu. Ve bu, gerçekten çok kibar bir davranıştı. Ertesi gün, otobüsümüzün Paris'e hareketinden bir saat önce bu hanıma çikolata götürmek için müzeye gittim, çok mahcup oldu ve kabul etmek istemedi. Bana verdiği bu kitapçığın zenginliği öyle bir zenginlik ki bu kitap, bugünkü şeklini, bu kitapçık olmadan asla alamazdı. Adını sormaya cesaret edemediğime üzülüyorum, oysa ona bu kitapta biraz daha gösterişli bir şekilde teşekkür edebilirdim.

9

Natacha lisedeyken üst üste iki yıl Fransız Direnişi'yle ilgili yarışmalara katılmış ve ikisinde de birinci olmuş, ki bu, bildiğim kadarıyla daha önce ve o zamandan şimdiye kadar da hiç gerçekleşmemiş bir şey. Bu çifte başarı ona, diğerlerinin yanı sıra bir anma töreninde bayrak taşıma ve Alsas'ta bir toplama kampını ziyaret etme olanağı sağlamış. Ve otobüsle yaptığı yolculuk sırasında, ona ilgi duyan eski bir direnişçinin yanına oturmuş. Direnişçi ona ödünç olarak kitaplar, belgeler vermiş ve ortadan kaybolmuş. On yıl sonra, bu hikâyeyi bana anlattığında ödünç aldığı belgelerin kendisinde olmasından dolayı hâlâ suçluluk duygusu içindeydi ve bu direnişçinin hayatta olup olmadığını bile bilmiyordu. Direnişçiyle tekrar iletişim kurması için onu cesaretlendirdim ve Fransa'nın diğer ucuna taşınmış olmasına rağmen izini buldum.

Böylece direnişçiyi Perpignan yakınlarında, eşiyle birlikte oturduğu bembeyaz güzel evinde ziyaret ettik.

Misket şarabını yudumlarken Fransız Direnişi'ne nasıl girdiğini, nasıl gizlendiğini ve ne tip eylemlerde bulunduğunu dinliyorduk. 1943 yılında 19 yaşındaymış ve İsviçre asıllı amcasının mandırasında çalışıyormuş. Amcası Almanca bildiği için, yiyecek almaya gelen Alman askerleri kendi dillerini bilen bu adamla kısa sohbetler etme alışkanlığı edinmişler. Direnişçiden önce amcasının Almanlarla konuştukları, örneğin bölük harekâtları hakkında bilgi toplaması istenmiş. Sonra paraşüt görevine, yani Müttefik kuvvetlerinin gece paraşütlerlerle atılan erzak kutularını toplamasına yardımcı olmasını istemişler. STO'ya[2] alınma yaşı

2 *Service du Travail Obligatoire.* Mecburi hizmet servisi. İkinci Dünya Savaşı sırasında Nazi Almanyası işgali altındaki Fransa'da, işçilerin Almanlar için çalışmaya zorlandıkları bir sistem. (ç. n.)

geldiğinde, ki Almanya'ya gönderilme tehlikesi varmış, yeraltına çekilip muharebe birliklerine katılarak ortadan kaybolmuş ve Bourgogne'un bağımsızlık mücadelesi sırasında öldürdüğü Almanların sayısına bakılırsa son derece aktifmiş.

Hikâyesi içtenlikle ilgimi çekmişti fakat bir taraftan da Heydrich üzerine yazdığım kitap için faydalı olabilecek bir şeyler öğrenmeyi umuyordum. Tam olarak ne bilmek istiyordum? Hiçbir fikrim yoktu.

Fransız Direnişçilere katıldıktan sonra askerî bir eğitim alıp almadığını sordum. Hiçbir eğitim almadığını söyledi. Sonradan ona ağır makineli tüfek kullanma eğitimi verildiğini ve birkaç sefer de tatbikat yaptığını söyledi: Gözleri bağlı olarak kurma, sökme ve ateş etme alıştırmaları. Ama oraya vardığında eline hafif makineli bir tüfek tutuşturmuşlar. Hepsi bu. Bir İngiliz makineli tüfeği, bir Sten. Kesinlikle güvenilir olmayan bir silah olduğunu söyledi bana. Tüm şarjörünü havaya boşaltmak için dipçiğini yere vurmak yeterliymiş. Çöp yani. "Sten tek kelimeyle boktandı."

Boktan ha, demek öyle...

10

Chaplin'in *Büyük Diktatör* filmindeki karakterlerden birinin Heydrich'ten esinlenilerek yaratıldığını söylemiştim ama bu yanlış. 1940 yılında Heydrich'in, başta Amerikalılar olmak üzere çoğu insan tarafından pek tanınmayan, gölgede kalmış bir adam olması mesele değil. Chaplin onun varlığını *tahmin etmiş* ve tam da üstüne basmış olabilirdi. Gerçek şu ki filmde bir yılan sinsiliğinde –zekâsı şişko Göring'in bir parodisi olan karakterin

gülünçlüğüyle zıttır– tasvir edilen yardakçı, aynı zamanda bir soytarılık ve omurgasızlık parodisidir. Ama bu özellikler bize geleceğin Prag Celladı'nı anımsatmaz.

Heydrich'in perdedeki tasvirlerinden bir diğeri de yakınlarda televizyonda izlemiş olduğum, Douglas Sirk'in (Çek asıllı) *Hitler'in Delisi* adlı eski bir filmindendir. Amerikan yapımı bir propaganda filmidir bu. 1943 yapımı Fritz Lang'ın *Cellatlar da Ölür* adlı filminden kısa bir süre önce gösterime girmiştir. Tamamen bir fantezi olan (tıpkı Lang'ınki gibi) bu film, Direniş'in merkezini daha sonra Nazilerin yok edeceği Lidice köyü varsayıyor. Filmin meselesi, Londra'dan gelen paraşütçünün saklandığı köyün halkının hangi tarafı tutacağıdır: Ona yardım mı edecekler yoksa onu dışlayacak, hatta ona ihanet mi edecekler? Filmdeki problem, direnişi bölgesel bir yapılanmaya indirgeyip suikastı bir dizi tesadüf üzerine kurmuş olması (Heydrich Lidice köyünden tesadüfen geçiyor, burada tesadüfen bir paraşütçü bulunuyor ve dahası Heydrich'in arabasının geçiş saati de tesadüfen öğreniliyor). Yani olay örgüsü, Brecht'in senaryosunu yazdığı ve bu olayın güçlü dramatik etkisinin gerçek bir ulusal destan yarattığı Lang'ın filminden çok daha zayıf.

Öte yandan Douglas Sirk'in filminde Heydrich'i canlandıran aktör mükemmel. Öncelikle fiziği ona benziyor. Sonra, Lang'ın Heydrich'in yoz kişiliğinin altını çizme bahanesiyle kullandığı abartılı tiklere gerek duymadan karakterin zalimliğini yansıtabiliyor. Heydrich gerçekten de acımasız, pis domuzun tekiydi ama III. Richard da değildi. Filmin aktörü, David Carradine'ın, yani Tarantino'nun filmindeki Bill'in babası John Carradine'dır. Filmin en başarılı bölümü Heydrich'in can çekiştiği sahnedir: Ateşten bitkin bir halde yatağa düşmüş ölürken, Himmler'le, her ne kadar Shakespeare'e özgü bir hava taşısa da gerçekçi olmayı başaran, sinik bir konuşma yapar. Ne alçakça ne de kahramanca;

Prag Celladı ne pişmanlık duyar ne de bağnazlık gösterir. Tek üzüntüsü bağ kurabildiği tek yaşamı, yani kendisininkini kaybetmek olarak ölür.

"Gerçekçi" demiştim.

11

Aylar geçiyor, yıllara dönüşüyor ve bu süre boyunca bu hikâye zihnimde büyüyüp duruyor. Hayatım herkesinki gibi sevinç, üzüntü, hayal kırıklığı ve umut dolu geçerken, evimin rafları İkinci Dünya Savaşı'yla ilgili kitaplarla doluyor. Elime geçen her dilden metni yalayıp yutuyorum ve ilgili tüm filmleri izliyorum. *Piyanist, Çöküş, Kalpazanlar, Kara Kitap* ve diğerleri. Televizyonum kablolu yayının tarih kanalında duruyor. Birçok şey öğreniyorum. Bunlardan bazıları Heydrich'le sadece dolaylı olarak ilgili. Kendi kendime, bunların hepsinin işe yarayabileceğini, bir çağı içine sindirmek için önce o çağın ruhunu anlamak gerektiğini, yeterince bilgi edinildiğinde gerisinin geleceğini söylüyorum. Topladığım bilgilerin çokluğu beni korkutuyor. Binlerce sayfa okuyup iki sayfa yazıyorum. Bu hızla gidersem, suikast hazırlıklarını bile kafamda canlandıramadan öleceğim. Belgelere duyduğum, temelde sağlıklı olan susuzluğun ölümcül olmaya başladığını, yazmayı ertelemek için bir bahaneye dönüştüğünü hissediyorum.

Aynı zamanda, bana öyle geliyor ki günlük hayatımdaki her şey beni bu hikâyeye geri döndürüyor. Natacha, Montmartre'da stüdyo tipi bir ev alıyor. Giriş kodu 4206, hemen aklıma 1942 Haziran'ı geliyor. Natacha bana kız kardeşinin evlilik tarihini söylüyor, neşe içinde haykırıyorum: "27 Mayıs mı? İnanılmaz.

Suikast günü" (Natacha bunalıyor). Geçen yıl Budapeşte'den dönerken Münih'ten geçtiğimizde, eski şehrin büyük meydanında Neo-Nazilerin olağanüstü bir kalabalıkla toplandığını görüyoruz. Münihliler asla böyle bir şey görmediklerini söylüyorlar sıkılarak (Onlara inanmalı mıyım bilmiyorum). Hayatımda ilk kez bir Rohmer filmi izliyorum. 30'lu yıllarda iki taraflı çalışan bir casus, Heydrich'le şahsen karşılaşıyor. Bir Rohmer filminde! Bir konuyla yakından ilgilenmeye başladığınız zaman her şeyin size o konuyu hatırlatması pek tuhaf.

Başkalarının türün sınırlarıyla nasıl baş edebildiğini görmek için birçok tarihî roman okuyorum. Bazı romanlar aşırı bir kesinlikle gerçeğe sadık kalıyor, bazı kitaplar buna hiç zahmet etmiyor ve bazıları da büyük bir beceriyle tarihî gerçeğin duvarlarının etrafından çok fazla fanteziye girmeden dolaşıyorlar. Bununla birlikte, kurgunun her seferinde tarihe galip geldiğini görmek beni şaşırttı. Aslında mantıklı ama yine de anlamakta güçlük çekiyorum.

Bana göre, *Corto Maltese Sibirya'da* kitabında Corto Maltese'in karşılaştığı Baron Ungern'in hikâyesini anlatan, Vladimir Pozner'in *Kanlı Baron*'u başarılı bir örnektir. Pozner'in romanı iki bölümden oluşur: Birincisi Paris'te geçer ve yazar burada başkarakterinin hayatı hakkındaki tanıklıkları araştırır. İkinci bölüm bizi aniden Moğolistan'ın kalbine götürür ve kendimizi romanın içinde buluveririz. Çok heyecan verici ve çok başarılıdır. Bu bölümü zaman zaman yeniden okurum. Aslında bu iki bölüm "Üç Sayfalık Tarih" başlıklı bir geçiş bölümüyle birbirinden ayrılır ve bu bölüm şu cümleyle biter: "1920 yılı yeni başlamıştı."

Bana göre bu dâhiyane.

12

Maria, annesinin ve babasının geldiğini duyduğunda, neredeyse bir saatten beridir beceriksizce piyano çalmaya çalışmaktadır. Babası Bruno, kucağında bir bebek olan eşi Elizabeth'e kapıyı açar. Küçük kızı çağırırlar: "Gel de bak, Maria. Bu senin erkek kardeşin. O çok küçük ve ona çok iyi davranmalıyız. Adı Reinhardt." Maria belli belirsiz kafasını sallar. Bruno yumuşak bir tavırla yeni doğan bebeğin üstüne eğilir, "Ne yakışıklı!" der. "Ne kadar da sarışın!" der Elizabeth. "Müzisyen olacak."

13

Tabii ki, örneğin Victor Hugo gibi, bir düzine kâğıt harcayarak tasvirler yapacağım giriş bölümünde, 1904'te Heydrich'in doğduğu güzel şehir La Halle'i tasvir edebilirim; hatta belki de böyle yapmalıyım. Sokaklardan, alışveriş merkezlerinden, tarihî eserlerden, yörenin kendine özgü özelliklerinden, belediye teşkilatından, altyapıdan, mutfağından, orada oturanlardan ve onların düşünce yapılarından, politik eğilimlerinden, zevklerinden ve boş zamanlarında neler yaptıklarından söz edebilirim. Sonra Heydrich'in evini ele alarak panjurların rengini, perdelerinkini, odaların düzenini, salonun ortasındaki masanın ağacını anlatabilirim... Bunları bir piyanonun titiz bir tasviri izleyebilir; tabii yüzyıl başındaki Alman müziğinin toplumdaki yeri, kompozitörler ve eserlerinin nasıl karşılandığı, Wagner'in önemi hakkındaki uzun bir yazı eşliğinde... Ve açıkçası, benim asıl hikâyem de ancak burada başlayabilir. *Notre Dame'ın Kamburu*'nda Orta Çağ'da tüzel kuruluşların çalışmalarıyla ilgili en az 80 sayfalık

konu dışı bir yazı olduğunu hatırlıyorum. Bunu çok etkileyici bulmuştum. Ama okurken o bölümü atladım.

Böylelikle hikâyemi daha basit tutmaya karar verdim. Bu daha isabetli, çünkü başka bölümlerde fazlasıyla araştırdığım şu veya bu sahne hakkında fazlasıyla ayrıntı vermekten kaçınmalıyım. Ayrıca itiraf edeyim ki Heydrich'in doğduğu şehirle ilgili bilgilerim biraz havada kalacaktır. Almanya'da adı Halle olan iki şehir var ve henüz hangisinden söz ettiğimi bilmiyorum. Şimdilik bunun önemli olmadığını düşünüyorum. Göreceğiz bakalım.

14

Öğretmen, öğrencilerinden birini çağırır: "Reinhardt Heydrich!" Reinhardt öne çıkar ama başka bir öğrenci parmak kaldırır: "Öğretmenim, neden onu gerçek adıyla çağırmıyorsunuz?" Tüm sınıfta bir keyif dalgası dolanır. "Onun adı Süss, herkes bunu biliyor!" Sınıfta kahkalar çınlar, öğrenciler bağırıp çağırırlar. Reinhardt hiçbir şey söylemez. Yumruklarını sıkar. Asla bir şey söylemez. Sınıfta en iyi notları alır. Az sonra beden eğitimi dersinde de en iyi olacaktır. Ve Yahudi de değildir. En azından öyle olmadığını umuyor. Bir büyükannesi ikinci kez bir Yahudi'yle evlenmiş görünüyor ama bunun kendi ailesiyle ilgisi yok. İnsanlar arasındaki söylentiler ile babasının şiddetli inkârları arasında anladığı budur ama gerçeği söylemek gerekirse, bu konudan tam anlamıyla emin değildir. Beden eğitimi dersinde hepsinin çenesini kapayacaktır. Ve o akşam babası ona keman dersi vermeden önce eve dönecek ve ona yine birinci olduğunu söyleyecek, babası da onunla gurur duyup onu kutlayacaktır.

Ama o akşam keman dersi olmayacaktı ve Reinhardt, okulu da babasına anlatamayacaktı. Eve döndüğünde savaşın başladığını öğrenecekti.

"Savaş neden çıktı, baba?"

"Çünkü Fransa ve İngiltere Almanya'yı kıskanıyor oğlum."

"Neden kıskanıyorlar?"

"Çünkü Almanlar onlardan çok daha güçlü."

15

Tarihî bir anlatıda hiçbir şey, sayfalardaki ölü tarihe hayat vermek bahanesiyle, aşağı yukarı birinci elden tanıklıklarla oluşturulmuş bu tür diyaloglardan daha yapay olamaz. Biçimsel terimlerle düşünürsek bu betimlemeyle akrabadır; öylesine canlı bir tablo oluşturur ki, okurun üzerinde olaylar gözleri önünde oluyormuş etkisi bırakır. Yazar bir diyaloğu bu şekilde canlandırmaya çalıştığında, sonuç çoğunlukla zorlamadır ve okuyucunun üzerinde bıraktığı etki istenenin tersi olur. Kuklacının ipleri görünür, tarihî kahramanların ağzından yazarın sesi duyulur.

Bir diyaloğun aslına tam anlamıyla sadık kalarak yeniden oluşturulabilmesinin sadece üç yolu vardır: sesli bir belge, video veya stenografik ifade. Hatta sonuncusu, metnin içeriğinin noktası virgülüne kadar doğru olduğunu garanti etmez. Çünkü stenograf bu metni, kendi sınırları içerisinde yoğunlaştırabilir, özetini yazabilir, yeniden formüle edebilir, sentezini yapabilir ama konuşmanın ruhunun ve tonunun genel olarak tatmin edici olacağını söyleyebiliriz.

Yine de benim diyaloglarım, net, güvenilir kaynaklara göre ve kelimesi kelimesine aynı şekilde kurulamazlarsa, türetilecekler-

dir. Bununla birlikte, eğer bunu yaparsam, betimleme biçiminde değil, ama diyelim ki, tersine, mesel biçiminde türetileceklerdir. Yani diyaloglar ya son derece gerçeğe uygun ya da son derece hayalî örneklemeler olacaktır. Ve kafa karıştırmamak için, benim türettiğim (ki bunlardan çok fazla olmayacak) tüm diyaloglar, bir tiyatro sahnesi gibi yazılacaklardır. Yani gerçeğin okyanusunda bir damla biçemleme.

16

Adamakıllı sevimli, adamakıllı sarışın, iyi yetişmiş, dikkatli, annesi babası tarafından sevilen, küçük kimyacı, kemanist, piyanist küçük Heydrich'i betimleyen uzun listenin en başında, ona bir takma isim verilecek denli tiz sesli olması bulunur. Okulda onu "keçi" diye çağırırlar.

Hayatının bu noktasında onunla ölüm tehlikesi olmadan dalga geçebilmek mümkündür. Ama insan kin gütmeyi çocukluğun bu döneminde öğrenir.

17

Ölüm Benim İşim'de Robert Merle, Auschwitz kumandanı Rudolf Höss'ün 1947'de asılmadan önce hapishanede tuttuğu notlarına dayanarak onun hakkında romanlaştırılmış bir biyografi yazar. Birinci bölümün tümü çocukluğuna, son derece katı ve aşırı tutucu babası tarafından verilen aşağılayıcı eğitimine ayrılmıştır. Yazarın niyeti açıktır; adamın seçtiği yolu seçmesinin nedenlerini, hatta bunların açıklamalarını bulmak ister. Robert Merle,

bir kimsenin nasıl olup da Auschwitz'de kumandan olduğunu kestirmeye –kestirmeye diyorum, anlamaya değil– çalışır.

Benim Heydrich'le ilgili böyle bir niyetim –niyetim diyorum, hırsım değil– yok. Ben, Heydrich'in on yaşındayken arkadaşları ona "keçi" diyordu diye Nihai Çözüm'de sorumluluk aldığını iddia etmiyorum. Hatta Yahudi olduğu iddia edildiği için çektiği eziyetlerin her şeyi açıkladığını da düşünmüyorum. Bu olaylara, sadece kaderine ironik renkler kattığı için değiniyorum: "Keçi", gücünün doruğunda, "III. Reich'ın en tehlikeli adamı" olarak adlandırılacak. Ve Yahudi Süss, Yahudi Soykırımının Mimarı'na dönüşecek. Böyle bir şeyi kim tahmin edebilirdi ki?

18

Sahneyi kafamda canlandırıyorum.

Reinhardt ve babası salonda büyük masanın üzerine yayılmış bir Avrupa haritasının üzerine eğilmiş, küçük bayrakların yerlerini değiştirirler. Çok yoğunlaşmışlardır, çünkü zaman çok çetindir ve olay çok ciddileşmiş durumdadır. Ayaklanmalar II. Wilhelm'in görkemli ordusunu zayıf düşürmüştür. Ama aynı zamanda Fransız ordusunu da kırıp geçirmiştir. Ve Rusya da açıkça Bolşevik isyanından payını almıştır. Neyse ki Almanya, Rusya gibi geri kalmış bir ülke değildir. Germen uygarlığı öyle sağlam temeller üzerine kurulmuştur ki komünistler onu asla yıkamazlar. Ne onlar ne de Fransa. Tabii ki Yahudiler de. Kiel, Münih, Hamburg, Bremen ve Berlin'de Alman disiplini, sağduyunun, iktidarın ve savaşın dizginlerini elinde alacaktır.

Ama kapı açılır. Anne Elizabeth, odadaki havayı bozar. Paniğe kapılmıştır. Kayzer tahttan çekilmiş, cumhuriyet ilan

edilmiştir. Başbakanlık için bir sosyalist aday gösterilmiştir Ateşkes imzalamak isterler.

Reinhardt, şaşkınlıktan dilini yutmuş, gözleri fal taşı gibi açılmış bir halde babasına döner. Babası korkunç bir sessizlikten sonra nihayet bir şeyler mırıldanabilir: "Mümkün değil." Tarih 9 Kasım 1918'dir.

19

Baba Bruno Heydrich'in neden Yahudi düşmanı olduğunu bilmiyorum. Bildiğim şey, onun çok komik bir adam olduğu. Şen bir adam, gerçek bir neşe kaynağıdır. Esprilerinin, aslında Yahudi olduğunu gösterecek kadar komik olduğu söylenir. En azından bu sav, hiçbir zaman espri anlayışıyla sivrilemeyecek oğluna karşı kullanılmayacak.

20

Savaşı kaybeden Almanya kaosa sürüklenmek üzeredir ve Alman halkının giderek yaygınlaşan kanısına göre, bu yıkıma sebep olanlar, Yahudiler ve komünistlerdir. Genç Heydrich de herkes gibi belli belirsiz yumruğunu sıkar. Bir *Freikorps*'a katılır; bu milisler, aşırı sağın solunda kalan herkesle savaşarak ordunun yerini almak isterler.

Bu milisler, kendini Bolşevizmle mücadeleye adamış yarı askerî organizasyonlar, resmîleştirilmiş varlıklarına sosyal demokrat bir hükümet yardımıyla sahip olacaklarını düşünürler. Babama göre sosyalistler hep ihanet ettikleri için, o, bunda şaşılacak bir şey olmadığını söyleyebilirdi. Düşmanla anlaşma

yapmak onların ikinci tabiatlarıydı. Bu durumun birçok örneği vardır. Spartakist ayaklanmayı bastıran ve Rosa Luxembourg'un milisler tarafından idamına sebep olan bir sosyalisttir.

Heydrich'in milislere katılışına dair detaylar verebilirim ama bu bana gerekli gelmiyor. Görevi fabrika işgallerini engellemek ve toplu grev halinde halk hizmetinin iyi işlemesini sağlamak olan "teknik yardım bölükleri"ne katıldığını bilmek yeterli. Şimdiden devlete hizmet etme aşkıyla dolu!

Gerçek bir hikâye yazmanın iyi yanı, gerçekçilik izlenimi yaratmak zorunda olmamaktır. Genç Heydrich'i, hayatının bu döneminde gözler önüne sermek gereği duymuyorum. 1919-1922 yılları arasında hâlâ annesi ve babasıyla Halle'de (Halle-an-der-Saale olduğunu öğrendim) yaşar. Bu süre içerisinde *Freikorps* yavaş yavaş her yerde görülmeye başlamıştır. Bunlardan biri de hafif silahlı gemi kaptanı Ehrhardt'ın kurduğu meşhur "beyaz" deniz tugayıdır. Simgesi gamalı haçtır ve askerî marşı da *Hakenkreuz am Stahlhelm*'di (Gamalı Haçlı Çelik Miğfer). İşte, bana göre bu, dünyadaki en uzun tasvirden bile daha iyi bir dekor oluşturuyor.

21

Kriz başlar. İşsizlik Almanya'yı kırıp geçirir; zor zamanlardır. Küçük Heydrich kimyager olmak ister, ailesiyse müzisyen olmasını. Ama kriz sırasında sığınılacak güvenli yer ordudur. Efsanevi Amiral von Lucker'in –kendini övdüğü çok satan otobiyografisine ve kendisine *Denizlerin Şeytanı* ismini veren bir aile dostu- kahramanlıklarından etkilenen Heydrich deniz kuvvetlerine yazılır. 1922 yılında bir sabah, bu uzun boylu sarışın genç, babasının

hediyesi olan kemanının siyah kutusu elinde, Kiel'deki askerî okulun yolunu tutar.

22

Berlin, Alman Deniz Kuvvetleri'nin bir kruvazörüdür. İkinci kumandanı, eski casus, sonradan *Wehrmacht*'ın[3] casusluğu önleme şefi olarak görev yapacak olan, Birinci Dünya Savaşı kahramanı Yüzbaşı Wilhelm Canaris'tir. Eşi, pazarları evinde müzikal gece eğlenceleri düzenleyen bir kemanisttir. Yaylı sazlar dörtlüsünde bir yer boşalır. *Berlin* kruvazöründe görevli genç Heydrich, böylelikle orkestrayı tamamlamak için davet edilir. Kuşkusuz çok güzel çalmaktadır. Arkadaşlarının aksine, konuklar onun varlığından keyif alırlar. Ve o, *Frau* Canaris'in, onu çok etkileyen şefinin hikâyelerini dinlediği müzikal gecelerinin bir vazgeçilmezi haline gelir. "Casusluk!" der kendi kendine. Ve hayallere dalar şüphesiz.

23

Heydrich, *Kriegsmarine*'nin atik subayı ve amansız eskrimcisidir. Farklı alanlarda yapılan turnuvalarda kılıç ustası diye tanınması, arkadaşlarının dostluğunu olmasa da saygısını kazanmasını sağlamıştır.

O yıl Dresden'de Alman subaylar için bir turnuva düzenlenir. Heydrich, en hoyrat silah olan, kılıçta, yani kendi uzmanlık alanında yarışır. Kılıç, sadece uç noktasıyla dokunan flörenin

3 Savunma gücü. Nazi Almanyası döneminde Alman silahlı kuvvetlerine verilen isim. (ç. n.)

aksine gelişigüzel ama daha çok boyuna, kesecekmiş gibi vurulur ve darbeleri de sanki kamçı vuruşu gibi, son derece şiddetlidir. Kılıççıların çarpışmaları buna paralel olarak daha etkileyicidir. Bütün bunlar, tam da genç Heydrich'e göredir. Ama o gün birinci turda başarısızlığa uğrar. Rakibi kimdir? Araştırmalarım bunu bulmama olanak sağlamadı. Ben, solak biri olduğunu tahayyül ediyorum, hızlı, kurnaz, esmer bir adam. Yahudi değildir –bu kadarı çok fazla olurdu– ama dörtte bir belki. Kolayca etki altında kalmayacak bir oyuncu, kaçak oynayan, aldatmacalar ve savuşturmalarla rakibini kışkırtan biri. Bununla birlikte Heydrich büyük ölçüde favoridir. Giderek sinirlense de hamleleri adamı ıskalayıp havaya savrulsa da skor hâlâ eşittir. Ama son vuruşta kendini kaybeder. Şiddetli bir atağa geçmişken, rakibi darbesinden kaçar ve Heydrich bir misillemeyle kafasına darbe alır. Rakibinin kılıcının, kaskında şakladığını hisseder. İlk turda elenir. Öfkeden kılıcını yerde paralar. Komisyon üyeleri ona uyarı cezası verirler.

24

1 Mayıs, Fransa'da olduğu gibi Almanya'da da İşçi Bayramı'dır. Başlangıcı, 1886'da Chicago'da yapılan büyük bir işçi grevi anısına II. Enternasyonal'de alınan karara uzanır. Ama bu ayrıca önemi hemen anlaşılmayacak, sonuçları hesaplanamayacak ve açıkçası, başka hiçbir ülkede kutlanmayacak bir başka olayın da yıldönümüdür. 1 Mayıs 1925'te Hitler, askerî eğitimli, ırkçı kıstaslara uygun yapıda fanatiklerden oluşan ve esas olarak güvenliğini sağlamak amacı taşıyan, seçkin bir birlik kurar. Bu koruma timi, *Schutzstaffel* veya diğer adıyla SS'tir.

1929'da bu özel koruma teşkilatı, Himmler'in liderliğindeki gerçek bir milis kuvvetine dönüşür. Naziler 1933'te iktidarı ele geçirdiğinde Himmler, Münih'te yaptığı konuşmada şunları söyler:

"Her devletin seçkin bir örgüte ihtiyacı vardır. Nasyonal Sosyalist devletin seçkin örgütü SS'tir. SS, ırksal seleksiyona göre belirlenmiş, zamanımızın gereksinimlerine uygun düzenlenmiş, Alman askerî geleneğini, Alman saygınlığını, asaletini ve Alman endüstrisinin etkisini devam ettirecek bir oluşumdur."

25

Hâlâ, Heydrich'in eşinin savaştan sonra yazdığı *Leben mit einem Kriegsverbrecher* (*Bir Savaş Suçlusuyla Yaşamak*, ama kitap ne İngilizceye ne de Fransızcaya çevrilmiş) adlı kitabı alamadım. Bu kitabın benim için bir bilgi kaynağı olacağını tahmin ediyorum ama bulamıyorum. Öyle görünüyor ki bu çok az bulunan bir eser ve internette gördüğüm kadarıyla fiyatı 350-700 avro arasında. Sanırım, Heydrich'ten etkilenen Neo-Nazi Almanlar, ki böyle bir Nazi'yi hayal etmeye cesaret bile edemezler, bu yüksek fiyatın sorumlusu olmalılar. Bir defasında 250 avroya bir kopya buldum ve ısmarlama deliliğine kapıldım. Çok şükür ki onu satışa koyan Alman kitapçı kredi kartı ödemesini kabul etmiyordu. Eğer bu değerli kitabı istiyorsam, bankama, Almanya'da bir hesaba virman yapması için talimat vermem gerekiyordu. Bir yığın rakam ve harf vardı, işlem doğrudan internetten yapılamıyordu ve bankama kadar gitmeliydim. Herkes için aşırı derecede bunaltıcı olabilecek tüm bu işlemler, beni kitabı satın alma işlemini tamamlamaktan caydırdı. Zaten, Almancada Fransız 5. sınıf

öğrencileri seviyesine kadar gelebilmiş olduğum için, (okulda 8 yıl Almanca görmeme rağmen) kitaba yatırım yapmak riskliydi.

O halde ben de bu temel eser olmadan devam etmeliyim. Hâlbuki tam da Heydrich'le eşinin tanışmalarını anlatmam gereken evreye gelmiştim. Hiç şüphesiz, en çok da bu bölümde, bu az bulunur ve masraflı kitap imdadıma koşacaktı.

"Gereken" dediğim zaman, mutlaka gerekiyor demek istemiyorum tabii ki. Anthropoid Operasyonu'yla ilgili tüm olayları Lina Heydrich'in adını bir kez bile anmadan anlatabilirim. Başka bir taraftan da yapmaya çok hevesli göründüğüm Heydrich'in kişiliğinin bir portresini çizme işine girişmişken, eşinin, Nazi Almanyası'nda Heydrich'in yükselmesinde oynadığı rolü hafife almam zor.

Aynı zamanda Bayan Heydrich'in anılarında anlatmayı es geçmediği temiz sevgilerinin romantik yorumunu yapmaktan kaçınabileceğim için de pek mutsuz sayılmam. Aşırı duygusal bir sahne yazmanın cazibesinden kaçınıyorum. Bu, Heydrich gibi birinin insani görünümünü göz önünde tutmayı reddettiğim için değil. Ben *Çöküş* filminde, başka birçok yüzüyle birlikte, sekreterleriyle hoş bir ilişki içinde olan ve köpeğine şefkatli davranan bir Hitler görülmesinden rahatsız olanlardan değilim. Doğal olarak Hitler'in de zaman zaman sevgi dolu olabildiğini varsayıyorum. Ona gelen mektupların kopyalarında görüyorum ki Heydrich, eşiyle tanıştığı zaman ona gerçekten âşık olmuş. O zamanlar zarif bir gülüşü olan, hatta güzel sayılabilecek bir genç kızmış eşi. Sonradan yüzünün alacağı şeytani üvey anne görünümünden çok uzakmış.

Ama karşılaşmaları, Lina'nın anılarına dayanan biyografisinde anlatıldığı gibi çok sıradandır: Bir baloda, yeterince erkek olmadığı için canı sıkılan Lina ve bir arkadaşına siyah saçlı bir subay yaklaşır, bu subayın da yanında sarışın, çekingen bir ar-

kadaşı vardır. Çekingen subay Lina'ya yıldırım aşkıyla tutulur. İki gün sonra Hohenzollern de Kiel parkında buluşurlar (çok güzel bir park, fotoğraflarını gördüm), küçük bir gölün kıyısında romantik bir gezi yaparlar. Ertesi gün tiyatroya giderler ve sonra da, orada birlikte olduklarını tahmin ettiğim, ki biyografi bu noktada epey edepli kalıyor, küçük bir oda tutarlar. Resmî yorumda, Heydrich en güzel üniformasıyla gelir, gösteriden sonra bir şeyler içmeye giderler, bardakları önlerinde sessizce dururlar ve Heydrich hiçbir imada bile bulunmadan aniden ona evlenme teklif eder. "*Mein Gott*, Herr Heydrich, ne benimle ne de ailemle ilgili bir şey biliyorsunuz. Babamın kim olduğunu bile bilmiyorsunuz. Deniz Kuvvetleri, subaylarının herhangi biriyle evlenmesine izin vermez." Ama cevabı netleşmişçesine, Lina odanın anahtarlarını alır, sanırım tekliften önce veya sonra, o akşamı birlikte geçirirler. Eski konumunu görece yitirmiş aristokrat bir aileden gelen Lina von Osten'in uygun bir eş adayı olduğu ortaya çıkar ve evlenirler.

Bu hikâye o kadar da kötü değil. Ama balo sahnesini yazmak istememiştim, hatta parktaki gezintiyi de. Fazla detay bilmemem daha iyi olur; böylelikle bunları yazmaya kalkışmam. Heydrich'in hayatının tümünü içeren ve titizlikle yeniden şekil vermeme olanak sağlayan bir sahneyle karşılaştığımda, ondan vazgeçmek genelde benim için zor oluyor; sahne, çok altüst edici bir kazanç sağlıyor görünmese bile. Oysa sanırım Lina'nın anıları bu tip hikâyelerle dolu.

Sonuç olarak belki de bu aşırı pahalı kitaptan vazgeçebilirim.

Her şeye rağmen bu iki kumrunun karşılaşmasında yine de kafama takılan bir şey var: Heydrich'in yanındaki esmer subay, von Manstein. Bu von Manstein'ın, Ardennes'le başlayarak Fransız köylerini basan hücum bölümünde olan, Rusya

sınırında, Leningrad'da, Stalingrad'da, Kursk'ta ordu komutanı olarak bulunan ve 1943'te *Wehrmacht* Kızıl Ordu'nun kuşatmasına en iyi şekilde karşılık verirken Citadel Operasyonu'nu yürüten von Manstein olup olmadığını merak ediyorum. Aynı von Manstein, Heydrich'in *Einsatzgruppen*'inin[4] Rus sınırındaki çalışmalarını temize çıkarmak için 1941'de şunları söyleyecektir: "Asker, Bolşevik terörünün temsilcisi olan Yahudilere karşı katı önlemler alınmasının gerekliliğini anladığını kanıtlamak zorundadır. Bu önlemler, çoğunluğu Yahudiler tarafından organize edilen ayaklanmaları büyümeden bastırmak için de gereklidir." Sonuç olarak, bu, 1973'te ölecek olan bu adamla bir yıl boyunca aynı gezegende yaşayacağımı gösteriyor. Gerçeği söylemek gerekirse bu pek ihtimal dâhilinde değil, çünkü esmer subay genç biri olarak tanıtılırken Manstein 1930'da 43 yaşındaymış. Belki ailesinden biridir; bir yeğeni, bir kuzeni...

Hakkında bilinenlere göre genç Lina 18 yaşındayken inanmış bir Nazi'ymiş. Söylediğine göre Heydrich'in aklını çelen de oymuş. Bazı izler, Heydrich'in 1930'dan öncesinden başlayarak, politik olarak askerlerin genelinden çok daha sağda olduğuna ve Nasyonal Sosyalizm'in onu kendine çektiğine inanmamızı sağlıyor. Ama kuşkusuz "tüm bunların arkasındaki kadın" yorumunda da çok çekici bir şey var.

4 Hareket Birlikleri. Nazi Almanyası'nda Alman ordusunun işgal ettiği bölgeleri ev ev arayarak Yahudileri, Romanları ve komünistleri öldüren, Heydrich'in liderliğindeki gezici infaz birlikleri. (ç. n.)

26

Bir varoluşun yönünün değiştiği anları belirlemek istemek biraz tehlikeli olabilir. Bu tip zamanların olup olmadığını da bilmiyorum. Eric-Emmanuel Schmitt'in, Hitler'in güzel sanatlar okulunun sınavını kazandığını hayal ettiği *Ötekinin Payı* adlı bir kitabı vardır. Bu olay Hitler'in ve dünyanın kaderini tamamen değiştirir. Hitler birçok kadınla kaçamaklar yaşar, tam bir seks delisi olur, iki ya da üç çocuk yaptığı bir Yahudi'yle evlenir, Paris'te sürrealistlere katılır ve meşhur bir ressam olur. Buna paralel olarak, Almanya Polonya'yla küçük bir savaşa girer; hepsi bu. Dünya Savaşı yok, soykırım yok ve gerçeğinden tam anlamıyla farklı bir Hitler var.

Kurgusal hileler bir tarafa, bırakın bütün dünyanın kaderini, bir ulusun kaderinin tek bir kişiye bağlı olabileceğini sanmıyorum. Öte yandan, Hitler kadar uğursuz şahsiyete sahip bir kişinin bile bulunmasının zor olduğunu kabul etmek gerekir. Ve bu güzel sanatlar sınavının onun alın yazısında bir dönüm noktası olması mümkündür, çünkü bu başarısızlığın sonrasında Münih'te kendini başıboş bir hayatın içinde bulmuş ve bu süre içinde topluma karşı bir kin geliştirmiştir.

Heydrich'in hayatında da böyle kilit bir an belirlemek zorunda olsaydık, bu an kuşkusuz, 1931'de birlikte olmak için bir kızı eve götürmesi olabilirdi. Bu kız olmasaydı, her şey Heydrich için, Gabčík, Kubiš ve Valčík, binlerce Çek ve belki yüz binlerce Yahudi için çok farklı olabilirdi. Heydrich olmasaydı Yahudilerin kurtulmuş olacağını düşünecek kadar ileriye gidemem. Ama Nazilerle çalıştığı kariyerinin kanıtladığı benzersiz etki gücü, Hitler'in ve Himmler'in onsuz işin içinden sıyrılmakta çok güçlük çekebileceklerini düşündürüyor.

1931'de Heydrich birinci sınıf bir deniz teğmeni, Deniz Kuvvetleri'nde subay, parlak bir asker adayından başka bir şey değildir. Genç bir aristokrat kızla nişanlanmıştır ve geleceği daha da iyiye gidecek gibi görünmektedir. Ama bu adam bir seks düşkünüdür; sık sık kadınlarla ilişki kurar ve genelevleri ziyaret eder. Bir akşam, Potsdam'da bir baloda tanıştığı ve Kiel'e sadece onu görmeye gelen genç bir kızı evine götürür. Kızın hamile kalıp kalmadığını tam olarak bilmiyorum ama ailesi evlenmelerini ister. Heydrich bu isteği yerine getiremez, çünkü soyu ona daha uygun olan, ayrıca diğer kıza değil de ona âşık olduğundan şüphe duyulamayacak Lina von Osten'le evlenmesi gerekmektedir. Ne yazık ki söz konusu diğer genç kızın babası yüksek rütbeli bir askerdir ve Deniz Komutanı Amiral Raeder'in arkadaşıdır. Bu olay büyük bir skandala yol açar. Heydrich'in net olmayan açıklamaları onu nişanlısının gözünde temize çıkarsa da ordunun gözünde aklamaz. Askerî mahkemeye çıkar, suçlu bulunur ve ordudan ihraç edilir.

1931'de ekonomik krizin Almanya'yı tüm gücüyle vurduğu bir zamanda parlak bir kariyer vaat edilmiş genç subay kendini mesleksiz, beş milyon işsizden biri olarak bulur.

Ne mutludur ki nişanlısı onu yüzüstü bırakmaz. Fanatik Yahudi düşmanı Lina, onu seçkinlerin kurduğu yeni ve büyüyen bir örgütün üst düzey yetkililerinden bir Nazi'yle iletişim kurmaya iter. Bu örgüt SS'tir.

30 Nisan 1931, Heydrich'in yüz kızartıcı bir şekilde ordudan atıldığı gün, onun ve bunca kurbanının kaderinin mühürlendiği gün müdür? Her ne kadar 1930 seçimlerine kadar Heydrich, "Şimdi koca Hindenburg'un Hitler'e başbakanlık ünvanı vermekten başka çaresi olmayacak. Ve sonra da bizim dönemimiz gelecek," diyorsa da bundan gerçekten emin olamayız. Hitler'in atanması konusunda üç yıllık yanılgısını bir tarafa bırakırsak

1930'dan başlayarak Heydrich'in politik düşüncelerini görebiliyoruz ve bu durumda deniz subayı olarak kalmış olsaydı da Nazilerin yanında iyi bir kariyer yapacağını tahmin edebiliriz. Ama belki bu kadar canavarca davranmazdı.

Bu arada Heydrich, annesinin ve babasının evine döner ve günlerce bir çocuk gibi ağlar.

Sonra SS'e girer. Ama 1931'de SS'te küçük bir memur olduğu için örgüt ona yüksek bir maaş vermez. Neredeyse gönüllü bir iş gibidir. Yükselmedikçe tabii.

28

Eğer sonucu milyonlarca insanın ölümüyle ilgili olmasaydı, bu yüz yüze konuşmada komik bir şeyler bulunurdu. Bir tarafta siyah üniformalı, at gibi yüzü olan, sesi yüksek ve tiz, botları iyi cilalanmış uzun boylu sarışın adam. Diğer tarafta gözlüklü bir *hamster*a benzeyen, ufak tefek, esmer, bıyıklı, kısacası pek de Ari görünüşlü olmayan bir adam. Çeşitli üniformalarını hesaba katmazsak, Heinrich Himmler'in fiziksel olarak Nazilikle ilk görüşte pek belli olmayan ilgisini gösteren bıyığını bırakma sebebi, efendisi Adolf Hitler'e benzemeye çalışması gibi hastalıklı bir istektir.

Tüm ırkçı mantığa aykırı olarak, yetkili kişi bu *hamster* kılıklı adamdır. Seçimleri kazanma yolundaki partisinde şimdiden hatırı sayılır bir konumdadır. Sonuç olarak, uzun boylu sarışın Heydrich, kemirgene benzeyen ama etkisi gittikçe artan bu garip adamın önünde hem kendinden emin hem de saygılı bir havada olmaya çalışmaktadır. Heydrich ait olduğu örgütün başındaki

adam olan Himmler'le ilk kez karşılaşmıştır. Bir SS subayı olan Heydrich, annesinin bir arkadaşının tavsiyesi üzerine, Himmler'in örgütün merkezine koymak istediği istihbarat servisinin yöneticiliğine getirilmeye adaydır. Himmler tereddüt eder. Ona daha uygun görünen başka bir aday daha ortaya çıkmıştır. Ama Himmler onun Cumhuriyet'in Nazi örgütüne sızmakla görevli bir casusu olduğunu bilmemektedir. Bu adayın işi yapacağına öylesine ikna olmuştur ki Heydrich'le olan görüşmesini *sine die*[5] erteler. Ama Lina bunu öğrendiğinde eşini ilk trene bindirip Münih'e, Hitler'in yakında "benim sadık Heinrich'im" diye çağıracağı, sonradan *Reichsführer* Himmler olacak eski tavuk yetiştiricisinin yanına gönderir.

Heydrich zoraki bir buluşma sağlayarak hazırlıksız yakaladığı ve pek neşeli olmayan Himmler'e varlığını kabul ettirir. Kiel'de bir yat kulübünde zengin amatör denizcilere eğitmen olmak istemiyorsa, adamın üstünde hemen iyi bir etki bırakmak zorundadır.

Öte yandan bir kozu vardır: Himmler'in istihbarat konusundaki kayda değer yetersizliği..

Almanca *Nachrichtenoffizier* ulaştırma subayı demek, *Nachrichtendienstoffizier* ise istihbarat subayı demektir. Eski deniz ulaştırma subayı Heydrich, Himmler askerî terimleri bilmediği için o gün karşısında oturmaktadır. Aslında Heydrich'in istihbarat konusunda hiçbir deneyimi bulunmamaktadır. Ve Himmler'in ondan istediği şey, SS'in merkezinde, ilk bakışta Heydrich'in eski deniz komutanı olan Amiral Canaris'in gizli istihbarat örgütü *Abwehr*'le rekabet edebilecek bir gizli istihbarat teşkilatı kurmaktan ne daha fazla ne daha eksiktir. Heydrich oradayken,

5 (Lat.) Süresi belirsiz, gün belirlemeksizin. (ç. n.)

Himmler ondan projesinin ana hatlarını belirtmesini ister ve, "Yirmi dakikanız var," der.

Heydrich tüm yaşamı boyunca denizci eğitmeni olarak kalmak istememektedir. Dolayısıyla yoğunlaşır ve konuyla ilgili tüm bildiklerini toparlar. Bu, temel olarak, yıllardır yalayıp yuttuğu İngiliz casusluk romanlarından aklında kalanlarla sınırlıdır. Boşver! Heydrich, Himmler'in konu hakkında kendisinden daha bilgisiz olduğunu anlamış ve blöf yapmaya karar vermiştir. Fazla sayıda askerî terimi bir araya getirmeye özen göstererek grafikler çizer ve bu işe yarar. Himmler fazlasıyla etkilenir. Öteki aday olan Weimarlı çift taraflı casusu unutarak bu genç adama ordudan atıldığında aldığı maaşın altı katına denk gelen 1800 mark aylıkla işi verir. Heydrich Münih'e yerleşecektir. Uğursuz SD'nin temelleri atılmıştır.

29

SD: *Sicherheitsdienst,* güvenlik servisi. Gestapo da dâhil olmak üzere tüm Nazi örgütlerinin en az tanınanı ve en kötüsüdür.

Başta küçük bir bütçeyle açılmış bir servistir. Heydrich ilk arşiv dosyalarını bir ayakkabı kutusuna koyar ve yarım düzine memuru vardır. Ama şimdiden istihbaratın püf noktasına uyum sağlamıştır: Herkes hakkında her şeyi öğrenmek. İstisnasız bir şekilde. Heydrich, SD yavaş yavaş büyürken, iyi bir istihbarat ağının idaresi için gerekli olan birinci kalite bir bürokrat olduğunu keşfeder. Heydrich'in sloganı şu olabilir: Dosyalar! Dosyalar! Daha fazla dosya! Her renkten. Her konuda. Heydrich bu işin tadını hemen alır. Bilgi, manipülasyon, şantaj ve casusluk keyif aldığı şeyler haline gelir.

Buna bir de çocuksu bir büyüklük kuruntusu eklenir. İngiliz Gizli Servis Başkanı'nın kendini M (evet, James Bond'daki gibi) diye isimlendirdiğini öğrenince, o da kendisinin sadece H diye çağrılmasını ister. "Cellat", "Kasap", "Sarışın Canavar" ve bizzat Adolf Hitler'in verdiği "Demir Yürekli Adam" gibi birçok takma adla çağrılacağı dönemden önceki ilk gerçek takma adı bu olacaktır.

Ben *H* isminin (daha anlamlı olan "Sarışın Canavar"ı tercih eden) adamları arasında yaygın olduğunu sanmıyorum. Şüphesiz üst düzeyde çok fazla *H* olması sıkıntı verecek bir kafa karışıklığı yaratabilirdi: Heydrich, Himmler, Hitler... Bu çocukluğu ihtiyat gereği kendisi bir tarafa bırakmış olmalı. Bununla birlikte, *Holocaust'un H*'si, kötü bir biyografi için iyi bir isim olurdu.

30

Natacha, ince bir davranışla benim için aldığı *Magazine Litteraire*'in sayfalarını dalgın dalgın karıştırıyordu. Müzisyen Bach'ın hayatına dair bir kitabın eleştirisinde durdu. Makale, yazarın bir alıntısıyla başlıyordu. "'Nazıralı İsa düşünürken sol kaşını kaldırırdı,' diye yazmayı hayal etmeyen bir biyografi yazarı var mıdır?" Cümleyi bana gülümseyerek okudu.

O anda cümlenin hakkını tam olarak verebilmiş değildim ve eski realist romanlara olan sadakatimden dolayı kendi kendime "böğ" dedim. Sonra ondan bana dergiyi göstermesini istedim ve cümleyi tekrar okudum. Heydrich'le ilgili bu tip bir ayrıntıyı kullanmayı çok isteyeceğimi kabul etmek zorundayım. Natacha açıkça benimle dalga geçti: "Evet, seni bu cümleyi yazarken hayal edebiliyorum: 'Heydrich düşünürken sol kaşını kaldırırdı.'"

31

III. Reich'ın dalkavukları tarafından Heydrich her zaman Ari ırkın ideal bir örneği gibi tanımlanır, çünkü hem uzun boylu hem de sarışındır ve hatları da oldukça düzgündür. Kibar biyografi yazarları onu genellikle yakışıklı, çekici, baştan çıkarıcı olarak tanımlarlar. Dürüst olsalardı veya Nazizm'e dair her şeyin üzerlerindeki karanlık çekiciliğine karşı daha az kör olsalardı, Heydrich'in fotoğraflarını daha iyi inceleyerek onun sadece düzgün çizgilere sahip olmadığını değil, bir de Ari ırk için gerekli olan özelliklerle hiç de uyum içinde olmayan hatları olduğunu göreceklerdi. Belli bir şehvetten yoksun görünmeseler de neredeyse zenci dudağını andıran kalın dudakları ve bir Yahudi'de olsa, eğri bile denilebilecek kemerli bir burnu vardır. Büyük kulakları ve boynunun kısalığıyla bir atı andıran bu uzun yüz çok çirkin olmasa da Gobineau'nun standartlarından hayli uzaktır.

32

Münih'te Lina'nın (itiraf edeyim ki sonunda kitabını aldım ve Almanya'da büyümüş, Rus asıllı bir kız öğrencime özetini çıkarttırdım; Alman bir kız öğrenci de bulabilirdim ama bu da işe yaradı) beğendiği, yeni inşa edilmiş güzel bir apartman dairesine taşınan Heydrichler esaslı bir davet verirler. Himmler davetlilerden bir tanesidir ve başka bir davetli daha dikkat çeker: Ernst Röhm'ün ta kendisi, SA'nın şefi. Koca göbeği, koca kafası, küçük, çukur gözleri, yağlı bir halkanın içine sarılmış gibi duran kalın boynu, yukarı doğru kalkık, 1914-1918'den hatıra kalan kırık burnuyla fiziksel olarak bir domuza benzer. Asker-

lere özgü tutumlarından dolayı gururlu Röhm'ün bir domuz gibi davranma alışkanlığı da vardır. Ama o 400 binden fazla kişinin, Kahverengi Gömlekliler adlı resmî olmayan bir ordunun başındadır ve söylentilere göre Hitler'le senli benli olduğundan Heydrich'in gözünde referansı iyi biridir. Davet çok büyük bir uyum içinde geçer. Çok gülerler. Ev sahibesinin pişirdiği yemekten sonra beyler sindirimi kolaylaştıracak bir şeyler eşliğinde sigara içmek isterler. Lina onlara kibrit verir ve konyak getirmek üzere mahzene iner. Aniden bir patlama duyar. Aceleyle yukarı çıkar ve ne olduğunu anlar. Değerli konuklarına normal kibrit yerine patlayan Noël kibritlerinden vermiştir. Şamata devam eder. Tek eksik kahkaha efektleridir.

33

Hitler'in eski arkadaşı, kurulduğu günden beri NSDAP üyesi olan Gregor Strasser, 1925 yılında hapisten çıktığından beri Berlin gazetesi *Arbeiter Zeitung'u* yönetmektedir. İtibarı ve konumu sebebiyle ona bazı konularda danışılır. Örneğin, Parti'nin yerel teşkilatının bir talimatıyla normal yönetmelik çerçevesi dışında halledilecek bir konuda. 1932'de üst düzeyde bir Nazi'nin bile yüksek bir SS subayını suçlaması risk içerir ve kara düzenin artmakta olan ünü ihtiyat gerektirir. Bu nedenle danışmanları tarafından uyarılan Halle-Merseburg'un *Gauleiter*'i[6], bu hassas dosyayı başka bir yere transfer etmeyi seçer: Eski bir müzik ansiklopedisinde "Heydrich, Bruno, gerçek adıyla Süss" ibaresi görülmüştür.

6 Nazi Partisi'nin Hitler tarafından atanan ve görevden alınan yerel bölge yöneticileri. (ç. n.)

Şu halde, Himmler'in himayesi altındaki kişi bir Yahudi çocuğu olabilir mi! Şüphesiz kendisine güven duyulmasını isteyen Gregor Strasser, bir soruşturma yapılmasını emreder. Yükselen genç kurdun postunu mu almak ister? Kurduğu partide artık sönen yıldızını yeniden yükseltmek mi? Kangren olmuş Yahudilerin Nazi örgütünün ta içine sızmasından mı korkar gerçekten de? Sebebi ne olursa olsun, bir rapor Münih'e gönderilir ve Himmler'in çalışma masasının üzerine konur.

Himmler sıkıntılıdır. Führer'e yeni üyesinin meziyetlerini daha yeni övmüştür ve eğer bu suçlama doğrulanırsa, itibarını kaybetmekten korkmaktadır. Bu yüzden parti tarafından yürütülen soruşturmayı çok büyük bir dikkatle izler. Heydrich'in babasının soyuna dair kuşkular derhal giderilmelidir. Süss, Heydrich'in büyükannesinin ikinci eşinin adıdır. Kan bağı yoktur, zaten adam da soyadına rağmen Yahudi değildir. Aksine soruşturma, anne tarafının soyunun saflığıyla ilgili kuşkular yaratır. Heydrich delil yetersizliğinden temize çıkar. Bununla birlikte Himmler ondan kurtulmanın belki de daha iyi olacağını düşünmektedir, çünkü bilir ki bundan sonra Heydrich'in kaderi ebedî olarak dedikoduların insafına bağlı kalacaktır. Diğer taraftan genç Heydrich'in, aktivitelerinden dolayı SS merkezinde vazgeçilmez ya da en azından umut verici bir eleman olduğu konuşulmaktadır. Himmler kararsız kalınca bu işi Führer'in bizzat kendisine bırakmaya karar verir.

Hitler, Heydrich'i çağırır ve onunla baş başa, uzun uzun görüşür. Heydrich'in ona neler söylediğini bilmiyorum ama bu görüşmenin sonunda Hitler'in düşüncesi olgunlaşmıştır. Himmler'e, "Bu adam çok nitelikli ve olağanüstü tehlikeli," diye açıklama yapar. "Hizmetlerinden yararlanmazsak aptallık etmiş oluruz. Partinin böyle insanlara ihtiyacı var ve yetenekleri gelecekte özellikle yararlı olacaktır. Dahası, bize sonsuza dek onu korudu-

ğumuz için minnettar kalacak ve körü körüne itaat edecektir." Himmler, emrindeki bir elemanın Führer üzerinde yarattığı bu etkiden belli belirsiz bir huzursuzluk duysa da ona boyun eğer, çünkü efendisinin fikirlerini tartışmak gibi bir alışkanlığı yoktur.

Heydrich böylece kelleyi kurtarır. Ama çocukluğunun karabasanını tekrar yaşamıştır. O, tüm saflığıyla Ari ırkı temsil ederken Yahudi olmakla suçlanması ne garip bir alın yazısıdır. Bu lanetli topluluğa karşı kini artar. Bu arada, Gregor Strasser adını da aklının bir köşesine yazar.

34

Tam olarak ne zaman olduğunu bilmiyorum ama adının yazılışında yaptığı küçük değişikliğin bu döneme denk geldiğini düşünüyorum. Son harfi olan "t" yi atmış ve Reinhardt, Reinhard'a dönüşmüştür. Böyle kulağa daha sert gelir

35

Yanlış bir şey söyledim, fazla işlek bir hayalgücünün ve hatalı bir hafızanın kurbanı oldum. Çünkü o zamanın İngiliz gizli servis şefinin aldığı isim "C"ydi, *James Bond*'da olduğu gibi "M" değil. Heydrich de kendine "H" değil, "C" dedirtiyordu. Ama böyle yapması, İngilizleri taklit etmek istediği için olmayabilir, çünkü bu harf çok basitçe *der Chef* sözcüğünü simgeliyor olabilir.

Kaynaklarımı kontrol ederken, kime yapıldığını bilmediğim ama Heydrich'in işi hakkında çok net bir fikre sahip olduğunu gösteren şu açıklamasına denk geldim: "Çağdaş totaliter hükü-

metlerde, devletin güvenliğini sağlama ilkesinin sınırı yoktur. O halde bu görevi üstlenen kişi, neredeyse engelsiz bir güç elde etmeyi hedeflemelidir."

Heydrich'i birçok şeyle suçlayabilirsiniz ama sözünde durmamak bunlardan biri değildir.

36

20 Nisan 1934 günü, kara düzen tarihinde ak bir gündür. Göring kendisinin yarattığı Gestapo'yu SS'in iki şefine bırakır. Himmler ve Heydrich, Berlin'in çok önemli bir yerinin, Prinz Albrecht Strasse'deki karargâhın sorumluluğunu üstlenirler. Heydrich bürosunu seçer. Oraya yerleşir. Masasına oturur. Hemen çalışmaya başlar. Önüne kâğıtlarını koyar. Kalemini alır. Ve listeler yapmaya koyulur.

Bu tabii ki Göring'in o günden sonra Nazi rejiminin en değerli görevi olan gizli servis yöneticiliğini gönül rahatlığıyla bıraktığı anlamına gelmez. Bu, Röhm'e karşı Himmler'in desteğini garantilemenin bedelidir. SS'in küçük burjuvası, onu SA'nın sol eğilimli kışkırtıcısından daha az endişelendirir. Röhm, Nasyonal Sosyalist devrimin henüz bitmediğini haykırmaktan mutluluk duyar. Ancak Göring olayları bu bakış açısından görmez. Onlar hâkimiyeti ele almışlardır, bundan sonra tek görevleri onu korumaktır. Tabii ki Heydrich, Röhm oğlunun manevi babası olsa da bu görüşü desteklemektedir.

37

Tüm Berlin, şehirde gezen bir belge nedeniyle, bir komplo haberiyle çalkalanır. Bu belge, daktiloda yazılmış bir listedir. Bu olayın tarafsız tanıkları, Heydrich'in hizmetinde çalıştıklarını bildikleri garsonlarının gözleri önünde kafelerde elden ele gezen kâğıt için önlem alınmayışından dolayı telaşa kapılırlar.

Bu, varsayımsal bir kabinenin şemasından başka bir şey değildir. Kurulacak olan hükümette, Hitler'in ismi başbakan olarak geçmektedir ama Papen ve Göring'in isimleri bulunmamaktadır. Aksine Röhm'ün ve arkadaşlarının, Schleicher, Strasser ve Brüning'in isimleri bulunmaktadır.

Heydrich listeyi Hitler'e gösterir. Paranoyak eğilimlerini haklı çıkaran kanıtlara bayılan Hitler, öfkeden kudurur. Bununla birlikte koalisyonu oluşturan kişilerin çeşitliliği onu şaşırtır: Örneğin, Röhm'ün çok küçümsediği Schleicher hiçbir zaman onun arkadaşlarından biri olmamıştır. Heydrich, General von Schleicher'in Fransa büyükelçisiyle bir şeyler konuşurken görüldüğünü söyler; bu, komplo kurduğunun kanıtıdır.

Aslında bu koalisyonun karmaşık yapısı, Heydrich'in özellikle iç politikada bilgilerini daha fazla geliştirmesi gerektiğini göstermektedir, çünkü bu listeyi hazırlayan da dağıtan da kendisidir. Bunu hazırlarken ağır basan ilke çok basittir: Doğal olarak, iki büyük patronu olan Himmler ile Göring'in ve kendisinin düşmanlarını yazmıştır.

38

Görkemli gri taş binada neler olduğu dışarıdan anlaşılmaz. Ama içeri girip dışarı çıkan insanların sıklığından normalin dışında bir

faaliyet olduğu tahmin edilir. SS kovanına çılgın bir çalkalanma hâkimdir: İnsanlar her yöne koşar, beyaz büyük salonda sesler yankılanır, bütün katlarda kapılar çarpar, bürolarda telefonlar aralıksız çalar. Binanın ve olayların ortasında Heydrich, en iyi rolü olacak katil bürokrat rolünü oynar. Etrafında masalar, telefonlar ve telefonları açıp kapatan siyahlar içinde insanlar vardır. Heydrich tüm konuşmalarla tek tek ilgilenir.

"Alo! Öldü mü?... Cesedi meydanda bırakın. Resmî olarak bu bir intihardır. Silahınızı eline yerleştirin... Enseden mi vurdunuz?... Neyse. Önemli değil. İntihar."

"Alo! Hallettiniz mi?... Çok iyi... Kadını da mı?... Tamam, tutuklanmaya karşı geldiklerini söyleyeceksiniz... Evet, kadının da!... İşte, araya girmek istedi, bu gayet uygun!... Hizmetçiler mi?... Kaç tane?... İsimlerini alın, onlarla daha sonra ilgilenilecek."

"Alo! Bitti mi?... İyi, o halde onları Oder Nehri'ne atın."

"Alo!... Ne?... Tenis kulübünde mi? Tenis mi oynuyordu?... Çiti aşıp ormanın içinde kayıp mı oldu? Benimle dalga mı geçiyorsunuz?... Yakaladığınız her şeyi elinizden kaçırıyorsunuz!"

"Alo! Nasıl yani, 'bir başkası'? Nasıl 'aynı soyadı'?... Adı da mı aynı?... Tamam, buraya getirin, diğerini bulana kadar Dachau Kampı'na gönderilecek."

"Alo! Son olarak nerede görülmüştü?... Adlon Oteli'nde mi? Ama herkes biliyor ki tüm garsonlar bize çalışıyor. Bu çok saçma. Teslim olmak istediğini mi söyledi?... Çok güzel, beklemek için evine gidin ve onu bize getirin."

"Alo! Bana *Reichsführer*'i bağlayın!... Alo? Evet, gerçekleştirildi... Evet, o da... O da yapılmakta... O da yapıldı... 1 numarayla işin neresindesiniz?... Führer kabul etmiyor mu? Ama neden?... Onu ikna etmek gerekiyor!... Ahlak konusunda ısrarcı olunuz! Ve örtbas ettiğimiz skandallar konusunda. Ona, gene-

levde unuttuğu kutuyu hatırlatınız!... Anlaşıldı, Göring'i hemen arıyorum."

"Alo? Ben Heydrich. *Reichsführer* bana Führer'in SA Führeri'ni koruduğunu söyledi!... Doğal olarak, bu asla olamaz!... Ona bunu ordunun asla kabul etmeyeceğini söylemek gerekiyor! *Reichswehr*'deki subayları öldürdük. Eğer Röhm hayatta kalırsa Blomberg harekâta destek olmayı reddeder... Evet, bir adalet sorunu, tamamen!... Anlaşıldı, aramanızı bekleyeceğim."

Bir SS subayı içeri girer. Kuşkulu bir havası vardır. Kulağına bir şey söylemek üzere Heydrich'e doğru eğilir. Birlikte odadan ayrılırlar. Beş dakika sonra Heydrich geri döner. Yüzünden ne olduğu anlaşılmaz. Tekrar telefon konuşmalarına döner.

"Alo! Cesedi yakın! Küllerini dul eşine göndereceksiniz!"

"Alo! Hayır, Göring oraya dokunulmasını kabul etmiyor. Evinin önüne altı adam yerleştirin. Hiç kimse girip çıkmayacak."

"Alo!..."

Aynı zamanda düzenli bir şekilde küçük beyaz fişleri doldurmaktadır.

Bu sahne tüm hafta sonu boyunca sürer.

Sonunda beklenen haber gelir. Führer'in direnci kırılmıştır; *Sturmabteilung* şefi, eski suç ortağı, Röhm'ün ölüm emrini verecektir. Röhm aynı zamanda Heydrich'in büyük oğlunun manevi babasıdır ama daha önemlisi Himmler'in amiridir. Himmler ve Heydrich, SA idaresinin işini bitirerek SS'i yaptıklarının hesabından sadece Hitler'e karşı sorumlu olduğu özerk bir örgüt haline getirirler. Heydrich'e *Gruppenführer* ünvanı verilir, bu, tümgeneral rütbesiyle eşdeğerdir. Heydrich 30 yaşındadır.

39

Gregor Strasser, 30 Haziran 1934'te, o cumartesi günü kapısı çalındığında ailesiyle birlikte yemek yemektedir. Sekiz silahlı adam onu tutuklamak üzere oradadırlar. Karısına veda edecek zaman bile bırakmadan onu Gestapo aracına bindirirler. Hiçbir sorgulamaya maruz kalmaz ama kendini birçok SA subayıyla birlikte bir hücrede bulur; aylardan beridir politik bir sorumluluk almasa da Führer'in eski arkadaşı olması bunu temin etmiştir. Onların arasında ne aradığını anlamaz ama Parti'nin gizli işlerinden keyfî ve mantıksız taraflarını bilecek kadar haberdardır.

Saat 17.00'de bir SS onu, tavan arasının içine oyulmuş, tek başına kalacağı hücresine götürmek üzere almaya gelir. Uzun Bıçaklar Gecesi'nin başladığını bilmese de ana hatları tahmin eder. Ama hayatı hakkında endişe etmesi gerekip gerekmediğini bilmez. Tabii ki o, Parti'nin tarihî bir kişiliğidir ve geçmiş savaşların anısıyla Hitler'le bağı olan biridir. Hapishane vardır bir de, sonuç olarak hapishaneyi Münih ayaklanmasından sonra birlikte tanımışlardır. Ama o Hitler'in duygusal biri olmadığını bilir. Röhm ve Schleicher'e oranla nasıl bir tehdit altında olduğunu kavramakta güçlük çekse de Hitler'in ölçüsüz paranoyasını hesaba katması gerekir. Strasser başını kurtarmak için sıkı bir oyun oynaması gerektiğini hemen anlar.

Düşünceler içindeyken, arkasından birinin geçtiğini hisseder. Gizliliğe alışkın eski bir savaşçı içgüdüsüyle tehlikede olduğunu sezip tam da bir silah patladığında yere eğilir. Biri çatı penceresinden içeri kolunu uzatmış ve çok yakından ateş etmiştir. Son anda eğilmiştir ama yeterince hızlı davranamamıştır ve yere yuvarlanır.

Hücrede, yerde yüzüstü yatan Strasser, anahtar deliğinde bir anahtarın döndüğünü, ardından etrafında dönen postal seslerini, ensesinde üzerine eğilmiş bir adamın nefesini ve konuşmaları duyar:

"Hâlâ yaşıyor."

"Ne yapalım? İşini bitirelim mi?"

İçine kurşun konan bir tabanca şaklaması işitir.

"Bekleyin, ne yapacağımızı danışacağım."

Bir çift postal uzaklaşır. Bir dakika geçer. Postallar, başka biriyle birlikte geri döner. Yeni gelen içeri girerken topuk şaklamaları duyulur. Bir su birikintisi sesi. Sessizlik. Ve aniden bin kişinin arasında da olsa tanıyacağı o kanını donduran tiz kadınsı ses:

"Daha ölmedi mi? Bırakın domuz gibi kanasın."

Ölmeden önce duyduğu son insan sesi, Heydrich'in sesi olur. Yani, sözün gelişi, "insan"...

40

Fabrice beni görmeye ve çıkacak kitabım hakkında konuşmaya geldi. O, fakülteden eski bir arkadaşım. Benim gibi tarihe tutkun ve diğer niteliklerinin yanı sıra yazdıklarıma ilgi duyuyor. O yaz gecesinde terasımda yemek yedik ve beni cesaretlendiren bir coşkuyla kitabın başlangıcını yorumladı. Uzun Bıçaklar Gecesi'ni içeren kısmın yapılandırılmasının üzerinde duruyordu. Bu telefon zincirleri, ona göre, Nazizm'in hem bürokratik boyutlarını hem de alametifarikası olan cinayeti gözler önüne seriyordu. Şaşırmıştım. Bununla birlikte biraz kuşku duydum ve olayı netleştirmek istedim. "Ama biliyor musun, her telefon konuşması

gerçek bir olaya ait? Sana hemen hemen hepsinin isimlerini bulabilirim." Şaşırma sırası ondaydı ve bana açık yüreklilikle onları benim uydurduğumu sandığını söyledi. Biraz huzursuzca ona sordum: "Strasser için de mi öyle düşünüyorsun?" Heydrich'in bizzat yerine geçtiği ve hücresinde can çekişerek ölüme terk ettiği Strasser. Bunu da uydurduğumu düşünmüştü. Onurum kırılmıştı; bağırdım: "Hayır, hepsi doğru!" Ve,"Lanet olsun, bu iş olmamış," diye düşündüm kendi kendime. Metnin anlaşılması için çok daha açık yazmalıydım.

Aynı akşam Genaral Patton hakkındaki bir Hollywood filmi üzerine yapılmış bir belgesel izliyordum. Filmin adı sadece *Patton*'dı. Belgesel, filmden parçalar ve şahitlerin ifadelerini içeriyordu: "Aslında böyle olmadı..." Elinde sadece Colt marka bir tabanca olduğu halde, üsse ateş açan iki Messerschmittli'yi alt etmedi (ama şahide göre hiç kuşku yok ki eğer Messerschmittler fırsat verseydi bunu yapardı). O, tüm ordunun önünde böyle bir konuşma yapmadı, özel hayatında yaptı ama tam olarak bunları demedi. Son dakikaya kadar Fransa'ya gönderileceğini bilmiyordu ama bundan birkaç hafta önce haberi olmuştu. Palermo alınırken emirlere itaatsizlik etmedi ama bunu bağlı olduğu Müttefik Yüksek Komutanlığı'na ve kendi kumandanına karşı yaptı. Rusları sevmese de tabii ki bir Rus generale siktirip gitmesini söylemedi vb. Kısacası film Patton'ın kariyerinden büyük ölçüde etkilenen kurgusal bir kahramanın hayatından söz ediyor ama açıkçası bu kişilik Patton değil. Bununla birlikte, filmin adı *Patton.* Ve bu, kimseyi şaşırtmıyor; herkes, bir senaryoyu göklere çıkarmak için gerçeği süslemeyi veya gerçek yolu çok tehlikeli sarsıntılarla dolu ve yeterince dikkat çekici olmayan bir kişiliğin izlediği yola bir tutarlılık kazandırmayı normal buluyor. Ezelden beri, çorbasını satmak için tarihî gerçeği saptıran bu insanlar yüzünden, tüm kurgusal türlerle aldatılmış ve böylece de rahat rahat yapılan

çarpıtmalara zorunlu olarak alışmış eski bir arkadaş şaşırarak, "Ah öyle mi, bu uydurma değil mi?" diye safça soruyor bana.

Hayır, uydurma değil! Nazizm hakkında bir şeyler uydurmaktan nasıl bir çıkar elde edilebilir ki zaten?

41

Tüm bu hikâye, anlaşılacağı üzere, beni çektiği kadar sinirlerimi de bozuyor.

Bir gece bir rüya gördüm. Rüyamda bakır pası renkli üniforma giymiş bir *Wehrmacht* Alman subayıyım; adı belli olmayan karlı bir bölgede ve sınırsızcasına uzayıp giden dikenli tel boyunca nöbet tutuyorum. Bu dekor bende, zaman zaman zayıflığımdan dolayı kendimi kaptırdığım, İkinci Dünya Savaşı'nı konu alan *Call of Duty, Medal Of Honor, Red Orchestra* gibi birçok video oyununu çağrıştırıyor açıkçası.

Birdenbire, devriye sırasında, Heydrich'in bizzat teftiş yaptığını görünce şaşırıyorum. Hazır ola geçiyorum ve o, her şeyi inceler bir havada etrafımda döndüğü süre boyunca nefesimi tutuyorum. Beni suçlayacak bir şey bulursa, diye korkuyorum. Ama bunu öğrenemeden uyanıyorum.

Natacha, bana muziplik olsun diye, evimdeki Nazizm'le ilgili, sayısı insanı korkutacak kadar çok kitaptan ve ona göre bu kitapların ideolojik düşüncemi değiştirmeleri riskinden tasalandığını göstermek için suratını ekşitiyor. Onunla birlikte gülmek için, araştırmalarım çerçevesinde internette rastladığım sayısız Nazizm eğilimli –hatta açıkça Neo-Nazi– web sitesi bulunduğundan söz etmekten geri kalmıyorum.

Çok açık ki ben, Yahudi bir annenin ve komünist bir babanın oğlu olarak, en ilerici Fransız küçük burjuva değerleriyle yetişmiş biri, edebiyat eğitimini, Montaigne'in hümanizmini, Lumière kardeşlerin felsefesini, gerçeküstücülerin büyük başkaldırısını ve varoluşçu büyük düşünürleri içine sindirmiş biri olarak, Nazizm'in çağrıştırdığı herhangi bir şeye karşı hiçbir zaman az ya da çok sempati duymadım ve duymayacağım da.

Ama edebiyatın, ölçüsüz ve tehlikeli iktidarı önünde bir kez daha boynumu eğmeliyim. Aslında bu rüya, tartışmasız romansı boyutuyla Heydrich'in *beni etkilediğini* açıkça kanıtlıyor.

42

İngiltere'nin o zamanki dışişleri bakanı Anthony Eden, şaşkın bir şekilde dinler. Çekoslovakya'nın yeni cumhurbaşkanı Edvard Beneš, kapasitesiyle kıyaslanınca endişe veren bir özgüvenle, Sudète bölgesi sorununu çözeceğini ifade etmektedir. Sadece Almanya'nın yayılma heveslileriyle mücadele etmeye niyetlenmekle kalmaz, bir de bunu tek başına yapmak ister; yani ne Fransa'nın ne Büyük Britanya'nın yardımını almadan. Eden, bu konuşma hakkında ne düşünmesi gerektiğini bilemez: "Şüphesiz bugünlerde Çek olabilmek için iyimser olmak gerekiyor," der kendi kendine. Yıl henüz 1935'tir.

43

1936'da Çekoslovokya gizli servisinin başkanı Komutan Moravec, albay rütbesine yükselmek için bir sınava girer. Ona verilen

başka görevlerin yanı sıra bir de şu varsayımsal soru sorulur: Koşullar, Çekoslovakya'ya Almanya tarafından hücum edilmesini gerektirmiştir. Macaristan ve Avusturya da düşmandır. Fransa henüz harekete geçmemiştir ve Küçük Antant koşulları yeni yeni oturmaktadır. Çekoslovakya için askerî çözümler nelerdir?

Konunun analizi: 1918'de Avusturya-Macaristan bölündüğü için, Viyana ve Budapeşte doğal olarak gözlerini eski bölgelerine, yani eskiden Avusturya'ya bağlı olan Bohemya ve Moravya'ya ve Macaristan'ın kontrolü altındaki Slovakya'ya dikerler. Üstelik Macaristan, Almanya'nın faşist bir dostu olan Amiral Horthy tarafından idare edilmektedir. Çok zayıflayan Avusturya ise, ülkenin Büyük Germen kardeşine bağlanması için Almanya sınırının iki yanından gelen baskılara zor direnmektedir. Hitler'le imzalanan, Almanya'nın Avusturya'nın içişlerine karışmamasını vaat eden antlaşma sadece bir kâğıt parçasıdır. Almanya'yla çatışmaya girildiği takdirde Çekoslovakya, düşen imparatorluğun iki başıyla da karşı karşıya gelmek zorunda kalacaktır. 1922'de Çekoslovakya tarafından Romanya ve Yugoslavya'yla, eski hükümdarları olan Avusturya-Macaristan'dan birbirlerini korumak üzere imzalanan Küçük Antant Antlaşması, caydırıcı bir strateji izleyebilecek bir ittifak teşkil etmez. Ve Fransa'nın, herhangi bir çatışma halinde müttefikleri Çeklere olan yükümlülüklerini yerine getirme konusundaki isteksizlikleri artık netleşmiştir. Yani sınavda sorulan varsayımsal soru tamamen gerçekçidir. Moravec'in cevabı beş sözcükten oluşur: "Problemin askerî yollarla çözülmesi olanaksızdır." Sınavını başarıyla geçer ve albaylığa yükselir.

44

Eğer Heydrich'in elini kana buladığı tüm komploları aktarmaya kalksam, sonu gelmez. Araştırma yaparken, bazen bana bir anekdot gibi geldiği için, bazen detayları eksik olduğu veya yapbozun parçalarını tam olarak bir araya getiremediğim için, bazen de konuyu biraz şüpheli gördüğüm için anlatmamayı tercih ettiğim olaylarla karşılaştığım oluyor. Bazen de bir olayın birden çok versiyonuyla karşılaşıyorum, hatta bazıları birbiriyle tamamen çelişkili oluyor. Bazı durumlarda birini seçiyorum, bu mümkün değilse de anlatmaktan vazgeçiyorum.

Heydrich'in, Tuhaçevski'nin düşüşündeki rolünü belirtmemeye karar verdim. Öncelikle, bu rol bana ikincil bir rolmüş, hatta aldatıcıymış gibi geldi. Dahası, 1930'ların Rus politikasının enginliği, benim metne birkaç damla damlatmak isteğimi aşar nitelikteydi. Muhtemelen yeni bir tarihsel olguya başlamak korkusundandı bu: Stalin tarafından yapılan tasfiyeler, Mareşal Tuhaçevski'nin kariyeri, Stalin'le olan kavgalarının kaynağı gibi konular derin bir bilgi ve ayrıntıya girmeyi gerektiriyordu. Bu da beni konudan çok uzaklaştırabilirdi.

Ama yine de sadece zevk için zihnimde bir sahne canlandırdım: Genç General Tuhaçevski, Varşova önlerinde dağılan Bolşevik ordusunu düşünceli bir biçimde izlerken görülür. Yıl 1920'dir. Polonya ve SSCB savaş halindedirler. "Devrim Polonya'nın cesedinin üstünden geçecektir," demiştir Troçki. Şunu söylemek gerekir ki Ukrayna'yla birleşip Litvanya'yı ve Belarus'u da içeren bir konfederasyon kurarsa, Polonya doğmakta olan Sovyet Rusya'nın hassas birliği için bir tehdit oluşturacaktır. Diğer taraftan Bolşevikler, devrimi Almanya'ya taşımak istiyorlarsa, o bölgeden geçmek zorundalardır.

Ağustos 1920'de Sovyet karşı hücumu, Kızıl Ordu'yu Varşova önlerine götürmüştür ve Polonya kapana kısılmış gibi görünmektedir. Ama genç milletin bağımsızlığı 19 yıl daha sürecektir. Polonya 1939'da Almanlara karşı yapamayacağını şimdi Ruslara karşı yapmakta, onları geri püskürtmektedir. Bu "Vistül Nehri'nin mucizesi"dir. Tuhaçevski, kendisinden neredeyse 30 yaş büyük, sıra dışı bir stratejist olan bağımsızlık kahramanı Joseph Pilsudski'ye yenilir.

O zaman sahip oldukları güçler eşittir: 113 bin Polonyalı, 114 bin Rus askeri. Tuhaçevski kazanacağından emindir, öncelik ondadır. Tuhaçevski tüm ordusuyla kuzeye gider, çünkü Pilsudski, kuzeyde büyük bir birlik bulunduğunu düşünmesini sağlayarak onu yanıltmıştır. Ama Pilsudski geriden, güneyden saldırır. Tam bu noktada olay, benim hikâyemle kesişir. Tuhaçevski, Lviv'i almak üzere güneybatıda bulunan ve kendisi kadar efsanevi bir komutan olan General Budiyeni'ye bağlı 1. Ordu Süvari Birliği'ni takviye kuvveti olarak çağırır. Budiyeni'nin süvari birliği korkulacak derecede kuvvetlidir, Pilsudski onun müdahalesinin ordusunu darmadağın edebileceğinin farkındadır. Ama inanılmaz bir şey olur; General Budiyeni emirlere uymaz ve ordusu Lviv'de kalır. Polonya için gerçek Vistül mucizesi işte budur. Tuhaçevski içinse yenilgi acıdır ve sebebini öğrenmek ister. Aramak için çok uzağa gitmesine gerek yoktur: Budiyeni'nin bağlı olduğu güneybatıdan sorumlu siyasi komiser, Lviv'i almayı bir itibar meselesi yapmıştır. Yani bir askerî birliğin felaketini önlemek için bile olsa, felakete uğrayan askerî birlik kendi sorumluluk alanı içersinde değilse, kendini en iyi bölüklerinden mahrum bırakması söz konusu değildir. Savaşın kaderi pek önemli değildir burada. Bu komiserin kişisel ihtirasları, çoğu zaman, her türlü değerden önce gelmiştir. Adı Jozef Çugaşvili'dir, savaş sırasında aldığı takma isimse Stalin.

On beş yıl sonra Tuhaçevski Kızıl Ordu'nun başında geçerek Troçki'yi, Stalin de ülkenin başına geçerek Lenin'i alt eder. Bu iki adam birbirlerinden nefret etmektedirler. İktidarlarının en üst noktasındadırlar ve siyasi stratejileri farklılık göstermektedir: Stalin, Nazi Almanyası'yla bir çatışmayı sürekli ertelerken, Tuhaçevski hiç beklemeden hücuma geçmeyi önermektedir.

Eric Rohmer'in *Üçlü Ajan* adlı filmini görünceye kadar bunu bilmiyordum. Ama olayın başkahramanının, Paris'e sığınmış seçkin bir Beyaz Rus olan General Skoblin'in eşine şunları dediğini duyunca, bu konu üzerine ciddi bir şekilde eğilmeye karar verdim: "Sana Berlin'de Alman istihbarat şefini görmeye gittiğimi söylediğimi hatırlıyor musun? Heydrich diye biri. Ve ona ne söylemek istemediğimi biliyor musun? İngiltere kralının cenaze töreni için Batı'ya yaptığı yolculuk sırasında Paris'te gizlice görüştüğüm arkadaşım Tuhaçevski'yle ilgili konuları. Tabii ki yapmak istedikleriyle ilgili tüm sırlarını bana açmadı ama ben yine de bir şeyler çıkardım. Gestapo bu buluşmayı biliyor olmalı. Heydrich beni ilgisizce sorguladı, ben de kaçamak cevaplar verdim. Bana buz gibi gözlerle baktı ve konu kapandı." .

Heydrich, bir Rohmer filminde. Hâlâ kendime gelemiyorum. Diyaloğun devamında Skoblin'in eşi ona, "Bu Bay Heydrich neden bu bilgiyi istiyormuş?" diye sorar.

Skoblin, "Ah, Almanların zaten Stalin'in yandaşı olmadığını bildikleri Kızıl Ordu komutanının saygınlığını lekelemekten çıkarı olması mantıklıdır herhalde..." demekle yetinir.

Skoblin daha sonra Nazilerle olan tüm görüşmeleri konusunda kendini savunur; görünüşe göre bu aynı zamanda Rohmer'in de tezidir, çünkü karakterinin belirsiz (beyaz mı, kızıl mı yoksa kahverengi midir?) kılmak için özen gösterir. Ama ben Skoblin'in Berlin'e kadar gidip de Heydrich'e bir şey söylemediğine inanmakta güçlük çekiyorum.

Sanırım Skoblin ona, Stalin'e Tuhaçevski tarafından bir komplo düzenlendiğini haber vermek için gitmiştir ama aslında NKVD'nin, yani Stalin'in yararına çalışmaktadır. Amaç neydi peki? Vatana ihanet suçlamasını (suçlama bir temele dayanıyor gibi görünmez), komplo söylentisini yaymak suretiyle inanılır kılmak.

Heydrich, Skoblin'e inandı mı? Ne olursa olsun, Reich'ın tehlikeli bir rakibini eleyebilme fırsatını görmüştür: 1939'da Tuhaçevski'den kurtulmak demek, Kızıl Ordu'nun başını vurmak demektir. Bu söylentiyi beslemeye karar verdi. Böyle bir olayın, Amiral Canaris'in başında bulunduğu *Abwehr* için iyi olacağını biliyordu, çünkü bu askerî bir konuydu. Ama projesinin önemiyle başı dönen Heydrich, önce Himmler'i, sonra da Hitler'in kendisini, bir zehirleme operasyonunun gerçekleşeceği konusunda ona güvenmeleri için ikna etti. Heydrich planını uygulamak için, en iyi adamı olan aşağılık işler uzmanı Alfred Naujocks'a bir çağrı gönderdi. Üç ay boyunca Rus Mareşali tehlikeye sokan bir dizi sahte olay uyduracaktı. Tuhaçevski'nin imzasını bulmak hiç de zor değildi: Weimar Cumhuriyeti'nin arşivleri onun için yeterliydi; iki ülkenin diplomatik ilişkilerinin daha dostane olduğu o zamanlarda bütün resmî belgeler Tuhaçevski'nin onayından geçerdi.

Dosya hazırlandığında Heydrich, adamlarından birini, bunu bir NKVD casusuna satmak üzere görevlendirir. Bu karşılaşma harika bir casusluk alışverişine sahne olur. Rus casus, aldığı bu sahte dosyalara karşılık, sahte rubleler verir. Her ikisi de karşısındakini aldattığına inanır, yani herkes birbirini aldatmaktadır.

Sözün kısası, Stalin almak istediğini alır: Büyük rakibinin bir darbe hazırladığının kanıtları. Tarihçiler bu olayda Heydrich'in çevirdiği dolaplara ne kadar önem verilmesi gerektiğini çok bilmezler ama dosyanın 1937 Mayıs'ında verildiğini ve Tuhaçevski'nin

haziranda idam edildiğini dikkate almak gerekir. Bana göre, tarihlerin bu kadar yakın olması bir sebep sonuç ilişkisi olduğunu kuvvetle düşündürüyor.

Sonuç olarak kim kimi aldattı? Ben Heydrich'in Stalin'i rakibi olmaya uygun tek adamdan kurtararak onun çıkarlarına hizmet ettiğini düşünüyorum. Ama bu adam aynı zamanda Almanya'ya karşı bir savaşı yönetebilecek en yetenekli komutandı. Kızıl Ordu'nun düzeninin bozulması ve 1941 Haziran'ında Alman istilasıyla bozguna uğraması, bu karanlık hikâyenin son neticesi olacaktı. Yine de bu ustaca planı tam olarak Heydrich'in gerçekleştirdiği söylenemez, daha çok Stalin bindiği dalı kesmiştir. Bununla birlikte Stalin, daha önce eşi benzeri görülmemiş bir tasfiye hareketi başlatırken, Heydrich'in keyfine diyecek yoktur.

Heydrich bu işin tüm onurunu kendine mal etmekte tereddüt etmez.

İzin verirseniz, bunun ahlaklı olmasa da anlaşılabilir olduğunu söylemeye cüret edeceğim.

45

Ben 33 yaşımdayım, 1920 yılında Tuhaçevski'nin olduğundan daha yaşlıyım. 27 Mayıs 2006'dayız; Heydrich'e yapılan suikastın yıl dönümü. Natacha'nın kardeşi evleniyor bugün. Ben düğüne davetli değilim. Natacha bana çok kötü davrandı, beni artık desteklemediğini sanıyorum. Hayatım bir harabeye benziyor. Kendi kendime, Tuhaçevski'nin, ordusunun dağıldığını gördüğü, acınacak bir şekilde başarısızlığa uğradığı ve savaşı kaybettiğini anladığı o anda kendini benden daha kötü hissedip etmediğini soruyorum. Yenik düştüğünü, sonunun geldiğini hissedip his-

setmediğini, alın yazısını, kötü şansı, ona ihanet edenleri ya da kendini lanetleyip lanetlemediğini soruyorum. Ne olursa olsun yeniden ayağa kalktığını biliyorum. Bu, on beş sene sonra kendini en kötü düşmanına ezdirecek olsa bile çok yürekli bir davranıştır. Kendi kendime söylediğim şey şu: Çark dönüyor... Natacha beni aramıyor. 1920 yılında Varşova'nın sarsılan yüksek duvarlarının önündeyim ve umursamaz Vistül ayaklarımın altında akıyor.

46

O gece rüyamda suikastı anlatan bölümü yazdığımı gördüm. Bölüm şöyle başlıyordu: "Siyah bir Mercedes yolda yılan gibi kayıp gidiyordu." İşte o zaman artık kalan kısımları yazmaya başlamak gerektiğini anladım, çünkü geri kalan kısmın bu dönüm noktasına doğru akması gerekiyor. Neden sonuç zincirini ezele kadar takip ederken, romanın en çok marifet gerektiren sahnesini, zirvesini geciktiriyorum.

47

Bir düzlemküre ve Almanya'nın etrafını saran eşmerkezli daireler hayal edin. O 5 Kasım 1937 günü, Hitler, ordu komutanları Blomberg, Fritsch, Raeder ve Göring'in yanı sıra Dışişleri Bakanı Neurath'a projelerini açıklar. Onlara Alman politikasının hedefinin, Alman ırkının güvenliğini ve varlığını temin etmek, gelişmesini desteklemek olduğunu söyler (gerçi bunu çoktan anlamış olduklarını düşünüyorum). Sonuç olarak, bu bir *yaşam alanı* (meşhur *Lebensraum*) sorunudur ve işte biz de, buradan

yola çıkarak düzlem küreye daireler çizebiliriz. Reich'ın yayılma hedefini bir bakışta seçebilmek için en dardan en genişe doğru değil, canavarın ilk hedefleri üzerine acımasızca kapanacak odaksal hareketi izlemek için en genişten en dara doğru çizmeliyiz. Açıklamayı gereksiz bulduğunu söylediği nedenlerden dolayı Hitler, Alman halkının diğer halklarınkinden daha büyük bir yaşam alanına sahip olmaya hakkı olduğuna karar vermiştir. Almanya'nın geleceği tamamen bu alan gereksiniminin çözülmesine dayanmaktadır. Bu alan nerede bulunabilir? Afrika'nın veya Asya'nın uzak bir köşesinde değil, Avrupa'nın tam göbeğinde. Yaşlı Kıta'nın, Reich'ın yakın çevresinin etrafına, Fransa, Belçika, Hollanda, Polonya, Çekoslovakya, Avusturya, İtalya, İsviçre ve ayrıca Litvanya'yı içeren bir daire çizilir, çünkü hatırlanacak olursa Almanya'nın Dantzig'den Memel'e uzanan sınırları o dönemde Baltık ülkelerine kadar yayılmıştır. Hitler'in sorduğu soru şuydu: Almanya, en az bedelle en büyük çıkarı nerede sağlar? Askerî gücünün büyüklüğü ve Büyük Britanya'yla olan ilişkileri nedeniyle Fransa ve Fransa ordusunun gözünde temsil ettikleri stratejik önemden ötürü Belçika ve Hollanda da daireden çıkarılırlar. Doğal olarak Mussolini taraftarı İtalya da hemen çıkarılır. Doğuya doğru, Polonya ve Baltık ülkelerine yayılma, Sovyetleri çok erken tedirgin edebilir. İsviçre'nin zenginliği, onu her zamanki gibi, tarafsızlığından daha çok korur. O yüzden bu daire iki ülkeyle sınırlandırmak zorunda kalınır: "İlk hedefimiz, Batı'ya karşı olası bir harekâtın getireceği cepheden saldırı tehlikesini engellemek amacıyla, Avusturya ve Çekoslovakya'yı eş zamanlı olarak vurmaktır." Görüldüğü gibi Hitler, ilk hedefine daha yeni ulaşmışken çoktan dairesini genişletmeyi düşünmeye başlamıştır bile.

İki gerçek Nazi olan Göring ve Raeder bir yana, bu parlak şemanın gösterilmesinin ertesinde birçok kalp krizi geçirdiği de

düşünülürse, Hitler'in projeleri Neurath'ı tam anlamıyla hasta eder. Savunma Bakanı ve Silahlı Kuvvetler Komutanı Blomberg ve Kara Kuvvetleri Komutanı Fritsch de, III. Reich'ta alışılmış olunmadığı biçimde şiddetle karşı çıkarlar. Eski ordu, 1937'de hâlâ, ihtiyatsızca davranarak iktidarı almasına yardım ettiği diktatörün karşısında bir güç oluşturabileceğini sanmaktadır.

Ordu Hitler'in nasıl biri olduğunu anlayamamıştır ama Blomberg ve Fritsch onu tanımanın bedelini ödeyeceklerdir.

Bu çalkantılı konferanstan sonra, ikinci evliliğini sekreteriyle yapmış olan Blomberg'in kendisinden epey genç olan karısının eski bir fahişe olduğu ortaya çıkar (belki de bunu kendisi de bilmiyordu), tatsız bir biçimde. Ve bu skandalın daha da büyümesi gerektiğinden, eşinin çıplak fotoğrafları bakanlıklarda dolaşır. Blomberg büyük bir cesaret gösterir ve eşinden boşanmaz ama hemen istifa etmesi gerekir. Tüm askerî sorumlulukları elinden alınan Blomberg, sonuna kadar, yani Nürnberg'de davasının sonucunu beklerken öldüğü 1946 yılına kadar, eşine sadık kalarak yaşar.

Fritsch ise Heydrich tarafından tabii ki olması gerektiği gibi başarıyla planlanan daha korkunç bir dalaverenin kurbanı olur.

48

Heydrich de Sherlock Holmes gibi keman çalar (ama ondan daha iyi). Ve Sherlock Holmes gibi suç soruşturmalarıyla uğraşır. Dedektiflik anlamında tek farkları, Heydrich'in gerçeği aramamasıdır; o, gerçeği üretir ve bu tamamen farklıdır.

Heydrich'in görevi, ordu komutanlarından General von Fritsch'in saygınlığına leke sürmektir. Von Fritsch'in Anti-Nazi

duygularını anlamak için Heydrich'in SD'nin başında olması gerekmez, çünkü bunu hiç saklamamıştır. 1935 yılında Sarrebruck'teki bir geçit töreni sırasında onu, tribünün ortasında SS, Parti ve üst düzeydeki seçkin komutanlar hakkında alaycı konuşmalar yaparken duyabilirdiniz. Kuşkusuz ona karşı bir komplo kurmak son derece kolaydır.

Ama Heydrich, yaşlı baron için daha küçük düşürücü bir şey düşünür. Prusya aristokratlarının büyük bir çalım ve kurumla düzgün ahlaklarıyla övündüklerini bilmektedir. O yüzden, Blomberg örneğindeki gibi, Fritsch'i de ahlakla ilgili bir konuda lekelemeyi seçer.

Blomberg'in tersine Fritsch müzmin bir bekârdır. Buradan hareket etmeye karar verir. Bu tip bir profil için saldırı noktası bellidir. Dosyayı hazırlamak için Gestapo'nun bu duruma çok uygun olan bir bölümünün, homoseksüelliği engelleme departmanının hizmetine başvurur.

Bulduğu şey şudur: Homoseksüellere şantaj yapan ve polisin de tanıdığı karanlık bir adam, Fritsch'i Potsdam Garı yakınlarında küçük karanlık bir sokakta Bavyeralı Jo adında biriyle cinsel ilişkiye girerken *gördüğünü* iddia eder. İnanılmaz bir şekilde hikâye gerçeğe benzemektedir ama bir ayrıntı tutarsızdır. Ele alınan Fritsch'in isminin söylenişinin aynı ama yazılışının farklı olması Heydrich'i hiç ilgilendirmez. Bu adamın emekli bir süvari, yani bir asker olması kafaları karıştıracaktır ve üstüne üstlük, zavallı şantajcı, Gestapo'nun baskısı altında kimi isterlerse tanımaya hazırdır.

Heydrich, hayal gücü sahibidir ve bu, mesleği için iyi bir niteliktir, ama bu tür bir dalaverenin işe yaraması için bu işte pek de kullanmadığı bir mükemmeliyetçilik gerekmektedir. Bu yüzden plan o kadar da başarılı olmaz.

Hakkında "son derece dejenere" denen bu şantajcıyla başbakanlık ofisinde, Hitler ve Göring'in huzurunda yüzleşen mağrur baron, kendine yönelik suçlamalara cevap vermeye tenezzül etmez. Oysa haysiyetle susmak III. Reich çevrelerinde işe yarayan bir davranış değildir. Hitler, Fritsch'ten derhal istifa etmesini ister. Buraya kadar her şey öngörüldüğü gibi gitmiştir.

Ama Fritsch bunu kabul etmez. Askerî mahkemeye gitmek istediğini söyler. Ve birdenbire, Heydrich'in durumu son derece hassas bir hal alır. Böyle bir mahkeme bir ön soruşturma gerektirecek ama bu işlemi Gestapo değil, ordu yapacaktır. Hitler tereddüt etmektedir. Heydrich'in durumu ise daha beterdir. Kitabına uygun bir duruşma istememektedir ama asıl korktuğu şey, askerlerin gösterecekleri tepkidir.

Birkaç gün içinde durum tersine döner. Askerler sadece gerçeği öğrenmekle kalmaz, üstelik bir de davanın iki tanığını, yani şantajcı ve süvari subayını da Gestapo'nun pençesinden kurtarırlar. Heydrich'in planı tamamen suya düşmüştür ve başını kaybetmesi işten bile değildir: Hitler davayı kabul ederse, çevirdiği dolap gün yüzüne çıkacak, bu da Heydrich'in en azından görevden alınmasına ve ihtiraslarının son bulmasına neden olacaktır. Deniz Kuvvetleri'nden kovulduktan sonra 1931'de düştüğü duruma düşecektir.

Heydrich açısından manzara çok kötüdür. Soğukkanlı katil, paniğe kapılmış bir av hayvanına döner. Sağ kolu Schellenberg, kriz sırasında bir gün bürodalarken Heydrich'in ona bir silah getirilmesini istediğini hatırladığını söyler. SD komutanı çıkmaza girmiştir.

Ama Hitler'den şüphelenmekte haksızdır. Sonuç olarak Fritsch'e sağlık nedeniyle izin verilir. Ne istifa gerçekleşir ne de mahkeme olur; böylesi daha kolaydır ve tüm problemler çözülür. Heydrich'in elinde hatırı sayılır bir koz vardır: Çıkarları

Hitler'inkiyle aynı yöndedir. Ordu kumandanlığını isteyen Hitler, Fritsch'ten ne pahasına olursa olsun kurtulmaya karar vermiştir. Bu, Führer'in değişmez arzusudur.

5 Şubat 1938, *Völkischer Beobachter* gazetesinde büyük harflerle yazılmış başlık şöyledir:

"Tüm güçler Führer'in elindedir".

Heydrich boşa endişelenmiştir.

Sonunda dava görülecektir ama bu arada ordunun raporları tamamen değişmiştir. *Anschluss*'un[7] yol açtığı inanılmaz coşkudan sonra ordu, Führer'in dehası önünde eğilir ve problem çıkarmaktan vazgeçer. Fritsch aklanıp şantajcı öldürüldükten sonra kimse konuyu bir daha açmaz.

49

Hitler'in ahlak konusunda şakası yoktur. 1935'ten itibaren Yahudi bir erkeğin Ari ırktan bir kadınla ilişkisi olması veya Ari ırktan bir erkeğin Yahudi bir kadınla ilişki kurması Nürnberg kanunlarıyla kesinlikle yasaklanır. Bu hatayı yapanın hapse girmesi söz konusudur.

Ama şaşırtıcı bir biçimde yalnızca erkekler takip edilir. Bu açıkça Hitler'in arzusudur, kadınların hukuki yollarla rahatsız edilmesini istemez.

Kraldan daha kralcı Heydrich böyle düşünmemektedir. Kadınlar ve erkeklere karşı bu şekilde takınılan farklı tutum, öyle görünüyor ki Heydrich'in adalet duygusunu yaralar (ama sadece kadının Yahudi olduğu durumlarda). Bu nedenle 1937'de

7 İttifak. Nazilerin Almanya ve Avusturya'yı birleştirme planı. (ç. n.)

Kripo'ya[8] ve Gestapo'ya, Ari erkeklerin Yahudi kadınlarla ilişki kurmakla suçlanması halinde, ilişki kurulan kadının otomatik olarak tutuklanması ve toplama kampına gönderilmesi konusunda gizlice talimat verir.

Ne var ki Nazi şeflerine bazı durumlarda istisnai bir ılımlılık gösterilir, bu yüzden Führer'in emirlerine karşı gelmekten çekinmezler. Eğer savaştan sonra tüm suçlarını temize çıkarmak için kullandıkları tek iddianın, askerî onur ve edilen yeminler adına emirlere uymak zorunda kaldıklarını söylemeleri olduğunu düşünürsek bu çok ilginç bir durum teşkil eder.

50

Bir bomba patlar, bu *Anschluss*'tur. Avusturya sonunda Almanya'ya "bağlanma"ya "karar verir". Bu III. Reich'ın doğuşunun ilk basamağıdır. Bu, ayrıca Hitler'in çok geçmeden yineleyeceği bir hiledir: Bir ülkeyi hiç çarpışmadan almak.

Haber Avrupa'ya bir bomba gibi düşer. Albay Moravec o sırada Londra'dadır ve tabii ki acilen Prag'a dönmek ister ama uygun bir uçak bulmak mümkün olmaz. Yine de Fransa'ya uçmayı başarabilir ve kendini La Hague'da bulur. Yolculuğunun kalan kısmını trenle yapmaya karar verir ama küçük bir problemle karşılaşır. Prag'a gitmek için Almanya'dan geçmesi gerekecektir.

İnanılmaz bir şekilde Moravec bu riski göze almaya karar verir.

Çekoslovak gizli servis şefinin, 13 Mart 1938'de, birkaç saat süren bir yolculukla Nazi Almanyası'nı trenle geçmesi gibi ilginç bir durumla karşı karşıyayız.

8 *Kriminalpolizei*. Adli polis. (ç. n.)

Yolculuğu gözümde canlandırmaya çalışıyorum. Moravec'in doğal olarak mümkün olduğunca az konuşması gerekir. Tabii ki Almanca biliyordur ama aksanının kuşku uyandırmayacak kadar iyi olduğundan emin değilim. Aynı zamanda Almanya henüz savaşta değildir; ayrıca Hitler'in dünyadaki Yahudi nüfusu ve iç düşman sayılan Yahudiler hakkında konuşmalarıyla kızgınlıkları artsa da, Almanlar henüz onların yaşayıp yaşamamaları gerektiğine karar vermiş değillerdir. Moravec buna karşın tedbir olarak biletini en zarif ya da en kaba saba görünen gişe memurundan almış olmalı.

Trene biner binmez boş bir vagon aradığını ve oraya yerleştiğini sanıyorum. Şu iki seçenekten birindeki gibi oturmuş olmalı:

1. Olası yolculuk arkadaşlarına sırtı dönük olmak, manzaraya bakıyor gibi yapıp onunla sohbet etmek isteyebileceklerin cesaretini kırmak ve camdaki yansımasından kompartımanı gözlemek için pencere kenarına oturmak.

Veya

2. Koridordaki tüm geliş gidişleri görmek için kapının yakınına oturmak.

Kapı tarafını seçtiğini düşünelim.

Bildiğim şey, bilinçli bir şekilde ve belki de kendi öneminden duyduğu büyük bir gururla, o gün Gestapo'nun Alman demiryollarının kimi taşıdığını öğrenmek için büyük bedeller ödeyeceğini düşündüğüdür.

Vagondaki her hareket sinirlerini geriyor olmalı.

Durulan her istasyon.

Adam trene biner ve ister istemez şüpheli görünen insanlarla dolan kompartımanda oturur. Yoksul insanlar, daha güven verici görünen aileler ve tabii ki daha iyi giyimli adamlar vardır.

Belki de koridordan şapkasız bir adam geçtiğinde bu ayrıntı Moravec'i endişelendirir. SSCB'ye eğitim için gittiği zamanki yolculuğu hatırlamaktadır; orada ona şapkalı bir adam görürse bunun büyük bir olasılıkla bir NKVD üyesi veya yabancı biri olabileceğini söylemişlerdir. O halde Almanya'da şapkasız bir adam ne anlama geliyor olabilir?

Sanırım aktarmalar, saatler süren beklemeler olmuştur ve bunlar da daha fazla stres yaratmıştır. Moravec gazete satıcılarının önemli başlıklara dikkat çekmek için avaz avaz, sevinçle bağırdıklarını duymuştur. Gişeye mutlaka birkaç kez –gideceği yeri mümkün olabildiğince uzun süre gizlemek için– gidip gelmek zorunda kalmıştır.

Ve sonra gümrük memurları gelmiştir. Moravec'in muhtemelen sahte bir kimliği olduğunu varsayıyorum ama hangi uyruktan olduğunu bilmiyorum. Zaten bu da kesin görünmüyor, çünkü İngiliz yetkililerle birlikte gerçekleştireceği bir görev için Londra'daydı. Londra'dan önce, sanırım, birkaç gün boyunca yerel meslektaşlarını ziyaret ettiği Baltık ülkelerinde kalmıştı. Dolayısıyla belki de gizliliğe gerek duymamış ve sahte bir belge hazırlatmamıştır.

Belki de sadece, zamanın insan için durduğu o özel dakikalarda gümrük memuru dikkatli bir şekilde kontrol ettiği pasaportu, kurallara uygun olduğu için sorgusuz sualsiz geri vermiştir.

Şurası bir gerçek ki kontrolü sorunsuzca geçmiştir.

Trenden indiğinde herhangi bir tehlikeye maruz kalmadan geldiği vatanının topraklarına ayağını bastığında içinin muazzam bir rahatlıkla dolmasına izin verir.

Daha sonra, bu rahatlık duygusunun uzun bir süre için, hissedeceği en son hoş duygu olduğunu belirtecektir.

51

Avusturya, Reich'ın ilk kazanımıdır. Günden güne ülke bir Alman eyaleti haline gelir. 150 bin Avusturyalı Yahudi de birden kendilerini kaderleri Hitler'in merhametine kalmış halde bulurlar.

1938 yılında henüz yok edilmeleri düşünülmemektedir. Niyet, onları başka bir yere göç etmeye teşvik etmektir.

Avusturyalı Yahudilerin göçünü düzenlemek için SD'ye vekâlet eden genç bir SS asteğmeni Viyana'ya gelir. Durumu hızlıca değerlendirir; kafasında bir yığın fikir vardır. Eğer 22 yıl sonra mahkemede söyledikleri doğruysa, bunların içinde en çok gurur duyduğu "hareketli bant" fikri olacaktır: Yahudiler göç izni almak için birçok farklı konuyu içeren ve her şeyi kapsayan kalın bir dosya hazırlamak zorunda bırakılırlar. Dosyalarını tamamladıkları zaman belgelerini hareketli banda koyacakları Yahudi Göç Merkezi'ne gidebileceklerdir. Somut olarak bu olayın amacı, mal varlıklarını en kısa zamanda onların elinden almak, oradan ayrılmadan önce kanunen sahip oldukları bütün varlıklarını devretmiş olmalarını sağlamaktır. Bandın sonundaki sepetten pasaportlarını alırlar.

Elli bin Avusturya Yahudisi bu şekilde, Hitler tuzağı üzerlerine kapanmadan buradan kurtulabilirler. O dönemde bu çözüm herkese uygun görünür: Naziler hatırı sayılır varlıklara el koyarken, Yahudiler böylesine iyi bir alışverişle bu işten sağ kurtulabildikleri için kendilerini mutlu hissederler. Berlin'deki Heydrich bu uygulamayı çok başarılı sayar ve bir süre daha, Reich'ın tüm Yahudilerinin göç etmesinin gerçekçi bir çözüm ve "Yahudi Sorunu"na en iyi cevap olacağını düşünür.

Heydrich Yahudiler konusunda böylesine iyi bir iş çıkaran asteğmenin adını aklının bir köşesine yazar: Adolf Eichmann.

52

Eichmann'ın, kurbanlardan aktif işbirliği yapmalarını isteyerek sürgün ve yok etme politikalarının temelini oluşturacak metodu bulduğu yer Viyana'dır. Kurbanlar her zaman Alman yetkililerin karşısına bizzat çıkmak zorunda olacaklardır. Ve çoğunlukla, 1938'de göç ettirilirlerken veya 1943'te Treblinka'ya ya da Auschwitz'e gönderilirlerken düşmanlarının davetlerine icabet ederler. Bu olmadan, çözümsüz nüfus sayımı problemleriyle karşılaşılacağı için hiçbir toplu katliam politikası mümkün olmayacaktır. Başka bir deyişle, kuşkusuz sayısız cinayet olacaktır ama her şey, o halde bir soykırımından söz edilemeyeceğine işaret etmektedir.

Heydrich hemen, onu niteleyen önsezileriyle, Eichmann'ın yetenekli bir bürokrat olduğunu anlar ve değerli bir yardımcı olacağını düşündüğü bu adamda kendini bulur. İkisi de 1938'in 1943'ü hazırladığını tahmin edemez. Buna karşılık, tüm bakışlar çoktan Prag'a dönmeye başladıysa da henüz orada nasıl bir rol oynayacaklarını bilmemektedirler.

53

Yine de bazı işaretler görülmektedir. Heydrich yıllardır, bölüm şeflerine Yahudi sorunuyla ilgili çalışmalar yapmalarını söylemektedir. Ve şu tip cevaplar alır:

"Yahudileri yaşam araç gereçlerinden yoksun kılmak gerekir ve bu da sadece ekonomik olmamalıdır. Almanya onlar için gelecek vaat eden bir ülke olmamalıdır. Sadece eski neslin

burada barış içinde ölmesine izin verilmelidir, göç etmeye hevesli genç kuşağın değil.

"Ama sokakta sürdürülecek bir Yahudi düşmanlığı bertaraf edilmelidir. İzlenecek yola gelince, farelerle mücadele silahla olmaz, gaz ve zehirle mücadele edilecektir."

Mecaz, fantezi ve ortaya çıkan bilinçsizlik. Gizli servis şefinin kafasında bir şeyler olduğu seziliyor. Raporun tarihi 1934. Öngörülü bir adam!

54

Prag'ın doğusunda kalan eski Bohemya'nın tam ortasında, Olomouc yolu üzerinde küçük bir şehir vardır. UNESCO dünya mirası listesinde olan Kutná Hora, resim gibi dar sokakları, güzel, gotik bir katedrali olan şirin bir yerdir. Ama bu katedralin dikkat çekici tarafı, bir kemik yığınıyla inşa edilen, boğucu bir beyazlıkta insan kafataslarının tonozlar ve sivri kemerler oluşturduğu gerçek anlamda garip bir yer olmasıdır.

1237'de Kutná Hora, bağırsaklarında uzun, acımasız ve ironik bölümlerinden birini daha açmaya hazırlanan tarihin bulaşıcı tohumlarını taşıdığını bilemezdi. Bu bölüm, yedi yüz yıl sürecekti.

Şanlı Přemyslide kurucu soyundan gelen I. Přemysl Ottokar'ın oğlu I. Wenceslaus, Bohemya ve Moravya yakınlarında hüküm sürmektedir. Hükümdar, çok tehlikeli bir hanedan olan Hohenstaufen hanedanından, Roma Ghibellino Kralı Philipp von Schwaben'in kızı olan Alman bir prensesle, Kunigunde'yle evlenmiştir. Papa'ya bağlı Guelfolar ve İmparator taraftarı Ghibellinolarla olan savaşta I. Wenceslaus, Kutsal Roma-Germen

İmparatorluğu tarafını seçmiştir ve eğer bu dönem boyunca Curi Piskoposluğu'nun cezalandırmalarına tahammül edebilirse, iktidarı bu ittifak tarafından desteklenecektir. Bu arada, krallık armasında eski alev kanatlı kuş yerine çatalkuyruklu aslan figürü yer almaktadır. Zindanların sayısı artar, şövalyelik ruhu esip gürlemektedir.

Prag, kısa bir süre sonra Eski-Yeni Sinagogu'na sahip olacaktır.

Kutná Hora hâlâ küçük bir kasabadır; Avrupa'nın en büyük kentlerinden biri değildir.

Bu, Orta Çağ'a özgü bir Western'den bir sahne olabilir. Karanlık basarken, neşeli ve eğlenceli tavernalardan biri, Kutná Hora sakinleriyle birlikte birkaç değerli yolcuyu da konuk eder. Gedikli müşteriler servis yapan kızlarla oynaşıp eğlenirken, yolcular yorgunluktan suskun bir halde sadece yiyip içer ve hırsızlar da hemen hemen hiç dokunmadıkları içki bardaklarının önünde fırsat kollarlar. Dışarda yağmur yağmaktadır ve yakındaki ahırdan at kişnemeleri duyulmaktadır. Eşikte beyaz sakallı yaşlı bir adam belirir. Eski ve kötü elbisesi ıslanmış, ayakkabıları çamurdan kirlenmiş ve kumaş şapkası da sırılsıklam olmuştur. Kutná Hora'da herkes onu tanır; bu, şehrin delisidir ve hiç kimse onunla ilgilenmez. İçki ister, yiyecek ister, sonra daha da içki ister. Kendisi için bir domuz öldürülmesini talep eder. Masalardan kahkahalar duyulur. Kuşkulanan hancı ona bunları ödeyecek parası olup olmadığını sorar. Ve o zaman adamın gözlerinden bir zafer pırıltısı geçer. Masanın üstüne kalitesiz deriden yapılmış bir para kesesi koyar ve bağını ağır ağır çözer. İçinden, rengi griye çalan bir çakıl taşı çıkarıp aldırmazmış gibi bir tavır takınarak hancının önüne koyar. Hancı kaşlarını çatar, taşı parmaklarının arasına alıp duvarlara asılı meşalelerin ışığında bakmak için yukarı kaldırır. Yüzünde bir şaşkınlık ifadesi belirir ve birden geri çekilir. Metali tanır; bu, bir gümüş külçesidir.

55

I. Wenceslaus'un oğlu II. Přemysl Ottokar, babası gibi, atalarından birinin adını taşımaktadır: Çiftçi Přemysl fi tarihinde, Prag'ın efsanevi kurucusu Kraliçe Libuşe'yle evlenmiştir. II. Přemysl Ottokar, kendini, büyükbabasının dışında bu unvanı taşıyan diğerlerinden daha çok bu krallığın temsilcisi olarak görmüştür. Ve bu noktada hiç kimse onun bunu hak etmediğini söyleyemez. Gümüş madenleri sayesinde Bohemya, kralın hükümdarlığı başladıktan sonra yılda ortalama olarak 100 bin mark dağıtmıştır ki bu, örneğin on üçüncü yüzyılda Avrupa'nın en zengin bölgelerinden Bavyera'nın beş katı zengin oldukları anlamına gelir.

Ama "Demirin ve Altının Kralı" –bu isim servetini borçlu olduğu metalin hakkını vermez- diye adlandırılan II. Přemysl Ottokar, tıpkı tüm diğer krallar gibi, sahip olduklarıyla yetinmek istemez. Halkının refahının bu gümüş madeni ocaklarına bağlı olduğunu bilir ve üretimi artırmak ister.

Henüz çalışmaya başlamamış tüm maden yatakları uykularını kaçırmaktadır. Ona daha fazla maden işçisi gerekmektedir. Ve Çekler çiftçidir, maden işçisi değil.

Ottokar düşünceli bir şekilde hayran hayran Prag'a, kendi şehrine bakar. Şatosunun yukarı kısımlarında eski ahşap yapıların yerine yapılmış Eski Şehir'i henüz Mala Strana'ya olmasa da Hradčeny semtine bağlayacak olan, gelecekte Karl Köprüsü olacak ilk taş yapılardan biri olan uçsız bucaksız Judith Köprüsü'nün etrafındaki merdivenleri görür. Tüm ticaret malları; dokuma, et, meyve, sebze, mücevher ve metallerin bulunduğu küçük, renkli alanlarda işlenmektedir. Tüm tüccarların Alman olduğunu bilir. Çekler köylü bir halktır, şehirli değil; belki de bu

noktada küçümseme değilse de biraz üzüntü vardır hükümdarın düşüncelerinde. Ottokar bilir ki krallıkların itibarı şehirlerdir ve topraklarında adına saygınlık katacak, Fransızların "saray" dedikleri bir aristokrasi yoktur. O zamanlarda tüm Avrupa bu modeli kopyalamaya çalışır ve Ottokar da Fransızların soyluluk sisteminin etkisinden kaçamamıştır ama Fransa uzaklıktaki bir gerçeklikten ibarettir ve ona soyut gelir. Ottokar bu güzel şövalyelik kavramını düşündüğünde, kendisinin Germen şövalyelerini temsil ettiğini düşünür, çünkü 1255'teki Haçlı Seferi'nde Prusya'da onların yanında savaşmıştır, Königsberg'i kılıcının gücüyle kendisi kurmamış mıdır? Ottokar yüzünü tamamen Almanya'ya döner, soyluluğu ve çağdaşlığı temsil eden Alman sarayları gözlerinin önündedir. Bundan krallığının çıkar sağlaması amacıyla, saraylı danışmanının ve özellikle de başbakanı olan Vyšehrad'ın yardımcısının düşüncelerinin aksine, maden ocaklarının ihtiyacı olduğu belirlenen iş gücü için Bohemya'ya büyük bir Alman göçünün gerçekleşmesine karar verir. Gelip onun güzel yurduna yerleşmeleri için yüz binlerce Alman'ı heveslendirmek söz konusudur. Ottokar aynı zamanda onları hoş tutarak, mali itibar ve toprak sağlayarak, hâlâ çok tehditkâr ve açgözlü olan Ryzmburklar, Vítekler ve Falkenštejn gibi yerli büyük ailelerin gücünü azaltmak için müttefikleri olmalarını istemektedir. Alman gücünün Prag'a, Jihlava'ya, Kutná Hora'ya gelmesiyle ve daha sonra da tüm Bohemya ve Moravya'da yükselmesiyle, bundan yararlanmak için Ottokar'ın ömrü yetmese bile, tarih bunun iyi bir strateji olduğunu gösterecektir.

Ama uzun vadede bu çok kötü bir fikirdir.

56

Anschluss'un ertesi gününde, Almanya kendinden beklenmeyen bir ihtiyatla Çekoslovakya'ya karşı yatıştırma bültenlerini sayıca katlar: Avusturya'yla birleşme ve bunun yarattığı kuşatılma duygusu Çekleri haklı olarak huzursuz etse de Çekoslovakya'nın bir saldırıdan korkmak için hiçbir nedeni yoktur.

Zaten Avusturya'ya giren Almanların, gereksiz bir gerginliği önlemek için Çekoslovakya sınırına 10-15 kilometreden fazla yaklaşmamaları emri verilmiştir.

Ama Südetlerde, *Anschluss* olağanüstü bir coşkuya neden olur. Hemen akabinde bu büyük düşten, Reich'a bağlanmaktan başka bir şey konuşulmaz olmuştur. Gösteriler ve protestolar sayıca katlanır. Genel bir komplo havası yerleşmiştir. Propaganda broşürleri çıkmıştır ortaya. Alman devlet memurları, bölücülü propogandaları bastırmayı amaçlayan Çekoslovak hükümetinin emirlerini sistematik olarak engellemeye çalışır. Alman dilinin konuşulduğu bölgelerdeki Çek azınlıkların boykotları daha önce hiç olmadığı kadar yayılmıştır. Beneš, anılarında Bohemyalı Almanların, birden kanıksadıkları bu mistik romantizmden etkilendiğini söyleyecektir.

57

"Konstanz Konsili, kullandığımız dile karşı yatışmak bilmeyen öfkelerini saymazsak, bize karşı durmalarını gerektirecek hiçbir sebebi olmayan, bizi çevreleyen doğal düşmanlarımız olan Almanları haksız bir savaşa davet ettiği için suçludur."

(Hussit Manifestosu, yaklaşık 1420)

58

Fransa ve İngiltere, Çekoslovakya krizi sırasında Hitler'e bir defa, yalnızca bir defa "hayır" der. Ve dahası! İngiltere bunu yarım ağızla söyler.

19 Mayıs 1938'de, Çek sınırında Alman birlikleri görüldüğü rapor edilir. 20 Mayıs'ta Çekoslovakya, özel birliklerinin bir kısmını seferberlik durumuna sokarak aynı tipten ve çok açık bir mesaj gönderir: Eğer bir saldırıya maruz kalırsa kendini savunacaktır.

Fransa, kendinden beklenmeyen bir sertlikle, hemen, Alman saldırısı başladığı takdirde Çekoslovakya'ya verdiği sözü tutacağını, yani Çekoslovakya'ya askerî yardım sağlayacağını bildirir.

İngiltere de Fransa'nın bu şaşırtan davranışından memnun olmamakla birlikte üç aşağı beş yukarı müttefikinin konumunu alır. Ama hiçbir koşul altında askerî yardım yapacaklarının garantisini veremezler. Chamberlain, diplomatların şu çekingen formülün eşiğini geçmemelerini sağlamaya çalışmaktadır: "Tüm Avrupa'yı içine alan bir çatışma olasılığında, Büyük Britanya'nın bu çatışmaya sürüklenip sürüklenmeyeceğini hesap edebilmek mümkün değildir." Oysa bundan daha kararlı oldukları sanılmaktadır.

Hitler bu dönekliği hatırlayacaktır ama o sırada korkar ve geri çekilir. 23 Mayıs'ta Almanya'nın Çekoslovakya'ya karşı herhangi bir saldırı niyeti olmadığını belirtir ve sınıra yığdığı birliklerini hiçbir şey olmamış gibi geri çeker. Resmî açıklama bunun basit rutin manevralar gereği yapıldığıdır.

Ama Hitler öfkeden deliye dönmüştür. Kendini Beneš tarafından küçük düşürülmüş gibi görür ve savaşma isteğinin içinde büyüdüğünü hisseder. 28 Mayıs'ta *Wehrmacht*'ın üst düzey

subaylarını, "Çekoslovakya haritadan silinecektir, bu benim en kesin isteğimdir," diye haykırmak için toplar.

59

Beneš, Büyük Britanya'nın Çekoslovakya'ya verdiği sözleri yerine getirmekteki gönülsüzlüğünden huzursuzluk duyar ve ne olup bittiğini öğrenmek için Londra'daki elçisini çağırır. Alman gizli servisleri tarafından kayda alınan konuşma, Çeklerin, başta Chamberlain'inkiler olmak üzere, müttefiklerinin davranışları karşısında kuruntuya kapıldığı konusunda hiç kuşku bırakmaz.

"Lanet adam sadece Hitler'e yalakalık yapmak istiyor."

"Dolduruşa getirin. Aklının başına gelmesini sağlayın."

"Akıl mı? Yaşlı devede bir Nazi yeminin kokusunu alıp onun etrafında dönüp durmaktan başka işe yarayan akıl yok."

"O halde Horace Wilson'la görüşün. Ona Başbakan'ı, eğer kendimizi korkusuz göstermezsek İngiltere'nin de tehlikede olacağı konusunda uyarmasını söyleyin. Bunu anlamasını sağlayabilir misiniz?"

"Wilson'la konuşmamı nasıl istersiniz? O düzenbazın tekidir."

Almanlar bu kaydı İngilizlere ulaştırmak için can atarlar. Görünüşe göre, Chamberlain'in buna canı çok sıkılır ve Çekleri asla affetmez.

Bununla birlikte Chamberlain'in özel danışmanı olan söz konusu Wilson, Almanlarla Çekler arasında İngilizlerin hakemliğinde bir uzlaşma sağlanması girişimi önermek için gelmiştir ki bu daha sonra Hitler'e şunları söyletecektir:

"Ben ne diye bir İngiliz temsilcisini dikkate alayım ki? Bana bu şekilde hâkim olmaya çalışıyorsa, lanet olası yaşlı köpek deli olmalı."

Wilson şaşıracaktır:

"Eğer Herr Hitler, Başbakan'ı kastediyorsa, onun deli olmadığını, onu ilgilendiren tek şeyin barışın sağlanması olduğunu garanti ederim."

Bunun üzerine Hitler açıkça, "Onun yalakalıkları beni ilgilendirmiyor. Benim ilgilendiğim tek şey Çekoslovakya'daki vatandaşlarımdır, ibne Beneš'in halkı tarafından zulüm gören ve canına okunan vatandaşlarım. Buna daha fazla katlanamam. Bu iyi bir Alman'ın kaldırabileceğinin çok ötesinde. Beni anlıyor musun, aptal domuz yavrusu?" diye devam eder.

Dolayısıyla Almanlar ve Çekler en azından bir ortak noktada buluşmuş olurlar: Chamberlain ve takımı en büyük yalakalardır.

Ama garip bir şekilde Chamberlain, Çeklerinkinden çok daha az içerler Almanların aşağılamasına ve bunun da çok talihsiz bir karar olduğu kestirilebilir.

60

Meclis başkanımız Edouard Daladier'nin 21 Ağustos 1938'de radyo istasyonlarında yaptığı konuşma şöyleydi:

"Haftalık çalışma sürelerini aşarak silahlanan otoriter devletlerin karşısında refah isteyen ve güvenliklerini teminat altına almaya çalışırken haftada 48 saat çalışmayı kabul eden demokrat devletlerin yanında en çok yoksullaşan, aynı zamanda en büyük tehdit altında olan Fransa, geleceğini belirleyecek kararları almakta gecikecek mi? Uluslararası durum bu kadar hassas olduğu

sürece, haftada 40 saat, ulusal savunmayla ilgili işyerlerinde de 48 saate kadar çalışmamız gerekmektedir."

Bu konuşmanın kayıtlarını okurken kendi kendime açıkça, Fransızları çalıştırmanın Fransız sağının ezelî hayali olduğunu söyledim. Durumun vahametini bu kadar hafife alan reaksiyoner aydınların Halk Cephesi'yle hesaplarını görmek için Südet krizini kullanmalarına şaşırmıştım. 1938'de burjuva basınındaki köşe yazarlarının, ücretli tatillerini kullanan işçileri bile hiç sıkılmadan damgaladıklarını da unutmamamak lazım.

Ama babam bana Daladier'nin radikal bir sosyalist olduğunu ve bunun sonucu olarak Halk Cephesi'yle çalışıyor olması gerektiğini tam zamanında hatırlatmıştı. Bunu kontrol ettiğimde şaşırtıcı bir biçimde doğru olduğunu gördüm: Daladier, Léon Blum hükümetinde Millî Savunma Bakanı'ydı. Nefesim kesilmişti. Anlatmakta zorlanıyorum: Halk Cephesi'nin eski Millî Savunma Bakanı Daladier, ulusal savunma meselelerini Hitler'i durdurmak için değil, haftalık 40 saat çalışmaya geri dönülmesini istediği için, yani Halk Cephesi'nin isteklerinden birini yerine getirmek için gündeme getiriyordu. Bu derecede politik bir aptallıkla, vatana ihanet neredeyse bir sanat haline geliyordu.

61

26 Eylül 1938'de Hitler, Berlin Spor Sarayı'nda toplanan kalabalığa bir konuşma yapacaktır. Konuşmanın provasını Çeklerin Südet'i hemen boşaltmayı kabul etmediklerini söylemeye gelen bir İngiliz yetkiliyle yapar:

"Almanlara zenci gibi davranıyorlar! 1 Ekim'de Çekoslovakya konusunda istediğimi yapacağım. Eğer Fransa ve İngil-

tere saldırmak isterlerse saldırabilirler. Hiç umurumda değil. Uzlaşmaya varmaya çalışmak gereksiz, hiçbir işe yaramayacak." Ve oradan çıkar.

Sonra tribünlere, fanatikleşmiş halkına hitap eder:

"Çekoslovakya'da yaşayan Almanlar, yirmi yıl boyunca Çeklerin zulmüne katlanmak zorunda kaldılar. Yirmi yıl boyunca Reich'ın Almanları bu zulmü seyretti. Daha çok, seyirci olarak kalmaya zorlandıklarını söylemek istiyorum. Alman halkının bunu kabul etmesi değildi sebep; sebep, silahlarının olmayışıydı, kardeşlerine, onlara zulüm edenlere karşı yardım edemiyorlardı. Bugün durum değişti. Ve demokratik dünya öfkeli! Bu süre zarfında biz de bu dünyanın demokratlarını önemsememeyi öğrendik. Günümüzde Avrupa'da güçlü bir iktidara sahip tek bir devlet var ve bu devletin başında, bizim halkımızın sıkıntısını anlayan bir kişi bulunuyor: İyi dostum Benito Mussolini [Kalabalık *Heil Duce*! diye bağırır]. Bay Beneš, Prag'da ve arkasında Fransa ile İngiltere olduğu için ona hiçbir şey olmayacağını söylüyor. [Uzun kahkahalar]. Vatandaşlarım, sanırım artık açık ve net konuşma zamanı geldi. Bay Beneš'in arkasında yedi milyon insan var ama burada yetmiş beş milyonluk bir halk var [Coşkulu alkışlar]. Bu problem çözülür çözülmez İngiltere başbakanına Avrupa'da artık toprakla ilgili bir problem olmayacağına dair teminat verdim. Çekleri Reich'ta istemiyoruz ama Alman halkına, Südet olayları konusunda sabrımın sınırda olduğunu belirtiyorum. Şimdi savaş da barış da Bay Beneš'in elinde. Ya bunu kabul edip Südet'teki Almanlara sonunda özgürlüklerini verecek ya da bu özgürlüğü biz kendimiz almaya gideceğiz. Dünya bunu iyice anlasın!"

62

Führer'in deliliğinin ilk işaretlerini Südet krizine borçluyuz. O zamanlarda Beneš ve Çeklerin aklına gelmesi bile, onu kontrolünü kaybedecek derecede öfkelendiriyordu. Bu haldeyken kendini yere atıp halının kenarlarını kemirdiği rapor edilmişti. Delilik krizleri, Nazizm'e düşman ortamlarda ona bir takma ad takılmasına neden olmuştu: *Teppichfresser* (Halı Yiyen). Halı yeme alışkanlığının daha sonra devam edip etmediği ya da bu belirtinin Münih'ten sonra kaybolup olmadığı konusunda bilgim yok.[9]

63

28 Eylül 1938, Münih Antlaşması'nın üç gün öncesi. Tüm dünya nefesini tutmuş beklemektedir. Hitler, hiç olmadığı kadar tehditkârdır. Çekler bilirler ki eğer doğal sınır olan Südet bölgesini Almanlara bırakmak için boşaltırlarsa, kendilerini ölmüş bilmeleri gerekir. Chamberlain, "Bizim uzak bir ülkede, hakkında hiçbir şey bilmediğimiz insanlar arasında süregelen bir anlaşmazlıktan dolayı siper kazmamız korkunç, gerçek dışı, duyulmamış bir şey değil midir?" der.

9 Bazılarına göre, Almancada "halı yemek" Fransızların "sinirden şapkasını yemek" deyimine denk gelen bir deyimdir ve dönemin muhabirleri deyimi bilmediklerinden düz anlamıyla anlamış ve bu gülünç efsaneyle Hitler'i küçük düşürerek hata yapmışlardı. Ama yaptığım araştırmalar sonucunda bu deyimle ilgili hiçbir iz bulamadım. (yaz. n.)

64

Saint-John Perse, Claudel ya da Giraudoux gibi, midemi bulandıran yazarlar ve diplomatlar ailesinin bir üyesidir. Özellikle de onun 1938'deki tavrı bu içgüdüsel tiksinmeye iyi bir sebep sunar niteliktedir.

Alexis Leger, (bu, Saint-John Perse'in gerçek adı ve kendisi de soyadının anlamı gibi "hafif" biri) Dışişleri Bakanlığı Genel Sekreteri olarak, Münih'e giderken Daladier'ye eşlik eder. Aşırı uçta sayılacak denli pasifist olan bu şahıs, Almanların tüm gereksinimlerinin karşılanması konusunda Fransa Meclis Başkanı'nı ikna etmek için durmaksızın çalışır. Onlarsız alınan uyum kararından on iki saat sonra, Çekoslovak temsilcilere kaderlerini bildirmek için onları içeri aldıklarında orada hazır bulunur.

Hitler ve Mussolini çoktan oradan ayrılmışlardır, Chamberlain açık açık esneyip durur, Daladier ise sinir bozukluğunu bir tür utanmış kibrin ardına gizlemekte zorluk çekmektedir. Yıkılan Çekler, hükümetinden bir cevap ya da herhangi bir beyanat beklerken konuşamamasının nedeninin, duyduğu bu utanç olması mümkündür (keşke o utanç boğazına takılıp onu boğsaydı; onu ve diğerlerini!). O yüzden, kendini beğenmişlik ve küstahlıkla cevap veren kişi genel sekreter olur. Muhatabı Çek Dışişleri Bakanı'nın bu küstahlık karşısında kısa ve öz bir biçimde, "Ne de olsa o bir Fransız," demesi bütün Fransızları düşündürmelidir.

Antlaşma imzalanmış olduğu için bir cevap beklenmemektedir. Öte yandan, Çek hükümetinin temsilcisini aynı gün saat 15.00'te, antlaşmayı uygulamaya koymakla görevli komisyonun oturumuna katılmak üzere Berlin'e göndermesi gerekir (saat sabahın 3'üdür). Cumartesi günü de bir Çek subayının tahliye

detaylarını düzenlemek için Berlin'e gitmesi gerekmektedir. Emirleri verdikçe diplomatın ses tonu sertleşir. Karşısındaki iki Çek temsilcisinden biri hüngür hüngür ağlamaya başlar. Bundan rahatsız olan Saint-John Perse, sanki kabalığını haklı göstermek istercesine, durumun giderek tüm dünya için tehlikeli bir hal almaya başladığını ekler konuşmasına. Şaka yapmıyordur!

O halde, en sevdiğim ülke olan Çekoslovakya'nın ölüm fermanını imzalayan kişi bir Fransız şairidir.

65

Münih'teki otelinin kapısında bir gazeteci ona soru sormaktadır.

"Ama sonuç olarak, Sayın Elçi, bu antlaşma bir rahatlama sağlayacaktır, öyle değil mi?"

Bir sessizlik olur. Ve sonra Dışişleri Bakanlığı Genel Sekreteri şöyle mırıldanır:

"Ah, evet bu bir rahatlama; külotunuza rahatlamak gibi."

Böyle güzel bir ifadeyle katmerlenen bu geç kalmış cevap, onun rezilliğini telafi edemez. Saint-John Perse koca bir pislik gibi davranmıştır. Ya da onun gibi düzgün, komik derecede yapmacık bir diplomatın seçeceği kelimeyle, tam bir "dışkı" gibi.

66

Times, Chamberlain hakkında şöyle yazar: "Hiçbir muzaffer savaşçı, savaş meydanında kazandığı bir zaferden sonra onunki kadar kutsal defne dallarıyla süslenmiş halde dönmemiştir."

67

Chamberlain, Londra'da bir balkonda şöyle konuşur: "Sevgili arkadaşlarım, tarihimizde ikinci kez onur içinde bir barış, Almanya'dan Downing Sokağı'na gelmiştir. Bu kez barışın hayatımızda kalıcı olacağına inanıyorum."

68

Çek Dışişleri Bakanı Krofta: "Bu durumu bize dayattılar. Şimdi sıra bizde, yarın sıra bir başkasına gelecek."

69

Çocukça bir ukalalıkla, tüm bu karanlık işler hakkında söylenmiş en önemli Fransız cümlesini yazmaktan kaçınıyordum ama Daladier'nin uçaktan indiğinde halk tarafından alkışlanırken söylediği şeyi söylemeden edemem: "Ah aptallar, onları neyin beklediğini bir bilseler!"

Bazıları yeterince parlak ve öngörülü olmayan bu adamın bu sözleri hiç söylemediğine inanır.

Bu cümleyi, Sartre, *Yaşanmayan Zaman* adlı romanında kullanmıştır.

70

Churchill'in Avam Kamarası'nda söylediği sözlerse her zamanki gibi ileri görüşlülükleri ve büyüklükleriyle öne çıkar.

"Kesin ve mutlak bir yenilgiyi önledik."

(Churchill, ıslıklar ve protestolar dininceye kadar uzun bir süre susmak zorunda kalır.)

"Bizler büyük bir felaketin eşiğindeyiz. Tuna Vadisi'nden Karadeniz'e uzanan yol açılmıştır. Tuna Nehri kıyısındaki tüm ülkeler birbiri ardına, Berlin'den yayılan bu büyük güç politikası sistemine sürükleneceklerdir. Sanmayın ki bu bir sondur, tam tersine bu daha başlangıç..."

Kısa bir süre sonra Churchill şu ölümsüz sözleriyle her şeyi özetleyecektir:

"Savaş ve şerefsizlik arasında bir seçim yapmanız gerekiyordu. Şerefsizliği seçtiniz. Ve savaşacaksınız."

71

"Çalıyor, çalıyor, ihanet saati çalıyor
Kimin bu eller, onu kuran kim?
Güzel Fransa, mağrur Albion
Ve biz onları sevmiştik."
(František Halas)

72

"Fransa, ihanete uğramış bir ulusun can çekişen bedeni üzerinde *belote* oynayıp Tino Rossi dinliyor."[10]

(Montherlant)

73

Batılı iki büyük demokratik ülke, Almanya'nın kendini beğenmiş tutumu karşısında ezilirler. Hitler sevinebilir. Ama aksine Berlin'e büyük bir kızgınlıkla dönüp Chamberlain'i lanetler: "Bu zat benim Prag'a muzaffer girmemi engelledi!" Korkak iki devlet olan İngiltere ve Fransa, imtiyazlar vermeleri için Çekleri zorlayarak Alman diktatörünün temel hedefini gerçekleştirmesini geçici bir süre için engellemişlerdir: Çekoslovakya'yı bölmek değil, haritadan silmek, yani Reich'ın bir eyaleti haline getirmek hedefini. Yedi milyon Çek ve yetmiş beş milyon Alman... Arkası yarın...

74

1946'da Nürnberg'de Çekoslovakya temsilcisi, Alman Genelkurmay Başkanı Keitel'e sorar:

"Batı ülkeleri 1938'de Prag'a destek verseydi, Reich yine de Çekoslovakya'ya saldırır mıydı?" Keitel şöyle cevap verir: "Tabii ki hayır. Askerî olarak o kadar güçlü değildik."

10 *Belote* bir Fransız iskambil oyunu, Tino Rossi'yse ünlü bir şarkıcı ve aktördür. (ç. n.)

Hitler istediği kadar sövüp sayabilir. Ama Fransa ve İngiltere ona, elinde anahtarı olmayan bir kapıyı ardına kadar açmışlardır. Ve öyle bir hoşgörü göstermişlerdir ki onu bir sonraki adımı atması için alenen kışkırtmışlardır.

75

Her şey, on beş yıl önce burada, Münih'teki büyük bir bira salonu olan Bürgerbräukeller'de başlar. Ama bu akşam, bir defalık da olsa, burada toplanan üç bin kişi kutlama yapmak için toplanmamıştır. Konuşmacılar sırayla sahneye çıkar, intikam duygularıyla bağırırlar; önceki gün Paris'te, on yedi yaşında bir Yahudi, Alman Elçiliği'nden bir sekreteri öldürmüştür, çünkü Almanlar babasını götürmüşlerdir. Heydrich, kaybın çok önemli olmadığını hemen öğrenebilmiştir: Elçiliğin sıkı bir anti-Nazi olan sekreteri Gestapo tarafından izlenmektedir. Burada kaçırılmaması gereken bir fırsat söz konusudur. Goebbels ona büyük bir yetki vermiştir. Heydrich gecenin bir yarısı emirlerini verir: Gece spontane gösteriler yapılacaktır. Tüm polis büroları derhal Parti ve SS yetkilileriyle iletişime geçeceklerdir. Gösteriler polis tarafından bastırılmayacak, sadece Almanların hayatlarını tehlikeye atmamak için önlemler alınacaktır (örneğin sinagoglar, eğer yanındaki binalara zarar vermeyecekse yakılacaktır). Yahudilere ait dükkânlar ve evler yıkılacak ama yağmalanmayacaktır. Şu an için var olan hapishaneleri dolduracak kadar çok Yahudi'yi, özellikle zengin olanları, tutuklamak gerekecektir. Tutuklamalardan hemen sonra, subayların onları mümkün olan en kısa zamanda göndermek için uygun olan toplama kamplarıyla derhal iletişim kurmaları önerilir. Emir, gece saat 01.20' de verilmiştir.

SA hemen yola koyulur, SS de ona ayak uydurur. Berlin sokaklarında ve Almanya'nın tüm büyük şehirlerinde Yahudilere ait işyerlerinin camları kırılır, evlerinin pencerelerinden dışarıya mobilyalar fırlatılır ve Yahudiler tartaklanırlar; hatta tutuklanmayanlar öldürülürler. Sokaklarda kırık daktilolar, dikiş makineleri, hatta piyanolar vardır. Bu kanunsuzluk tüm gece boyunca sürer. Dürüst olanlar evlerinde saklanırlar; meraklı olanlar olaylara karışmaktan çekinerek, sessizliklerinin nedeni suç ortaklığı ya da eleştirmek, ikna olmamak ya da halinden hoşnut olmaksa da bunu belli etmeden, sessiz hayaletler gibi olanları seyrederler. Almanya'nın bir yerinde 81 yaşındaki bir kadının kapısı çalınır. Kapıyı açtığında kadın alay eder: "Ah, bu sabah önemli misafirlerim var." SA'lar ona giyinip kendilerini takip etmesini söylediğinde bir kanepeye oturur ve, "Giyinmeyeceğim ve hiçbir yere de gitmeyeceğim, bana ne yaparsanız yapın," der. Ve, "Bana ne yaparsanız yapın," diye tekrarlayınca, manga komutanı silahıyla onu göğsünden vurur. Kadın kanepesine yığılır. Komutan onu ikinci bir kurşunla başından vurur. Kadın kanepeden düşüp yere yuvarlanır ama henüz ölmemiştir. Başı pencereye dönük halde hafif bir hırıltı çıkarır. O zaman üçüncü bir kez daha ateş eder komutan; alnının ortasına, 10 santim mesafeden.

Başka bir yerde bir SA, yağmalanmış bir sinagogun çatısına çıkar ve elinde Tevrat'tan sayfalar sallayarak, "Kendinizi bunlarla yakın, Yahudiler!" diye bağırır. Onları konfeti gibi fırlatır. Şimdiden, taklidi mümkün olmayan Nazi tarzı kendini göstermektedir.

Küçük bir şehrin belediye raporunda şöyle yazar: "Yahudilere karşı hareket, hızla ve özel bir gerginlik yaşanmadan gerçekleşmiştir. Alınan önlemlerin sonucunda bir Yahudi çift kendilerini Tuna Nehri'ne atmıştır."

Tüm sinagoglar yakılmıştır ama işini iyi bilen Heydrich, sinagoglarda bulunan tüm arşivlerin FHQ[11] ve SD'ye transfer edilmesini emretmiştir. Kasalar dolusu belge Wilhelmstrasse'ye ulaşır. Naziler kitap yakmayı sever ama kayıtları yakmazlar. Alman titizliği mi? Kim SA'nın bu değerli belgelerle kıçını silip silmediğini biliyor ki?

Ertesi gün Heydrich'in gizli bir raporu ilettiği kişi Göring'dir: Yahudilerin yıkılan evlerine ve dükkânlarına verilen hasarın büyüklüğü, henüz rakamlarla belirlenememektedir: Rapora göre 815 mağaza tahrip edilmiş, 171 ev yakılmış ya da yıkılmıştır ama bu sayılar gerçek hasarın sadece bir kısmını yansıtmaktadır. 119 sinagog ateşe verilmiş ve 76 başka sinagog da tamamen tahrip edilmiştir. 20 bin Yahudi tutuklanmıştır. 36 ölüm bildirilmiştir. Ağır yaralı sayısı da 36'dır. Tüm ölenler ve yaralananlar Yahudi'dir.

Heydrich bir de tecavüz olaylarından haberdar edilir. Bu durumda Nürnberg'deki ırkçı yasalar devreye girecektir. Suçlular tutuklanacak, Parti'den atılacak ve adalete teslim edilecektir. Öldürenler içinse, aksine, endişelenmelerini gerektirecek bir durum yoktur.

İki gün sonra Göring, Havacılık Bakanlığı'nda, verilen hasarın bedelini Yahudilere yüklemenin bir yolunu bulmak için bir toplantı düzenler. Çünkü sigorta şirketlerinin sözcülerinin belirttiği gibi, sadece kırılan camların bedeli beş milyon marka ulaşmıştır (bu yüzden o geceden "Kristal Gece" diye söz edilecektir). Ama Yahudi dükkânlarının sahiplerinin çoğunlukla Ari ırktan kişiler olduğu ve dolayısıyla bedelin ödenmesi gerektiği ortaya çıkar. Göring ateş püskürür. Hiç kimse operasyonun ekonomik boyutunu düşünmemiştir, ekonomi bakanı bile. Heydrich'e değerli

11 *Führerhauptquartiere.* Hitler'in ve Alman subaylarının kullandığı karargâhlar. (ç. n.)

objeleri yakıp yok edeceklerine, iki yüz Yahudi öldürmelerinin daha iyi olacağını söylemiştir bağırarak. Üzülen Heydrich, 36 Yahudi'nin öldürüldüğünü belirtir.

Yahudilerin zararları ödemeleri için yollar buldukça Göring sakinleşmekte ve hava yumuşamaktadır. Heydrich, Göring'in Goebbels'le Yahudiler için ormanda rezervasyon bölgeleri oluşturulması hakkında şakalaşmasını dinler. Goebbels'e göre buralara kancalı burnuyla Yahudilere benzeyen geyik gibi hayvanlar da koymak gerekir. Etraftaki herkes buna güler, alan komutanının geliştirdiği ekonomik planı beğenmeyen sigorta şirketlerinin temsilcisi hariç. Heydrich de gülmez.

Yahudilerin tüm mallarına el konacağı ve onların hiçbir işte çalıştırılmayacağı kararlarının alındığı toplantının sonunda tartışmanın yönünü değiştirmek gerektiğine karar verir:

"Yahudiler ekonomik hayattan silinmiş olsalar da ana problem aynı şekilde durmaktadır. Yahudileri Almanya'nın dışına çıkarmak gerekmektedir. Bu arada onları ayırt edebilmek için kıyafetlerine bir işaret koymak gerekir," diye fikir verir.

"Üniforma!" diye bağırır, giyeceklere çok meraklı Göring.

"Bir işaret daha iyi olur," diye cevap verir Heydrich.

76

Toplantı, ne var ki, bu kehanetvari detayla bitmiyor. Yahudiler artık devlet okulları ve hastanelerinden, plajlardan ve deniz kenarındaki tesislerden dışlanmışlardır. Alışverişlerini belirli saatlerde yapmaları gerekmektedir. Goebbels'in itirazlarını takiben toplu taşıma araçlarında onlara özel bir vagon veya kompartıman ayrılmasından vazgeçilir. Kalabalık saatlerde ne olacaktır? Yahudiler kendi vagonlarına kavuşurken, Almanlar

balık istifi gibi sıkışacaklardır. Kısacası, tartışmalar teknik ve kesinlik konusunda çığırlar açar niteliktedir.

Heydrich yer değiştirme konusunda başka sınırlamalar da önermektedir. Geçici öfkesinden kurtulan Göring şimdi sakinleşmiştir ve birdenbire, temel bir sorun atar ortaya: "Ama, sevgili Heydrich, tüm büyük şehirlerde devasa gettolar yaratmak durumundayız. Bu, kaçınılmaz."

Heydrich kendinden emin bir tonla cevap verir:

"Gettolar konusundaki görüşümü derhal belirtmek isterim. Emniyet açısından, sadece izole edilen Yahudilerin yaşayacağı bölgeler oluşturmamız imkânsız. Bir Yahudi'nin diğer Yahudilerin arasına karışıp kaybolabileceği bir bölgeyi kontrol altında tutmamız mümkün değil. Burası çok büyük bir ihtimalle bir suçlu sığınağı ve salgın hastalık yuvası olur. Biz Yahudilerin Almanlarla aynı binalarda oturmasını istemiyoruz ama küçük yerleşim birimlerinde veya apartmanlarda Almanlar, Yahudileri düzgün davranmaya zorluyorlar. Onları tüm nüfusun gözaltında tutması, hepsini üniformalı polislerle kontrol edemeyeceğim bölgelere kapatmaktan daha iyidir."

Raoul Hilberg, bu "emniyet açısından" ifadesinde Heydrich'in hem kendi işini hem de Alman toplumunu nasıl algıladığını görür: Tüm Alman toplumu, Yahudileri takip edecek ve şüpheli durumları bildirecek bir tür yardımcı polis olarak tanımlanır. 1943 yılında Varşova gettosunda çıkan ve Alman silahlı kuvvetlerinin üç haftada bastırabildiği isyan Heydrich'i haklı çıkarır. Yahudiler konusunda dikkatli olmak gerekmektedir. Ayrıca tabii ki mikropların ırk ayrımı yapmadığını da bilir.

77

Fiziksel olarak Monsenyör Jozef Tiso, şişman ve kısa boyludur. Tarihsel olaraksa en büyük işbirlikçilerden biridir. Merkezî Çek iktidarına karşı duyduğu kin yüzünden Slovak Pétain[12] olarak damgalanacaktır. Bratislava Başpiskoposu tüm hayatı boyunca ülkesinin bağımsızlığı için çalışmıştır ve bugün Hitler sayesinde amacına ulaşmaktadır. 13 Mart 1939'da, *Wehrmacht*'ın Bohemya ve Moravya'yı işgal etmeye hazırlandığı sırada, Reich başbakanı gelecekte Slovakya başbakanı olacak kişiyi ağırlamaktadır.

Her zamanki gibi Hitler konuşmakta ve karşısındaki de dinlemektedir. Aslında Tiso sevinmesi mi yoksa korkudan titremesi mi gerektiğini kestiremez. Hep beklediği bu şey, neden bir emir ve şantaj yoluyla olmaktadır?

Hitler açıklar: Almanya olmasaydı, Çekoslovakya çok daha büyük hasarlar almış olurdu. Reich, Südet bölgesini Almanya'ya katarak tatmin olmuştur ve bu da büyük bir hoşgörünün kanıtıdır. Bununla birlikte Çekler ona minnettarlıklarını hiçbir şekilde göstermemişlerdir. Son haftalar boyunca durum çok vahimleşmiştir. Çok fazla kışkırtma vardır. Orada kalan Almanlara baskı yapılıp işkence edilmektedir. Bu, Beneš iktidarının onlara musallat olmak üzere dönen ruhudur (bu ismi anınca Hitler öfkelenir).

Slovaklar onu hayal kırıklığına uğratmıştır. Münih'ten sonra dostları Macarlarla arası bozulmuştur, çünkü onların Slovakya'yı ele geçirmelerine izin vermemiştir. O zaman Slovakların bağımsızlıklarını istediğini sanmaktadır.

---

12 Birinci Dünya Savaşı sırasında gösterdiği başarılarla kahraman olan ama daha sonra Nazilerle işbirliği yaparak bütün saygınlığını yitiren Fransız mareşal. (ç. n.)

Slovakya bağımsızlığını istiyor mudur yoksa istemiyor mudur? Bu, günler değil, saatler içinde cevaplanacak bir sorudur. Eğer Slovakya bağımsızlığını istiyorsa Hitler yardım edecek, onu koruması altına alacaktır. Ama Slovaklar Prag'dan ayrılmayı kabul etmezlerse, hatta bu konuda tereddüt bile etseler, Hitler Slovakya'yı kendi kaderine terk edecektir: Slovakya, artık Hitler'in sorumluluğunu yüklenmediği gelişmelerin oyuncağı olacaktır.

Tam o anda Ribbentrop, Hitler'e henüz ellerine ulaştığını ve Slovakya sınırındaki Macar birliklerinin manevraları hakkında olduğunu söylediği bir rapor verir. Bu minik sahne, Tiso'nun, eğer daha önce anlamadıysa, durumun ciddiyetini ve önündeki iki farklı seçeneği anlamasına yardımcı olur: Slovakya ya bağımsızlığını ilan edip Almanya'ya bağlanacak ya da Macaristan tarafından yok edilecektir.

Tiso cevap verir: Slovaklar Führer'in iyi niyetine layık olduklarını kanıtlayacaklardır.

78

Südet'in Almanya'ya geçmesi karşılığında Çekoslovakya'nın yeni sınırlarının bütünlüğünün Fransa ve İngiltere tarafından korunacağını Münih Antlaşması garanti etmiştir. Ama Slovakya'nın bağımsızlığı, durumu değiştirir. Artık var olmayan bir ülke korunabilir mi? Söz Çekoslovakya'ya verilmiştir, yalnızca Çeklere değil. En azından, İngiliz diplomatların yardım istemeye gelen Prag'daki meslekdaşlarına verdikleri cevap budur. Alman istilasının eşiğindeyizdir artık ama Fransa ve İngiltere'nin birer korkak gibi davranması tamamen yasaldır.

79

14 Mart 1939'da, saat 22.40'ta Prag'dan gelen bir tren, Berlin'deki Anhalter Bahnhof'a varır. Trenden simsiyah giyinmiş, sarkık dudaklı, seyrek saçlı, gözlerinin feri sönmüş yaşlı bir adam iner. Münih'ten sonra Beneš'in yerine geçen Başkan Hácha, Hitler'e vatanını kurtarmak için yalvarmaya gelmiştir. Uçağa binmez, çünkü kalbinden rahatsızdır; dışişleri bakanıyla birlikte kızı da ona refakat etmektedir.

Hácha onu burada neyin bekliyor olabileceğinden korkmaktadır. Alman birliklerinin sınırı geçtiğini ve Bohemya'da toplandıklarını bilmektedir. Bir istilanın eli kulağındadır, sadece onurlu bir şekilde teslim anlaşması yapmak için buraya gelmiştir. Sanırım Slovakya'ya önerilen koşulların aynısını kabul etmeye hazırdır: Almanya himayesinde bağımsız bir ulus. Korktuğu şey, ülkesinin tamamen yok olmasıdır.

Bu nedenle ayağını perona basar basmaz bir şeref kıtası tarafından karşılanınca kimbilir ne kadar şaşırmış olmalı. Dışişleri Bakanı Ribbentrop, bizzat gelmiştir. Kızı için bir demet çiçek bile getirmiştir. Onlara refakat eden kortej, bir devlet başkanına yakışır bir kortejdir, zaten o da hâlâ bir devlet başkanıdır. Hácha biraz rahatlamıştır. Almanlar onu şatafatlı Adlon Oteli'nin en güzel süitine yerleştirirler. Kızı, yatağının üzerinde, Führer'in ona kişisel armağanı olan bir kutu çikolata bulur.

Çek devlet başkanı, şeref kıtasını SS subaylarının oluşturduğu başbakanlığa getirilir. Hácha şimdi kendini çok daha iyi hissetmektedir.

Bununla birlikte, şansölyenin odasına girdiğinde fikri değişir. Hitler'e eşlik eden Göring ve Keitel'i tanır. Alman ordu komutanları olduklarından, orada bulunmaları pek hayra alâmet

değildir. Hitler'in yüz ifadesi de gösterişli karşılama töreninden sonra umduğu gibi görünmez. Zorlukla hissettiği güven duygusu uçup gider ve tam da bu noktada Emil Hácha, çaresiz bir şekilde tarihin bataklığında kaybolur.

"Führer'e şimdiye kadar politikaya hiç karışmadığıma dair teminat verebilirim," der çevirmene. "Ve Beneš ve Masaryk'le de hiçbir ilişkim olmadı, ayrıca onları antipatik bulurum. Beneš'in hükümetinden öylesine hoşlanmadım ki, Münih'ten sonra, kendime bağımsız bir devlet olarak kalmanın iyi bir şey olup olmadığını sorup durdum. Çekoslovakya'nın kaderinin Führer'in ellerinde, yani iyi ellerde olduğuna inandım. Führer'in, Çekoslovakya'nın ulusal olarak var olmaya hakkı olduğunu söylediğim zaman beni anlayacak doğru adam olduğuna emin oldum. Çekoslovakya kınanıyor, çünkü hâlâ birçok Beneš yanlısı var, ama benim hükümetim onların seslerini kesmek için her yolu deniyor."

Sözü bu defa Hitler alır ve sözleri, çevirmenin anlattığına göre, Hácha'yı taşa çevirir:

"Başkanın yaşına rağmen yaptığı bu uzun yolculuk, ülkesi için büyük bir kazanç sağlayabilir. Almanya gerçekten de önümüzdeki saatlerde Çekoslovakya'yı işgal edecektir. Ben hiçbir ulusa düşmanlık beslemiyorum. Eğer Çekoslovakya'dan geriye kalanlar ayakta kalmaya devam ediyorsa, bu, ben istediğim ve verdiğim sözlere sadık kaldığım içindir. Ama Beneš gittikten sonra bile Çekoslovakya'nın tavrı değişmedi! Sizi uyarmıştım! Provokasyonlar devam ettiği takdirde Çekoslovakya'yı ortadan kaldıracağımı söylemiştim! Provokasyonlar hiç bitmedi! Şimdi artık zarlar atıldı. Alman birliklerine *ülkeyi işgal etmeleri ve Çekoslovakya'yı Alman Reich'ına katmaları için* emir verdim."

Çevirmen, Hácha ve bakanı hakkında şöyle bir ifadede bulunur: "Hâlâ hayatta oldukları sadece gözlerinden anlaşılıyordu."

Hitler devam eder:

"Yarın saat 06.00'da Alman ordusu Çekoslovakya'ya her taraftan girecek ve Alman hava kuvvetleri havaalanlarını işgal edecektir. İki olasılık vardır.

"Ya Alman birliklerinin girişi çatışmaya yol açacak, ki bu durumda kaba kuvvet kullanılarak direnç kırılacaktır. Ya da Alman birliklerinin girişi barışsever bir şekilde gerçekleşecek ve ben de o zaman hiç zorlanmadan uzun soluklu ve ona özel bir rejimle Çek ülkesini düzene sokacağım... Otonomi ve belli oranda ulusal bağımsızlık vererek.

"Beni harekete geçiren nefret değil, tek amacım Almanya'yı korumak. Ama eğer Çekoslovakya Münih'te teslim bayrağı çekmeseydi, Çek halkının kökünü hiç tereddüt etmeden kazırdım ve hiç kimse bunu engelleyemezdi. Bugün Çekler çarpışmak istiyorsa Çek ordusu iki gün içinde yok olur. Doğal olarak Alman ordusu da kayıplar verecektir: Bu durum Çek halkına karşı nefreti körükleyecek ve benim, kendini koruma içgüdüsüyle, onlara otonomi vermemi engelleyecektir.

"Dünya sizin gibi insanlarla alay ediyor. Dış basını okuduğumda Çekoslovakya için üzülüyorum. Ülkeniz bana Schiller'in ünlü sözlerini hatırlatıyor: Mağribi görevini yapmıştır, Mağribi artık gidebilir..."

Öyle görünüyor ki bu alıntı Almanya'da atasözü gibi olmuş ama Hitler'in burada ne amaçla kullandığını ve ne demek istediğini anlamıyorum... Mağribi kimdir? Çekoslovakya mı? Hangi konuda görevini yapmıştır? Ve nereye gidebilir?

Birinci varsayım şu: Alman bakış açısından Çekoslovakya 1918 sonrasında Almanya'yı zayıflatarak Batı demokrasilerine varlığıyla bizzat hizmet etmiştir. Artık görevini tamamladığına göre yok olabilir. Ama bu doğru değil: Çekoslovakya'nın kurulması Almanya'nın değil, Avusturya-Macaristan imparatorluğunun bölünmesine neden olmuştur. Dahası, Çekoslovakya'nın görevi

Almanya'yı zayıflatmak idiyse, Almanya'nın yeniden güçlendiği ve Avusturya'yı topraklarına katarak daha tehditkâr bir hale geldiği 1939 yılı, bundan vazgeçmek için pek elverişli bir zamanmış gibi görünmemektedir.

Öyleyse ikinci varsayım şudur: Mağribi, Münih'te hasarı azaltmak için ellerinden geleni yapan (Mağribi görevini yaptı) fakat bundan sonra işlere karışmaktan sakınacak olan (Mağribi artık gidebilir) Batı demokrasilerini temsil etmektedir. Ama Hitler'in ifadesindeki Mağribi'nin kurban, kullanılan yabancı olduğu sezilmektedir, yani Çekoslovakya söz konusu olmalıdır.

Üçüncü varsayım: Hitler kendi de ne demek istediğini bilmiyordur; aslında basitçe, bir alıntı kullanma isteğine engel olamamış ve edebî kültürünün zayıflığı onun daha uygun bir söz bulmasına izin vermemiştir. Bu durumda, "*Vae Victis*!"[13] demekle yetinse, hem duruma daha uygun hem de basit olmasına rağmen daha etkili bir şey söylemiş olurdu. Ya da dürüst olup susabilirdi. Çünkü Shakespeare'nin dediği gibi: "Suç, sözlerden yoksun olsa da kendini mükemmel bir şekilde ifade eder."

80

Hitler'in karşısındaki Hácha tamamen ezilmiştir. Durumun çok açık olduğunu, direnmenin delilik olduğunu belirtir. Ama saat sabahın ikisi olmuştur, bu ona Çekoslovak halkının kendilerini savunmasını engellemesi için sadece dört saat verir. Hitler'e bakılırsa Alman askerî makinesi çoktan hareket geçmiştir (bu doğrudur) ve hiçbir şey onları durduramaz (en azından kimse

13 (Lat.) "Veyl mağluplara!" Mağluplara acıyın, altta kalanın canı çıksın, anlamına gelen bir deyim. (ç. n.)

bunu denemek istemez). Hácha'nın teslim anlaşmasını derhal imzalaması ve Prag'ı da bu konuda bilgilendirmesi gerekmektedir. Hitler'in önderdiği seçenekler çok basittir: Ya iki halkın uzun süreli işbirliğinin takip edeceği bir barış yapılacaktır ya da Çekoslovakya yok olacaktır.

Başkan Hácha hayretten donakalmış bir şekilde Göring ve Ribbentrop'un ellerine düşmüştür. İmzalamaktan başka çaresi olmayan o belgenin karşısında oturur. Dolmakalemi eline almıştır ama eli titrer. Eli kâğıda varmadan sürekli duraklar. Bu tür formalitelerin söz konusu olduğu toplantılara pek az katılan Führer'in yokluğunda Hácha birden irkilir: "Bu anlaşmayı imzalayamam, imzalarsam halkım beni lanetleyecektir," der. Bu tamamen doğrudur.

Göring ve Ribbentrop, Hácha'yı vazgeçmek için çok geç olduğuna inandırmak zorundadırlar. Şahitlere göre bu, iki Nazi bakanın Hácha'yı resmen masanın etrafında kovalayıp eline sürekli kalemi tutuşturdukları ve oturup şu lanet olası şeyi imzalamasını emrettikleri komik sahneye yol açmıştır. Aynı zamanda Göring durmadan bağırır: Eğer Hácha reddetmekte ısrar ederse, Prag'ın yarısı Alman hava kuvvetleri tarafından iki saat içinde yerle bir edilecektir... Üstelik bu sadece başlangıçtır... Yüzlerce bombardıman uçağı havalanmak için emir bekler; teslim anlaşması imzalanmadığı takdirde bu emri saat 06.00'da alacaklardır.

Bu kritik anda Hácha'nın başı döner ve bayılır. Bu kez telaşlanma sırası, onun hareketsiz bedenine bakan iki Nazi'ye gelmiştir. Onu mutlaka kendine getirmek gerekmektedir, çünkü ölürse, Hitler onu kendi ofisinde öldürmekle suçlanacaktır. Çok şükür ki ellerinin altında bir enjeksiyon ustası vardır: Daha sonra Hitler'e ölünceye dek amfetamin iğneleri -büyük ihtimalle Hitler'in giderek artan demansıyla ilgili bir tıbbi rejimdi bu- yapacak olan Dr. Morell. Morell ona bir iğne yapar ve Hácha kendine gelir. Hemen eline bir telefon verirler, durumu acildir, belge bekle-

yebilir. Ribbentrop, Prag'la doğrudan görüşülmesi için özel bir bağlantı kurulmasını ister. Hácha tüm kuvvetini toplar. Berlin'de neler olduğu konusunda Prag'daki Çek kabinesine bilgi verir ve teslim anlaşması yapmayı önerir. Bir iğne daha yapar ve onu, bu lanet olası anlaşmayı sunan Führer'in yanına götürürler. Sabah saat 04.00 sularında Hácha belgeyi imzalar. "Ben ulusumuzu kurtarmak için devletimizi kurban ettim," diye düşünmektedir budala. Chamberlain'in budalalığı bulaşıcıdır sanki...

81

Berlin, 15 Mart 1939

Führer bugün Berlin'de, kendi istekleri üzerine, Çekoslovakya [öyle görünüyor ki Almanlar, kendi düzenledikleri Slovakya'nın bağımsızlığını henüz resmen onaylamamışlardır] Devlet Başkanı Dr. Hácha ve Dışişleri Bakanı Dr. Chvalkovsky'yi Alman Dışişleri Bakanı von Ribbentrop'un da hazır bulunduğu toplantıda kabul etmiştir. Bu toplantı süresince, son haftalarda Çekoslovakya topraklarında oluşan ciddi durum büyük bir açık yüreklilikle tartışılmıştır. İki taraf da birbirlerine, Orta Avrupa'nın bu bölgesinde sükûneti sağlamak için çaba göstermeleri gerektiğine ikna olduklarını bildirmişlerdir. Çekoslovakya Devlet Başkanı bu amaca ulaşmak ve mutlak bir barış sağlamak için Çek ülkesini ve Çek halkını güvenle Alman Reich'ı Führer'inin ellerine teslim ettiğini bildirmiştir. Führer bu bildiriyi onaylamış, Çek halkını Alman Reich'ının koruması altına almak istediğini ve ülkenin karakterine uygun bir

biçimde etnik yaşamının otonom gelişmesini güvence altına alacağını bildirmiştir.

82

Hitler çok mutludur. Tüm sekreterlerini kucaklar ve onlara şöyle der: "Çocuklarım, bugün hayatımın en güzel günü! Adım tarihe yazılacak ve ben yaşamış en büyük Alman olarak kabul edileceğim."

Bunu kutlamak için Prag'a gitmeye karar verir.

83

Dünyanın en güzel şehri zaman zaman gerginliklerle çalkalanır. Orada yaşayan Almanlar bir kargaşa yaratmaya çalışırlar. Göstericiler gösterişli Doğal Tarih Müzesi'nin bütün heybetiyle kapladığı Václavské Náměstí'de geçit töreni yaparlar. Provokatörler bir isyan başlatmaya çalışırlar ama Çek polisi hiçbir şeye karışmama emri almıştır. Nazi kardeşlerini bekleyenlerin, başkentin sessizliğinde yankı yapmayan savaş çığlıkları, şiddet, yağma ve güzele olan düşmanlıklarıyla kendini gösterir.

Şehrin üzerine akşam çökmektedir. Buz gibi bir rüzgâr Prag sokaklarını süpürür. Sadece birkaç azgın ergen, *Deutsches Haus*'un yakınında nöbet tutan polislere hakaret etmektedir. Eski Şehir Meydanı'ndaki Astronomik Saat Kulesi'nin altında, küçük iskelet yıllardır her saat başı yaptığı gibi ipini çeker. Saat gece yarısını çalar. Ahşap kepenklerin karakteristik gıcırtısı duyulmuş olmalı ama bahse girerim ki bu gece hiç kimse, orada bir ihtimal gü-

vende olacakları kulenin içine çabucak dönen küçük figürlere bakmayı göze almamıştır. Karga sürülerinin korkunç gözetleme kuleleriyle çevrili karanlık kilise Notre Dame De Tŷn'in etrafında uçtuklarını gözümde canlandırıyorum. Karl Köprüsü'nün altından Vltava Nehri akar. Karl Köprüsü'nün altından Moldau Nehri akar. Prag'ın ortasından sakince akan nehrin biri Çekçe, diğeri Almanca olmak üzere iki adı vardır. Bu çok fazladır.

Çekler gergin bir şekilde uykuya dalmaya çalışırlar. Ek imtiyazlarla Almanların iştahının kapanmasını umarlar. Ama verilecek imtiyaz kalmış mıdır ki? Hitler'in canavarlığını yumuşatmak için başkanları Hácha'nın uşaklığına bel bağlarlar. Direnme istekleri Münih'te İngiltere ve Fransa'nın ihanetiyle kırılmıştır. Kaba kuvvet kullanmayı seven Nazilere karşı direnmek için artık pasif kalmaktan başka çareleri yoktur. Çekoslovakya'dan geriye kalanlar sadece küçük, barışçı bir ulus ister ama Přemysl Ottokar'dan beri asırlardır süren kangren tüm ülkeye yayılmıştır; Südet'in kesilmesi hiçbir şeyi değiştiremeyecektir. Gün doğmadan radyo Hitler ve Hácha arasında yapılan anlaşmanın koşullarını ilan eder. Bu, basit ve katışıksız olarak egemenlik altına alınmaktır. Haber Çekoslovakya'nın her bölgesinde bomba gibi patlar. Daha gün doğmadan, sokaklar önce bir gürültüye, sonra da büyük bir kargaşaya dönüşecek olan boğuk bir homurtuyla uğuldamaya başlar. İnsanlar evlerinden yavaş yavaş çıkmaya başlamışlardır. Bazıları küçük birer valiz taşır; bunlar elçiliğe giderek sığınak ve korunma istemek için acele ederler ama çoğu geri çevrilir. İlk intihar olayları kendini göstermeye başlamıştır.

Saat 09.00'da Alman tankları şehre girer.

84

Aslında Prag'a giren ilk aracın bir tank olup olmadığını bilmiyorum. Öncü birliklerin büyük çoğunluğu sepetli motosikletlerden oluşuyordu.

Saat 09.00'da motosikletli Alman askerleri Çek başkentine girer. Onlara kurtarıcılarıymış gibi alkış tutan yerli Almanları görünce günlerdir süren gerginlikten sonra biraz rahatlarlar. Ama yumruk sıkan, düşmanca sloganlar atan, millî marşlarını söyleyen Çekler onları daha çok endişelendirmiştir.

Champs-Elysées'ye eşdeğer bir cadde olan Václavské Náměstí'de yoğun bir kalabalık toplanmıştır ve *Wehrmacht* kamyonları şehrin büyük arterlerinde kalabalık gösteri grupları tarafından hemen engellenirler. O anda Almanlar ne yapacaklarını bilemezler.

Ama bu bir isyan olmaktan çok uzaktır. Direniş henüz işgal kuvvetlerine kartopu atmakla sınırlı kalır.

Öncelikli stratejik hedeflere tek bir kurşun bile sıkılmadan ulaşılır: havaalanları, Savunma Bakanlığı ve en önemlisi, iktidarın kalbi olan, yüksek bir tepedeki şato Hradčany'ye. Saat 10.00'dan önce topçu bataryaları rampalara yerleştirilmiş ve aşağıda kalan şehre nişan almıştır.

Karşılaşılan tek problem lojistiktir. Alman araçlarını en fazla etkileyen engel kar fırtınasıdır ve orada burada arıza yapmış kamyonlar, mekanik sorunlardan dolayı duran tanklar görülür. Ayrıca Almanlar karmaşık Prag sokaklarında yollarını bulamazlar: Çek polislerine yol sorup onlardan kibar bir şekilde cevap alanlar görülür. Üniformaya yönelik, Pavlov örneği bir kibarlık olsa gerek. Şatoya çıkan, tabelalarla süslü güzel Nerudova Sokağı, yolunu kaybetmiş zırhlı bir araç tarafından kapatılır. Aracın şoförü İtalyan diplomatlara yolu sorarken yalnız kalan

asker, eli makineli tüfeğinin tetiğinde bekler, aylak Çeklerden oluşmuş sessiz bir kalabalık da onu izler. Ama hiçbir şey olmaz. Öncü kuvvetlere komuta eden general, küçük sabotaj girişimlerine sadece acıyarak bakar; birkaç patlamış araba tekerleğinden ibarettir bunlar.

Hitler sakince ziyaretine hazırlanabilir. Gün bitmeden şehir "güvenli" hale getirilmiştir. Atlı birlikler Vltava Nehri boyunca gidip gelirler. Çekler için saat akşam 8.00'den sonra sokağa çıkma yasağı kararı alınır. Otellerin girişlerini, süngülü tüfekleriyle gezen nöbetçi Alman askerleri süsler. Prag hiç karşı koymadan teslim olmuştur. Şehrin kaldırımları kirli karla kaplanmıştır. Çekler için çok uzun bir kış başlar.

85

Buzlu yol boyunca yılankavi bir kıvrım oluşturarak yürüyen askerlerin yanından geçen Mercedes alayı, Prag'a doğru zorlukla ilerler. Hitler takımının en önde gelen üyeleri Göring, Ribbentrop ve Bormann buradadır. Ve Führer'e ait özel araçta, Himmler'in yanı sıra Heydrich de bulunur.

Bu uzun yolculuğun sonunda hedefledikleri yere vardığında Heydrich'in aklından ne geçer? Yüz tane kulesi bulunan labirentimsi bu şehrin etkisi altında kalmış mıdır? İçinde bulunduğu ayrıcalıklı durumun tadını çıkarmakla mı meşguldür? Konvoy, Hitler'in bu sabah bizzat ele geçirdiği şehirde kaybolunca ya da yolunu bulmakta zorlandığında rahatsız mı olmuştur? Veya hesap makinesi gibi çalışan kafasında onu yeniden eski Çek başkentine dönmeye zorlayacak kariyerine dair yeni bir fikrin tohumları mı atılır?

Gelecekte "Prag Celladı" olacak, aynı zamanda Çekler'in "Kasap" diye adlandıracakları bu adam, Bohem krallarının başkentini keşfeder. Sokaklar, sokağa çıkma yasağı olduğu için bomboştur; Alman ordusuna ait araçlar çamurda ve karda belirgin izler bırakmışlardır. Bir şehrin ele geçirildiği günün o etkileyici sükûneti hüküm sürer; dükkânların vitrinleri kristal çanak çömlek ve bol miktarda şarküteri ürünüyle doludur. Mozart'ın *Don Giovanni*'sinin yaratıldığı opera binası eski şehrin tam ortasında dikilir. Arabalar, İngiltere'de olduğu gibi yolun solundan giderler. Görkemli bir şekilde tek başına tepede duran şatoya götüren yol kıvrılarak uzanır. Göz kamaştırıcı ama ürkütücü heykeller SS tarafından korunan şatonun ana girişini süsler.

Konvoy, düne kadar başkanlık sarayı olan binaya girer. O gün durum farklıdır; şatonun üzerinde dalgalanan gamalı haçlı bayrak, yeni sahiplerin varlığını gösterir. Hácha, Berlin'den döndüğünde –çünkü Almanya'da geciktirilen treni henüz gelmemiştir– servis kapısından girmesi sağlanacaktır. Sanırım bu küçük düşürücü davranıştaki ironiyi hissetmiştir, çünkü bir önceki sabah, Führer'in kendisini Berlin'de kabul etmesinin tadını çıkarmıştır. Artık Hácha bir kukladır ve bunu ona hissettireceklerdir.

Hitler ve ekibi, şatonun ortasında yerini almıştır. Führer yukarı çıkar. Hitler'in, elleri pencere kenarlarına dayalı yüzünde memnun bir ifadeyle şehri seyrederken çekilmiş, çok bilinen bir fotoğrafı vardır. Sonra mum ışığında yemek yemek için aşağıdaki yemek salonlarından birine iner. Heydrich, Führer'in bir dilim jambon yediğini ve meşhur Çek birası "Pilsner Urquell" içtiğini fark eder. Oysa Hitler alkol kullanmaz ve vejetaryendir. Çekoslovakya'nın işinin bittiğini söyleyip durur ve şüphesiz bugünün, 15 Mart 1939'un tarihî önemine damga vurmak için beslenme alışkanlıklarını değiştirmiştir.

86

Ertesi gün, 16 Mart 1939'da Hitler şunları söyler:

> "Bohemya ve Moravya bölgeleri, bin yıl boyunca Alman halkının yaşam alanının bir parçasıydı. Çekoslovakya kendi başına hayatta kalamayacağını kanıtladı ve fiilen bugün tamamen yok olma durumuna düşmüş bulunuyor. Alman Reich'ı bu topraklarda problemler olmasına izin veremez. Bu nedenle Alman Reich'ı, kendini korumak amacıyla, Orta Avrupa'da makul bir düzenin temellerini atmak için müdahale etmeye ve etkili önlemler almaya karar vermiştir. Alman Reich'ı bin yıllık tarihi boyunca, Alman halkının büyüklüğü ve nitelikleri sayesinde bu görevi üstlenebilecek becerideki tek güç olduğunu kanıtlamıştır."

Öğleden sonra erken saatlerde Hitler bir daha geri dönmemek üzere Prag'dan ayrılır. Heydrich de ona eşlik eder ama o geri dönecektir.

87

"Bohemya ve Moravya bölgeleri, bin yıl boyunca Alman halkının yaşam alanının bir parçasıydı."

Onuncu yüzyılda, yani bin yıl önce, henüz ne Bohemya bir krallık olmuş ne de Saksonya Kralı Kutsal Roma-Germen İmparatorluğu'nun başına geçmişken, I. Václav'ın, yani meşhur Aziz Wenceslaus'un, en az onun kadar meşhur I. Heinrich'le

(Kuşçu) bir anlaşma yapmak zorunda kalmış olduğu doğrudur. Bununla birlikte, Václav egemenliğini koruyabilmiştir ve Alman kolonileri Bohemya'ya üç yüzyıl sonra yerleşmişlerdir, ki bu da barışçı yoldan gerçekleşmiştir. Ayrıca, Bohemya her zaman, imparatorluğun kalbinde önde gelen bir konumda bulunmuştur. On dördüncü yüzyıldan itibaren Bohemya kralları, imparatoru seçmeye yetkili yedi prensten biri olmuş ve onurlu büyük amiral unvanını taşımıştır. Anne tarafı Lüksemburg, baba tarafı Přemsylide'ye dayanan meşhur VI. Karl örneğindeki gibi, bir Bohemya kralının imparator olduğu da görülmüştür. Yarı Alman yarı Çek olan Karl, Prag'ı başkenti yapmış, oraya Orta Avrupa'nın ilk üniversitesini kurmuş ve eski Judith Köprüsü'nün yerine dünyanın en güzel köprüsünü yaptırmıştır; bu taş köprü bugün hâlâ onun adını taşır.

Kısacası Çek ve Alman ülkelerinin her zaman sıkı ilişkiler içinde bulundukları doğrudur. Ayrıca Bohemya her zaman Almanya'nın etki alanında olmuştur. Ama Bohemya'nın Alman yaşam alanı olduğunu iddia etmek, bana tam anlamıyla kanunsuz geliyor.

Sovyetler Birliği'ni işgal etme niyetini haklı çıkarmak için Hitler'e ilham veren doğuya doğru saldırıyı, *Drang Nach Osten*'i başlatan yine Himmler'in idolü olan Nazi ikonu Kuşçu Heinrich'tir. Ama Kuşçu Heinrich ne Bohemya'yı işgal etmeyi ne de koloni haline getirmeyi düşünmüştür ve sadece yıllık bir vergi almakla yetinmiştir. Bu olaydan sonra da bildiğim kadarıyla Bohemya-Moravya hiçbir zaman güç kullanılarak Alman kolonisi haline getirilmemiştir. On dördüncü yüzyılda Alman nüfusun buraya akışı, Çek hükümdarının Alman işçi istemesinden kaynaklanmaktadır. Yani hiç kimse, o zamana kadar, Bohemya-Moravya bölgesinde oturan Çekleri sürmeyi düşünmemiştir. Bir kez daha,

Nazilerin politik anlamda yenilikçi oldukları söylenebilir. Ve tabii ki Heydrich, bu oyunun içinde olacaktır.

88

Bir kişinin bir hikâyede ana karakter olduğu nasıl anlaşılır? Ona ayrılan sayfa sayısından mı? Umarım bundan biraz daha karmaşık bir şeydir.

Yazmakta olduğum kitaptan "Heydrich hakkındaki kitabım" diye söz ediyorum. Ama Heydrich bu kitabın ana karakteri olarak kabul edilmiş değil. Üzerinde çalıştığım süre boyunca, bu kitabın adını *Anthropoid Operasyonu*'ndan farklı bir şey koymayı düşünmemiştim. (Eğer kapakta bu başlığı göremiyorsanız, bunu pek beğenmeyen, fazla bilimkurgusal, fazla Robert Ludlum'vari bulan editörüm yüzündendir.) Oysa Heydrich hedeftir, hikâyenin kahramanı değil. Onunla ilgili anlattığım her şey bir tür arka plan oluşturuyor. Ama hakkını vermek gerekir ki edebî açıdan Heydrich muhteşem bir karakterdir. Bu, roman yazarı bir Doktor Frankestein'ın, edebiyattaki en etkileyici canavarlardan yola çıkarak ortaya tüyler ürpertici yeni bir yaratık çıkarması gibidir. Ama Heydrich kâğıt üstünde kalan bir canavar değildir.

Diğer iki kahramanımın sahneye çıkmakta geç kaldıklarını düşünüyorum. Ama beklemeleri gerekiyorsa, belki de bu kötü bir şey değil. Belki o zaman ustalıkla vücut bulacaklar. Belki de tarihte ve belleğimde bıraktıkları izler, sayfalarımda daha derin işlenecek. Belki de kafamdaki bekleme odasında uzun kalmaları, onları kendi gerçekliklerine daha fazla döndürecek ve sadece basit bir benzerlik çıkmayacak ortaya. Belki, belki...

Hiçbir şey daha belirsiz olamaz! Heydrich beni artık o kadar çok etkilemiyor. Beni korkutan, diğer iki karakter.

Ve bununla birlikte onları görüyorum. Ya da şöyle söyleyelim, uzakta seçmeye başlıyorum.

89

Doğu Slovakya sınırlarında çok iyi bildiğim bir şehir var; Košice (Koşitse). Bu şehir, askerliğimi yaptığım şehirdir. Hava Harp Okulu'ndaki öğrencilere Fransızca öğretmekle görevli Fransız asteğmendim. Burası, Aurélia'nın, on yıl önce, beş yıl süren büyük bir tutkuyla sevdiğim güzel genç kadının doğduğu şehirdir. Burası dünyada gördüğüm bütün şehirler içinde en fazla sayıda güzel kadının bulunduğu yerdir; güzel diyorsam, sıra dışı bir güzellikten söz ediyorum. Bu durumun 1939'dakinden farklı olmasını gerektirecek bir neden göremiyorum. Ezelden beri kadınlar, şehrin merkezindeki pastel renkli görkemli barok binaları ve ortasında harika bir gotik katedrali olan bu uzun ana caddede, Hlavná Ulica'da yürürler. Ama 1939'da, geçen bu kadınları ölçülü bir şekilde selamlayan Alman askerleri de oradadır. Tabii ki Slovaklar bağımsızlıklarını –Prag'a ihanet etmeleri karşılığında– kazanmışlardır, ama bu bağımsızlık, Almanya'nın dostane, meraklı bakışlarının üzerinde olduğu bir bağımsızlıktır.

Jozef Gabčík, bu dev gibi ana caddeye çıktığında ister istemez bu güzel kadınları ve üniformalı Almanları görür. Ve bu ufak tefek adam, aylardır düşünüp taşınmaktadır.

Bir kimyasal ürünler fabrikasında çalışmak üzere Žilina'ya gitmek için Košice'den ayrılalı iki yıl olmuştur. Bugün buraya üç yıl hizmet ettiği 14. Piyade Alayı'ndaki asker arkadaşlarını

görmek için gelmiştir. İlkbahar gelmekte gecikmiştir ve inatçı kar, botlarının altında gıcırdar.

Košice'deki kafeler nadiren doğrudan sokağa açılır. İyi ısıtılmış bir salona girmek için bir sundurmadan geçmek, sonra da bir merdiven çıkmak ya da inmek gerekir. Geldiği gece arkadaşlarıyla buluşacağı kafe de böyledir. Yarım litrelik *Steiger*ler (Banská Bysrica bölgesinde üretilen bir bira) eşliğinde buluşmalarını kutlamaktadırlar. Ama Gabčík'in tek amacı bu değildir. Slovak ordusunun yerini ve işbirlikçi Kardinal Tiso yönetimine karşı nasıl bir tavır alacağını öğrenmek için gelmiştir.

"Yüksek dereceli subaylar Tiso'nun emrindeler. Biliyorsun, Jozef, onlar için Çeklerle bozuşmak demek, hızlı bir şekilde yükselmek demektir!.."

"Ordu gıkını bile çıkarmadı; ne subaylar ne de birlikler. Yeni Slovak ordusu olarak yeni bağımsız hükümete itaat edildi, bu normal bir şey."

"Uzun zamandır bağımsızlık istiyorduk ve bunu nasıl kazandığımızın bir önemi yok. Çekler hiç kusura bakmasın. Bize daha düşünceli davransalardı, işler bu noktaya gelmezdi. Biliyorsun ki her yerde en iyi görevler Çeklerin oldu. Hükümette, orduda, yönetimde, her yerde. İğrenç bir şey."

"Ne olursa olsun bu tek yoldu. Eğer Tiso, Hitler'e evet demeseydi, bizi de onları yedikleri gibi yerlerdi. Tamam, biliyorum, işgal altında sayılırız ama sonuç olarak Çeklerle beraberken olduğumuzdan daha bağımsızız."

"Biliyorsun Prag'da Almancayı resmî dil olarak belirlediler. Tüm Çek üniversitelerini kapatıyorlar, tüm kültürel etkinlikleri sansürden geçiriyorlar. Hatta öğrencilere ateş ediyorlar! İstediğin bu muydu? İnan bana, en iyi çözüm buydu..."

"Tek çözüm buydu, Jozef."

"Hácha teslim olmamızı söylemişken, biz neden savaşacaktık ki? Tek yaptığımız emirlere uymak."

"Beneš, Londra'da devam ediyor savaşmaya, bu çok daha kolay. Burada sıkışıp kalan zavallı aptallar biziz."

"Ve tüm bu olanlar onun yüzünden. Münih Antlaşması'nı o imzaladı, değil mi? Bizi Südet'e çatışmaya göndermedi, hatırlıyor musun? O zaman belki –belki diyorum–, Alman ordusuna karşı savaşabilirdik. Ama şimdi ne yapılabilir? *Luftwaffe*'nin[14] büyüklüğünü gördün mü? Taarruza hazır kaç bombardıman uçakları olduğunu gördün mü? Çok kolaylıkla girdiler ülkemize, bizi katledebilirlerdi."

"Ben Hácha uğruna ölmek istemem; ne de Beneš uğruna."

"Ne de Tiso uğruna."

"Tamam, şehirde üniformalı gezen birkaç Alman var, ne olmuş yani? Bunun hoşuma gittiğini söyleyemem ama bu gerçek bir işgal kadar kötü değil. Git de Çek arkadaşlarına sor!"

"Benim Çeklere karşı bir düşmanlığım yok. Ama onlar bize köylüymüşüz gibi davranıyorlar. Bir keresinde Prag'a gitmiştim, aksanım yüzünden beni anlamıyormuş gibi yaptılar. Bizi hep aşağıladılar. Bakalım yeni yurttaşlarıyla ne yapacaklar? Alman aksanını beğenecekler mi, göreceğiz."

"Hitler istediğini aldı ve artık daha fazla toprak talep etmeyeceğini söyledi. Ve biz, hiçbir zaman Alman bölgesinin bir parçası olmadık. Hitler olmasaydı Macaristan bizi yer bitirirdi, Jozef! Her şeyin esas yüzünü görmek gerek."

"Ne istiyorsun? Hükümet darbesi mi? Hiçbir generalin cesareti buna yetmez. Ee? Sonra ne olacak? Alman ordusunu tek başımıza mı püskürteceğiz? İngiltere'nin ve Fransa'nın birden

14 Alman Hava Kuvvetleri. (ç. n.)

yardımımıza koşacağını mı sanıyorsun? Bir yıldır onları bekliyoruz."

"Bize inan Jozef, senin rahat bir işin var. Žilina'ya dön, kendine iyi bir kız bul ve bütün bu hikâyeyi unut. Sonuçta durumumuz o kadar da kötü değil."

Gabčík birasını bitirir. Vakit çok geç olmuştur, o da arkadaşları da çakırkeyiftirler. Dışarıda kar yağar. Çıkmak için ayağa kalkar, arkadaşlarıyla vedalaşır, vestiyerden paltosunu almaya gider. Görevli kız ona paltosunu uzatırken masadaki arkadaşlarından biri yanına yaklaşıp kulağına fısıldar:

"Dinle Jozef, eğer bilmek istiyorsan, Almanlar geldikten sonra Çeklerin hareketleri kısıtlandığı zaman, bazıları sivil hayata dönmek istemedi. Bu belki vatanseverliktendi, belki de işsiz kalacaklarını düşündüklerinden; neden olduğu hakkında hiç bilgim yok. Neyse, sonunda Polonya'ya geçtiler ve Çekoslovakya'nın bağımsızlaşması için bir ordu kurdular. Çok ağırlıkları olduğunu sanmıyorum ama biliyorum ki aralarında Slovaklar da var. Krakow'da üslenmişler. Biliyorsun, ben bunu yaparsam asker kaçağı olurum, karımı ve çocuklarımı da bırakamam. Ama senin yaşında olsaydım, özgür olsaydım... Tiso bir alçak, bu benim fikrim, çoğu kişi de böyle düşünüyor. Biliyorsun, hepimiz Nazi olmadık. Ama korkudan ödümüz patlıyor. Prag'da olanlar gerçekten korkunç görünüyor. Protesto etmeye kalkışan herkesi öldürüyorlar. Ben duruma uyum sağlamaya çalışıyorum; yaltakçılık etmiyorum ama sakin kalacağım. Bizden Yahudileri sınır dışı etmemiz isteninceye kadar..."

Gabčík gülümser. Paltosunu giyip ona teşekkür eder ve çıkıp gider. Dışarıda gece bastırmıştır, sokaklar boştur ve kar ayaklarının altında çatırdamaktadır.

90

Žilina'ya dönerken Gabčík kararını vermiştir. Fabrikadan çıktığında hiçbir şey yokmuş gibi arkadaşlarıyla vedalaşır ama her zamanki gibi köşedeki bara gitmez. Çabucak evine uğrar, yanına valiz değil, sadece küçük bir çanta alır, paltosunu başka bir paltonun üstüne giyer, ayakkabılarının en sağlam olanını, asker postallarını giyer ve arkasından kapıyı çekerek dışarı çıkar. En yakın olduğu ve onun planını bilen az sayıda kişiden biri olan kız kardeşinin evine uğrar, ona anahtarlarını bırakır. Kardeşinin ikram ettiği çayı sessizce içer. Kalkar, kardeşi ağlayarak ona sarılır. Sonra otobüs garına gider. Orada, kuzeye, sınıra yakın bir yere giden bir otobüs bekler. Birkaç sigara içer. Kendini çok sakin hissetmektedir. Onun gibi peronda bekleyenler vardır, gülünç kılığına rağmen ona dikkat eden yoktur. Mayıs ayı için oldukça kalın giyinmiştir. Otobüs gelir, Gabčík otobüse biner ve bir yere sıkışır. Kapılar kapanır. Otobüs gürültüyle hareket eder. Gabčík pencereden, bir daha dönmeyeceği Žilina'nın uzakta kalışını seyreder. Bu tarihî yörenin karanlık ufukla kesişen barok ve romanesk kulelerine geri dönmeyecektir. Şehirden geçen üç nehrin birleştiği yerdeki Budatín Kalesi'ne son bir kez bakarken, gelecek yıllarda buranın neredeyse tamamen yıkılmış olacağını bilmez. Slovakya'yı ebediyen terk ettiğini de bilmez.

91

Bu sahne, bir önceki gibi, son derece inandırıcı ve tamamen uydurma. Uzun zaman önce ölmüş, kendini savunamayacak bir adamı kuklalaştırmak ne büyük saygısızlık! Belki de sadece kahve severken, çay içirmek. Belki tek paltosu varken, üst üste iki

palto giydirmek. Belki de trene binmişken, otobüse bindirmek. Şehirden belki de sabah ayrılmışken, akşam ayrıldığına karar vermek. Kendimden utanıyorum.

Ama daha kötüsü de olabilirdi. Kubiš'e de böyle düşsel yakıştırmalar yaptım, çünkü onun geldiği yer olan Moravya'yı, Slovakya kadar iyi bilmiyorum. Kubiš, Polonya'ya geçmeden önce 1939 yılının haziran ayını bekler, sonra da oradan nasıl gittiğini bilmediğim Fransa'da Yabancılar Lejyonu'na katılır. Bütün söyleyebileceğim bu. Teslim olmayı kabul etmeyen subayların ilk toplanma noktası olan Krakow'dan geçti mi, bilmiyorum. Lejyon'a Fransa'nın güneyindeki Agde'da, Çekoslovakya dışındaki silahlı kuvvetlerin ilk piyade taburuyla birlikte katıldığını tahmin ediyorum. Ya da tabur günden güne büyüyerek bir alay haline mi gelmişti? Birkaç ay sonra tam bir tümen haline gelecek ve bu garip savaş sırasında Fransa ordusu saflarında savaşacaktı. Bağımsız Çekoslovak kuvvetlerinin Fransa ordusu bünyesine katılışıyla ilgili çok uzun bir not düşebilirim: 3 bin gönüllü ve yurdundan atılan 8 bin Çek'ten oluşan 11 bin askerin oluşturduğu mobilize güçler, ayrıca Chartres'da eğitilmiş, Fransa Savaşı sırasında 130 düşman uçağını vuran ya da vurmaya yardımcı olan değerli pilotlardan oluşan bir kuvvet. Ama bir savaş el kitabı yazmak istemediğimi söylemiştim. Bu hikâye kişisel bir hikâye. O yüzden bazen hayallerim, gerçekten olmuş olaylarla karışıyor. Bu, böyle.

92

Aslında hayır, böyle değil, yoksa çok basit olurdu. Araştırmamın temelini oluşturan kitaplardan biri olan, Miroslav Ivanov adlı Çek bir tarihçi tarafından yazılan *Hedef: Heydrich* adlı eseri

tekrar gözden geçirirken, Gabčík'le ilgili hatalarımın dehşetle farkına vardım.

Öncelikle, 1938'de Košice artık Çekoslovakya sınırları içinde değil, Macaristan sınırlarındaydı. Şehir, Amiral Horthy'nin kuvvetleri tarafından işgal edilmişti, o yüzden Gabčík'in 14. Piyade Alayı'ndaki arkadaşlarıyla buluşması çok zayıf bir ihtimal. Ayrıca, 1 Mayıs 1939'dan önce Polonya'ya gitmek için Slovakya'dan ayrılmadan önceki iki yıl boyunca Trenčin dolaylarında bir fabrikaya çalışmıştı, yani Žilina'da yaşamıyor olmalı. Şehrinden ayrılışını anlattığım, kaleye son bir bakış attığı pasaj birden çok komik göründü. Aslında ordudan hiç ayrılmamış ve askerî amaçla kimyasal madde üreten fabrikada astsubay olarak çalışmıştı. Üstelik işinden ayrılmadan önce bir sabotajda rol aldığından bahsetmeyi unutmuşum: Hardal gazına asit karıştırıp Alman ordusuna bir zarar (nasıl bir zarar olduğu konusunda bir fikrim yok) vermişti. Ciddi bir unutkanlık! Öncelikle Gabčík'i önemsiz olsa da cesaret gerektiren ilk direniş hareketinden soyutlamış ve insanlığın kaderini belirleyen o büyük zincirin bir parçasını atlamıştım. Gabčík, İngiltere'de özel görevlere aday olduğu sırada aldığı biyografik notta, orada kalması durumunda bu sabotaj olayının ardından kesinlikle tutuklanacağı için ülkeden ayrıldığını açıklıyor.

Öte yandan, tahmin ettiğim gibi Krakow'dan geçmiştir. İkinci Dünya Savaşı'nı başlatan Alman saldırısı sırasında Polonya tarafında savaştıktan sonra, belki de Balkanlardan Fransa'ya geçerek, Romanya, Yunanistan, İstanbul, Mısır ve sonunda Marsilya'ya giden çok sayıda Çek ve Slovakla birlikte kaçmıştır. Ya da belki de Gdynia Limanı'ndan yola çıkarak Baltık Denizi'ni geçmiş, Boulogne-sur-mer'e deniz yoluyla ulaşıp güneye gitmiş olabilir, ki bu daha kolay görünüyor. Her nasıl olduysa, eminim ki bu deniz yolculuğu tek başına bir kitap olmayı hak eden bir destandır. Benim için olayın zirve noktası, Kubiš'le karşılaşması. Nerede ve ne zaman karşılaştılar? Polonya'da mı? Fransa'da

mı? Yoksa ikisi arasında yaptıkları seyahat sırasında mı? Daha sonra İngiltere'de mi? Benim bilmek istediğim bu. Henüz bu karşılaşmayı "görselleştirmek" (yani uydurmak!) istediğimden emin değilim. Bunu yaparsam, kurgunun hiçbir şeye saygısı olmadığının kesin kanıtı olacak.

93

Gara bir tren girer. Uçsuz bucaksız Victoria Garı'ndaki Albay Moravec, sürgünde olan birkaç yurtsever eşliğinde peronda beklemektedir. Ciddi görünüşlü, kısa boylu, bıyıklı, saçlarının önü dökülmüş bir adam trenden iner. Bu Beneš'tir. Münih Antlaşması ertesinde istifa eden eski devlet başkanı. Ama o gün, Londra'ya geliş tarihi olan 18 Temmuz 1939'da, 15 Mart'ın ardından, kurbanı olduğu saldırıya rağmen, Birinci Çekoslovakya Cumhuriyeti'nin hâlâ devam ettiğini bildiren kişidir o. "Alman birlikleri," demiştir, "düşmanlarımız ve müttefiklerimiz tarafından elimizden alınan imtiyazları, barış, adalet, iyi niyet adına, 1938'de çıkan krizin gerektirdiği hassas sebepler bahanesiyle silip süpürmüştür. Şimdi Çek toprakları işgal altındadır. Ama Cumhuriyet henüz yok olmamıştır. Kendi sınırları dışında bile mücadeleye devam edecektir." Çekoslovak yurtseverlerin tek yasal başkan olarak tanıdığı Beneš, mümkün olduğu kadar çabuk, geçici bir sürgün hükümeti kurmak istemektedir. 18 Haziran duyurusundan bir yıl sonra, Beneš, de Gaulle ve Churchill'in birleşimi gibidir. Direniş ruhu onda vücut bulmuştur.

Ne yazık ki, henüz İngiltere'nin ve dünyanın kaderinin dizginlerini elinde tutan kişi Churchill değil, kör olduğu denli omurgasız da olan, aşağılık Chamberlain'dir. Eski başkanı kar-

şılamak için, Dışişleri Bakanlığı'ndan son derece önemsiz bir görevliyi göndermiştir. Üstelik memur, karşılama sırasında başkana hiç de kibar davranmamıştır. Beneš trenden iner inmez, ona sürgün koşullarını sıralamıştır: Büyük Britanya, Beneš'in Çek uyruğuyla politik sığınma talebine tüm politik aktivitelerden uzak durması koşuluyla onay verecektir. Dostları ve düşmanları tarafından çoktan özgürlük hareketinin lideri olarak tanınmış olan Beneš, alışıldık ağırbaşlılığını koruyarak ona yapılan bu hakareti sineye çeker. O, Chamberlain'in bu aşağılayıcı ve aptalca tutumuna herkesten daha çok katlanmak zorunda kalacaktır, hem de insanüstü, stoacı bir yaklaşımla. Sadece bu niteliğiyle bile bana, de Gaulle'den daha saygıdeğer bir tarihî kişilikmiş gibi geliyor.

94

Alman SS lideri, *Sturmbannführer* Alfred Naujocks, Almanya-Polonya sınırında, Silesie'nin Alman kesiminde bulunan küçük bir köye, Gleiwitz'e tebdilikıyafet olarak gelir. Operasyonu büyük bir özenle hazırlamıştır ve şimdi beklemededir. Heydrich, bir önceki gün öğlen onu çağırıp, komşu kasaba Oppeln'de kalan "Gestapo" Müller'le ilgili son ayrıntıları gözden geçirmesini istemiştir. Müller ona "konserve kutusu" dedikleri şeyden temin edecektir.

Oteldeki telefonu çaldığında saat sabahın dördüdür. Telefonu açar, ona Wilhelmstrasse'yi araması söylenir. Hattın öbür ucunda Heydrich'in tiz sesi, "Büyükanne öldü," der. Bu Tannenberg Operasyonu'nun başlayabileceğinin işaretidir. Naujocks adamlarını toplar ve baskın yapmayı planladığı radyo istasyonuna gider. Ama harekete geçmeden önce, baskına katılacakların her

birine bir Polonya üniforması vermek ve "konserve"yi teslim almak zorundadır. "Konserve", toplama kampından özel olarak çıkarılan bir tutukludur. O da bir Polonya üniforması içindedir. Müller'in, emirlere uyarak ona ölümcül bir iğne yaptırmış olmasına rağmen bilinçsiz ama canlıdır.

Baskın saat sekizde başlar. Orada çalışanlar çatışma yapılmadan etkisiz kılınmıştır ve âdet yerini bulsun diye havaya birkaç el ateş edilmiştir. "Konserve", kapının arkasında bırakılmıştır. Mahkemede itiraf etmese bile, bir Polonya saldırısı olduğunun kanıtı olsun diye onu kalbine (enseye sıkılan kurşun çok belirgin bir şekilde infaza işaret edecektir, kafaya sıkılan kurşun da cesetin tanınmasını geciktirme riski taşır) ateş ederek öldüren çok büyük bir ihtimalle Naujocks'tur. Şimdi yapılacak şey, Heydrich tarafından Lehçe hazırlanmış metni yayınlamaktır. SS'lerden dili bilen biri onu okumakla görevlendirilmiştir. Sorun şudur ki kimse radyonun nasıl çalıştırılacağını bilmez. Naujocks biraz panikler ama sonunda bir şekilde çalıştırmayı başarırlar. Metin ateşli bir dille okunur. Bu, Alman tahriklerinin ardından Polonya'nın saldırıya geçmeye karar verdiğini bildiren kısa bir metindir. Yayın dört dakikadan fazla sürmez. Zaten verici yeterince etkili değildir ve yayını birkaç sınır köyünün dışında kimse duymayacaktır. Bu kimin umrundadır ki? Tabii ki Heydrich'in şunları söyleyerek uyardığı Naujocks'un: "Başarısızlığa uğrarsanız ölürsünüz. Belki ben de ölürüm."

Ama Hitler istediğini elde etmiştir ve teknik sorunlar onu ilgilendirmez. Birkaç saat sonra Reichstag'daki vekillere hitap eder: "Dün gece ilk kez, Alman topraklarına Polonya askerleri tarafından ateş açılmıştır. Bu sabahtan itibaren Almanya misilleme yapmaya başlamıştır. Şu andan itibaren Almanya, atılan her bombaya bombayla karşılık verecektir."

İkinci Dünya Savaşı başlamıştır.

95

Heydrich'in en şeytani tasarısı Polonya'da ortaya çıkar: *Einsatzgruppen*, SD ve Gestapo üyelerinden oluşan özel SS bölükleri, *Wehrmacht* tarafından işgal edilen alanları temizlemekle görevlendirilmiştir. Her birime, bilinmesi gereken şeyleri içeren, çok ince kâğıda küçük harflerle yazılmış bir kitapçık verilir. Bu, ülkenin işgaliyle birlikte tasfiye edilecek tüm kişilerin listesidir. Listede tabii ki komünistler vardır ama aynı zamanda öğretmenler, yazarlar, gazeteciler, din adamları, sanayiciler, bankacılar, devlet memurları, tüccarlar, zengin çiftçiler, yani her kesimden hatırı sayılan insanlar da bulunur. Adresleri ve telefonlarıyla binlerce isim, ailelerinin veya arkadaşlarının yanına sığınmış olmaları durumunda onlara ulaşabilmek için çevrelerindeki kişilerin bilgileriyle birlikte listelenmiştir. Her ismin yanında fiziki görünümlerinin tarifi, hatta bazen fotoğrafları bulunmaktadır. Heydrich'in istihbarat servisi, çok dikkat çekici bir etkililik düzeyine gelmiştir.

Bununla birlikte bu, bölgedeki tutumlarının fazla detaycı olmadığı bilinen askerî güçler göz önünde bulundurulursa kuşkusuz gereksiz bir titizliktir. Polonya kırsalının ilk sivil kurbanları, henüz 12-16 yaşlarında gençlerden oluşan bir izci grubu olmuştur. Çarşı meydanında duvarın dibinde sıraya sokulmuş ve kurşuna dizilmişlerdir. Son kutsamalarını yapan papaz da duvar dibinde kurşunlanmıştır. *Einsatzgruppen* ancak bundan sonra, asıl amaçları doğrultusunda tüccarları ve yörenin hatırı sayılır insanlarını kurşuna dizmiştir. Sonuç olarak, detaylı raporları binlerce sayfa tutması gereken *Einsatzgruppen*in çalışmaları iki harfle özetlenebilecektir: vs. Ve SSCB'ye geldiklerinde "vesaire"nin içerdiği sonsuz sayıda anlamı bile yetersiz kalacaktır.

96

III. Reich politikasının her alanında ve özellikle de en korkunç olanlarında Heydrich'i hep her şeyin merkezinde bulmak inanılmaz.

21 Eylül 1939 günü "işgal edilen topraklardaki Yahudi sorunsalı" hakkındaki, ıslak imzasını taşıyan bir genelgeyi ilgili bütün bölümlere gönderir. Bu genelge Yahudilerin şehrin dışındaki mahallelerde toplanmasına karar verir ve Yahudi konseylerinin –korkunç *Judenrat*ların- oluşturulmasını emreder. *Judenrat*lar RSHA'nın emrine verilir. *Judenräte,* kuşkusuz, Heydrich'in daha önce Avusturya'da uygulandığını gördüğü, Eichmann'ın fikirlerinden etkilenmiştir. Kilit noktası, kurbanların kaderlerini belirleyenlerle işbirliği içinde olmalarını sağlamaktır: Önceki gün malları yağmalanır, ertesi günse imha edilirlerken...

97

22 Eylül 1939'da Himmler, RSHA'nın kuruluşunu resmîleştirir.

RSHA, Reich Ana Güvenlik Merkezi (*Reichssicherheitshauptamt*), SD, Gestapo ve Kripo'yu bir araya toplamıştır. Böylesine korkunç bir teşkilatın gücü, sanılanın çok ötesine geçer. Himmler teşkilatın şefliğine Heydrich'i önerir. İstihbarat servisi, siyasi ve kriminal polis tek adamın ellerine verilmiştir. Adına düpedüz "Reich'ın en tehlikeli adamı" demiş olurlar böylece. Zaten bu, hemen onun yeni takma adı haline gelmiştir. Bir tek düzeni sağlamakla görevli, üniformalı polislerden oluşan *Ordnungpolizei,* Himmler'e karşı doğrudan sorumlu olan önemsiz Dalüge'nin idaresine verilmiştir. Diğerleriyle karşılaştırınca önemsiz kalan

bir bölümdür ama iktidara susamış Heydrich bunu görmezden gelecek tipte bir adam değildir. Ama yine de, bana göre bu *gerçekten* de önemsizdir; tabii ben bu tür konularda Heydrich'in deneyim ve yeteneklerine sahip değilim. Her halükârda, Hidra'ya benzeyen bu teşkilatın, onu fazlasıyla meşgul edecek kadar çok başı vardır. Başkalarına yetki vermek zorundadır. Heydrich, RSHA'nın yedi bölümünün yönetimini de, politik görüşlerinden çok yetenekleri doğrultusunda seçilen meslektaşlarına verir; Nazi rejimi denen tımarhanede bahsetmeye değecek kadar ender görülen bir durumdur bu. Örneğin, Heydrich'in Gestapo'nun başına getirdiği ve kendini örgütle bütünleştirmesinden dolayı adı daha sonra "Gestapo Müller" olacak olan Heinrich Müller, eski bir Hıristiyan demokrattır. Hıristiyan demokrat olması, rejimin en korkunç silahlarından biri haline gelmesini engellememiştir. RSHA'nın diğer bölümleri genç entelektüellere teslim edilmiştir. Schellenberg (SD Dışişleri), hukukçu Ohlendorf (SD İçişleri) ve tecrübeli bir akademisyen olan Six bunlar arasındadır. Bu kişiler, Parti'nin tepesindeki tuhaf, cahil ya da zihinsel olarak dengesiz insanlardan oluşmuş büyük güruhun tam tersidir.

Gestapo'nun Yahudilerle ilgili bir alt kolu vardır; aslında bu bölümün statüsü gerçek önemini yansıtmaz, çünkü bu tür hassas meseleler sessizce halledilmelidir. Heydrich bu bölümün başına kimi getirmek istediğini bilir. Bu, önceden çok iyi işler yapmış olan *Haupsturmführer*, ufak tefek Avusturyalı Adolf Eichmann'dır. O sırada tamamıyla kendine özgü bir dosya üzerinde çalışmaktadır: Madagaskar Projesi. Anafikri tüm Yahudileri oraya göndermektir. Kaydadeğer bir fikirdir bu. Bunun için önce İngiltere'yi alt etmek gerekir, bu olmadan Yahudilerin deniz yoluyla taşınmaları mümkün değildir. Sonrasında... bir çaresine bakılacaktır.

98

Hitler İngiltere'nin işgal edilmesine karar vermiştir. Ama Britanya kıyılarına bir çıkartma yapabilmek için Almanya'nın öncelikle hava sahasını kontrolü altına alması gerekmektedir. Oysa Göring'in vaatlerine rağmen RAF'in[15] Spitfire'ları ve Hurricane'leri Manş Denizi üzerinde dans etmektedir. Kahraman İngiliz pilotları, saldırıda bulunan Alman avcı ve bombardıman uçaklarını günler, geceler boyunca püskürtür. 11 Eylül 1940'ta yapılması öngörülen Denizaslanı Harekâtı, ilk olarak 14'üne, sonra da 17'sine ertelenir. Fakat 17 Eylül'de, bir *Kriegsmarine*[16] raporu, "Düşman hava kuvvetleri henüz bertaraf edilemedi. Aksine giderek artan bir aktiviteleri var. Sonuç olarak hava sahası şartları bizim sakin bir dönem ummamızı engelliyor," şeklinde verilmiştir. Böylelikle Führer, Denizaslanı Harekâtını süresiz olarak erteler.

Ama aynı gün, Göring tarafından işgalin hemen ardından bastırma ve tasfiyeyle görevlendirilen Heydrich, meslektaşlarından Berlin Üniversitesi Ekonomi Fakültesi eski dekanı olan ve SD'ye atanan *Standarterführer*[17] Franz Six'e emir verir. Heydrich'in Londra'ya yerleşmesini ve orada bir *Einsatzgruppen*'e kumanda etmesini istediği kişi Six'tir. Londra, Bristol, Birmingham, Liverpool, Manchester ve Edinburgh'da –veya bu arada Firth of Forth köprüsü yıkılırsa Glasgow'da– altı birim oluşturulacaktır. "Göreviniz," der Heydrich, "tüm karşıt organizasyonlar, kurumlar ve gruplarla, ne pahasına olursa olsun savaşmaktır." Somut olarak, *Einsatzgruppen* Polonya'da yaptığı ve daha sonra Rusya'da yapacağı görevin aynısını yapacaktır. Bunlar mobil ölüm birimleridir ve yollarına çıkan herkesi öldürmekle görevlendirilmişlerdir.

15 Royal Air Force. Kraliyet Hava Kuvvetleri. (ç. n.)

16 Nazi Almanyası Deniz Kuvvetleri. (ç.n)

17 Alay Komutanı. (ç. n.)

Ama Heydrich'in Six'e verdiği görev, *Sonderfahndungliste GB*, yani Büyük Britanya'daki tutuklamalar için yapılan ve Kara Kitap denilen liste nedeniyle karışır. Listedeki 2 bin 300 kadar kişinin bulunması, tutuklanması ve mümkün olan en kısa sürede Gestapo'ya gönderilmesi gerekmektedir. Listenin başında, orada olmasına şaşılmayacak biri vardır: Churchill. Onunla birlikte, İngiliz veya yabancı siyaset adamları ve özellikle Beneš ve Masaryk gibi sürgünde olan Çekoslovak hükümeti temsilcileri de üst sıralarda bulunmaktadır. Buraya kadar her şey mantıklıdır. Ama bu isimlerle birlikte H. G. Wells, Virginia Woolf, Aldous Huxley, Rebecca West gibi yazarlar da listede bulunmaktadır. 1939'da ölmesine rağmen Freud da listededir. Ve izciliğin kurucusu Baden Powell. Geçmişe bakıldığında, Polonya'da küçük izcilerin kurşuna dizilmeleri bir aşırılık değil, hatadır, çünkü Alman gizli servisleri için izciler birinci dereceden bilgi kaynağı kabul edilmektedir. Sonuç olarak tüm bu isimler oldukça tuhaf bir liste oluşturur. Öyle görünüyor ki listeyi Heydrich değil, Schellenberg hazırlamıştır. İşin baştan savma olmasının sebebi şüphesiz Schellenberg'in o sırada Windsdor Dükü'nün Lizbon'da kaçırılması girişimiyle meşgul olmasıdır.

Liste komiktir, Dük'ün kaçırılması planı başarıya ulaşmayacak, *Luftwaffe* İngiltere Savaşı'nı kaybedecek, Denizaslanı Harekâtı hiçbir zaman yapılmayacaktır. Yani Alman etkililiğinin bahçesinde bazı taşlar yerine tam oturmamıştır.

99

Heydrich hakkında topladığım bütün anekdotların doğruluğundan emin değilim ama bu anekdot özellikle güvenilmez: Olayın şahidi ve başkahramanı da ne olduğunu tam olarak anlamamıştır. Schellenberg, SD'de Heydrich'in sağ koludur. Korkunç ve acımasız bir bürokrattır ama aynı zamanda iyi yetişmiş, zarif, zeki bir genç adamdır. Heydrich birlikte yaptıkları düzenli genelev ziyaretleri dışında, Lina'yla birlikte tiyatroya ve operaya gittiklerinde de onu davet eder. Genç adam onların samimi bir dostu gibidir neredeyse. Bir gün Heydrich şehir dışında bir toplantıya gitmek zorunda kalır ve Lina, Schellenberg'i göl kenarında bir kır gezisine davet eder. İki genç kahve içer, edebiyattan ve müzikten söz ederler. Bunun dışında ne yaptıklarını bilmiyorum. Dört gün sonra iş çıkışında Heydrich, Gestapo Müller ve Schellenberg'i birlikte bir şeyler yapmaya davet eder. Gece Alexanderplatz'da şık bir restoranda başlar. Aperitif servisini Müller yapar. Müller, Schellenberg'e, "Geçen gün iyi zaman geçirdiniz mi?" diye soruncaya kadar ortam sakin, her şey normaldir. Schellenberg konuyu hemen anlar. Solgun görünen Heydrich hiçbir şey söylememektedir. Schellenberg engel olamadığı bürokratik bir tonla, "Gezintinin akışıyla ilgili bilgi almak ister miydiniz?" diye sorar. Ve gece son derece tuhaf bir hal alır. Heydrich, "Zehir içtiniz. Altı saat içinde ölebilirsiniz. Eğer bana her şeyi tam olarak anlatırsanız size panzehirini veririm. Ama sadece gerçeği duymak istiyorum," diye tıslar. Schellenberg'in kalp atışları hızlanır. O gün öğleden sonra olanları, sesinin titremesini kontrol etmeye çalışarak anlatır. Müller sözünü keser, "Kahve içtikten sonra Şef'in eşiyle birlikte yürüyüş yaptınız. Bunu neden saklıyorsunuz? Takip edildiğinizi anlıyorsunuz, değil mi?" Ama Heydrich bütün bunları biliyorsa bütün bu tiyatro ne anlama gelmektedir?

Schellenberg on beş dakikalık bir yürüyüş yaptıklarını itiraf ettikten sonra konuştukları konuların da hesabını verir. Heydrich uzun bir süre düşünceli düşünceli durur. Sonra kararını açıklar. "Tamam, sanırım size inanmam gerekiyor. Ama bana bir daha böyle bir şey yapmayacağınıza dair onurunuz üzerine söz verin." Schellenberg büyük tehlikenin geçtiğini anlayınca korkusunun üstesinden gelir ve öfkeli bir tonla, bu sözü panzehiri içtikten sonra verebileceğini, çünkü bu koşullarda, zorla verilecek sözün bir değeri olmayacağını söyler. Hatta, "Eski bir deniz subayı olarak başka türlü davranmanın onurlu olacağını düşünüyor musunuz?" diye sorma riskini göze alır. Heydrich'in Deniz Kuvvetleri'ndeki görevinin nasıl bittiği düşünüldüğünde, karşısındakinin oldukça cüretkâr davrandığını kabul etmek gerek. Heydrich bir süre gözlerini Schellenberg'e diker. Sonra da ona sek bir martini ikram eder. Schellenberg anılarında şöyle der: "Bu, hayalgücümün bir ürünü müydü bilmiyorum ama tadı bana olması gerekenden daha acıymış gibi geldi." İçkisini içer, özür diler, ondan beklenen sözü verir ve gece devam eder.

100

Sık sık genelevlere giden Heydrich'in aklına dâhiyane bir fikir gelir: Kendi genelevini açmak.

En yakın işbirlikçileri Schellenberg, Nebe ve Naujocks bu girişimi iyi yönetmek için harekete geçerler. Schellenberg, Berlin'in kenar mahallelerinden birinde güzel bir ev tutar. Uzun yıllar ahlak polisliği yapmış olan Nebe kızları bulur. Naujocks da evin düzenlenmesiyle ilgilenir: Her odaya mikrofon ve kamera yerleş-

tirilir. Tabloların arkasına, lambaların içine, koltukların altına, dolapların üstüne. Bodruma da bir dinleme merkezi kurulur.

Fikrin dâhiyane bir basitliği vardır. Casusluk yapacakları insanların evlerine gideceklerine, onlar ayaklarına gelmelidir. O halde bu, seçkin kişileri çekecek, çok lüks bir genelev olmalıdır.

Her şey hazır olunca *Salon Kitty* kapılarını açar ve diplomatik çevrelerde kulaktan kulağa yayılarak büyük bir hızla isim yapar. Ev yirmi dört saat dinlenir. Kamera kayıtları müşterileri bülbül gibi öttürür.

Patroniçe Kitty, Viyanalı, çok hırslı bir mamadır. Seçkin, yetenekli ve mesleğine tutkundur. Ünlü müşterileriyle övünmeyi çok sever. Mussolini'nin damadı, İtalya Dışişleri Bakanı Kont Ciano'nun gelişi onu sevinçten deliye döndürmüştür. Sanırım bu kadın hakkında da muhteşem bir kitap yazılabilir.

Heydrich hemen teftişe gelmeye başlar. Akşam geç saatte gelir, genelde sarhoştur ve bir kızla yukarı çıkar.

Bir sabah Naujocks, şefine ait bir kayda rastlar. Merak ederek bandı dinler –bir film olup olmadığını bilmiyorum– ve epey güldükten sonra ihtiyatlı davranarak bandı silmeye karar verir. Ayrıntıları bilmiyorum ama görünen o ki Heydrich'in performansı gülünçtür.

101

Naujocks, Heydrich'in bürosunda ayakta durmaktadır, çünkü Heydrich ona otur dememiştir. O sabah, Demokles'in kılıcı gibi başının üstünde sallanan çok büyük bir avizenin altında hayatının pamuk ipliğine bağlı olduğunu hisseder. Heydrich, üstüne runik tarzda çizilmiş gamalı bir haç tutan dev bir kartalın işlendiği

büyük duvar halısının önünde oturmuştur. Yumruğunu masif masanın üstüne yerleştirilmiş bir mermer plakanın üstüne vurur. Karısının ve çocuklarının fotoğrafı darbenin etkisiyle sıçrar.

"Ne bok yemeye dün gece beni Salon Kitty'de kaydetmeye kalkışırsınız?

O sabah amirinin bürosuna çağrılma sebebini tahmin etse bile Naujocks'un ödü patlar.

"Kaydetmek mi?"

"Evet, reddetmeye kalkışmayın!"

Naujocks kaydı bizzat kendi silmiş olduğu için Heydrich'in maddi hiçbir kanıtı olmadığını hesap eder. En çok işe yarayacağını düşündüğü stratejiye göre hareket eder. Patronunu iyi tanıdığı için kellesinin gidebileceğini bilir.

"Ama reddediyorum. Hangi odada olduğunuzu bile bilmiyordum. Hiç kimse bana bunu söylemedi."

Uzun bir sessizlik olur, sinirler gerilmiştir.

"Yalan söylüyorsunuz! Ya da görevinizi ihmal ediyorsunuz."

Naujocks kendi kendine, bu iki varsayımdan hangisinin patronunun gözüne daha kötü görüneceğini sorar. Heydrich sakin ama daha endişe verici bir tonla devam eder.

"Nerede olduğumu bilmeniz gerekirdi. Bu sizin görevinizin bir bölümüdür. Ve görevlerinizden biri de ben geldiğimde mikrofonu ve kayıt cihazını kapatmaktır. Dün gece bunu yapmadınız. Eğer benimle alay edebileceğinizi sanıyorsanız, Naujocks, bir daha düşünün. Dışarı çıkın!"

Naujocks, her işin adamı, Gleiwitz'de savaşı başlatan kişi, şimdi gözden düşmüştür.

Başını kaybetmemesini olağanüstü hayatta kalma içgüdüsüne borçludur. Bu üzücü olayın ardından, vaktinin büyük çoğunluğunu fazla dikkat çekmemeye çalışarak geçirir. Sonuçta bu,

Himmler'in sağ kolu, SS'in ikinci adamı, RSHA'nın yüce lideri, SD'nin ve Gestapo'nun şefi olan patronu Heydrich'le alay etmiş biri için küçük bir bedeldir. Sarışın Canavar ürkütücülüğüyle ama aynı zamanda cinsel performansıyla takma adını iki misli hak etmektedir. Korku dalgaları arasındaki sakin zamanlarında Naujocks, aksine, hiç de hak etmediğini söylemiştir herhalde kendi kendine.

102

Bir önceki bölümdeki diyalog, karşılaştığım zorlukların iyi bir örneği. Tabii ki Flaubert, *Salambo*'da aynı zorlukları yaşamamıştır, çünkü hiç kimse Hannibal'ın babası Hamilcar'ın konuşmalarını kaydetmemiştir. Ama ben Heydrich'e, "Eğer benimle alay edebileceğinizi sanıyorsanız, Naujocks, bir daha düşünün," dedirttiğim zaman yaptığım şey olayı Naujocks'un anlattığı gibi aktarmak. Orada olan tek kişi ve konuşmanın muhatabı olan kimse tarafından bildirilen cümleden daha iyi bir kanıt bulabileceğimizi pek sanmıyorum. Bununla birlikte, Heydrich'in tehdidini bu şekilde dile getirdiğinden emin değilim. Bu onun tarzı değil; Naujocks'un yıllar sonra hatırladığı, önce tanıklıklarını derleyen kişi ve sonunda da çevirmen tarafından yazılan bir cümle bu. Heydrich'in, Sarışın Canavar'ın, Reich'ın en tehlikeli adamının, "Eğer benimle alay edebileceğinizi sanıyorsanız, Naujocks, bir daha düşünün," demesi, bilemiyorum, biraz aptalca. Heydrich gibi kaba, iktidardan başı dönmüş bir kişinin, üstelik de öfkeli olduğunda şöyle bir şeyler söylemesi daha gerçekçi olurdu: "Beni sikmeye mi kalkışıyorsun? Ayağını denk al, yoksa seni taşaklarından duvara çivilerim!"Ama benim fikrimin, olayların doğrudan tanığı olmuş birinin söyledikleri karşısında ne değeri var?

Bana kalsaydı, şöyle yazardım:

"Söyle, Naujocks, ben geceyi nerede geçirdim?"

"Özür dilerim, Generalim, ne dediğinizi anlamadım."

"Soruyu gayet iyi anladın."

"Bilmiyorum, Generalim."

"Bilmiyor musun?"

"Hayır, Generalim."

"Kitty'de olduğumu bilmiyor musun?"

"..."

"Kaydı ne yaptın?"

"Neden söz ettiğinizi anlamıyorum, Generalim."

"Benimle taşak geçme! Sana kaydı saklayıp saklamadığını soruyorum!"

"Generalim... sizin orada olduğunuzu bilmiyordum. Kimse bana haber vermedi! Doğal olarak, sizi görür görmez, yani sesinizi duyar duymaz kaydı yok ettim..."

"Aptalı oynamayı bırak, Naujocks! Sana her şeyden, özellikle de benim nerede olduğumdan haberin olsun diye para ödeniyor. Çünkü bu parayı sana ben ödüyorum. Ben Kitty'de bir oda tutar tutmaz mikrofonları kapatacaksın. Beni bir daha sikmeye kalkışırsan, seni Dachau'ya gönderiririm. Orada seni taşaklarından tavana asarlar. İyice anlaşıldı mı?"

"Gayet iyi anlaşıldı, Generalim."

"İyi, şimdi siktir git!"

Bana öyle geliyor ki bu, biraz daha gerçekçi, biraz daha canlı ve muhtemelen konuşulanlara daha yakın olmalı. Ama bu kesin değil. Heydrich terbiyesiz biridir ama gerektiğinde buz gibi bir bürokrat olmayı bilir. Sonuç olarak, şekli değişse de Naujocks'un versiyonuyla benimki arasında, her ne kadar gerçeği

bire bir yansıtmasa da, Naujocks'unkini seçmek kuşkusuz daha doğru olur. Ama o sabah Heydrich'in, Naujocks'un taşaklarını çivilemeyi çok istediğinden eminim.

103

Heydrich, Wewelsburg Şatosu'nun kuzey kulelerinden birinden tüm Vestfalya'yı hayranlıkla seyretmektedir. Ormanın ortasında, Almanya'nın en küçük toplama kampının barakalarını ve etrafını çeviren dikenli telleri görebilmektedir. Ama muhtemelen dikkati daha çok, kendisine bağlı *Einsatzgruppen* bölüklerinin hızla hareket ettikleri talim sahasına takılmıştır. Barbarossa Harekâtı'nın bir hafta içinde başlaması öngörülmektedir. İki hafta içinde adamları Belarus'ta, Ukrayna'da ve Litvanya'da olacak, harekete geçeceklerdir. Onlara, eğer harekât başarılı olursa, Noel'de evde olacakları sözü verilmiştir. Aslında Heydrich'in, hazırlıkları yapılan savaşın ne kadar süreceği konusunda hiçbir fikri yoktur. Parti'nin ve ordunun merkezindeki, harekâttan haberdar olan herkes iyimserdir. Kızıl Ordu'nun Polonya'da orta derecede, Finlandiya'da gerçekten içler acısı bir halde olan performansı, yenilmez *Wehrmacht*'tan hızlı bir başarı beklenmesine neden olmaktadır. SD raporlarında gördüklerine dayanan Heydrich ise ihtiyatı elden bırakmamaktadır. Düşman kuvvetlerinin gücü, tank ve yedek tümen sayısı örneğin, tehlikeli bir biçimde azımsanıyor gibi gelir ona. Ama silahlı kuvvetlerin başkomutanlığının kendi istihbarat servisi *Abwehr*, Heydrich'in uyarılarını görmezden gelerek, onun eski komutanı olan Amiral Canaris'in daha yüreklendirici çıkarımlarını dinlemeyi seçmiştir. Deniz Kuvvetleri'nden kovulması hâlâ kanayan bir yara olan Heydrich, öfkeden kudurmuş olmalı. Yine de Hitler, "Bir savaşın başlaması

her zaman karanlık bir odaya açılan kapıya benzer. Orada bizi neyin beklediğini hiçbir zaman bilemeyiz," diye konuşur. Bu, SD'nin uyarılarının sağlam bir temele dayanıyor olabileceğini dolaylı olarak kabul etmektir. Ama yine de SSCB'ye saldırı kararı alınır. Heydrich endişeli bir şekilde ovanın üstünde kümelenen bulutları izler.

Arkasında, Himmler'in generallerine hitap eden sesini duymaktadır.

Himmler için SS bir şövalye birliğidir. Kendini onuncu yüzyılda Macarları püskürterek Kutsal Roma-Germen İmparatorluğu'nun temelini atan, saltanatının en parlak devrini Slavları yok ettiğinde yaşayan Saksonya kralı Kuşçu Heinrich'in soyundan biri olarak görmektedir. Böyle bir soyağacı iddiasındaki *Reichsführer*'in bir şatoya ihtiyacı olacaktır tabii. Bulduğu şato harabe halindedir. Şatoyu onarmak için Sachsenhausen'den dört bin tutuklu getirmek zorunda kalmıştır. Çalışmalar sırasında bunların yaklaşık üçte biri hayatını kaybetmiştir, ama o zamandan beri şato, vadi boyunca akan Alme Nehri'nin üstünde bir imparatormuşçasına dikilir. Mazgallı siperlerle birleşen iki kulesi ve burcu bir üçgen oluşturmaktadır. Bu üçgenin Ari ırkın anavatanı olan mitolojik Thule'ye dönük ucu Axis Mundi'yi, yani dünyanın sembolik merkezini temsil eder.

Himmler'in organize ettiği ve Heydrich'in kaçamadığı toplantı, *Obergruppenführersaal*[18] olarak yeniden adlandırılan eski şapelde, burcun merkezinde yapılmaktadır. SS'in en üst düzeydeki görevlileri, daire biçimindeki bu büyük odanın ortasında bulunan ve başkanlarının isteği üzerine, Kral Arthur efsanesini simgelemesi için on iki kişilik yapılmış, yuvarlak, çok büyük, masif meşe bir masanın etrafında toplanmışlardır. Ama 1941'de

18 Üst grup liderler salonu, en üst derecedeki on iki SS generalinin toplantıları için ayrılmış bir salon. (ç. n.)

Reich'ın aradığı Kutsal Kâse, Perceval'inkinden biraz farklıdır: "İki ideoloji arasındaki nihai karşıtlık... yeni bir yaşam alanı oluşturma gerekliliği..." Heydrich bu nakaratı, o zaman tüm Almanların bildiği gibi ezbere bilir: "Hayatta kalma sorunu... acımasız ırk çatışması... yirmi ila otuz milyon Slav ve Yahudi...." Bu noktada, rakamlara bayılan Heydrich kulak kesilir. "Yirmi ila otuz milyon Slav ve Yahudi, askerî müdahaleler ve yiyecek stoğu sorunu nedeniyle yok olacaktır."

Heydrich huzursuz olduğunu gösterecek hiçbir harekette bulunmaz. Gözünü mermer zemine runik şekillerle işlenmiş, muhteşem siyah güneşe dikmiştir. Askerî müdahaleler... yiyecek sorunu... Daha kaçamak cümleler kurulabilir mi? Heydrich, bazı hassas konularda çok açık olmaktan kaçınmak gerektiğini gayet iyi bilir ama her defasında, doğruya doğru eğriye eğri denmesi gereken bir zaman gelir ve bunun vaktinin geldiğini düşünmesi için mantıklı sebepleri vardır. Açık ve kesin emirlerin eksik kalması durumunda adamları yanlış şeyler yapabilirler. Oysa bu görevin sorumlusu kendisidir.

Himmler toplantıyı bitirdiği zaman Heydrich aceleyle, zırh takımlarıyla, armalarla, tablolarla ve her türden runik şekille dolu koridorları geçer. Burada sürekli kimyacıların, büyücülerin, okültistlerin, onun umursamadığı ezoterik meseleler üzerinde çalıştıklarını bilmektedir. İki gündür bu deliler yurdunda sıkışıp kalmıştır ve en kısa zamanda Berlin'e gitmek istemektedir.

Ama dışarıda bulutlar ovanın üstünde toplanmıştır ve eğer gecikirse uçağı kalkamayacaktır. Onu, bölükleri selamlama onurunu yerine getireceği tören alanına götürürler. Sıraya dizilmiş bölüklere uzun söylevler verir. Doğu'nun ikinci sınıf insanlarını katletmeye gidecek olan bu seçilmiş katil sürüsüne bir göz bile atmamıştır. Toplam olarak yaklaşık üç bin kişidirler. Kusursuz bir düzen içindedirler. Heydrich, pistin sonunda motorları çalışır

durumda bekleyen uçağa biner. Uçak tam fırtına patlamadan havalanır. *Einsatzgruppen*, sağanak yağmurun altında, dörtlü gruplar halinde yürüyüşe başlar.

104

Berlin'de ne yuvarlak masa vardır ne de kara büyü; hava bürokratiktir ve Heydrich coşkuyla emirler yağdırır. Göring ondan emirleri kısa ve basit bir şekilde vermesini istemiştir. 2 Temmuz 1941 günü, Barbarossa'nın başlamasından on beş gün sonra, cephe gerisindeki SS komutanlarına şu not gönderilir:

"Tüm Komintern çalışanları, parti mensupları, halk komiserleri, parti merkezinde veya devlet için çalışan Yahudiler ve diğer radikaller (sabotajcı, propagandacı, düzensiz asker, katil, tahrikçi vs.) infaz edilecektir."

Çok basittir ama temkinli, hatta biraz da gariptir: Madem, Yahudi ya da değil, tüm parti mensupları infaz edilecektir, neden Yahudi çalışanlar özellikle belirtilmiştir? Çünkü Heydrich, sıradan ordu subaylarının *Einsatzgruppen*'in isteklerini nasıl karşılayacağını bilmemektedir. 6 Haziran 1941'de Keitel tarafından imzalanan ve *Wehrmacht* tarafından onaylanan "komutan talimatnamesi"nin katliama izin verdiği doğrudur; ama bu resmî olarak siyasi düşmanlarla sınırlıdır. O halde Rusya'daki Yahudiler sadece siyasi görüşleri yüzünden düşman olarak hedeflenmiştir. Nottaki gereksiz ayrıntı, son bir vicdan kırıntısıdır. Doğal olarak eğer yerel halk pogromlar düzenlemek istiyorsa, gizlice teşvik edileceklerdir. Ama temmuz ayı başında, Yahudilerin açıkça, sadece Yahudi olmaları nedeniyle öldürülmeleri söz konusu değildir.

İki hafta sonra, zaferlerin verdiği mutlulukla silinip süpürülen bu sıkıntı ortadan kalkacaktır. İstila, en iyimser beklentilerin de ötesinde ilerler ve *Wehrmacht*, Kızıl Ordu'yu tüm cephelerde bozguna uğratıp üç yüz bin Rus askerini tutsak ettiğinde, Heydrich talimatlarını yeniden kaleme alır. Esas noktalar tekrar edilir, liste biraz daha uzar (örneğin Kızıl Ordu'nun eski komutanlarını ekler). Ve sonunda "parti merkezinde veya devlet için çalışan Yahudiler" ibaresinin yerine "tüm Yahudiler" yazar.

105

Pilot kabinine, kişiye özel olduğunu belirtmek için runik harflerle RH yazılmış Messerschmitt 109'daki *Hauptmann* Heydrich, *Luftwaffe* avcı uçaklarının önünde, Sovyet toprakları üzerinde uçmaktadır. Alman uçakları, geri çekilen Rus askerleri gördüklerinde, kaplanlar gibi üzerlerine atılıp çevrelerini sarar ve üstlerine yaylım ateşi açarlar.

Ama o gün, Heydrich'in peşine düştüğü, piyade asker bölükleri değil, bir Yak'tır. Onun bir Sovyet avcı uçağı olduğunu tombul silüetinden kolaylıkla anlar. Savunmanın başlarında Alman bombardıman uçakları tarafından yerde vurulan çok sayıda Sovyet uçağı olmasına rağmen Sovyet hava sahasındaki uçaklar tümden yok edilmemiştir ve yer yer direnişler görülür; Yak da bunun bir kanıtıdır. Ama Alman uçakları hem nitelik hem de nicelik açısından tartışma götürmez şekilde üstündür. Hiçbir Sovyet avcı uçağı, sahip olduğu güçle bir Messerschmitt 109'la rekabet edemez. Amirane ve kendini beğenmiş Heydrich, filosuna düzeni bozmamalarını söyler. Adamlarına ödül olarak bir gösteri yapıp Rus uçağını tek başına vurmak ister. Gereken

irtifaya iner ve uçağın arkasından süzülür. Manevranın sebebi, hedefe yaklaşıp yüz elli metreden ateş etmektir. Alman uçağı çok daha hızlıdır, aradaki mesafe kapanır. Uçağın kuyruğunu gördüğünde ateş eder. Aynı anda Yak, paniğe kapılmış bir kuşun kanat çırpışı gibi yalpalar. Ama ilk ateşte vurulmamıştır ve aslında yalpalamamakta, pike yaparak alçalmaktadır. Heydrich onu takip etmeye çalışır ama manevrası çok daha geniş olur. Aptal Göring, Rus Hava Kuvvetleri uçaklarının artık eskimiş olduğunu söylemiş ve Nazilerin çoğunun Sovyetler Birliği hakkında yanıldığı gibi, o da yanılmıştır. Tabii ki Yak, Alman avcı uçaklarıyla performans açısından boy ölçüşemez ama yavaşlığını şeytansı bir manevra yeteneğiyle telafi etmesini bilir. Küçük Rus uçağı inerken, giderek sertleştirdiği manevralar yapmaya devam eder. Heydrich radarında göremediği uçağı takip eder. Sanki bir tavşan, tazı tarafından kovalanmaktadır. Heydrich bir zafer kazanıp uçağının üzerine bu küçük uçağı resmetmek ister ve Yak'ın yönünü yaylım ateşten kaçmak için yön değiştirmediğini, aslında belli bir noktaya ulaşmaya çalıştığını anlamadığı için onu inatla takip eder. Etrafında aniden patlamalar duyunca ne olduğunu anlar: Rus pilot onu bir Sovyet uçaksavar üssüne getirmiş ve o aptal da bu tuzağa düşmüştür. Şiddetli bir darbe, pilot kabinini sarsar. Kuyruktan gri bir duman çıkar. Heydrich'in uçağı düşer.

106

Himmler suratının ortasına tokat yemiş gibidir. Kan yanaklarına sıçramıştır ve beyninin, kafatasının içinde zonkladığını hissetmektedir. Haberi almıştır: Berezina üzerinde yapılan bir hava saldırısında Heydrich'in Messerschmitt 109'u düşürülmüştür. Tabii ki eğer Heydrich ölmüşse, kendini feda eden, başarılı bir

görevli olduğundan, bu SS için büyük bir kayıp olacaktır. Ama yaşıyorsa, bu bir faciadır. Çünkü avcı uçağının düştüğü yer Sovyet hattının *arkasıdır*. Eğer Führer'e güvenlik şefinin düşman eline düştüğü haberinin verilmesi gerekecekse, Himmler'i çok zor bir sahne beklemektedir. Zihninden Heydrich'in sahip olduğu ve Stalin'i fazlasıyla ilgilendirecek bilgilerin sayısını hesaplar. Bu baş döndürücüdür. Üstelik *Reichsführer*, Heydrich'in bildiği her şey hakkında bilgi sahibi değildir. Heydrich konuşursa, politik ve stratejik olarak yıkım çok büyük olacak, sonuçları ölçülemeyecektir. Himmler felaketin büyüklüğünü hayal bile edemez. Küçük bıyığı ve yuvarlak gözlüklerinin arkasında terler durur.

Gerçeği söylemek gerekirse, bu en acil sorun bile değildir. Eğer Heydrich ölmüşse ya da Rusların eline düşmüşse, kesinlikle öncelikli olan şey dosyalarını güvence altına almaktır. Bu dosyaların kimlerle ilgili ne tür bilgiler içerdiğini Tanrı bilir. Heydrich'in hem evindeki hem de ofisindeki kasasına el koymak gerekmektedir. Prinz Albert Strasse'yle ilgili ne yapılacağı konusunda Schellenberg'le birlikte RSHA'yla ilgilenen Müller'i uyarmak gerekmektedir. Lina'yaysa nazik ve usulüne uygun bir şekilde davranılırken, bütün ev aranmalıdır. Bu arada Heydrich hâlâ kayıp kabul edildiği için tek yapılacak şey beklemektir. Bir de, ortamı hazırlamak için Lina'nın evine gitmek ve onun ölü ya da diri bulunması için cepheye emir vermek...

Nazi gizli servis şefinin bir Alman avcı uçağıyla Sovyet savaş alanı üzerinde ne halt ettiği sorulabilir. Heydrich'in SS'teki görevine paralel olarak *Luftwaffe*'de yedek subaylık görevi de vardır. Savaşa hazırlanırken pilotluk dersleri almıştır ve Polonya'nın istilası başladığında göreve talip olmuştur. SD'deki görevi çok itibarlı olsa da onun için bu yalnızca bürokratik bir iştir ve mademki savaş vardır, gerçek, eski Alman şövalyeleri gibi çarpışmak gerekir. Böylelikle ilk başta kendini bir bombardıman

uçağında makineli tüfek nişancısı olarak bulur. Ama şaşırtıcı olmayan bir biçimde, bu ikincil görev onu tatmin etmez. Bu yüzden önce, Büyük Britanya üzerinde keşif uçuşlarını yönetmek için bir Messerschmitt 110'un, sonra da bir Messerschmitt 109'un (İngilizlerin Spitfire'ına eşdeğer Alman uçağı) pilotluğunu yapmış, bu uçağı kullanırken Norveç harekâtı sırasında, kötü bir iniş sonucu kolu kırılmıştır. Elimdeki taraflı biyografilerden birinde, kolu sargıdayken uçakları nasıl uçurduğu hayranlıkla tasvir edilir. Öyle görünüyor ki bunu takiben RAF'a karşı çatışmalarda görev almıştır.

Bu süre zarfında Himmler, onun için bir baba gibi endişelenmektedir. Elimde "çok sevgili Heydrich"ine hitaben, özel treninde (*Sonderzug Heinrich*'te) yazılmış, 15 Mart 1940 tarihli bir mektup var. Mektupta sağ kolu için şefkat dolu bir ifadeyle, "Mümkünse beni her gün haberdar edin," yazmış. Çünkü bildiği şeyler Heydrich'i çok değerli bir adam kılmaktadır.

Bundan sadece iki gün sonra, bir Alman "devriyesi", yani az önce kırk beş Yahudi ve otuz rehine öldürmüş olan *Einsatzgruppen* D'den adamları tarafından bulunur. Görünüşe göre, uçağı Sovyet uçaksavarı tarafından vurulup düşmüş, iki gün iki gece boyunca gizlenen Heydrich sonunda yürüyerek Alman cephesine ulaşmayı başarmıştır. Kirli ve tıraşsız olarak eve döndüğünde, eşinin söylediğine göre, sayesinde istediğini, yani Alman ordusunda oldukça yüksek saygınlığı olan Demir Haç madalyasını aldığı halde, bu kötü maceradan dolayı fazlasıyla moralsizdir. Bu çatışmadan sonra hiçbir sınırda çatışmaya katılmak için izin alamamıştır. Hitler'in bizzat kendisi, geçmişteki Berezina hikâyesinin verdiği korkuyla, bunu resmen yasaklamış gibi görünüyor. İnkâr edilemeyecek coşkusuna ve çabalarına karşın Heydrich hiçbir uçak düşürememiştir. Pilotluk görevi de bu başarısız bilançoyla sona ermiştir.

107

Natacha henüz bitirmiş olduğum bölümü okuyor. İkinci cümlede haykırıyor: "Nasıl yani? 'Kan yanaklarına sıçramıştır ve beyninin, kafatasının içinde zonkladığını hissetmektedir,' mi? Ama sen uyduruyorsun!"

Yıllardır onu, romanlara özgü uydurma cümlelerin ("Markiz saat beşte çıktı" vs.) komikliği ve çocuksuluğu üzerine gençliğimden miras teorilerle yormuştum ve bu kafatası hikâyesini yutmayacağı kesindi. Kendi adıma ben, birinci derecede önemi olmayan, romana renk katmaktan başka bir amaç taşımayan ve bu özelliğiyle de çirkin olan bu tür ifadelerden kaçınmakta kararlı olduğumu sanıyordum. Dahası, Himmler'in tepkisi ve paniğinden emin olsam da bunun belirtilerini bilemem. Belki kızarmıştır (ben böyle hayal ettim) ama bembeyaz da olabilirdi yüzü... Kısacası, bu konu oldukça önemli bir sorun.

Natacha'ya karşı kendimi zayıf bir şekilde savunuyorum: Himmler'in başının ağrımış olması olası ve beynin zonklaması hikâyesiyse olayı duyduğu zamanki endişesini anlatan ucuz bir metafor. Ama ben bile buna çok ikna olmuş değilim. Ertesi gün cümleyi siliyorum. Ama bu hoş olmayan bir boşluk oluşturuyor. "Himmler suratının ortasına tokat yemiş gibidir" ile "Haberi almıştır"ın birbirini takip etmesini çok kaba saba buluyor ve daha önce kullandığım ifadenin eksikliğini duyuyorum. Kendimi, sildiğim eski cümlenin yerine daha ihtiyatlı bir cümle koymak zorunda hissediyorum. Buna benzer başka bir cümle koyuyorum: "Gözlüklü küçük bir fareye benzeyen suratı kızarmıştır herhalde diye düşünüyorum." Himmler'in, yanakları ve bıyıklarıyla kemirgenlere benzeyen kımızı bir yüzü olduğu doğru ama kuşkusuz bu cümlede ağırbaşlılık eksik. "Gözlüklü"yü kal-

dırmaya karar veriyorum. "Küçük bir fare"nin uyandırdığı etki, gözlüğü çıkarsam bile hâlâ beni rahatsız ediyor ama bu seçimin de, "düşünüyorum" ve "herhalde" gibi kelimeler kullanıldığı için temkinli olma gibi bir avantajı var. Ucu açık bir varsayım kullanarak, gerçekle ters düşmesini engelliyorum. Hangi nedenle bilmiyorum ama kendimi, "kan yüzüne hücum etmişti" diye eklemek zorunda hissediyorum.

Himmler'in yüzünün kıpkırmızı olduğu ve burnunun tıkandığı (belki de dört gündür nezleden bitkin düştüğüm içindir bu) bir imge canlanıyor gözümde ve zorba hayal gücüm bundan vazgeçmiyor: *Reichsführer*'in yüzüne dair böyle bir detay istiyorum. Ama sonuç kesinlikle beni memnun etmiyor, yeniden her şeyi değiştiriyorum. Uzun bir süre birinci ve üçüncü cümlelerin arasındaki boş yere bakıyorum. Ve yavaşça yeniden yazmaya koyuluyorum. "Kan yanaklarına sıçramıştır ve beyninin, kafatasının içinde zonkladığını hissetmektedir."

Genelde yaptığım gibi, Oscar Wilde'ı düşünüyorum; her zaman aynı hikâye: "Tüm sabah boyunca şiirim üzerinde çalıştım ama sonunda yalnızca bir virgül çıkarabildim. Öğleden sonra virgülü geri koydum."

108

Siyah Mercedes'inin arka koltuğuna rahatça yerleşmiş olarak hayal ettiğim Heydrich, evrak çantasını dizlerine sıkı sıkı bastırmıştır, çünkü içinde kuşkusuz kariyerinin ve III. Reich döneminin en önemli belgesi bulunmaktadır.

Araba Berlin'in banliyölerinden geçmektedir. Dışarıda hava güzeldir, mevsimlerden yazdır, akşam çökmektedir ve az sonra

bombaların patlamasıyla gökyüzünü kara bulut kitlelerinin kaplayacağını tahmin etmek zordur. Yıkılmış bazı binalar, çökmüş bazı evler, toplanan bazı yayalar, Royal Air Force'un sıra dışı acımasızlığını akla getirir.

Heydrich, Eichmann'a Göring'in onayına sunmak üzere belgenin ilk kopyasını hazırlamasını söyleyeli dört aydan fazla olmuştur. Ama aynı zamanda, Doğu'daki topraklardan sorumlu bakan olarak atanmış olan Rosenberg'in de onayı gerekmektedir. Ve işi zora koşan da bu önemsiz adamdır! O zamandan beri Eichmann çok iyi çalışmış, metin yeniden yazılmış ve görünüşe göre tüm zorluklar aşılmıştır.

Berlin'in kuzeyinde, ormanın tam ortasındayız. Mercedes ağır silahlar kuşanmış SS'ler tarafından korunan bir villanın kapısında durur. Bu, Göring'in, ilk eşinin ölümünden sonra kendini avutmak için yaptırdığı Karinhall'dır. Korumalar selam verirler, bahçe kapısı açılır, araba ağaçlı yolda gözden kaybolur. Kuşkusuz ona "Parfümlü Neron" lakabını kazandıran, dar, tuhaf üniformalarından birinin içindeki Göring, neşeli ifadesiyle basamaklarda beklemektedir. İçtenlikle Heydrich'i selamlar, SD'nin korkunç şefiyle baş başa bir görüşme yapacağı için çok mutludur. Heydrich de III. Reich'ın en tehlikeli adamı olarak anıldığını bilmektedir ve bundan gurur duymaktadır, ama en tepedeki Nazilerin kendine bu kadar ısrarla dalkavukluk yapmalarının nedeninin, şefi Himmler'i zayıflatmak olduğunun da farkındadır. Bu adamlar için Heydrich henüz bir rakip değil, bir maşadır. Tabii ki Himmler'le yaptığı şeytani ortaklığın beyni Heydrich kabul edilir (SS'te HHhH diyorlardı bu duruma: *Himmlers Hirn heisst Heydrich*, yani "Himmler'in beyninin adı Heydrich'tir"), ama hâlâ Himmler'in sağ kolu, iki numaralı adamdır. Heydrich'in hırsı bu durumda ebediyen kalmasına izin vermeyecektir, ama o zaman için, partinin merkezindeki gücün gelişmesiyle ilgili

raporları incelediğinde, kendini sürekli gücü katlanan Himmler'e sadık kaldığı için kutlar; çünkü Göring, *Luftwaffe* İngiltere'de başarısızlığa uğradığından beri yarı gözden düşmüş bir halde beklemekten sıkılmıştır.

Yine de Göring resmî olarak Yahudi sorunu sorumlusudur ve Heydrich'in orada bulunmasının nedeni budur. Bununla birlikte önce ev sahibinin çocuksu davranışlarına katlanmak zorundadır. Şişman Hermann ona Prusya Ulusal Tiyatrosu'nun hediyesi olan, çok gurur duyduğu elektrikli trenini göstermek ister; her gece onunla oynamaktadır. Özel bir sinema salonunun, Türk hamamının, firavunlara özgü, yüksek tavanlı bir salonun ve hatta adı Sezar olan bir aslanın önünden büyülenmiş bir şekilde geçtikten sonra nihayet ahşap lambrili çalışma odasının ortasında Göring'in karşısında oturmaktadır. Nihayet, değerli belgesini çıkarıp okuması için *Reichsmarschall*'a verir:

Büyük Almanya Reich Mareşali
Dört Yıllık Plan Temsilcisi
Reich Savunma Bakanlıkları Konsey Başkanı

Gestapo ve SD Şefi
SS *Gruppenführer* Heydrich'in dikkatine

Berlin

24 Ocak 1939 talimatıyla size verilen, Yahudi sorununun varolan güncel koşullarda en iyi biçimde, göç ya da tahliye yoluyla çözülmesi görevinize ek olarak sizi, Avrupa'nın Alman işgalindeki tüm bölgelerindeki Yahudi sorununa kesin çözüm getirmek amacıyla gereken tüm

örgütsel, eylemsel ve mali hazırlıkları yerine getirmekle görevlendiriyorum.

Katkılarının gerekli olduğu durumlarda diğer merkezî örgütler de bu göreve dâhil olacaklardır.

Göring durur ve gülümser. Eichmann ikinci paragrafı Rosenberg'i memnun etmek için yazmıştır. Heydrich de gülümser ama bakanlıklarda çalışan bu bürokratları aşağıladığını gizleyemeden. Göring devam eder:

Ayrıca sizi, öngörüldüğü gibi, Yahudi sorununun nihai çözümünü gerçekleştirmek için gerekli olan örgütsel, eylemsel ve mali hazırlıkları içeren kapsamlı bir planı en kısa zamanda bana sunmakla görevlendiriyorum.

Göring sessizce tarihi atıp ileride *Ermächtigung*, yani Salahiyet olarak geçecek belgeyi imzalar. Heydrich sırıtmasını engelleyemez. Değerli kâğıdı evrak çantasına koyar. Tarih 31 Temmuz 1941'dir; bu, Nihai Çözüm'ün inşa edildiği andır. Heydrich de baş mimar olacaktır.

109

İlk seferinde şöyle yazmıştım: "Dar, mavi üniformasının içinde". Neden olduğunu bilmiyorum, üniformayı mavi hayal ediyordum. Fotoğraflarda Göring'in sık sık açık mavi bir üniforma içinde görüldüğü doğrudur. Ama o gün giyip giymediğini bilmiyorum. Pekâlâ beyaz da olabilirdi mesela.

Hikâyenin bu evresinde bu tip bir titizliğin hâlâ bir anlamı olup olmadığını da bilmiyorum.

110

Bad Kreuznach, Ağustos 1941. Alman Eskrim Şampiyonası ikinci kez gerçekleşmiş bulunmaktadır. *Reichsonderklasse*'nin [kelimesi kelimesine "Reich'ın seçkin sınıfı"] en iyi ilk on ikisi seçilmiştir ve NSRL'den (Nasyonal Sosyalist Jimnastik Topluluğu) altın ya da gümüş iğne alacaklardır. Beşinci sırada SS *Obergruppenführer* komiseri [bu bir hata mı yoksa istenen bir terfiyi yazarak Heydrich'e dalkavukluk mu yapılıyor?] ve polis generali vardır: Gestapo ve SD Şefi Reinhard Heydrich. Neşeyle tebrikleri kabul etmiş olsa da tüm tavırları gerçek bir galibin alçak gönüllülüğünü yansıtmıştır. Onu tanıyan herkes bilir ki dinlenmek, ona yabancı bir kavramdır. Ne dinlenmek ne de rahatlamak söz konusudur; onun temel prensibi, sporda da işte de budur.

(*Jimnastik ve Beden Eğitimi*
adlı dergide çıkan bir makale)

Onu tanıyanlar, 36 yaşındaki bu harika atleti övmekten kaçınmamak gerektiğini ve Gestapo şefi bir darbe aldığında hakemlerin bunu değerlendirmekte zorlandığını bilirlerdi. Ya da ikisi de arenada imparatoru yenmenin hiç de iyi bir fikir olmadığını bilen gladyatörlere karşı dövüşmüş olan Commodus ve Caligula'dan bahsetmemek gerektiğini de.

Ama *Obergruppenführer* Heydrich, turnuvalar sırasında doğru davranışlar sergilemiş gibi görünüyor. Bir gün bir hakem

hatasına sövüp sayarken turnuva yöneticisi onu soğuk bir şekilde yerine oturttuktan sonra herkesin önünde şunları söylemiştir: "Eskrim pistinde sadece spor kuralları geçerlidir, başka hiçbir kural geçmez." Adamın cesaretiyle sersemleyen Heydrich, itiraz etmemiştir.

Kibirli yanını dışarıdaki başka işler için saklamış olmalı. Çünkü Bad Kreuznach turnuvası sırasında iki arkadaşına (Heydrich'in ne zamandan beri arkadaşları vardı ki?) çok net bir şekilde, eğer "yaşlı herif bir bok yerse" Hitler'i yok etmekte tereddüt etmeyeceğini söylemişti.

Bununla ne kastediyordu acaba? Bilmeyi gerçekten çok isterdim.

111

Bu yaz, Kiev Hayvanat Bahçesi'ndeki aslan kafesine bir adam girdi. Bariyerin üstünden atlarken onu tutmaya çalışan bir adama, "Tanrı beni koruyacak," dedi ve aslan onu canlı canlı midesine indirdi. Eğer orada olsaydım ona şöyle söylerdim: "Her anlatılana inanmamak gerek."

Tanrı'nın Babi Yar'da ölenlere hiçbir faydası olmamıştı.

Rusçada *yar* çukur demektir. Babi Yar, "büyükannenin çukuru", Kiev civarında bulunan muazzam derinlikte doğal bir çukurdur. Bugün yerinde, etrafı çimlerle kaplı, derinliği daha az bir çukurluk var. Çukurun ortasında, ölenlerin anısına yapılmış, sosyalist tarzda, etkileyici bir anıt bulunmakta. Oraya gittiğimde taksi şoförü bana Babi Yar'ın tam olarak nerede olduğunu gösterdi. Beni bir tür odunlaşmış çukura götürdü, bana

eşlik eden ve çevirmenlik yapan genç bir Ukraynalı aracılığıyla, atılan cesetleri çukurun nasıl yuttuğunu açıkladı.

Sonra arabaya bindik ve beni *neredeyse bir kilometreden daha uzaktaki* anıta götürdü.

1941'le 1943 arasında Naziler "büyükanne çukuru"nu muhtemelen dünya tarihindeki en büyük toplu mezara çevirdiler. Üç dilde (Ukraynaca, Rusça ve İbranice) yazılmış andacın belirttiği gibi, burada faşizmin kurbanı olan yüz binden fazla insan gömülü.

Üçte birinden fazlası, kırk sekiz saatten kısa bir süre içinde katledilmişlerdi.

1941 yılının o eylül sabahında Kiev'de bulunan binlerce Yahudi, toplanmak için onlara gösterilen yere eşyalarıyla birlikte gitti. Sınır dışı edileceklerini düşünüyorlardı. Almanların onlar için düşündükleri son hakkında en ufak bir fikirleri yoktu.

Hepsi çok geç anlamışlardı; bazıları gelir gelmez, bazıları da çukurun kenarında. Bu iki an arasındaki işlemler çok hızlıydı. Yahudiler valizlerini, değerli eşyalarını, gözlerinin önünde yırtılan kimliklerini vermişlerdi. Sonra iki SS sırasının arasından bir darbe yağmuru altında geçmek zorunda kaldılar. *Einsatzgruppen* onlara büyük bir şiddetle, coplarla ve sopalarla vuruyordu. Düşen bir Yahudi olursa üzerine köpekleri salıyorlardı veya şaşkına dönmüş kalabalığın ayakları altında çiğneniyordu. Bu cehennem gibi koridorun sonunda geniş bir toprak parçasına çıkınca şaşkına dönmüş Yahudiler, tamamen soyunma emri alıyorlardı ve çırılçıplak halde devasa çukurun başına götürülüyorlardı. Orada en iyimserler de en kalın kafalılar da tüm ümitlerini yitirmiş olmalı. Tam o anda, onları saran dehşet, çığlık atmalarına neden oluyordu. Çukurun dibinde üst üste yığılmış cesetler vardı.

Ama bu erkeklerin, bu kadınların ve bu çocukların hikâyesi bu çukurun kenarında bitmiyordu. Çünkü son derece Alman-

lara özgü bir etkililik isteğiyle SS'ler, öldürmeden önce tüm kurbanlarını çukura indiriyorlardı. Orada onları bir "istifçi" bekliyordu. Bu istifçinin görevi aynen bir tiyatroda yer gösteren teşrifatçılarınkine benziyordu. Her Yahudi'yi ceset yığınının yanına götürüyor, uygun bir yer bulunca, çıplak ve canlı bir halde, yine çıplak bir cesedin üzerine yüzüstü yatırıyordu. Sonra cesetlerin üzerinde dolaşan bir nişancı, enselerine bir kurşun sıkarak öldürüyordu. Kusursuz bir biçimde Taylorist bir toplu katliam metodu. 2 Ekim 1941'de, *Einsatzgruppen* Babi Yar sorumlusu, raporuna şöyle yazmıştır: "*Sonderkommando* 4a, 29 ve 30 Eylül 1941 tarihlerinde, subaylar ve iki Güney Polisi Birliği komandosuyla işbirliği içinde 33.771 Yahudi'yi infaz etmiştir."

112

Savaş sırasında Kiev'de cereyan eden olağan dışı bir hikâye duydum. 1942 yazında olan bu olayın Anthropoid Operasyonu aktörlerinin hiçbiriyle ilgisi yok, yani, romanımda da yeri yok. Ama hikâyeyi anlatana hemen hemen sınırsız bir özgürlük sağlaması, roman türünün en büyük avantajlarından biri.

1942 yazında Ukrayna, Naziler tarafından, onları karakterize eden hoyratlıkla yönetilir. Bununla birlikte, Almanlar işgal edilmiş farklı ülkeler ve doğuda uydulaştırılmış ülkeler arasında futbol maçları organize etmek isterler. Rakipleri olan Romen ve Macar takımlarına karşı kazandıkları bir dizi zaferle kısa sürede öne çıkan bir takım vardır: İşgalin başlamasıyla faaliyeti durdurulmuş ama bu maçlar sebebiyle eski oyuncuları tekrar bir araya gelmiş olan Dynamo Kiev'in küllerinden doğan FC Start.

Bu takımın başarısı Almanların kulağına gider ve Kiev'de yerel ekiple *Luftwaffe* takımı arasında bir itibar maçı yapmak isterler. Ukraynalı oyuncular, ekipler tanıtılırken Nazi selamı vermek zorunda bırakılırlar.

Maçın yapıldığı gün iki takım da tıklım tıklım dolu stada girer ve Alman oyuncular kollarını kaldırarak, "*Heil* Hitler! diye bağırırlar. Aynı şekilde Ukraynalı oyuncular da kollarını kaldırırlar ve bu maçın işgalci kuvvete karşı sembolik bir direniş göstermek için bir fırsat olduğunu düşünen seyircilerde bu büyük bir hayal kırıklığı yaratır. Ama oyuncular daha önce kararlaştırıldığı gibi, "*Heil* Hitler!" diye bağırmak yerine, yumruklarını göğüslerine vurarak "Yaşasın Beden Eğitimi!" diye bağırırlar. Sovyet göndermesi yapan slogan, insanları coşturur.

Daha maç yeni başlamışken Ukraynalı bir futbolcunun ayağı, Alman bir futbolcu tarafından kırılır. Oysa o dönemde yedek oyuncular yoktur. FC Start, maça on oyuncuyla devam etmek zorunda kalır. Sayı üstünlüğü sayesinde ilk golü Almanlar atar. İşler kötü gitmektedir ama Kiev oyuncuları pes etmez. Çılgınca tezahüratlar arasında skoru eşitlerler. Sonra ikinci bir gol atarlar ve seyirciler coşku patlaması yaşar.

Devre arasında General Eberhardt, Kiev başkomiseri, Ukraynalı oyuncuları soyunma odalarında ziyaret eder ve onlara şöyle der: "Bravo, çok iyi bir maç çıkardınız ve bunu takdir ediyoruz. Ama ikinci devrede kaybetmelisiniz. Buna mecbursunuz. *Luftwaffe* takımı hiçbir zaman kaybetmedi, özellikle de işgal edilmiş topraklarda. Bu bir emirdir. Eğer kaybetmezseniz infaz edilirsiniz."

Oyuncular sessizce dinlerler. Sahaya döndüklerinde kısa bir tereddütten sonra, aralarında hiç tartışmadan kararlarını verirler: Oynayacaklardır. Bir gol atarlar, sonra bir tane daha ve skor 5-1 olur. Ukrayna halkı sevinçten deliye dönmüştür.

Alman tarafı homurdanır. Havaya ateş açılır. Ama oyuncuların hiçbiri henüz tedirgin değildir, çünkü Almanlar utançlarını bir dahaki maçta temizleyeceklerine inanırlar.

Üç gün sonra, tanıtımı önceden birçok afişle yapılan bir rövanş maçı organize edilir. Bu arada Almanlar takımlarını güçlendirmek için Berlin'den profesyonel oyuncular getirtirler.

İkinci maç başlar. Stat yine tıklım tıklım doludur, ama bu defa SS birlikleri de düzeni sağlamak için oradadır. Almanlar yine ilk golü atarlar ama Ukraynalılar hiçbir fırsatı kaçırmazlar ve maç 5-3 Ukrayna lehine sonuçlanır. Maçın sonunda Ukrayna taraftarları sevinçten deliye döner ama oyuncuların beti benzi atmıştır. Almanlar ateş açarlar. Saha istila edilmiştir. Bu karmaşada üç Ukraynalı futbolcu kalabalığın arasında kaybolur. Onlar kargaşadan sağ çıkacaklardır. Takımın geri kalanı tutuklanır ve dört tanesi hemen Babi Yar'a götürülüp orada öldürülürler. Çukurun önünde yere diz çökmüş olarak kaptan ve kaleci Nikolaï Trusevich, ensesine kurşunu yemeden önce: "Kızıl spor hiçbir zaman ölmeyecek!" diye bağırma fırsatı bulur. Ardından diğer oyuncular da sırayla öldürülürler. Bugün Dynamo stadının önünde onlara atfedilmiş bir anıt bulunmaktadır.

Bu efsanevi "ölüm maçı"yla ilgili çok fazla sayıda farklı yorum var. Bazıları sonucu 8-0 Ukrayna lehine biten başka bir maç daha yapıldığını ve oyuncuların bu maç sonunda tutuklandığını anlatır. Ama burada anlattığım yorum bana göre en inandırıcı olanı ve üstelik diğer versiyonların ana hatları da ortak. Yanlış bazı şeyler yazmış olmaktan korkuyorum, çünkü bu konunun Heydrich'le ilgisi olmadığından, derin bir araştırma yapmaya zaman ayıramadım. Ama Kiev'den söz ederken bu inanılmaz hikâyeyi anlatmadan geçemedim.

113

Hitler'in çalışma masasının üstünde, protektorada hüküm süren aşırı hoşgörünün yol açtığı skandalları gösteren SD raporları yığılıdır. Çek Başbakanı Aloïs Eliáš'ın Londra'yla olan ilişkisi, sabotaj girişimleri, hâlâ aktif olan direniş ağı, halk arasında konuşulduğu duyulan kışkırtıcı konular, son hızla yayılan karaborsa, yüzde 18 düşen üretim... Heydrich'in adamlarının çizdiği tablo patlayıcı madde gibidir. Oysa Rus sınırının açılmasıyla Avrupa'nın en iyilerinden biri olan Çek endüstrisinin verimi Reich için hayati bir kaynak olmaya başlamıştır. Škoda fabrikalarını, savaşın desteklenmesi için tam randımanla çalıştırmak gerekmektedir.

Ne kadar paranoyak olursa olsun, kuşkusuz Hitler tamamen aptal değildir. Bohemya-Moravya Genel Valisi Neurath'ın yerine göz diken Heydrich'in yaşlı baronun itibarını sarsmak için tabloyu karalamaya çalışacağını biliyor olmalıdır. Ama aynı zamanda Hitler zayıf yaradılışlı adamları sevmez, üstelik baronları da sevmez. Bu haberler bardağı taşıran son damla olmuştur. Beneš ve ekibi tarafından Londra'dan yapılan işgal gazetelerini boykot etme çağrısı, halkın büyük çoğunluğu tarafından bir haftadır uygulanmaktadır. Bu olay tek başına bir önem taşımaz ama sürgündeki Çek hükümetinin etkisinin devam ettiğini göstermektedir ve bu işgalci için hoşa giden bir durum değildir. Hitler'in Beneš'e duyduğu kin hatırlanırsa, bu haberin onu nasıl bir öfkeye sürüklediği tahmin edilebilir.

Hitler, Heydrich'in kendi çıkarları için her şeyi yapmaya hazır olduğunu bilir ama bu onu rahatsız etmez. Kendisi de Heydrich gibidir. Hitler Heydrich'e saygı duyar, çünkü o, şiddeti ve etkililiği birleştirmiştir. Führer'e olan ve hiçbir zaman yad-

sınamayacak sadakatini de eklersek, mükemmel bir Nazi için gerekli olan üç özelliğe ulaşmış oluruz. Üstelik saf Aryan fiziksel özelliklerini hesaba katmaksızın. Himmler her ne kadar "sadık Heydrich" olmaya çalışsa da ona rakip olamaz. Muhtemelen Hitler, Heydrich'e hayrandır. Stalin'le birlikte bu onura ulaşan az sayıda kişiden biridir. Hitler, Heydrich'ten korkmuyormuş gibi görünüyor, ki bu Hitler kadar paranoyak biri için şaşırtıcı bir durumdur. Belki Heydrich ile Himmler arasındaki rekabeti kızıştırmak istemektedir. Belki de *Reichsführer*'ine söylediği gibi, Heydrich'in olası Yahudiliği hakkındaki dosya onun sadakatini garantiler niteliktedir. Belki de Sarışın Canavar, ideal Nazi'nin etten kemikten kusursuz bir örneği olduğu için, Hitler bu adamın sadakatsiz olabileceğine asla inanmamıştır.

Yine de Rastenburg'daki ana karargâhta bir kriz toplantısı düzenlemesi için Bormann'ı çağırmış olmalı.

Davetliler; Himmler, Heydrich, Neurath ve yardımcısı, Südetli kitap satıcısı Frank'tır.

İlk gelen Frank'tır. 50 yaş civarında, yüzünde derin kırışıklıklar olan, gülünç bir mafya babasına benzeyen bir adamdır. Yemek sırasında Hitler'e, SD'nin raporlarındaki her detayı doğrulayan bir protektora tablosu çizer. Sonra, Himmler ve Heydrich gelirler. Heydrich problemleri ortaya koyup çözümler önerdiği parlak bir sunum yapar. Hitler çok etkilenir. Kötü hava koşullarından dolayı geç kalan Neurath ertesi gün gelir ama kaderi çoktan mühürlenmiştir. Hitler generallerinden kurtulmak istediğinde uyguladığı taktiği uygular: Sağlık nedeniyle mecburi izin. Genel Vali'nin koltuğu tehlikededir.

114

27 Eylül 1941'de, Almanlar tarafından kontrol altında tutulan Çek basın ajansı şu bildiriyi yayınlar:

> Bohemya-Moravya Genel Valisi, Bakan ve onursal hemşehri Herr Konstantin von Neurath, sağlık nedenleriyle Führer'den uzun süreli bir izin istemiştir. Savaş durumunun gerektirdiği Reich'ı tam zamanlı korumak hizmeti konusunda Herr von Neurath, Führer'den geçici olarak faaliyetlerini durdurmasını ve izinde olduğu süre için yerine bir vekil atanmasını talep etmiştir. Koşullar nedeniyle Führer, Genel Vali'nin talebini kabul etmiş ve Neurath'ın rahatsızlığı boyunca Bohemya-Moravya Genel Valiliği görevini üstlenmek üzere *Obergruppenführer* ve Polis Generali Heydrich'i atamıştır.

115

Böylesine hatırlı bir görevi üstlendiği için Heydrich, *Obergruppenführer*liğe terfi etmiş, Himmler'in *Reichsführer* unvanından sonra, SS hiyeraşisinde ikinci sıraya yükselmiştir.

Sadece, 1941 Eylül'ünden beri hiç kimsenin erişemediği *Oberstgruppenführer* bu rütbenin üstündedir. (Savaşın sonuna kadar bu rütbeye sadece dört kişi ulaşacaktır.)

Böylece Heydrich, her ne kadar dolambaçlı da olsa bu karşı konulamaz yükselişin tadını çıkarır.

Aniden Prag'a taşınmak konusunda pek de mutlu olmayan eşini telefonla arar. (Heydrich'e şöyle söylediğini iddia eder: "Ah! Keşke sadece bir postacı olsaydın..." Ama daha sonra böyle alçakgönüllü bir ifadeye uymayan, kendini beğenmiş bir tavır sergileyecektir.) Heydrich şu cevabı vermiştir: "Bunun benim için ne anlama geldiğini anlamaya çalış! Artık pis işleri yapmam gerekmeyecek. Artık Reich'ın çöp kutusu olmaktan kurtulacağım." Reich'ın çöp kutusu... Aynı derecede etkili bir şekilde yapmaya devam edeceği Gestapo ve SD şefliğini bu sözcüklerle tanımlar.

116

Heydrich, atamasının Çek halkına duyurulduğu gün Prag'a gelir. Uçağı Ruzyně Havaalanı'na öğleye doğru veya öğleden sonra iner. Uçağı üç motorlu bir Junker Ju 52'dir.

Şehrin en güzel otellerinden biri olan Esplanade Oteli'ne gider ama orada uzun kalamaz, çünkü aynı akşam Himmler, meslektaşının teleksle gönderdiği raporda şunları okur:

> Saat 15.10'da, eski Başbakan Eliaš öngörüldüğü üzere tutuklanmıştır.
>
> Saat 18.00'de, yine öngörüldüğü üzere, eski Bakan Havelka'nın tutuklanması gerçekleşmiştir.
>
> Saat 19.00'da, Çek radyosu Führer'in şahsını genel valiliğe atadığı haberini vermiştir.
>
> Eliaš ve Havelka şu anda sorgulanmaktadırlar. Diplomatik nedenlerden dolayı, Başbakan Eliaš'ın söylediklerini halk mahkemesinin önünde çevirmesi için özel bir kurul topladım.

Eliaš ve Havelka, yaşlı Hácha'nın başkanlığı sırasında Almanlarla işbirliği yapan Çek hükümetinin en önemli üyeleridir. Oysa onlar düzenli bir şekilde Londra'daki Beneš'le iletişim halindedirler. Bu Heydrich'in casuslarının bildiği bir şeydir. Bu yüzden ölüme mahkûm edilirler ama Heydrich biraz düşündükten sonra onları hemen idam etmemeye karar verir. Bu, doğal olarak, sadece bir ertelemedir.

117

Ertesi sabah, saat 11:00'de Heydrich'in görev teslim töreni Hradčany Şatosu'nda gerçekleştirilir, Almancası *Hradchine*'dir. Südetli bir kitap satıcısıyken, SS generali ve genel sekreter olan alçak Karl Frank, onları özellikle bu tören dolayısıyla davet ettikleri orkestranın çaldığı Nazi marşı *Horst Wessel Lied* eşliğinde, debdebeli bir şekilde şatonun avlusunda karşılar. Şehrin şatosuna çekilmiş gamalı haçlı bayrağın yanına ikinci bir bayrak çekilirken, Heydrich muhafız birliğini teftiş eder. Bu ikinci bayrak, iki runik S'li siyah bir bayraktır ve dehşet merdiveninde bir basamak daha yukarı çıkıldığının bir işaretidir. Artık Bohemya-Moravya, yarı resmî olarak, ilk SS eyaleti haline gelmiştir.

118

Aynı gün, iki büyük Çek direniş lideri, General Josef Bilỳ ve Tümgeneral Hugo Vojta, silahlı bir başkaldırıyı kışkırttıkları için kurşuna dizilirler. General Bilỳ ölmeden önce, "Çekoslovakya Cumhuriyeti çok yaşa! Vurun, köpek sürüsü," diye bağırır. Bu

iki adam, benim hikâyemde gerçek bir role sahip değiller ama onlardan söz etmezsem onlara saygısızlık etmiş olurdum.

Bílý ve Vojta'yla birlikte, dördü general olan on dokuz eski subay öldürülür. Ve ilk önlemler hemen takip eden günlerde alınmaya başlanır. Ülkenin her tarafında acil durum kararı çıkar. Hem dışarıdaki hem de kapalı mekânlardaki tüm toplantılar, askerî mahkemeler tarafından yasaklanır. Mahkemelerin sadece iki sonucu bulunmaktadır: Suç ne olursa olsun, karar ya beraat ya da idam olur. Çeklerin broşür dağıttıkları, karaborsa yaptıkları ya da sadece yabancı radyo dinledikleri için idam edildikleri söylentileri dolaşır. Her yeni kanun iki dilde yazılan kırmızı afişlerle duyurulmaktadır ve şehrin duvarları kısa sürede dolup taşmıştır. Çekler yeni efendilerinin kim olduğunu çok çabuk anlar.

Ve tabii ki Yahudiler daha da çabuk anlar. 29 Eylül'de Heydrich sinagogları kapatma ve bu Yahudilerin sarı Yahudi yıldızı bantı takmaları kararını protesto etmek için yıldız bantı takan Çekleri tutuklama kararı alır. 1942'de Fransa'da aynı tip bir dayanışma gösterisi olacak ve "Yahudi arkadaşlarıyla" birlikte riske atılan ihtiyatsız Fransızlar da götürüleceklerdir. Ama protektorada tüm bunlar henüz başlangıç niteliğindedir.

119

2 Ekim 1941'de Heydrich, geçici Bohemya-Moravya Genel Valisi olarak gelecek politik yaşantısının ana hatlarını yönlendireceği, şatonun uç kısmına kurulmuş olan, bugünün Savoy Oteli, Černin Sarayı'na gelir. Demir gamalı haçı göğsünün üstünde takılı, soldakinde alyansa benzer bir yüzük görülen (bana Almanların normalde alyansı sağ ellerine taktığı söylenmişti) elleri ahşap

bir yazı masasının üstüne dayalı olarak, işgal kuvveti liderlerinin önünde söz alır. Yüzünde bir güç ve otorite havası vardır. Konuşmasıyla silah arkadaşlarını eğitmek ister:

"Taktiksel nedenler ve savaşın gidişatı dolayısıyla bazı konularda Çekleri kışkırtacak kadar öfkelendirmemeliyiz ve savaştan başka bir çıkış yolları olmadığını düşünecek noktaya getirmemeliyiz."

Bu, onun politikasının ilk yüzüdür. Zaten yalnızca iki yüzü vardır: Ödül ve ceza. İkisinin arasındaki denge pek kesin olmasa da hemen ardından ceza gelir:

"Reich kendisiyle alay edilmesini kabul edemez ve evinin efendisi odur. Bu demektir ki, tıpkı Reich'taki Yahudilere yapıldığı gibi, hiçbir Alman, hiçbir şeyin Çeklerin yanına kalmasına izin vermemelidir. Hiçbir Alman bir Çek'in iyi bir kişi olduğunu söylememelidir. Eğer söyleyen olursa onu göndermek zorunda kalırız. Biz Çekliğe karşı bir cephe oluşturmazsak, Çekler bizi kandırmak için bir yol bulacaklardır."

Sonra, konuşma yapmaya pek alışkın olmayan ve bir Cicero olmaktan çok uzak olan Heydrich, örneklere geçer.

"Bir Alman bir restoranda, insanların içinde burnuna bir darbe yemeye fırsat veremez. Açık sözlü olalım; sarhoş ya da rahatlamış olabilirsiniz, buna kimsenin bir itirazı olamaz, ama bunu dört duvar arasında veya subay yemekhanesinde yapacaksınız. Bir Çek'in bir Alman'ı hep dimdik dururken görmesi gerekir, çalışma hayatında da sivil hayatta da onu hep tepeden tırnağa bir efendi, egemen biri olarak görmeli."

Bu garip örnekten sonra konuşma daha somut ve daha tehdit edici bir hal alır:

"Hiçbir belirsizliğe meydan vermeden, çok net bir şekilde, Çek veya değil, bu ülkenin tüm vatandaşlarına Reich'ın bir parçası olduklarını bilmezlikten gelemeyeceklerini ve Reich'a sadık

olmaları gerektiğini anlatmak zorundayım. Bu, savaşın gerektirdiği bir önceliktir. Her bir Çek işçinin, Almanya'ya savaşta katkı sağlamak için elinden gelenin en iyisini yaptığından emin olmam gerekir. Bu, kesin bir dille söylemek gerekirse, her Çek çalıştığı oranda karnını doyurabilecek demektir."

Toplumsal ve ekonomik meseleleri düzenledikten sonra, yeni genel vali vekili artık ırk meselesine geçer. Çünkü kendisi, pek haklı olarak, Reich'ın bu konudaki ilk uzmanlarından biri olduğunu iddia edebilir:

"Şu açıktır ki Çeklere karşı, diğer ırklara, örnek olarak Slavlara karşı takındığımızdan çok daha farklı bir tutum takınmalıyız. Germen kökenli Çeklere sıkı ama âdil davranılmalı. Eğer Reich'ın himayesinde kalmalarını ve bizimle karışmalarını istiyorsak, onlara kendi insanımıza gösterdiğimiz insanlığın aynısını göstermeliyiz. Almanlaştırmaya kimlerin uygun olduğunu anlamak için, ırk bilgilerini içeren bir envantere ihtiyacım olacak.

"Burada her çeşit toplumdan insan var. İyi ırklardan olanlar ve bize karşı iyi tutum izleyenler için her şey kolay olacak, onlar Almanlaştırılacaklar. Diğerlerinden, daha aşağı ırklardan ve bize karşı düşmanlık besleyenlerden ise kurtulmalıyız. Doğuda onlar için yeterince yer var.

"Bu iki uç arasında durumlarını dikkatle incelememiz gereken insanlar var. Irksal olarak düşük olsa da davranış açısından iyi olanlar var aralarında. Bu türü Reich sınırları içinde ya da dışında tutmalı ama ne olursa olsun, üremelerini engellemeliyiz. Çünkü onların sayısının artmasının bize hiçbir yararı olamaz. Nüfusun yarısını oluşturduğunu düşündüğümüz, Almanlaştıramadığımız bu tür, daha sonra, Ruslar için toplama kampları inşa edeceğimiz Kuzey Kutup Bölgesi'ne gönderilebilir.

"Geriye yalnızca bir grup kalıyor: Irksal olarak kabul edilseler de ideolojik olarak düşman olanlar. Bunlar en tehlikeli olanlardır, çünkü lider kişilerin ırkından gelmektedirler. Onlara ne yapacağımızı ciddiyetle düşünmeliyiz. Bazılarını, onları yeniden Almanlaştırıp eğitmek için, tamamen saf Almanların bulunduğu Reich'ın merkezine yerleştirebiliriz. Bu mümkün olmazsa onları kurşuna dizeriz. Doğuya gönderilemezler, çünkü orada bize karşı bir yönetici sınıf oluşturabilirler."

Sanırım bütün durumları başarıyla betimlemiş. Dinleyenler henüz bilmemektedir ama "doğu" diyerek üstü kapalı bir şekilde söz ettiği yer Polonya, daha açık konuşmak gerekirse Auschwitz'dir.

120

3 Ekim'de Londra'daki özgür Çekoslovak basını Prag'daki değişim hareketini şu başlıkla verir:

"Protektorada Katliam"

121

Heydrich'in bir adamı, iki senedir olay yerinde görev yapmaktadır. Avusturya'da yaptığı iyi işlerden sonra, Eichmann, Berlin'deki RSHA'nın Yahudi işleri sorumluluğuna terfi etmeden önce, Prag'daki Yahudi göçü bürosunun başına getirilmeye layık görülmüştür. Bugünse efendisi tarafından çağrıldığı için Prag'a

gelmiştir. Ama iki yılda işler çok değişmiştir. Bundan böyle Heydrich bir konferans düzenlediği zaman bu, "Protektorada Yahudi Sorununun Nihai Çözümü" ile ilgilidir, artık "göç" söz konusu değildir. Veriler şöyledir: Protektorada 88 bin Yahudi yaşamaktadır; bunların 48 bini başkentte, 10 bini Brno'da, 10 bini Ostrava'da bulunmaktadır. Heydrich, Terezín'in transit bir kamp için ideal olacağına karar verir. Eichmann not alır. Taşıma hızlı olacaktır; her gün iki üç tren kalkacak ve her trenin içinde 1 bin kişi olacaktır. Denenmiş ve onaylanmış bir metoda göre her Yahudi'nin yanına elli kilo kadar kişisel eşya ve Almanların yükünü hafifletmek amacıyla, iki-dört hafta yetecek kadar yiyecek almasına izin verilecektir.

122

Radyolar ve gazeteler yoluyla protektora haberleri Londra'ya kadar ulaşır. Çavuş Jan Kubiš, yurdundaki durumu ona anlatan paraşütçü bir arkadaşını dinler. Cinayet, cinayet, cinayet... Başka ne vardır? Heydrich oraya gittiğinden beri her gün bir matem gününe dönmüştür. İnsanlar asılırlar, işkence görürler, sürgüne gönderilirler. Hangi korkunç ayrıntılar Kubiš'i böylesine bir şoka sokmuştur? Takılmış bir plak gibi, "Nasıl olabilir? Nasıl olabilir?.." diyerek başını sallayıp durur.

123

Bir kez Terezín'e gittim. Robert Desnos'nun öldüğü yeri görmek istemiştim. Auschwitz'den gelip Buchenwald, Flossenburg ve

Flöha'dan geçerek, 8 Mayıs 1945'te, özgür Terezín kampına gelmiştir. Ama uzun, yıpratıcı ölüm yürüyüşleri sırasında ölümüne sebep olacak tifüs virüsünü kapmıştır. 8 Haziran 1945'te, onun eserlerini ve sürrealizmi seven iki genç Çek'in, bir hastabakıcının ve hemşirenin kollarında, hayatını yaşamış olduğu gibi özgür ölür. Yine tüm bir kitabı ayırmak istediğim bir konu: Jozef ve Alena adındaki bu iki genç...

Almancası Theresienstadt olan Terezín, "Avusturya İmparatoriçesi'nin, Bohemya'yı Prusya Kralı II. Frederick'in akınlarından korumak için inşa ettirdiği, kaleli bir şehirdir". Hangi imparatoriçe? Bilmiyorum. Sadece, Desnos'nun son günlerine şahit olan dostu Pierre Volmer'e ait olan cümleyi kopyalıyorum, çünkü hoşuma gitti. Maria Teresa mı? Tabii ki. Theresienstadt, Teresa'nın şehri demek.

Aralık 1941'de Heydrich, şehri bir Yahudi gettosu, kışlasını da toplama kampı haline getirmiştir.

Ama şehir için söyleneceklerin hepsi bundan ibaret değil.

Terezín diğerlerine benzeyen bir Yahudi gettosu değildir.

Bu kamp transit kamp olarak kullanılır. Burada Yahudiler gruplar halinde, doğuya, Polonya'ya ya da Baltık ülkelerine sürgün edilmek üzere bekletilirler. 9 Ocak 1942'de Riga'ya ilk konvoy gönderilir. Beş yüzü hayatta kalacak bin kişi. Bir hafta sonra, Riga'ya ikinci bir konvoy gönderilir. On altısı yaşayacak bin kişi. Üçüncüsü, mart ayında... Yedisi hayatta kalan bin kişi. Dördüncüsü... Üçü hayatta kalan bin kişi. Yüzde 100'e doğru ilerleyen bu korkunç sayılar şaşırtıcı değil. Alman etkililiğinin bir örneği daha.

Ama sürgün devam ederken, Terezín Yahudi gettosunun *Propagandalager* olarak kullanılması gerekir, yani yabancı gözlemciler için bir vitrin. Burada kalanlar CICR (Uluslararası

Kızılhaç Komitesi) gözlemcilerinin ziyaretleri süresince iyi bir tablo çizmek zorundadırlar.

Wannsee'de Heydrich, Birinci Dünya Savaşı sırasında madalya almış Yahudi asıllı Almanların, yaşı 65'in üstünde olan Yahudi asıllı Almanların, meşhur Yahudilerin –bir gecede iz bırakmadan kaybolmak için fazla ünlü olan *Prominenten*lerin– uygun koşullar altında Terezín'de tutulmaları gerektiğini açıklar. Bu karar, 1933'ten beri alkışladığı canavarın politikası karşısında şaşkınlığa düşmeye başlamış Alman kamuoyu da düşünülerek alınmıştır.

Terezín'i yalancı tanıkları yapabilmek için, görünüşte Yahudilere iyi davranmak gerekmektedir. Bu yüzden Naziler, Terezín'deki Yahudilere, nispeten gelişmiş kültürel bir hayat kurmaları için izin verir; gösteriler ve sanat, onlara en güzel şekilde gülümsemelerini söyleyen uyanık SS subaylarının kontrolünde teşvik edilir. Teftiş ziyaretleri sırasında fazlasıyla etkilenen Kızılhaç temsilcileri, getto, kültürel yaşam ve mahkûmlara davranış açısından olumlu görüş bildirirler. Savaş sırasında Terezín'de yaşamış 140 bin Yahudi'den hayatta kalanların sayısı 17 bindir. Kundera onlar hakkında şöyle yazar:

> "Terezín'deki Yahudiler kendilerini kandırmıyorlardı. Onlar, ölümün bekleme odasında yaşıyorlardı. Kültürel hayatları, Nazilerin propagandası olarak insanları yanıltmak için sergileniyordu. Ama bu, her ne kadar sahte ve güvenilmez olsa da bu özgürlüğü reddetmeleri için geçerli bir sebep miydi? Cevapları çok açıktı. Yarattıkları, sergileri, konserleri, aşkları, yaşamlarının tüm yelpazesi, gardiyanlarının sahnelediği ölüm tiyatrosundan karşılaştırılamayacak denli önemliydi. Bahisleri buydu."

Ve çok işe yarar bir öğütle devam eder: "Bizimki de bu olmalı."

124

Başkan Beneš aşırı derecede endişelidir, bunu görmek için bir gizli servis şefi olmaya gerek yoktur. Londra durmaksızın, işgal altındaki ülkelerdeki gizli örgüt hareketlerinin savaşın şiddetine olan katkısını değerlendirmektedir. Fransa –Barbarossa Harekâtı sayesinde– komünist grupların direnişe katılmasından faydalanırken, Çek Direniş Örgütü'nün neredeyse esamesi okunmamaktadır. Heydrich ülkenin kontrolünü ele geçirdiğinden beri gizli örgüt hareketleri birbiri ardına başarısızlığa uğramıştır, kalan eser sayıda örgüteyse Gestapo büyük ölçüde sızmıştır. Bu başarısızlık Beneš'i çok huzursuz bir duruma sokar; savaş müttefiklerin zaferiyle sonuçlansa bile, İngiltere, Münih Antlaşması'nın yeniden tartışma konusu olmasını istememektedir. Bu, zafer durumunda bile Çekoslovakya'nın ancak Eylül 1938'deki sınırlarına, yani Südet'i kaybettiği ve orijinal sınırlarının çok uzağında kaldığı hale dönebileceğini göstermektedir.

Bir şey yapmak gerekmektedir. Albay Moravec, başkanının acı yakınmalarını dinler. Çeklerin gevşekliğini, Fransızların, Rusların ve hatta Yugoslavların yurtseverliğiyle karşılaştıran İngilizlerin onları küçük görmedeki bu ısrarı!.. Bu devam edemez.

Ama ne yapmalıdır? İç direniş faaliyetlerini artırmak, içinde bulundukları karmaşa düşünüldüğünde anlamsızdır. O halde çözüm burada, İngiltere'dedir. Beneš'in gözleri parlamış olmalı; Moravec'e ne düşündüğünü söylerken, yumruğunu masaya vurmuş olduğunu tahayyül ediyorum: Nazilere karşı olağanüstü

bir saldırı. Paraşütçü komandolar tarafından hazırlanacak, çok büyük gizlilik içerisinde gerçekleştirilecek bir suikast!

Moravec, Beneš'in mantığını anlar; madem içerideki direniş can çekişmektedir, o halde dışarıdan destek göndermek gerekir. Yankısı, hem ulusal hem de uluslararası olacak, motive edilmiş, çalıştırılmış ve silahlandırılmış adamların gerçekleştireceği bir görev. Aslında, bir taraftan Çekoslovakya'yı hiçe sayamayacaklarını müttefiklere göstererek onları etkilemek, diğer taraftan da Çek yurtseverliğini canlandırmak ve direnişi küllerinden yeniden diriltmektir yapmak istediği. Ben "Çek yurtseverliği" diyorum ama eminim ki Beneš, "Çekoslovak" demiştir. Yine eminim ki bu eylemi gerçekleştirmek için Moravec'ten bir Çek bir de Slovak seçmesini isteyen de odur. İki halkın bölünmez bütünlüğünü simgeleyecek iki adam.

Ama o noktaya gelmeden önce hedefi belirlemek gerekmektedir. Moravec'in aklına hemen adaşı Emanuel Moravec gelir; işbirlikçi, bir nevi Çeklerin Laval'i[19] olan bir bakan. Ama bu çok yerel bir isimdir ve uluslararası yankısı olmayacaktır. Karl Hermann Frank daha tanınmış biridir. Çeklere karşı dillere destan bir kini ve şiddeti vardır. Ve hem Alman'dır hem de SS subayıdır. İyi bir hedef olacaktır. Ama madem bir Alman, hele de bir SS subayı seçilecektir, öyleyse...

Bohemya ve Moravya Genel Vali Vekili, vatandaşlarının katili, Prag Kasabı ve Alman Gizli Servis Şefi olması nedeniyle rakibi olan *Obergruppenführer* Heydrich'i öldürme fikrinin, Çek Gizli Servis Şefi Albay Moravec için ne ifade ettiğini tahmin edebiliyorum.

Madem böyle bir işe kalkışılacaktır, öyleyse bu neden Heydrich olmasın?

---

19 Pierre Laval. Nazilerle işbirliği yapan Vichy hükümetinin başbakanı. De Gaule tarafından idam edilmiştir. (ç. n.)

125

Heydrich'e yapılan suikastın arka planı üzerine harika bir kitap okudum. Bu, Jiří Weil adlı bir Çek tarafından yazılmış bir roman. Adı *Mendelssohn Çatıda.*

Roman adını, komik bir şekilde yazılmış ilk bölümden alıyor: Çek işçileri kompozitör Mendelssohn'un bir heykelini indirmek için Prag'daki opera binasının çatısında bulunmaktadırlar, çünkü o bir Yahudi'dir. Bu emri veren kişi, Bohemya ve Moravya genel valiliğine yeni atanan, klasik müzik düşkünü Heydrich'tir. Fakat birden fazla heykel vardır ve Heydrich hangisinin Mendelssohn olduğunu belirtmemiştir. Ne var ki Heydrich'ten başka onu tanıyacak biri, Almanlar arasında bile yoktur. Ama hiç kimse Heydrich'i bu konuda rahatsız etmeye cesaret edemez. Böylece, işi denetleyen Alman SS, Çek işçilere en büyük burunlu heykeli gösterir, ne de olsa aradıkları bir Yahudi'dir. Ama bu korkunç bir hatadır, çünkü indirmeye çalıştıkları heykel Wagner'inkidir.

Yanlışlık kıl payı düzeltilir ve on bölüm sonra nihayet Mendelssohn'un heykeli indirilir. Çek işçilerinin zarar vermeme çabalarına karşın, yere yatırırken heykelin bir eli kırılır. Bu komik hikâye gerçek olaylara dayanır. Mendelssohn'un heykeli 1941'de indirilmiştir ve romandaki gibi bir eli kırıktır. Kendi kendime elinin yapıştırılıp yapıştırılmadığını soruyorum. Her halükârda, heykel yıkımında görevli zavallı SS'lerin –o zamanda yaşamış biri tarafından hayal edilmiş– çabaları, hiciv sanatının en tepe noktasında olan Çek edebiyatının tipik bir örneğidir. Bu tatlı ama rahatsız edici, çok özel mizah anlayışının en büyük ustası, *Aslan Asker Şvayk*'ın maceralarının ölümsüz yazarı, kutsal Jeroslav Hašek'tir.

126

Moravec paraşütçü komandolarının talimlerini izlemektedir. Üniformaları içindeki askerler, koşar, zıplar ve nişan alırlar. Ufak tefek, çevik ve teke tek dövüşte tüm rakiplerini yere seren enerjik bir tanesi dikkatini çeker. Sömürgelerde hizmet vermiş yaşlı bir İngiliz olan antrenörlerine, öğrencisinin arasının patlayıcılarla nasıl olduğunu sorar. "Tam bir uzman," diye cevap verir İngiliz. Ya ateşli silahlarla? "Bir sanatkâr." Adı? "Jozef Gabčík." Slovak ismi gibi tınlayan bir isim. Derhal toplantıya davet edilir.

127

Albay Moravec, Başkan Beneš'in isteği üzerine Anthropoid Operasyonu için seçtiği biri Çek, diğeri Slovak olan Çavuş Jozef Gabčík ve Çavuş Anton Svoboda adlı iki paraşütçüye şöyle der:

"Yurdumuzda, evimizde işlenen delice cinayetleri radyodan ve gazetelerden öğrendiniz. Almanlar en iyilerin de iyilerini öldürüyorlar. Bu, savaşın bir sonucudur, o halde, yakınmak ve ağlamak yerine savaşmak gerekir.

"Halkımız, vatanımızda savaşıyordu ama şimdi olanakları kısıtlanmış durumda. Bizim onlara dışarıdan yardım etme zamanımız geldi. Bu yardım görevlerinden biri de size teslim edilecek. Ekim ayı bizim millî bayramımızı kutladığımız ve bağımsızlığımızı kazandığımızdan beri en kederli olduğumuz aydır. Bu bayramı parlak bir zaferle taçlandırmamız gerek. Bunun, tıpkı halkımızın öldürülmesi gibi, tarihe geçecek bir olay olması kararlaştırılmıştır.

"Prag'da bu katliamdan sorumlu iki kişi var: Karl Hermann Frank ve yeni gelen Heydrich. Bize ve tabii ki üstlerimize göre, bunlardan biri, bize bütün bu yapılanların hesabını vermeli ki

göze göz dişe dişle karşılık vereceğimizi anlasınlar. Size verilen görev budur. Bu nedenle ikiniz de yurda dönüp birbirinize göz kulak olacaksınız. Bu gerekli, çünkü sizin de açıkça bildiğiniz nedenlerden dolayı, görevinizi gerçekleştirmek için oradaki yurttaşlarımızla işbirliği yapmayacaksınız. Size işbirliği olmayacak diyorsam, bununla, operasyonun sonuna kadar hiçbir yardım almayacağınızı kastediyorum. Sonrasında onlardan fazlasıyla destek göreceksiniz. Bu görevi nasıl yapacağınıza ve bunun için ne kadar zaman ayıracağınıza kendiniz karar vereceksiniz. Size mümkün olan her türlü ekipmanı sağlayacağız. Davranışlarınızda temkinli olmanız ve düşünerek karar vermeniz gerekiyor. Görevinizin tarihî bir önemi olduğunu ve riskin büyük olduğunu tekrarlamama gerek yok. Başarılı olmak için kendi yeteneklerinize güvenmeniz gerekecek. Sizi bekleyen özel eğitimden döndükten sonra bunları tekrar konuşacağız. Size söylediğim gibi, bu görev çok önemli. Bunu açık yürekle ve sadakatle kabul etmelisiniz. Eğer size söylediklerimle ilgili şüpheleriniz varsa, söyleyin."

Gabčík ve Svoboda'nın hiçbir şüphesi yoktur ve eğer yüksek komuta hedef konusunda tereddüt ederse, ki Moravec'in konuşmalarından anladıkları kadarıyla bu konuda hâlâ tereddütleri vardır, onlar yüreklerinin hangi yönü gösterdiğini çoktan bilirler. Bedel ödemesi gereken kişi Prag Celladı, Kasap, Sarışın Canavar'dır.

128

Yüzbaşı Šustr, Gabčík'e hitap etmektedir: "Haberler iyi değil." Anthropoid Operasyonu'nun Çek ikinci adamı Svoboda, tatbikat sırasında geçirdiği bir paraşüt kazası sonucu, hâlâ inatçı migren ağrıları içinde kıvranmaktadır. Bir doktorun görmesi

için Londra'ya gönderilmiştir. Gabčík hazırlıklarını tek başına tamamlamak zorundadır ama operasyonun erteleneceğini bilir. Ortağı onunla birlikte gelemeyecektir. "Onun yerine geçebilecek beceride birini tanıyor musunuz?" diye sorar yüzbaşı. "Evet, Yüzbaşı, biri var," der Gabčík.

İşte şimdi, Jan Kubiš tarihin büyük sahnesine girebilir.

129

Şimdi, tek yapmam gereken, İngiliz Silahlı Kuvvetleri'nin hazırladığı raporları İngilizceden çevirmek olduğundan, bu iki kahramanın portresini daha öncekinden daha az tereddütle çizeceğim.

JOZEF GABČÍK

Zeki ve disiplinli bir asker.

Diğer bazı askerlerin zihinsel kapasitesine sahip değil, öğrenme hızı ağır.

Kesinlikle güvenilir; çok istekli olmasına karşın sağduyulu da.

Uygulamalı çalışmalarda kendine güvenli ama zihinsel çalışmalarda güven eksikliği var.

Kendinden emin olduğunda iyi bir lider ve emirlere en ufak detayına kadar uyuyor.

Muhaberatta şaşılacak kadar iyi.

İşe yarayabilecek teknik bilgilere sahip (toksik bir gaz fabrikasında çalışmış).

Beden eğitimi: Çok iyi

Saha hâkimiyeti: İyi
Yakın dövüş: Çok iyi
Silah kullanma: İyi
Patlayıcılar: İyi (yüzde 86)
İletişim: Çok iyi (Mors alfabesiyle dakikada on iki sözcük)
Raporlar: Çok iyi
Harita okuma ve çizme: Vasat (yüzde 68)
Ehliyet:
Bisiklet evet
Motosiklet hayır
Otomobil evet

JAN KUBIŠ
İyi, güvenilir, sakin bir asker.
Beden eğitimi: Çok iyi
Saha hâkimiyeti: İyi
Yakın dövüş: Çok iyi
Silah kullanma: İyi
Patlayıcılar: İyi (yüzde 90, uygulama ve öğrenmede ağır)
İletişim : İyi
Raporlar: İyi
Harita okuma ve çizme: Çok İyi (yüzde 95)
Ehliyet: Bisiklet, motosiklet, otomobil

Bu belgeleri Prag Askerî Müzesi'nde bulduğumda çocuklar gibi sevindim. Bunu sadece, beni bu değerli raporları hararetle kopyalarken gören Natacha tarif edebilir.

Bu raporlar iki arkadaş arasındaki stil ve kişilik karşıtlıklarını gözler önüne seriyor: Ufak tefek Gabčík enerji doluyken, uzun boylu Kubiš kalender ve ağırbaşlıdır. Bulduğum bütün tanıklıklar da bunu onaylar nitelikte. Somut olarak bu, onların farklı görevleri paylaşabileceğini gösteriyor: Gabčík makinalı tüfek, Kubiš ise patlayıcı maddelerden sorumludur.

Öte yandan, Gabčík hakkında bildiklerim, hakkında raporu yazan görevlinin onun zihinsel kapasitesini utanç verici bir biçimde azımsadığını gösteriyor. Bu izlenimim Başkan Moravec'in anılarında yazdıklarıyla da destekleniyor.

> "Eğitim boyunca yetenekli, zeki ve en zor durumlarda bile güler yüzlüydü. Açık yürekli, candan, girişimci ve inisiyatif sahibiydi. *A natural born leader.*[20] Tatbikatlarda tüm güçlüklerin üstesinden geldi, asla şikâyet etmedi ve hep çok iyi sonuçlar aldı."

Moravec, Kubiš'i ise şöyle tarif ediyor:

> "Davranışlarında ağır ama dayanıklı ve sebatkârdı. Eğitimcileri, zekâsının ve hayal gücünün özellikle altını çiziyorlardı. Çok disiplinli, ölçülü ve güvenilirdi. Aynı zamanda çok sakin, çekingen ve ciddiydi; sürekli neşeli ve dışa dönük Gabčík'le tamamen zıt kişilikteydi."

Illinois'te bir kütüphanenin stoklarında bulduğum *Master of Spies*[21] adlı kitabı çok seviyorum ve ona gözüm gibi bakıyorum. Albay Moravec'in anlatacağı çok şey varmış. Eğer iç sesimi

20 (İng.) Doğuştan lider. (ç. n.)

21 (İng.) Casusların Efendisi. (ç. n.)

dinleseydim, kitabın tümünü kopyalardım. Bazen kendimi bir Borges kahramanı gibi hissediyorum. Ama hayır, ben bir kahraman değilim.

130

"Eğer ölümden kaçacak kadar şansınız olursa iki seçeneğiniz olacak: Yurt içinde hayatta kalmaya çalışmak veya sınırı geçip Londra'daki üssünüze ulaşmak. Almanların olası tepkisini düşünürsek, iki seçenek de son derece riskli. Ama dürüst olmak gerekirse, büyük ihtimalle olay yerinde öldürülmüş olacaksınız."

Moravec bu konuşmayı iki adama ayrı ayrı yapar. Gabčík de Kubiš de herhangi bir duygu belirtisi göstermezler.

Gabčík için bu görev, bir savaş operasyonudur ve öldürülme riski de işin bir parçasıdır.

Kubiš, albaya böylesine önemli bir görevi kendisine verdiği için teşekkür eder.

İki adam da Gestapo'nun eline düşmektense ölümü tercih ettiklerini söylerler.

131

Çek ya da Slovak'sınız. Ne size emir verilmesi ne de insanlara kötülük edilmesi hoşunuza gidiyor. İşte bu yüzden ülkenizi terk edip, dışarıda işgalci kuvvetlere karşı direnen yurttaşlarınıza katılıyorsunuz. Kuzeyden ya da güneyden geçersiniz, Polonya'dan ya da Balkanlar'dan ve –sayısız karışıklıktan sonra- deniz yoluyla Fransa'ya ulaşırsınız.

Ulaştığınızda karışıklıklar daha da karmaşık bir hal alır, Fransa sizi Lejyon'a katılmanız için Cezayir ya da Tunus'a gitmeye mecbur kılar. Ama sonunda, şehirde oluşturulmuş, İspanyollarla dolu bir Çekoslovak tümenine katılırsınız ve sıraları geldiği için canavar Hitler'in saldırısına uğrayan Fransızların safında savaşırsınız. Cesur bir şekilde çarpışırsınız ama tüm aksilikler sizi bulur ve geri çekilirsiniz. Uçaklar havada gürleyerek uçarken, hiç bitmeyecekmişçesine geri çekilmeye devam edersiniz. Fransızların Bozgun dediği bu uzun can çekişişi siz de yaşarsınız; hem ilk hem son yenilginizdir. Yenik düşen Fransa'nın güneyinde kaos hüküm sürer ama buradan da ayrılmayı başarırsınız. Bu defa İngiltere'ye gidersiniz. Cesaret gösterip bu işgalciye karşı kahramanca direndiğiniz, 1939 Mart'ında tarihte oluşan boşluğu doldurduğunuz için, bizzat Başkan Beneš, size bir madalya verir. Buruşuk üniformanızın içinde yorgunsunuzdur ama Beneš paltonuza madalyayı taktığında arkadaşınızın yanındasınızdır. Sonra sizi teftiş etmeye, bastonuna dayanarak Churchill'in ta kendisi gelir. İşgalciyle çarpıştınız ve vatanınızın onurunu kurtardınız. Ama işin bu kadarla kalmasını istemiyorsunuz.

Özel kuvvetlere katılıyorsunuz; İskoçya ve İngiltere'nin her yerinde adları *House, Manor* ya da *Villa* olan şatolarda tatbikatlar yapıyorsunuz. Atlıyorsunuz, nişan alıyorsunuz, çarpışıyorsunuz, el bombası pimi çekiyorsunuz. İyisiniz. Çok seviliyorsunuz. İyi bir yoldaşsınız ve kızların hoşuna gidiyorsunuz. Küçük İngiliz hanımlarıyla flört ediyorsunuz. Sizi çok sevimli bulan anne ve babalarının yanında çay içiyorsunuz. Tatbikatlara devam ediyorsunuz, çünkü şimdiye kadar bir ülkenin iki adama teslim ettiği en büyük görev size, ikinize verildi. Adalete inanıyorsunuz, öç almak gerektiğine inanıyorsunuz. Değerlisiniz, isteklisiniz ve sadıksınız. Vatanınız için ölmeye hazırsınız. İçinizde büyüyen

ve sizi giderek aşan bir şey haline geliyorsunuz ama siz, yine de sizsiniz. Siz sadece basit bir insansınız. Siz bir insansınız.

Siz Jozef Gabčík ya da Jan Kubiš'siniz ve tarihi siz yazacaksınız.

132

Londra'da sürgünde olan her mülteci hükümetin, ordusu bünyesinde bir futbol takımı bulunmaktadır ve aralarında düzenli olarak organize edilen centilmenlik maçları yapılmaktadır. O gün sahada Fransa ve Çekoslovakya karşılaşmaktadır. Her zamanki gibi her milletten, her rütbeden subaylardan oluşan büyük bir kalabalık vardır. Hava neşelidir ve tezahüratlar farklı renklerden oluşan üniformaların oluşturduğu bir ortamda yapılır. Bağrışan kalabalığın ortasında, tribünde Gabčík ve Kubiš kahverengi bereleriyle hararetli hararetli tartışmaktadırlar. Dudakları da elleri de çok hızlı hareket etmektedir. Teknik ve karmaşık bir konu hakkında konuştukları anlaşılır. Maça tam konsantre olmadıkları için, stadı uğultuya boğan tehlikeli bir hareket olduğunda konuşmaları bölünür. Ne olduğunu görmek için bir süre izler, sonra tartışmalarını, bağrışmaların ve marşların arasında aynı hararetle sürdürürler.

Fransa ilk golü atar. Fransız taraftarlar gürültüyle tezahürat eder.

Belki de, maça çok yoğunlaşmış diğer izleyicilerle ters düşen tavırlarıyla dikkat çekerler. Her halükârda, kabul ettikleri özel görev sayesinde özgür Çekoslovak ordusu askerleri arasında sıklıkla konuşulurlar. Büyük bir gizlilik içinde hazırlandıkları bu operasyon, Polonya'nın boşaltılmasında ve Fransız Lejyonu'nda

yanlarında bulunan eski arkadaşları da dâhil olmak üzere hiç kimsenin sorularına cevap vermediklerinden, gizemli bir itibar edinmelerine sebep olmuştur.

Gabčík ve Kubiš mutlaka görevleri hakkında konuşuyor olmalılar. Sahada, Çekoslovakya durumu eşitlemek için atak yapar. 10 numaralı oyuncu, topu penaltı noktasına getirip şut çeker fakat top Fransız savunma oyuncusu tarafından çevrilir. Solda pusuda bekleyen santrafor topu alır ve kale direğinin altına doğru sert bir vuruş yapar. Kurtaramayan kaleci yere yuvarlanır. Çekoslovakya skoru eşitlemiştir, stat ayağa fırlar. Gabčík ve Kubiš konuşmayı bırakırlar. Çok mutludurlar. Berabere biten maçtan sonra takımlar sahadan ayrılırlar.

133

19 Aralık 1941'de, Prag tepelerindeki Hradčany'nin ortasında, Aziz Guy Katedrali'nin altın işlemeleri içinde Başkan Hácha, şehrin yedi anahtarını bir törenle yeni sahibi Heydrich'e teslim eder. Bu büyük, ince işlemeli anahtarların muhafaza edildiği yer, aynı zamanda Aziz Wenceslaus'un tacının, Çek halkının en değerli mücevherinin de muhafaza edildiği yerdir. Hácha ile Heydrich'in, ince bir nakışla işlenmiş bir minderin üstüne yerleştirilmiş bu tacın önünde çekilmiş bir fotoğrafları var. Heydrich'in bu fırsattan istifade ettiği ve tacı takmaktan kendini alamadığı söylenir. Oysa eski bir efsaneye göre, bu tacı hakkı olmadığı halde takan kişinin bir yıl içinde en büyük oğluyla beraber öleceği söylenir.

Aslında, eğer fotoğrafı incelersek, yaşlı, kel bir baykuşa benzeyen Hácha, kraliyet amblemine küçümseyerek bakarken, Heydrich zoraki bir saygı gösteriyor gibi görünmekte. Hikâyenin

doğru olduğundan kuşuluyum, çünkü Heydrich pekâlâ tacın yerel, alalade bir mücevher olduğunu düşünmüş olabilir. Kısacası, bu törenin onun için sıkıcı olup olmadığını merak ediyorum.

Heydrich'in bu tacı taktığı hiçbir zaman kanıtlanmadı. Sanırım bazıları bu hikâyeye inanmak istediler, çünkü bu kibirli bir hareketin cezalandırılmasıydı. Ama Heydrich'in kendini birden bir Wagner operasında bulduğunu düşündüğünü sanmıyorum. Kanıt olarak, Heydrich'in yedi anahtardan üçünü Hácha'ya teslim ettiği gerçeğini sunuyorum: İşgalci Almanları, ülkenin idaresini Çek hükümetiyle paylaşmaya hazırmış gibi gösterecek bir sahte dostluk gösterisi. Anlamı olmayan sembolik bir jesttir bu ama değiş tokuşun gönülsüzlüğü sahneye potansiyel korkunçluğunu kaybettiriyor. Bu, en resmî ve anlamsız haliyle diplomasidir. Heydrich çocuklarıyla oynamak ya da Nihai Çözüm konusunda çalışmak için bu işin bir an önce bitmesini dilemiş olmalı.

Yine de... Eğer dikkatle bakarsak, fotoğrafta Heydrich'in sağ elinin, tacın üstünde durduğu minderin arkasında kısmen kaybolduğu görülüyor. Heydrich eldivenini çıkarmış; sağ eli eldivensiz ama sol elinde hâlâ eldiven var. Bu sağ el bir şeye uzanıyor. Tacın önüne yerleştirilmiş, yarısı minderin dışına taşmış bir kral asasına. Ne olduğunu tam olarak göremesek de Heydrich'in asaya dokunduğunu veya dokunmak üzere olduğunu düşündüren güçlü nedenler var. Bu yeni durum, Heydrich'in yüzündeki ifadeyi yeniden yorumlamamı gerektiriyor. Bu yüzden pekâlâ bir açgözlülük ifadesi de okunabilir. Tacı takmamış olduğunu düşünüyorum, çünkü bu bir Charlie Chaplin filmi değil, ama o asayı eline aldığından ve sanki aldırmıyormuşçasına onu tarttığından eminim. Açıkçası daha gösterişsiz ama yine de sembolik bir hareket, Heydrich ne kadar pragmatik olursa olsun, gücün görünümlerine karşı belirgin bir ilgisi vardır.

134

Jozef Gabčík ve Jan Kubiš, ev sahibeleri Bayan Ellison'ın demlediği çaya bisküvilerini batırmaktadırlar. Tüm İngilizler, hangi şekilde olursa olsun, savaşa bir şekilde katkıda bulunmak istemektedir. Bu iki genç adamı konuk etmesi söylendiğinde Bayan Ellison memnuniyetle kabul eder. Özellikle de bu kadar sevimli oldukları için. Bunun yanı sıra nerede ve nasıl öğrendiğini bilmiyorum, ama Gabčík'in akıcı bir İngilizcesi vardır. Konuşkan ve çekici bir tip olduğundan, Bayan Ellison'la iletişimi o kurmuştur. Bayan Ellison büyülenmiş gibidir. Yabancı dillerle arası pek hoş olmadığı için Kubiš daha çekingen durur ama kalender havası ve doğal iyi kalpliliği ev sahibesinin dikkatinden kaçmamıştır. "Biraz daha çay alır mısınız?" İki adam aynı kanepede yan yana oturmuşlardır. Kibarca kabul ederler. Hiçbir beslenme fırsatını kaçırmamalarını öğreten çok zor koşullardan geçmişlerdir. Bisküvilerin ağızlarında erimesinin tadını çıkarıyor olmalılar. Birden kapı çalınır. Bayan Ellison kapıya doğru gider ama o daha yetişemeden, yuvasında dönen anahtarın sesi duyulur. İki genç kız görünür. "İçeri gelin, güzel kızlarım, gelin ki sizi tanıştırayım." Gabčík ve Kubiš ayağa kalkarlar. "Lorna, Edna, işte Jozef ve Jan. Bir süre burada kalacaklar." İki genç kız gülümseyerek yaklaşırlar. "Beyler, işte torunlarım." Tam o anda iki asker de kendi kendilerine bu aşağılık dünyada yine de biraz adalet olduğunu söylemiş olmalılar.

135

"Özet olarak görevim, Çekoslovak ordusunun bir üyesiyle birlikte, karşımıza çıkacak koşullara göre değişecek yöntemlerle bir sabotaj veya bir terör saldırısı gerçekleştirmek için anavatanıma gitmektir. İstenen hedefe ulaşmak için sadece anavatanımda değil, dış ülkelerde de elimden gelen her şeyi yapacağım. Tüm becerimi, tüm ruhumu ve bilincimi gönüllü olarak yerine getireceğim bu görevi başarıyla sonuçlandırmak için ortaya koyacağım."

1 Aralık 1941'de Gabčík ve Kubiš standart bir belge gibi görünen bu kâğıdı imzalarlar. Kendi kendime bunun İngiltere'de konuşlanmış tüm orduların paraşütçüleri için geçerli olup olmadığını soruyorum.

136

Hitler'in mimarı ve savunma bakanı Albert Speer, Heydrich'in beğenisini kazanmak zorundadır. Seçkin, hoş, zeki ve diğer yüksek rütbeli kişilerin kültürel seviyesini aşan biridir. Bu Himmler gibi bir tavuk yetiştiricisi ya da Rosenberg gibi bir cahil değildir; ne Göring ne de Bormann gibi besili domuzdur.

Speer, Prag'ı ziyaret eder. Heydrich, ona şehri arabayla gezdirir. Ona, üstünde artık Mendelssohn'un heykeli bulunmayan opera binasını gösterir. Speer onunla klasik müzik zevkini paylaşır. Yine de iki adam birbirlerinden hoşlanmazlar. Seçkin entelektüel Speer, Heydrich'in, Hitler'in ayak işlerini yaptığını görür. Heydrich'in kirli işler teslim edilen ve bu işleri gözünü

bile kırpmadan yapabilen, kültürlü bir zorba olduğunu düşünür. Heydrich ise niteliklerine hayran kaldığı Speer'i, manikürlü ellerini kirli işlere bulaştırmayan züppe bir sivil olarak görmektedir.

Speer savunma bakanı olarak olarak Göring'in emriyle Heydrich'ten Alman silahlı kuvvetlerine katkıda bulunacak 16 bin ek Çek işçi temin etmesini ister. Heydrich, bu isteği en kısa sürede yerine getirmek üzere elinden geleni yapar. Speer'e Çeklerin çoktan yola geldiğini, örneğin komünist direnişçilerin ve sabotajcıların istila ettiği Fransa'ya hiç benzemediklerini açıklar.

Kaygı verici şekilde art arda sıralanmış resmî Mercedesler, Karl Köprüsü üzerinden geçmektedir. Speer, gotik ve barok mimariyle yapılmış binaların işlemelerinden büyülenmiştir. Sokaklar gözünün önünden geçerken, mimarlığı bakanlığına galip gelir. Şehir planlamacılığını düşünür; Letna semtinde henüz işlenmemiş bu uçsuz bucaksız topraklar, Alman hükümetine yeni bir merkez yapmak için işe yarayabilir. Heydrich sesini çıkarmaz ama kendini bir kral gibi hissettiği Bohem krallarının şatosu Hradchine'den ayrılmak zorunda bırakılması fikri hoşuna gitmez. Strahov'da, Avrupa'nın en büyük kütüphanelerinden birini içeren manastırın yanında, Speer bir Alman üniversitesinin yükseldiğini hayal eder. Moldau Nehri'nin kıyılarını tamamen yeniden yapılandırmak gibi bir fikri de vardır. Ayrıca şehrin en yüksek tepesi Petřin'e dikilmiş olan küçük Eyfel Kulesi taklidinin de yıkılmasını önermektedir. Heydrich, Prag'ı Alman Reich'ının kültür başkenti yapmak istediğini açıklar. Gelecek müzik sezonunun açılış eserini gururla ilan etmekten kendini alamaz; babasının yazdığı bir operadır bu. "Harika fikir," diye kibarca karşılık verir, Heydrich'in babasının hiçbir eserini bilmeyen Speer. "Prömiyer ne zaman olacak?" diye sorar. Açılış 26 Mayıs'tadır. Arkasındaki arabada bulunan eşi, yanında oturan Lina'nın kıyafetini ayrıntılarıyla inceler. Öyle görünüyor ki iki

hanım birbirinden pek hoşlanmamıştır. İki saat boyunca siyah Mercedesler şehrin anayollarından geçip durur. Gezintinin sonu da Speer prömiyerin tarihini çoktan unutmuştur.

26 Mayıs 1942'dir bu tarih. Bir gün önce...

137

Slovak Gabčík ve Moravyalı Kubiš, Prag'a hiç gitmemişlerdir, bu da seçilmelerinin bir gerekçesidir. Çünkü kimseyi tanımamaları, hiç kimse tarafından tanınmayacaklarının garantisidir. Ama şehri iyi tanımamaları bir dezavantajdır. Aldıkları yoğun eğitim, güzel başkentlerinin coğrafi özelliklerini öğrenmeyi de içermek zorundadır.

Gabčík ve Kubiš bir Prag haritasının üstünde çalışarak şehirdeki büyük caddelerin yerleşim bilgilerini ezberlemeye çalışırlar. Henüz ne Karl Köprüsü'ne, ne Eski Şehir Meydanı'na, ne Wenceslaus Meydanı'na, ne Karl Meydanı'na, ne Nerudova Caddesi'ne, ne Petřin, ne de Strahov tepelerine, ne Vltava Nehri kıyılarına, ne Resslova Caddesi'ne, ne Hradčany Şatosu'nun avlusuna, ne *Yağmur Parmaklı Prag'ın* yazarı ölümsüz Vitězslav Nezval'in henüz defnedilmiş olmadığı Vyšehrad Şatosu'nun mezarlığına, ne leylekleri ve ördekleriyle nehrin hüzünlü adalarına, ne şehrin merkez garı Wilsonova'ya, ne Cumhuriyet Meydanı'na ne de Barut Kulesi'ne gitmişlerdir. Hiç kendi gözleriyle Týn Katedrali'nin mavi kulelerini, Hotel de Ville'in her saat başı çalan küçük otomatıyla astronomik saatini görmemişler, hiç Louvre kafede bir çikolata, Slavia kafede bir bira içmemişlerdir. Platnéřská Caddesi'nde demir adam heykeliyle göz göze gelmemişlerdir. Onlar için haritadaki

yerler, çocukluklarında duydukları isimler ya da askerî hedefler olmaktan öteye gitmez.

Görevlerinin sahnesi olacak şehri incelerken görüldüklerinde, eğer üzerlerinde üniformaları olmasa, titizlikle yolculuklarına hazırlanan iki turist sanılabilirler kolaylıkla.

138

Heydrich köylülerden oluşan bir Çek heyetini kabul eder; görüşme buz gibi geçer. Onların işbirliği için verdikleri aşağılık sözlerini sessizce dinler ve onlara Çek çiftçilerinin sabotajcı olduklarını açıklar; hayvan ve tahıl miktarlarında hile yapmaktadırlar. Hangi amaçla? Bu açıkça ortadadır. Karaborsayı beslemek için tabii ki. Heydrich de zaten kasapları, toptancıları ve barmenleri idam etmeye başlamıştır ama halkı aç bırakan bu musibete karşı etkili bir şekilde karşı koyabilmek için tarımsal üretime el atmak zorundadır. Sonuç olarak Heydrich gözdağı vermeye başlar; üretimleriyle ilgili doğru hesap vermeyen tüm çiftçilerin çiftliklerine el konulacaktır. Köylüler şaşkınlıktan felce uğrarlar. Biliyorlardır ki Heydrich karşı çıkanların derilerini Eski Şehir Meydanı'nda canlı canlı yüzse bile kimse yardımlarına gelmez. Karaborsaya suç ortağı olmak, bu halkı aç bırakan biri olmak demektir ve bu noktada insanlar Heydrich'in son derece başarılı politikasını destekleyecektir. Dehşetin saltanatını sürdüren ama *aynı zamanda* da halkın beğendiği bir politika.

Köylüler gider gitmez, Dışişleri Bakanı Karl Hermann Frank, el konulacak çiftliklerin listesi için bir oturum düzenlemek ister. Ama Heydrich onu, öfkesini yatıştırmaya davet eder; sadece Almanlaştırmaya uygun olmayanların çiftliklerine el konulacaktır.

Doğru, ne de olsa Sovyet topraklarında değillerdir.

139

Sahne Heydrich'in ahşap lambrili bürosunda geçmiş olabilir. Heydrich dosyalara gömülmüş çalışmaktadır. Kapıya vurulur. İçeri elinde bir kâğıt olan afallamış bir asker girer.

"*Herr Obergruppenführer*, yeni haber geldi! Almanya ABD'ye savaş ilan etti!"

Heydrich gözünü bile kırpmaz. Adam kâğıdı ona uzatır. Heydrich sakin sakin kâğıdı okur.

Uzun bir an geçer.

"Emirleriniz nedir, Herr *Obergruppenführer*?"

"Gara bir tümen gönderin ve Wilson'ın heykelini devirin"

"..."

"Yarın sabah o pisliği orada görmek istemiyorum. Yok edin, Binbaşı Pomme."

140

Başkan Beneš sorumluluklarıyla yüzleşmesi gerekeceğini bilir. Ne olursa olsun, eğer Anthropoid Operasyonu başarıya ulaşırsa, Almanların yapacağı büyük misillemenin sonuçlarına hazırlanmalıdır. Yönetmek, karar almaktır ve karar alınmıştır. Ama karar almak bir şeydir, bunun sorumluluğunu üstlenmek başka bir şey. Tomáš Masaryk'la birlikte 1918'de Çekoslovakya'yı kuran Beneš, yirmi yıl sonra Münih felaketinden kurtulmayı becerememiştir, tarihin baskısının çok büyük olduğunu bilir, tarihin yargısının her şeyden korkunç olduğunu bilir. Tüm çabaları, bundan sonra, kurduğu ülkenin bütünlüğünü yeniden yapılan-

dırmak için olacaktır. Çekoslovakya'nın kurtuluşu ne yazık ki onun elinde değildir. Ülkenin kaderini belirleyecek olan RAF ve Kızıl Ordu'dur. Tabii ki Beneš RAF'a Fransa'dan yedi kat daha çok pilot göndermiştir. Uçak düşürme rekortmeni Josef František'tir; İngiliz Hava Kuvvetleri'nin as pilotu bir Çek'tir. Beneš bu yüzden fazlasıyla gururludur. Ama aynı zamanda bilir ki savaş sırasında bir devlet başkanının ağırlığı sadece tümen sayısıyla ölçülür. Sonuç olarak Beneš'in hareket alanı sadece küçük düşürücü bir diplomasiden ibaret hale gelir: Bu da hâlâ büyük Almanya'ya direnen iki iktidara, kazanma garantileri olmasa da iyi niyet teminatı vermektir. 1940'daki bombardımanların karşısında İngiltere'nin şoku atlattığı ve en azından şimdilik havada üstünlüğü sağladığı bir gerçektir. Kızıl Ordu'nun, Moskova'ya kadar gerilemişken işgalciyi tam da hedefine ulaşmadan hemen önce durdurduğu doğrudur. Çökmenin eşiğine gelmişken kurtulan İngiltere ve Rusya bugün, şimdiye kadar alt edilmez görünen Reich'a karşı çıkma noktasına gelmişlerdir. Ama şimdi 1941'lerin sonundadırlar. *Wehrmacht*, gücünün neredeyse en tepe noktasındadır. Yenilmez olduğuna dair efsaneyi boşa çıkaracak kayda değer hiçbir bozgun bulunmamaktadır henüz. Stalingrad uzakta, çok uzaktadır; utanarak gözlerini yerdeki karlara çeviren yenilmiş Alman askerlerinin imgesi çok uzaktadır. Beneš sonu belli olmayan bir şey için bahse giremez. Tabii ki ABD'nin savaşa katılması olağanüstü bir umuttur ama GI'lar henüz Atlas Okyanusu'nu geçmemiştir, üstelik Japonlarla savaşmakla meşgul olduklarından önemsiz bir Orta Avrupa ülkesinin kaderini umursamazlar. Beneš, Pascal'ın kumarının başka bir versiyonunu oynar. Onun iki başlı bir tanrısı vardır; İngiltere ve SSCB. Ve bahsini onların hayatta kalmalarından yana oynar. Ama bu iki başın da aynı zamanda hoşuna gitmek kolay bir şey değildir. İngiltere ve SSCB tabii ki müttefik devletlerdir; doğuştan komü-

nist olmamasına rağmen Churchill, tüm savaş boyunca Sovyet ayısına karşı askerî açıdan sarsılmaz bir sadakat sergilemiştir. Savaştan sonra ise, tabii eğer savaş biterse ve savaşı müttefikler kazanırsa, bu ister istemez başka bir hikâyeye dönüşecektir.

Beneš, Anthropoid Operasyonu'yla iki dev ülke üzerinde iyi bir etki bırakmak istemektedir. İngiltere'nin lojistik desteği ve geniş kapsamlı işbirliği söz konusudur. Ama Rusların da gücenmesine meydan vermemek gerekir, o yüzden Beneš, Moskova'yı operasyondan haberdar etmeye karar verir. Şimdi baskı Beneš'in yurdundadır: Churchill ve Stalin sonucu görmek için beklemektedirler. Çekoslovakya'nın geleceği onların ellerindedir; onları hayal kırıklığına uğratmamak gerekir. Eğer vatanını kurtaran Kızıl Ordu olacaksa ve Stalin komünist Çeklerin ağırlığından emin olmadığına göre, onun gözündeki inandırıcılığını güçlendirmek ister.

Sekreteri odaya girdiğinde Beneš bunları düşünmektedir.

"Sayın Başkanım, Albay Moravec burada, yanında iki genç var. Randevusu olduğunu söylüyor ama bugün randevusu görünmüyor."

"İçeri alın onları."

Gabčík ve Kubiš nereye götürüldüklerini bilmeden taksiyle Londra sokaklarından geçmişlerdir, şimdi de başkan onları bizzat kabul etmektedir. Çalışma masasının üstündeki kalaydan Spitfire maketini fark ederler. Asker selamı verirler. Beneš gitmeden önce onlarla tanışmak istemiştir. Ama bu görüşmenin hiçbir izi olmasını istememektedir, çünkü bir ülkeyi yönetmek, önlemler almak demektir. Şimdi bu iki adam onun karşısında bulunmaktadırlar. Görevlerinin tarihî öneminden bahsederken bir taraftan da onları incelemektedir. Gençliklerinden çok etkilenmiştir. Özellikle Kubiš çok genç görünmektedir. Oysa aralarında sadece bir yaş vardır. Başkan dokunaklı kararlılıklarından da çok etkilenmiştir. Birden,

birkaç dakika jeopolitik düşüncelerinden kopar; ne İngiltere ne SSCB ne Münih ne Masaryk ne komünistler ne Almanlar ne de Heydrich aklındadır artık. Kendini bu iki askere, tanıştığı iki gence karşı hissettiği duygulara kaptırmıştır. Biliyordur ki bu iki çocuğun, görevlerinin sonu ne olursa olsun hayatta kalma şansları neredeyse hiç yoktur.

Onlara söylediği son sözleri bilmiyorum. "Şansınız bol olsun," ya da "Tanrı sizi korusun," veya "Özgür dünya size güveniyor," yahut "Çekoslovakya'nın şerefi sizin ellerinizde," gibi bir şeyler olmalı. Moravec'e göre, Gabčík ve Kubiš çalışma odasından çıkarken Beneš gözyaşlarına boğulmuştur. Belki de korkunç geleceği sezmektedir.

Kaygısız küçük Spitfire havaya kalkık burnuyla yerinde durmaktadır.

141

Prag'a Heydrich'in yanına geldiğinden beri Lina mutluluktan uçmaktadır. "Ben bir prensesim ve bir peri masalı şehrinde yaşıyorum," yazar anılarında.

Neden?

Öncelikle, Prag gerçekten de bir peri masalı şehridir. Walt Disney, *Uyuyan Güzel*'deki şatoyu Tỳn Katedrali'nden esinlenerek çizmiştir.

Ayrıca, Prag'da kraliçe gerçekten de kendisidir. Eşi bir gecede neredeyse devlet başkanı olmuştur. Bu masallar diyarında eşi, Hitler'in genel valisidir ve rütbesinin getirdiği tüm onuru eşiyle paylaşır. Valinin eşi olduğu için Lina'nın annesi ve babası, Von Ostenlerin kızları ve kendileri için asla hayal etmedikleri

kadar büyük bir itibarın tadını çıkarırlar. Deniz Kuvvetleri'nden atıldığı için Heydrich'le evlenmesine karşı çıkan babasına başkaldırdığı günler çok uzakta kalmıştır. Onun sayesinde bugün Lina'nın hayatı, sonu olmayan kabuller, açılışlar, herkes tarafından büyük saygı gördüğü resmî gösterilerle doludur. Onu Mozart'ın yıldönümü dolayısıyla Rudolfinium'da düzenlenen konser sırasında çekilmiş bir fotoğrafta görüyorum. Saçları ve makyajı yapılmış, beyaz bir gece elbisesinin içinde, yüzükler, bilezikler ve uzun küpelerle bir bebek gibi süslenip püslenmiş, onun aracılığıyla eşinden ricada bulunmak isteyen, smokinler içindeki ciddi adamların arasında, mütebessim, elleri ağırbaşlı bir şekilde üst üste, zevkten kendinden geçmiş bir halde ayakta duruyor.

Ama bu sadece Prag'la sınırlı kalmaz. Eşinin konumu, Reich'ın yüksek sosyetesine de girmesini sağlar. Himmler'i uzun zamandan beri tanır ama şimdi Goebbelsleri, Speerleri, hatta çok büyük onur duyarak tanıştığı Hitler'i de tanır. Hitler ilk karşılaştıklarında onu eşinin kolunda görünce, "Ne güzel bir çift!" demiştir. O zamandan beri bu kodamanlar topluluğunun bir parçasıdır ve Hitler ona hep komplimanlar yapar.

Ve dahası kendine ait bir şatosu bulunmaktadır. Prag'ın yirmi kilometre kuzeyinde ve etrafında bizzat kendisinin düzenlemeye çalıştığı geniş bir arazisi olan, bir Yahudi'den zorla alınmış bir saray. Evet, o şatodaki bir prensestir ama tıpkı *Uyuyan Güzel*'deki kraliçe gibi kötü kalplidir. Eğer morali bozuksa yanında çalışanları tersler, herkesi aşağılar, ama eğer keyfi yerindeyse kimseyle konuşmaz. Prenseslere özgü evindeki bir sürü işi yapmaları için toplama kamplarından getirttiği bol miktardaki işçiyi kullanır, ama onlara toplama kamplarında davranıldığından daha iyi davranmaz. Çalışmalarını üzerinde binici kıyafetiyle, elinde

kırbaçla denetler. Sadizm ve erotizm içeren bir terör havasını hâkim kılar.

Bunun dışında üç çocuğuyla ilgilenir ve Reinhard'ın çocuklarına gösterdiği şefkatten dolayı kendini kutlar. Reinhard özellikle en küçük çocuğu Silke'ye tapar. Hatta karısını dördüncü kez hamile bırakır. Lina'nın onun sağ kolu Schellenberg'le yattığını düşündüğü zamanlar geride kalmıştır. Heydrich'in evde hiç bulunmadığı zamanlar tarihe karışmıştır. Prag'da hemen hemen her gece eve gelir. Eşiyle sevişir, at biner ve çocuklarıyla oynar.

142

Gabčík ve Kubiš, vatanlarına Halifax bombardıman uçağıyla gideceklerdir. Ama bundan önce halledilmesi gereken bazı formaliteler vardır. Gişesinin arkasında bir astsubay, onlara soyunmalarını söyler. İnecekleri yer neresi olursa olsun İngiliz paraşütçüsü kıyafetiyle Çek topraklarında koşmaları iyi bir fikir değildir. O yüzden üniformalarını çıkarırlar. "Tamamen," der astsubay, iç çamaşırlarıyla kaldıklarında. Eğitimli insanlar oldukları için söyleneni yaparlar. Önlerinde seçmeleri için birçok elbise konduğunda çıplaktırlar. Hem İngiliz hem de asker olmanın verdiği soğukluğa sahip astsubay, Harrod's'ın bir satış elemanıymış gibi onlara gururla elbiseleri tanıtır: "Çekoslovak malı takım elbiseler; Çekoslovak malı gömlekler; Çekoslovak malı iç çamaşırlar; Çekoslovak malı ayakkabılar, numarasına bakarak seçin; Çekoslovak malı kravatlar, renklerini seçin; Çekoslovak malı sigara, istediğiniz markaları seçebilirsiniz; Çekoslovak malı kibrit... Çekoslovak malı diş macunu..."

Giyinir giyinmez, her birine gerektiği gibi mühürlenmiş sahte belgelerini verirler.

İki adam hazırdır. Albay Moravec motorları çalışır durumdaki Halifax'ın önünde onları beklemektedir. Onlarla birlikte beş paraşütçü daha aynı uçağa binerler ama gidecekleri yerler ve görevleri farklıdır. Moravec, Kubiš'în elini sıkarak ona bol şans diler. Ama Gabčík'e döndüğünde, Gabčík onunla birkaç dakika özel konuşmak istediğini söyler. İçten içe canı sıkkındır. Moravec, son dakikada bir fikir değişikliği olmasından korkmaktadır ve bu çocukları seçtiğinde onlara söyledikleri için üzülmektedir. Onlara verilen görevin yüceliğini taşıyamayacaklarsa bunu ona söylemelerini istemiştir. Ve fikirleri değişirse de bunda utanılacak bir şey olmadığını söyleyerek devam etmiştir. Uçağın önünde hâlâ aynı şeyi düşünmektedir ama bu noktada vazgeçilmesi kötü olacaktır. O zaman Kubiš'i de indirip Gabčík'in yerine birini buluncaya kadar operasyonu ertelemek gerekir. Tanrı bilir görev bir daha ne zaman gündeme gelecektir. Gabčík alçak sesle, "Albayım, bunu sizden istediğim için çok utanıyorum..." diye başlar. Ama sonra söyledikleri albayın korkusunu boşa çıkarır. "Bizim restoranda on poundluk bir hesabı ödeyemedim, bunu benim için ödemeniz mümkün müdür?" Moravec o kadar rahatlamıştır ki anılarında sadece başını sallayarak cevap verebildiğini söyler. Gabčík elini uzatır: "Bize güvenebilirsiniz, Albayım. Emirlere uyacağız ve görevimizi yerine getireceğiz." Uçağa binip gözden kaybolmadan önceki son sözleri bunlar olur.

143

İki adam uçmadan önce son dileklerini yazmışlar ve bu, alelacele çiziktirilmiş iki harika belge şimdi gözlerimin önünde. Mürekkep lekeli ve yer yer üstü çizili iki harika belge aşağı yukarı birbirinin aynısı. İkisinin de tarihi 28 Aralık 1941, ikisi de iki bölüme ayrılmış, ikisinin de çapraz yazılmış ek bölümleri var. Gabčík ve Kubiš, eğer ölürlerse aileleriyle ilgilenilmesini istediklerini belirtmişler. Bu durumda her biri, biri Slovakya'da biri de Moravya'da olmak üzere adreslerini belirtmişler. İkisi de yetimdir ve ne eşleri ne de çocukları vardır. Ama Gabčík'in kız kardeşleri ve Kubiš'in de erkek kardeşleri olduğunu biliyorum. Ve ölümleri halinde İngiliz kız arkadaşlarını bundan haberdar etmelerini istediklerini de belirtmişler. Gabčík'in kâğıdında Lorna Ellison, Kubiš'inkinde ise Edna Ellison yazılıdır. İki adam kardeş gibi olmuşlardır ve iki kardeşle çıkmaktadırlar. Gabčík'in askerî kayıtlarının arasında Lorna'nın ta bize kadar ulaşan bir fotoğrafı bulunmuştur. Esmer, kıvırcık saçlı bir genç kız. Onu bir daha göremeyecektir.

144

Gabčík ve Kubiš'e giyecek temin edenlerin İngiliz SOE'si (Özel Operasyon İdaresi) olduğunu kanıtlayan hiçbir şey yok. Tam tersine bu elbiselerin Moravec'e bağlı Gizli Servis tarafından temin edilmiş olduğu kuvvetle muhtemel. O yüzden bu elbiselerle ilgilenen astsubayın İngiliz olması için de hiçbir neden yoktur. Ne yorgunluk ama...

145

Minsk'te görev başında bulunan Belarus Komisyonu Genel Müdürü, Heydrich'e bağlı *Einsatzgruppen* tarafından yapılan uygulamalardan şikâyetçidir. Yahudileri sistemli bir şekilde yok etmelerini beğenmemekte, bunun onu değerli bir işçilikten yoksun bıraktığını söylemektedir. Ayrıca eski, madalyalı Yahudi savaşçıların Minsk'teki gettoya sürülmelerine de karşı çıkar. Ona, önüne gelen herkesi öldüren *Einsatzgruppen*'i şikâyet ederken serbest bırakılması gereken Yahudilerin bir listesini sunar. Ve şu karşılığı alır:

> "Savaşın bu üçüncü yılında, polis ve emniyet servisleri için çok daha önemli görevler varken, bunun yerine etrafta koşuşturarak Yahudileri bulup onların gereksinimleriyle ilgilenmelerini bekleyen listeler yapmanızın, çok acil görevlerinin başındaki iş arkadaşlarımın dikkatini dağıtacağını siz de kabul edersiniz. Listenizdekilerin araştırılması emrini, bir seferliğine ve yazılı olarak, versem bile, bu yalnızca, bu tür saldırıların asılsızlığını kanıtlamak için olacaktır. Nürnberg'de verilen ırk yasaları kararının üzerinden altı buçuk yıl geçmişken, hâlâ hizmetlerimi temize çıkarmak zorunda bırakılmaktan esef duyuyorum."

En azından, onu açık olmamakla suçlayamayız.

146

> "O gece iki bin fit yükseklikteki devasa Halifax, Çekoslovakya'nın buzlu topraklarının üstündeki gökyüzünde gürleyerek uçuyordu. Dört pervanesiyle yarılan dağınık bulutlar, uçağın kara ve nemli gövdesine çarpıyordu. Josef Gabčík ve Jan Kubiš, anavatanlarını, uçağın zemininde bulunan, tabut şeklindeki çıkış kapağından gördüler."

Alan Burgess'in 1960'ta yazdığı *Şafakta Yedi Kişi* adlı romanı böyle başlıyor. Ve ilk satırları okuyunca anlıyorum ki bu benim yazmak istediğim türden bir kitap değil. Gabčík ve Kubiš'in, 1941 yılının aralık ayının karanlık bir gecesinde, 700 metre yukarıdan, anavatanlarını görüp görmediklerini bilmiyorum. Tabut şekline gelince, bu kadar ağır metaforlar kullanmaktan fazlasıyla kaçınırım.

> "Paraşüt kolanlarının mekanik aksamını kontrol ettiler. Birkaç dakika içinde Çekoslovakya'nın üstünden bırakılan ilk paraşütçülerin kendileri olduklarını ve görevlerinin, şimdiye kadar tahayyül edilebilecek en nadir, en riskli görevlerden biri olduğunun bilincinde karanlığın içine dalacaklardır."

Bu uçuş hakkında bilinebilecek her şeyi biliyorum. Gabčík ve Kubiš'in çantalarında neler bulunduğunu biliyorum: sustalı bir bıçak, bir tabanca, iki şarjör, on iki fişek, bir siyanür kapsülü, bir parça çikolata, et suyu tabletleri, tıraş bıçakları, sahte birer kimlik ve Çek korunaları. Üzerlerinde Çekoslovak malı sivil elbiseler olduğunu biliyorum. Uçuş boyunca, aldıkları talimat gereğince "merhaba" ve "iyi şanslar" dışında paraşütçü arkadaşlarına hiç-

bir şey söylemediklerini biliyorum. Paraşütçü arkadaşlarının, hedeflerinin çok gizli olmasına karşın Heydrich'i öldürmeye gittiklerinden kuşkulandıklarını biliyorum. Yol boyunca uçuş dispeçerini en çok etkileyen kişinin Gabčík olduğunu biliyorum. Yola çıkmadan önce onlara alelacele bir vasiyetname yazdırıldığını biliyorum. Onlarla birlikte uçan diğer iki ekiptekilerin isimlerini ve her birinin görevlerinin ne olduğunu biliyorum. Uçakta yedi paraşütçünün bulunduğunu ve her birinin sahte kimliğinin ne olduğunu biliyorum. Örneğin, Gabčík ve Kubiš, Zdeněk Vyskočil ve Ota Navrátil olarak hitap ediyorlardı birbirlerine ve sahte kimliklerinde meslekleri, çilingir ve işçi olarak geçiyordu. Bu uçuşla ilgili hemen hemen her şeyi biliyorum ve böyle bir cümle yazmayı reddediyorum: "Paraşüt kolanlarının mekanik aksamını kontrol ettiler." Oysa hiç şüphesiz, bunu gerçekten de yaptılar.

"Daha uzun boylu olanının, 27 yaşındakinin boyu yaklaşık 1.75'ti. Saçları sarıydı, belirgin kaşlarının altında dünyaya donuk bakan, derin, gri gözleri vardı. Dudakları iyice belirgin ve biçimliydi..." vb. Burada kesiyorum. Burgess'in bu tip beylik laflarla vakit harcamış olması çok yazık, çünkü tartışmasız çok iyi belgelere sahipti. Kitabında çok açık iki hata yakaladım. Biri Heydrich'in eşiyle ilgili; Lina'nın adı Inga olarak geçiyor. İkinci hataysa siyah Mercedes'in rengini inatla koyu yeşil görmek istemesi. Bir de Burgess'in hayal ürünü olduğunu sandığım bazı şüpheli hikâyeler var; bir tanesi, kızmış demirle kalçalara yapılan gamalı haç dövmesi hikâyesi. Ama bu kitaptan, Prag'da Gabčík ve Kubiš'in suikasttan önceki birkaç ayda yaşadıklarıyla ilgili çok şey öğrendim. Belirtmek gerekir ki Burgess benden daha avantajlıydı: Olaylardan yirmi yıl sonra hâlâ hayatta olan, olaya tanık olmuş insanları bulabilirdi. Evet, bazıları o zaman hâlâ hayattaydı.

147

Kısaca anlatmak gerekirse, atladılar.

148

Heydrich'in biyografisini yazan saygın üniversite öğretim üyesi Edouard Husson'a göre her şey başlangıçtan itibaren ters gitmiştir.

Gabčík ve Kubiš kararlaştırılan yerden çok daha uzak bir yere bırakılmışlardır. Pilsen'in yanına bırakılacaklarken, kendilerini birkaç kilometre ötede bulurlar... Prag'dan birkaç kilometre ötede. Hedeflerinin zaten orada bulunduğunu ve bu şekilde zaman kazanmış olduklarını söyleyebilirsiniz. Bu tip düşünceler, sizin gizli operasyonlarla ilgili ne kadar az şey bildiğinizi gösterir yalnızca. İç direniş örgütünden iletişim kuracakları kişiler onları Pilsen'de beklemektedirler. Prag'da tanıdıkları hiç kimse bulunmamaktadır. Onları içeri sokacak olanlar, Pilsen'deki insanlardır. Yani, onlar Prag'ın yakınındadırlar ama burası Pilsen'den sonra gitmeleri gereken yerdir. Onlar da yapılması gereken bu gidiş-gelişin saçmalığını sizler kadar hissetmektedirler ama bunun bir zorunluluk olduğunu da bilirler.

Bunu, nerede olduklarını anladıklarında hissederler, çünkü indikleri anda nerede oldukları konusunda bir fikirleri yoktur. Kendilerini bir mezarlıkta bulurlar. Paraşütlerini nereye saklayacaklarını bilemezler. Gabčík biraz topallamaktadır, çünkü anavatanına ayak basarken ayak parmağını kırmıştır. Nereye gittiklerini bilmeden, iz bırakarak yürürler. Paraşütlerini çabucak bir kar yığınının altına gizlerler. Günün biraz sonra doğacağını

bilmektedirler, tehlikeli bir şekilde ortadadırlar ve bir yerlere saklanmaları gerekmektedir.

Bir taş ocağının içine sığınırlar. Kar ve soğuktan korunsalar da Gestapo'dan korunamayacaklardır burada. Orada kalamayacaklarını bilirler ama nereye gideceklerini bilemezler. Kendi ülkelerinde yabancı, kaybolmuş, yaralı haldedirler ve tabii ki aranmaktadırlar. Almanlar onları getiren uçağın motorunun gürültüsünü mutlaka duymuş olmalılardır. Beklemeye karar verirler. Başka ne yapabilirler ki? Haritaya bakarlar ama ne bulmayı umuyorlardır ki? Bu küçük taş ocağını bulmayı mı? Daha yeni başladıkları görevlerinin şimdiden iptal edilmesi tehlikesi vardır ya da hiç bulunamayacaklarını düşünerek, ki bu çok gülünç bir varsayım, bu işe hiç başlamayabilirler.

Her neyse, sonuçta bulunurlar.

Onları gün doğmadan bulan bir avlak bekçisidir. Gece uçağın sesini duymuştur, paraşütleri kar kümesinin altında bulur. Ocağa girer ve öksürerek, "Merhaba, çocuklar," der.

Edouard Husson'a göre başlangıçta her şey ters gitmiştir ama aynı zamanda, şans da yüzlerine gülmüştür. Bunu yaptığı için hayatını riske attığını bilse de bekçi cesur bir adamdır ve onlara yardım edecektir.

149

Bu, avlak bekçisiyle başlayan ve iki kahramanımızı Prag'da Moraveclerin oturduğu apartman dairesine kadar götüren uzun bir direniş hikâyesidir.

Moravec ailesi bir baba, bir anne ve Ata adlı bir çocuktan oluşmaktadır. Büyük çocukları da bir Spitfire uçağında pilot

olarak görev yapmak üzere İngiltere'ye gitmiştir. Bunlar Albay Moravec'in dava arkadaşlarıdır; aralarında hiçbir akrabalık bağı yoktur. Albay gibi diğerleri de Alman işgaline karşı mücadele etmektedirler.

Yalnız değillerdir. Gabčík ve Kubiš, onlara yardıma gelmek için hayatlarını riske atmaya hazır birçok insanla karşılaşacaklardır.

150

Bu, baştan kaybedilmiş bir savaş. Bu hikâyeyi, aynen gerçekleşmiş olduğu gibi anlatamam. Tüm bu yığınla insan, yığınla olay, yığınla tarih, ağaç dalları gibi sonsuz bir sebep-sonuç ilişkisi ve bu insanlar, hayatlarıyla, yaptıklarıyla ve düşünceleriyle gerçekten yaşamış insanlar. Ben sadece konuya, ucundan bucağından girebiliyorum. Sürekli, tarihin duvarına çarpıp duruyorum; bu duvara yayılmış, hiç durmadan hep daha yukarı, daha sık tırmanan bir sebep-sonuç ilişkisi sarmaşığı.

Üzerinde, paraşütçülere yer sağlayan ve onlara yardım eden ailelerin yaşadığı yerlerin işaretlenmiş olduğu bir haritaya bakıyorum. Neredeyse hepsi bu mücadelede hayatını kaybetmiş insanlar bunlar. Erkekler, kadınlar ve doğal olarak çocuklar. Karl Köprüsü'ne iki adım uzaklıkta yaşayan Svatoš ailesi, şatonun yanındaki Ogounlar, daha doğudaki Nováklar, Moravecler, Zelenkalar, Fafekler. Her ailenin her ferdi kendine ait bir kitabı hak ediyor; Mauthausen Toplama Kampı'na gidinceye kadar direnişte aldıkları yeri ve kaderlerine razı oluşlarının trajedisini anlatan öyküler. Tarihin koca mezarlığında yatan, unutulmuş kaç kahraman var... Binlerce, milyonlarca Fafek, Novak, ve Zelenka...

Ölenler öldü ve anılarına saygı duyulup duyulmamasının onlar için hiçbir anlamı yok. Ama bu bizim için, hayatta olanlar için bir şey ifade ediyor. Hafıza, onurlandırdığı kişilerin işine yaramaz ama hatırlayanların işine yarar. Bunu yaparak kendimizi inşa ederiz, teselli buluruz.

Hiçbir okuyucu bu isim listesini aklında tutmayacaktır, bunu neden yapsın ki? Aslında, hafızaya kazınacak her şeyi önce edebiyata çevirmek gerekir. Adil değil ama bu böyle. Benim kısıtlı kitabımda yalnızca Moravecler ve belki Fafekler yer alacak. Svatošlar, Nováklar, Zelenkalar ve adlarından, varlıklarından haberim bile olmayan nicesi unutulacaklar. Ama sonuç olarak bir isim, sadece bir isimdir. Hepsini düşünüyorum. Onları anlatmak istiyorum. Beni kimse duymazsa da önemi yok. Ne benim ne de onlar için. Bir gün bir yerde teselliye ihtiyacı olan biri de Novákların, Svatošların, Zelenkaların ya da Fafeklerin hikâyesini yazacaktır.

151

8 Ocak 1942'de, topallayan Gabčík ve Kubiš ilk defa Prag'ın kutsal topraklarında gezmektedirler ve eminim ki şehrin barok tarzındaki güzel mimarisine hayran kalmışlardır. Bununla birlikte, karşılarına her yasa dışı kişinin karşısına çıkan üç büyük problem çıkar: kalacak yer, yiyecek ve evrak. Londra onlara sahte kimlik belgeleri sağlamıştır ama bunlar fazlasıyla yetersizdir. 1942'de Bohemya-Moravya protektorasında çalışma izni alabilmek kesinlikle hayati bir durumdur ve özellikle sokaklarda işsiz gezerken durdurulursanız –ki bu, iki genç adamın başına sıklıkla gelecektir– çalışmamanız için iyi bir nedeniniz olması

gerekmektedir. Direniş Gabčík'in ayağını muayene eden doktorla anlaşır: Gabčík'in onikiparmak bağırsağında ülser ve Kubiš'in de safra kesesinde iltihap tespit edilir ve bu rahatsızlıkları sebebiyle çalışmak için yetersiz oldukları belgelenir. Böylece evrakları da kurallara uygun olur. Paraları da vardır. Konaklama yeri kalmıştır geriye. Ama daha sonra mutlulukla keşfedecekleri gibi, böyle karanlık zamanlarda bile onlara yardım etmeye gönüllü insanlar olacaktır.

152

Tüm anlatılanlara inanmamak gerekir, özellikle de anlatan bir Nazi'yse: Çoğunlukla, şişman Göring gibi, isteklerini gerçekmiş gibi görürler ya da Joseph Roth'un "insan hoparlör" diye adlandırdığı Goebbels Trismegistus gibi propaganda amaçlı yalanları hiç utanmadan sıralarlar. Çoğunlukla da ikisi birden olur.

Heydrich de bu Nazi eğiliminden muaf değildir. Çek direniş hareketinin başını kesip onu etkisiz bıraktığını ileri sürdüğünde muhtemelen açık kalplilikle böyle olduğunu düşünmüştür ve tam olarak haksız da sayılmaz. Ama bununla birlikte kendini biraz fazla övmektedir. 28 Aralık 1941 gecesi, Gabčík anavatanına ayak basarken beceriksizce yaralandığında, Direniş Örgütü'nün protektoradaki durumu kaygılandırıcıdır, ama tamamıyla ümitsiz değildir. Ellerinde hâlâ kozları vardır.

Öncelikle *Tri králové* (Üç Kral), yani Çek direniş hareketlerinin birleşik örgütü, kafasına sertçe vurulmuş da olsa hâlâ çalışabilmektedir. Üç kral, bu örgütün liderleridir; bunlar Çekoslavakya ordusunun eski subaylarıdır. Ocak 1942'de Heydrich

geldiğinde, ikisi etkisiz hale getirilir: Biri vurulur, diğerine de Gestapo hapishanesinde işkence edilir.

Ama geriye üçüncüsü kalmıştır. Václav Morávek (sonu k ile bitiyor, böylece ne Albay Moravec'le ne Moravec ailesiyle ne de Eğitim Bakanı Emanuel Moravec'le karışır). Yaz kış eldiven giyer, çünkü Gestapo devriyesinden kaçmak için bir paratonerin kablosundan kayarken bir parmağı kesilmiştir. Üç kralın sonuncusu son derece aktiftir; ağında kalanlarla birlikte çalışmakta ve hep risk almaktadır. Aylardır örgütünün istediği şeyi beklemektedir: Londra'dan gönderilecek paraşütçüleri.

Takma adı René, kod adı A54 olan çok üst düzeyde, Abwehr'e çalışan bir Alman subaydan, o zamanın en büyük casuslarından biri olan Paul Thümmel'den aldığı inanılmaz bilgiler İkinci Dünya Savaşı sırasında onun tarafından Londra'ya ulaştırılmıştır. Tek başına, Albay Moravec'i, Çekoslovakya'ya karşı, Polonya'ya karşı, 1940 Mayıs'ında Fransa'ya karşı, 1940 Haziran'ında İngiltere'ye karşı istila planı sırasında ve 1941 Haziran'ında SSCB'ye karşı Nazi saldırılarından haberdar etmiştir. Ne yazık ki adı geçen bu ülkeler her zaman bu tip bilgileri dikkate almamış ya da alamamışlardır. Bu bilgilerin niteliği Londra'yı çok büyük ölçüde etkilemiştir ve bunlara yalnızca Morávek kanalıyla ulaşılmaktadır, çünkü A54 Prag'da çalışmaktadır ve çok temkinli olduğundan sadece bir tek ajanla muhatap olmaktadır. Bu subay, Beneš için harika bir kozdur ve bu değerli kaynağı hiç hesap yapmadan besler.

Yani, zincirin diğer ucunda Direniş'in küçük elleri, sizin gibi, benim gibi insanlar, mesaj götürerek, malzeme stoklayarak, insanları saklayarak hayatlarını tehlikeye atmayı kabul etmekte ve güvenilir ve görmezden gelinmeyecek gölge bir Çek ordusu oluşturmaktadırlar.

Gabčík ve Kubiš yalnızca iki kişidir ama aslında yalnız değillerdir.

153

Smíchov semtinde bir apartman dairesinde iki adam beklemektedir. Kapının çalınması onları yerlerinden fırlatır. Bir tanesi kalkar ve kapıyı açmaya gider. O zaman için oldukça uzun boylu biri girer içeri. Bu Kubiš'tir.

"Ben Ota'yım," der.

"Ben de Jindra," diye cevap verir adamlardan biri.

Jindra direniş hareketinin en aktif gruplarından birinin adıdır. Sokoller adlı bir spor ve kültürfizik grubunun içinde organize edilmiştir.

Yeni gelene bir çay ikram ederler. Üç adam birbirlerini tartarak sessizlik içinde incelerler. İçlerinden örgüt adına kendini tanıtmış olan bu sessizliği bozar.

"Evin korunduğuna ve hepimizin ceplerinde bir şeyler bulunduğuna dikkatinizi çekmek isterim"

Kubiš tebessüm eder ve ceketinden bir silah çıkarır. (Aslında bir tane de kolunda bulunmaktadır.)

"Ben de oyuncakları severim," der.

"Nereden geliyorsunuz?"

"Size bunu söyleyemem."

"Neden?"

"Görevimiz gizli bir görevdir."

"Ama birçok kişiye zaten İngiltere'den geldiğinizi söylemişsiniz..."

"Ne olmuş yani?"

Bir sessizlik olmuş olmalı.

"Güvensizliğimiz sizi şaşırtmasın, bu ülkede bir sürü ikili ajan var."

Kubiš cevap vermez, bu adamları tanımamaktadır. Belki de yardımlarına ihtiyacı vardır, ama onlara verecek hesabı olmadığını açıkça belli eder.

"İngiltere'deki Çek subaylardan tanıdığınız var mı?"

Kubiš birkaç isim söylemeye razı olur. Canını sıkabilecek diğer sorulara az çok kibarlıkla cevap verir. Diğer adam de söze girer. Ona Londra'ya giden damadının fotoğrafını gösterir. Kubiš onu tanır ya da tanımaz ama rahat görünür, çünkü öyle hissetmektedir kendini. Kendini Jindra diye tanıtan tekrar söz alır:

"Bohemyalı mısınız?"

"Hayır, Moravyalı'yım."

"Ne tesadüf. Ben de Moravyalı'yım."

Yine bir sessizlik olur. Kubiš bir sınavdan geçtiğini anlamıştır.

"Bana hangi bölgeden olduğunuzu söyleyebilir misiniz?"

"Třebíč dolaylarından," diye cevap verir isteksizce.

"O civarları bilirim. Vladislav Garı'nda olağan dışı ne olduğunu biliyor musunuz?"

"Çok güzel gül ağaçları var. Sanırım gar müdürü çiçekleri seviyor."

İki adam yavaş yavaş sakinleşmeye başlamışlardır. Kubiš, "Sessizliğimden alınmayın. Size tek söyleyebileceğim şey operasyonun kod adı: Anthropoid," diye konuşmasına devam eder.

Çek Direnişi'nden geriye kalan oluşumun hüsnükuruntu yapma alışkanlığı vardır. Bu seferlik yanılmazlar.

"Heydrich'i öldürmeye mi geldiniz?" diye sorar Jindra.

"Bunu nereden biliyorsunuz?"

Buzlar kırılmıştır. Üç adam yine çay alırlar. Prag'daki direnişçilerin hepsi artık Londra'dan gelen bu iki paraşütçünün hizmetinde olacaktır.

154

On beş yıl boyunca Flaubert'den nefret ettim. Çünkü bana, ortalamayı anlatmaktan hoşnut, en sıkıcı türden bir gerçekçiliğe bulanmış, kötülediği burjuva evreniyle mest olan, fantezi ve kibir dolu bir Fransız edebiyatının sorumlusuymuş gibi geliyordu. Bir gün *Salambo*'yu okudum ve bu kitap, en sevdiğim on kitaptan biri oldu.

Çek-Alman anlaşmazlığının geçmişini araştırmak için Orta Çağ'a kadar gitmek fikri aklıma geldiğinde, modern çağda geçmeyen birkaç tarihî roman okumak istedim. Ve Flaubert geldi aklıma.

Salambo'yu yazdığı sırada yaptığı yazışmalarda endişelerinden bahseder: "Bu tarih, biliyorum ama bir roman eski bir bilimsel kitap kadar sıkıcıysa..." Bir de, sanki "kötü bir akademik stilde" yazıyormuş gibi hissetmektedir kendini. Ve onu "rahatsız eden şey hikâyesinin psikolojik yanı"dır, çünkü insanları "*daha önce hiç düşünmedikleri bir dilde* düşündürmesi" gerekmektedir. "Bir sözcük veya bir fikir konusunda araştırma yaparken kabuğumdan çıkar, sonsuz hayallere dalarım..." Bu problem gerçekle paralel gider. Arkeolojime gelince, "olası olan" olacaktır. Hepsi bu. Bana saçmaladığımı *kanıtlayamadıkları* takdirde; benim tüm isteğim bu." Şu an için durumum dezavantajlı: 1940'lı yıllardaki bir Mercedes'in plaka numarası hakkında yanılmış olmamın kanıtlanması, M.Ö. üçüncü yüzyılda bir file binmekten daha kolay...

Ne olursa olsun, Flaubert'in başyapıtını yazarken bu sıkıntıları hissetmiş ve bu sorunları ortaya benden önce koymuş olması beni rahatlatıyor. Ve yazdığı şu satırlar endişelerimi gideriyor: "Değerimizi, eserlerimizden çok özlemlerimiz belirlemeli." Bu

başarısız bir kitap yazmaya hakkım olduğu anlamına geliyor. Her şey şimdi daha hızlı yol almalı.

155

İnanılmaz bir şey; suikast üzerine bir roman buldum. Adı: *İnsan Gibi.* David Chacko adında bir yazara ait. Başlığı Yunanca *anthropoid* kelimesinin kaba bir çevirisi olmalı. Yazar, son derece başarılı bir şekilde belgelere dayandırmış romanını. Heydrich'in suikast günü hakkında bilinen tüm olayları romanında kullandığı izlenimini edindim. Bombada zehir olduğu teorisi gibi çok az bilinen teorileri –ki bazıları fazlasıyla şüpheli– de dâhil. Konu hakkında bu kadar çok bilgisi olması beni çok etkiledi; topladığı belgelerin hiçbiri benim topladığım belgelerle çelişmediğinden, onların gerçek olduğunu düşünüyorum. Bu beni Alan Burgess'in fazla hayal ürünü olduğunu düşündüğüm romanı, *Şafakta Yedi Kişi*'yi yeniden değerlendirmeye yönlendirdi. Özellikle Kubiš'in kalçasında kızgın demirle yapılmış bir gamalı haç dövmesi olduğundan kuşku duymuştum. Heydrich'in Mercedes'inin renginin yeşil olarak belirtilmesi gibi çok büyük bir hatayı da küçümseyerek saptamıştım. Oysa David Chacko'nun kitabı hem gamalı haçı hem de arabanın rengini doğrulamakta. Üstelik kitapta başka bir hata bulamadığımdan –hatta hafiften baş döndürücü bir gurur nöbeti içinde sadece benim bildiğimi sandığım en ince detaylarda bile– her şeye ister istemez katılıyorum. Birden kendimi sorgulamaya başlıyorum. Ama bu Mercedes'in siyah olduğuna eminim, Prag'da arabanın sergilendiği askerî müzede de, sonra baktığım sayısız fotoğrafta da gördüm. Tabii ki siyah beyaz bir fotoğrafta, koyu yeşille siyah karıştırılabilir. Açıkçası, sergilenen arabayla ilgili tartışmalı bir durum da var. Müze,

arabanın orijinal olduğunu belirtiyor ama bazıları aslına aynen uydurularak (patlamış tekeri ve parçalanmış sağ arka kapısıyla) yeniden yapıldığını söylüyor. Bu demektir ki bir reprodüksiyon bile olsa renk konusunda aslına sadık kalınmış olmalı. Neyse, aşırı bir önem yüklediğim bu konu, sonuçta çok da önemi olmayan bir ayrıntı. Bunu biliyorum. Bu, nevrozu olanlarda görülen klasik bir belirti. Sanırım anal tutucu bir kişiliğim var. Geçelim.

Chacko'nun, "Şatoya farklı yollardan girilebilirdi fakat şovmen Heydrich, her zaman bekçi bulunan ana kapıdan girerdi," diye yazdığı bu kesin ifadeden çok etkilendim. Kendi kendime soruyorum: "Bundan nasıl emin olabilir?"

Başka bir örnek daha var. Bu, Gabčík ile Heydrich'in Çek aşçısı arasında geçen bir diyalog. Aşçı, Gabčík'i Heydrich'in kendine ait evinde yararlandığı korumayla ilgili bilgilendiriyor: "Heydrich korunmayı gereksiz görüyor ama SS'ler görevlerini ciddiye alıyorlar. O onların şefi. Anlıyor musunuz? Ona Tanrı'ymış gibi tapıyorlar. Hepsinin benzemeye çalıştığı bir örnek o. Sarışın Canavar. Servisteki adı bu. Bunu bir iltifat olarak kabul ettiklerini görünceye kadar Almanları anlayamazsınız."

Chacko'nun sanatı, tarihî bir bilgiyi –Heydrich'in takma adı Sarışın Canavar'dı- psikolojik incelik içeren bir diyaloğa dâhil etmesi. Genel olarak zaten, Chacko diyaloglarında mükemmelleşiyor; bu tarihî olayları, her şeyden önce diyaloglar aracılığıyla romanlaştırıyor. Şahsen bu yöntemi kullanmak istemediğim halde çok başarılı olduğunu ve birçok pasaja takılıp kaldığımı söylemem gerekir. Gabčík, Heydrich'i korkunç bir yönüyle tanımlayan aşçıya, "Aldırmayın, o bir insanoğludur. Bunu kanıtlamanın da bir yolu var," derken, bir İtalyan western filmi izliyormuşum gibi ağzım kulaklarıma varıyor.

Tabii ki Gabčík'e salonun ortasında oral seks yapılması veya Kubiš'in banyoda mastürbasyon yapması hayal ürünüdür. *Bili-*

yorum ki Chacko, Gabčík'e oral seksin (eğer bu olduysa) hangi koşullarda yapıldığını ve Kubiš'in nerede ve ne zaman mastürbasyon yaptığını *bilmiyor*: Bu tür sahnelerin doğaları gereği –nadir istisnaların dışında– tanığı olmaz. Kubiš'in bu mastürbasyonu, kime olursa olsun aktarması için hiçbir nedeni yoktu ve günlük de tutmuyordu. Ama, "Gerçek olaylar ve kişilerle olan benzerlik tamamıyla tesadüfidir" formülüyle başlayan kitabın yazarı, içsel diyaloglarla dolu romanın psikolojik boyutunu oluşturmakta son derece başarılı ve tarihsel gerçeklere bire bir uyma iddiasında değil. Başka bir deyişle, Chacko her şeyden önce bir roman yazmak istemiş, tabii ki çok iyi belgelenmiş ama belgelerin esiri olamadan yazılmış bir roman. Böylelikle, hikâyesini gerçek olaylara dayandırıyor, romana ait öğeleri sonuna kadar kullanıyor, anlatıya katkısı olacağı zaman kaygısızca uyduruyor ama bunu yaparken tarihe hesap vermiyor. Becerikli bir aldatmacı. Bir hokkabaz. Bir roman yazarı işte...

Fotoğraflara iyice baktığımda renk konusunda şüpheye kapıldığım doğrudur. Sergi birkaç yıl önceydi, hafızam beni yanıltmış olabilir. Yine de simsiyah görüyorum bu Mercedes'i! Belki de bana oyun oynayan hayal gücümden kaynaklanıyor bu. Zamanı geldiğinde karar vermem gerekecek. Ya da gerçeği kanıtlamam. Öyle ya da böyle.

156

Mercedes'in rengini Natacha'ya sordum. O da siyah olduğunu hatırlıyor.

157

Heydrich, gücü arttıkça Hitler'e benzemektedir. Artık, Führer'i gibi, iş arkadaşlarına dünyanın kaderi hakkında uzun, coşkulu söylevler vermektedir. Frank, Eichmann, Böhme, Müller ve Schellenberg, şeflerinin baş döndürücü yorumlarını, dünya haritasının üzerine eğilip usulca dinlerler.

"İskandinavlar, Hollandalılar ve Flamanlar Germen ırkından gelirler... Yakın Doğu ve Afrika'yı İtalyanlarla paylaşacağız... Ruslar Urallar'ın ötesine atılacaklar ve ülkeleri köylü askerler tarafından sömürgeleştirilecek... Acemi erlerimiz hizmet yıllarını orada dolduracaklar ve sınır bekçisi olarak gerilla eğitimi alacaklar... Canla başla savaşmayanlar gidebilir, onlara bir şey yapmayacağım..."

Kuşkusuz ki gücünü şiddetten alan iktidarla başı dönen Heydrich, tıpkı efendisi gibi, kendini dünyanın efendisi olarak görmektedir. Ama kazanılması gereken bir savaş daha vardır, yenilmesi gereken Ruslar vardır, uzun bir elinden toprakları alınacak prensler listesi vardır. Çok iyimser olunsa bile, bu kara günlerde Heydrich'in yıldızı yükselmeye devam etse bile, henüz çok erkendir.

Başından beri Hitler'in halefleri arasındaki kavganın çok çetin olduğu bilinir. Bu bataklıkta Heydrich'in yeri neresidir? Şeytani aurası ve hızlı yükselişinden etkilenen birçok kişi, onun Führer'i devireceğini ya da yerini alacağını düşünür.

Bununla birlikte 1942'de en tepe noktaya varmak için yol hâlâ çok uzundur. Heydrich'e, Göring, Bormann ve Goebbels tarafından hiç olmadığı kadar dalkavukluk yapılmaktadır. Hepsi Himmler'in kıskançlıkla izlediği sağ kolunu ondan uzaklaştırmaya çalışmaktadır. Prag'a atanmasıyla başka bir boyuta geçmiş

olsa da Nihai Çözüm ile ilgili görev ona devredilse de Heydrich henüz tam olarak onların düzeyinde değildir. Göring, halef yarışında geri kalmasına karşın rejimin iki numaralı adamıdır ve Hitler'in belirlenmiş halefidir. Bormann, partinin başında Rudolf Hess'in yerine geçmiştir ve Hitler'in yanındadır. Goebbels rejimin bir numaralı propagandacısıdır. Himmler, sınırlarda çarpışan birlikleri şan ve şerefle dolu *Waffen SS*'i idare etmektedir ve toplama kampları sisteminin kontrolü onun elindedir. Heydrich'in iktidar sahibi olmadığı iki alan.

Genel valilik görevi hiyerarşide bir kısa devre yapıp Heydrich'in Hitler'le doğrudan temas kurmasını sağlasa da, henüz Himmler'in ayağını kaydırmayı düşünmemektedir. Bilir ki şefi göründüğü kadar güçlü olmasa da küçümsenmemelidir, dahası, SS'teki ikinci adamlığı ona, hiç kimseden korkmayacağı kadar güçleneceği günler gelinceye kadar Himmler'in arkasına saklanma imkânı tanımaktadır.

Heydrich'in rakipleri, kısa bir süre için, pek de önemli kimseler değillerdir. Bunlar; İşgal Edilmiş Doğu Toprakları Bakanı ve bu ülkelerin kolonileştirilmesinin arkasındaki fikir babası Alfred Rosenberg, toplama kamplarından sorumlu olan ve tıpkı Heydrich gibi SS'in merkez bürolarından birinin (*Haupt Amt*, RSHA'nın HA'sı) şefi olan Oswald Pohl, Varşova'daki meslektaşı, Polonya genel valisi olan Hans Frank ve *Abwehr*'in şefi olan, *Wehrmacht*'taki dengi Canaris...

Tabii ki görevleri ve ödülleri üstünde toplayarak gücünü bu adamlarınkinin çok üstüne çıkarmayı başarır. Ama her biri kendi alanında güçlü olduğundan, Heydrich'in istediği kadar yayılmasını engellerler. Bu açıdan bakarsak, rakiplere bir de Dalüge'yi eklemek gerekir, SS hiyerarşisinde doğrudan Himmler'e bağlı olan, genel polisin, yani diğer "merkez büro"nun şefini. Açıkçası görevi sadece jandarmayla, düzeni sağlamakla ve genel kanunları

uygulamakla sınırlıdır, ama Gestapo'nun kara itibarına ya da fazla bir güce sahip olmasalar da Orpo, Shupo ve Kripo, yine de Heydrich'in kontrolünde olmayan polis güçleridir.

Demek ki yol hâlâ uzundur. Ama şimdiye kadar kanıtladığı gibi, Heydrich kolayca pes eden biri değildir.

158

Bu anekdotu birçok kitapta gördüm: Minsk'te bir infaz seansına katılan Himmler, gözlerinin önünde öldürülen iki genç kızın kanı üstüne sıçrayınca bayılır. Bu olayın ardından, Yahudileri ve *Untermenschen*'i infaz etmek için işi yapan kişinin sinirlerini bozmayacak yeni bir yol bulunması gerektiğini anlar.

Ama notlarıma göre, Heydrich de onunla aynı zamanda farklı bir infaz biçimine ihtiyaç olduğunu fark eder. Emrinde çalışan Gestapo Müller'le birlikte denetlediği bir infaz sırasında olur bu.

Einsatzgruppen infaz yaparken aşağı yukarı hep aynı yöntemi kullanır. Dev gibi bir çukur kazıp Yahudileri, civar köylerden ve şehirlerden kendilerine karşı çıkanları bu çukurun kenarında sıraya dizer ve makineli tüfekle tararlar. Ara sıra da enselerine kurşun sıkmak için diz çöktürürler. Ama çoğu zaman hepsinin ölüp ölmediğini kontrol etmek zahmetine girip bu işe zaman ayırmazlar ve bazıları diri diri gömülür. Bazıları bir cesedin altında kaldıkları için yarı ölü bir durumda hayatta kalırlar ve geceyi bekleyerek altına gömüldükleri toprağı kazarak çıkarlar. Ama bu tür durumlar mucizevi istisnalardır. Birçok tanık, cesetlerin birbiri üstüne yığıldığı bu tabloyu, ceset kitlelerinin arasından çığlıklar ve inlemeler yükseldiğini söyleyerek tasvir ederler. Sonra da çukurlar doldurulur. Bu ilkel metotla *Einsatz-*

gruppen, büyük çoğunluğu Yahudi olmak üzere, toplam bir buçuk milyon insanı yok etmiştir.

Heydrich de bazen Himmler, bazen Eichman, bazen de Müller'le birlikte bu infazların birçoğuna katılır. Bir tanesi sırasında genç bir kadın, koruması için ona bebeğini uzatır. Anne ve çocuğu tam önünde öldürülürler. Himmler'den çok daha duygusuz olan Heydrich bayılmaz. Ama sahnenin zalimliğinden etkilenerek, böyle bir infazın yerinde olup olmadığı konusunda kendini sorgular. Ve Himmler gibi, değerli SS'lerin moralleri ve sinirleri üzerindeki yıkıcı etkisi konusunda endişelenir. Elini matarasına atıp koca bir yudum *slivovice* indirir midesine. *Slivovice* Çeklerin hayat suyu dedikleri, erik özünden yapılmış çok sert bir içkidir. Birçok Çek bu içkinin tadını pek beğenmez. Prag'a yerleştiğinden beri çok içen Heydrich ise bu içkiden büyük bir keyif alır.

Einsatzgruppen'in Yahudi sorununu çözmek için ideal araç olmadığı sonucuna ulaşmak için çok zaman harcamıştır. 1941 Temmuz'unda Minsk'te Himmler'le birlikte ilk denetlemesini yapar. İki adam *Reichsführer*'e ait özel trenle oraya giderler. Heydrich, şefi gibi, katıldığı infazda bir kusur bulamaz. İkisinin de böyle bir infaz biçiminin hem Nazizm'i hem de Almanya'yı bir vahşet ortamı içine soktuğunu ve gelecek nesillerin barbarlıkla suçlayabileceği III. Reich'ı tehlikeye attığını anlamaları için daha birkaç ay gerekecektir. Buna bir çare bulmak için bir şey yapılması gerekmektedir. Ama infaz süreci o kadar ilerlemiştir ki bulabildikleri tek çare Auschwitz olur.

159

Bu kara çağda Çekler arasında evlilikler şaşılacak bir şekilde durmadan artar. Aslında bunun bir nedeni vardır. Mecburi hizmet 1942'de sadece bekârları kapsamaktadır. Birden, alelacele evlenen kentli Çeklerin sayısında kayda değer bir artış görülür. Ama bu Heydrich'in gizli servisinin gözünden kaçmaz. Böylelikle mecburi hizmetin tüm erkek Çek vatandaşları arasında hiçbir sınırlama yapılmadan yayılmasına karar verilir. Ve evli ya da bekâr gözetilmeden, zorla Reich'ın dört bir tarafında işçi gereken her yere gönderilenler bu on binlerce Çek işçidir, çünkü *Wehrmacht*, milyonlarca Alman işçisinin tümünü yalayıp yutmuştur. Sadece Çekler de değildir söz konusu olan, aynı yasa Polonya, Danimarka, Hollanda, Norveç, Fransa ve başka ülkelere de uygulanır.

Bu yöntem de ikincil etkileri olmayan bir yöntem değildir. Heydrich'in masasına sürekli konan sayısız raporlardan birinde,

> "Reich'ın yabancı uyruklu işçilerin çalıştırıldığı farklı bölgelerinde, Alman kadınlarla bu yabancılar arasında cinsel ilişkilerden söz edildiğini duyuyoruz. Biyolojik zayıflama tehlikesi sürekli artmaktadır. Duygusal ilişki için Çek işçi arayan Alman kanından kadınların sayısı katlanmaya devam ediyor," diye yazılmıştır.

Sanırım bu raporda yazılanlar üzerine Heydrich somurtmuştur. Yabancılarla yatmak onu hiçbir zaman rahatsız etmemiştir. Ama pis yabancılarla birleşmeyi isteyen bu kadar çok kızışmış Ari ırktan kadın!.. Heydrich bu durumdan hiç hoşlanmamış olmalı. Ve bu, onun kadınlara güvenmemesi için iyi bir nedendir. Bu-

nunla birlikte, Lina'nın onun sadakatsizliklerin öcünü almak için bile olsa asla böyle bir şey yapmayacağı kesindir: Lina, saf, kutsal Alman kanı taşıyan gerçek bir Alman'dır; bir Yahudi'yle, bir zenciyle, bir Slav'la, bir Arap veya aşağı ırklardan herhangi biriyle yatmaktansa kendini öldürmeyi tercih eder. Alman olmanın bilincinde olmayan ve bunu hak etmeyen kaltaklar gibi değildir o. Heydrich'e kalsa hepsini geneleve gönderirdi. Ya da genç sarışın kadınların SS aygırlarıyla çiftleşmek için sıraya sokulduğu Ari ırk yetiştirme haralarına. O zaman sızlandıklarını görmek çok hoş olurdu.

Kendi kendime Nazilerin, Slavların güzelliğini kendi doktrinlerine nasıl adapte etmiş olabileceklerini soruyorum: Sadece dünyanın en güzel kadınlarının Avrupa'nın doğusunda olması değil, dahası, çoğunun sarışın ve mavi gözlü olmasıdır konu. Zaten Goebbels, muhteşem Çek aktris Lida Baarová ile ilişki kurduğunda ırk sorununa çok takılmamış gibi durmaktadır. Ama kuşkusuz inkâr edilemez güzelliği, onu Almanlaştırmaya uygun kılar. Çoğu saygın Nazi'nin bozuk fiziğini dikkate alırsak, ki sakat ayağıyla Goebbels bunun iyi bir örneğidir, Nazilerin üzerine epey kafa patlattığı "ırkın zayıflaması" teorisi gülünçtür. Ama Heydrich için bu farklıdır. O esmer bir cüce değildir ve fiziksel yapısıyla Almanlığın bayrağını taşımaktadır. Buna inanmakta mıdır? Sanırım inanmaktadır. Hoşumuza giden ve bize uyan şeylere çok çabuk inanırız. Paul Newman'ın şu cümlesini yeniden düşünüyorum: "Eğer gözlerim birden kahverengiye dönüşseydi, bütün kariyerim mahvolurdu." Kendi kendime Heydrich'in de aynı şeyi düşünüp düşünmediğini soruyorum.

160

Bir kez daha Heydrich'le ilgili bir kurguya rastladım. Bu kez bir televizyon filmi. Robert Harris'in *Fatherland*[22] adlı romanından uyarlanan film. Filmin ana karakterini, Ridley Scott'ın *Bıçak Sırtı*'ndaki[23] ölümsüz rolüyle ünlenen Hollandalı aktör Rutger Hauer canlandırıyor. Kriminal Polis'te (Kripo) görevli bir SS subayı rolünde.

Hikâye 1960'larda geçmektedir. Führer hâlâ Almanya'nın başındadır. Berlin, Albert Speer'in planlarıyla yeniden kurulmuştur ve barok, art nouveau, Mussoliniyen ve fütüristik stillerin karışımından oluşmuş bir mimarisi vardır. Rusya'yla savaş devam etmektedir fakat tüm Avrupa, III. Reich'ın egemenliği altındadır. Bununla birlikte, dönem ABD'yle buzların çözülme dönemidir. Kennedy, tarihî bir anlaşma imzalamak üzere Hitler'le bir araya gelmek üzeredir. Bu kurguda başkan John Fitzgerald değil, Joseph Patrick, yani, baba Kennedy'dir. JFK'in babası hiçbir zaman Nazilere olan sempatisini gizlememiştir. Hikâye "ya böyle olsaydı..." prensibine dayanmaktadır. Burada söz konusu olan, Almanya'nın savaşı kazandığı ve Hitler rejiminin yıkılmadığı alternatif bir hikâyedir. Bu türden kurgulara ükroni denir.

Film polisiye bir entrika türüne dönüşür. Yüksek mevkideki Naziler gizemli bir şekilde öldürülmektedirler. Rutger Hauer'in oynadığı SS müfettişi, Kennedy'nin ziyaretini izlemek üzere gelen Amerikalı bir kadın gazetecinin de yardımıyla, tüm bu ölümler arasındaki ilişkiyi bulur: Bühler, Stuckart, Luther, Neumann, Lange... Hepsi yirmi yıl önce, 1942 yılının ocak ayında, Wannsee'de bizzat Heydrich'in düzenlediği bir toplantıya ka-

22 (İng.) Anavatan. (ç. n.)

23 *Blade Runner*. (ç. n.)

tılmışlardır. 1960'lı yıllarda, *Reichsmarshall* Göring'in yerine Heydrich geçer ve aşağı yukarı rejimin ikinci adamı haline gelir. Hitler, gerçek ortaya çıktığı takdirde Kennedy'yle imzalayacağı anlaşmayı tehlikeye sokacağı için, o toplantıya katılmış herkesi yok etmek istemektedir. Çünkü Nihai Çözüm'ün tüm bakanlar tarafından resmen onaylandığı gün, 20 Ocak 1942'dir. O gün, Heydrich ve sadık asistanı Eichmann'ın öncülüğünde, on bir milyon Yahudi'nin gazla öldürülmesine karar verilmiştir.

Ne var ki toplantıya katılanlardan bir kişi ölmeyi reddeder; bu, o zaman dışişleri alanında Ribbentrop'u temsil eden Franz Luther'dir. Soykırıma dair çürütülemeyecek kanıtları vardır ve bunları sığınma hakkı karşılığında Amerikalılara verecektir. Dünya, soykırım hakkında hiçbir şey bilmemektedir; resmî açıklamalara göre, Avrupalı Yahudiler Ukrayna'ya gönderilmişlerdir ama Ruslar hiçbir uluslararası gözlemcinin denetlemek için ülkeye girmesine izin vermediğinden, akıbetleri bilinmemektedir. Luther, öldürülmeden hemen önce, son dakikada yetişen Amerikalı gazeteciyle iletişim kurar. Bu sırada Hitler, Amerikan başkanını kabul etmek üzeredir. Hitler ve Kennedy buluşması iptal edilir. ABD Almanya'yla yeniden savaşır ve III. Reich yirmi yıl sonra yok olur.

Bu kurguda, Wannsee'deki konferans Nihai Çözüm'ün karar anı olarak gösterilir. Tabii ki bu kararın alındığı yer Wannsee değildir. Ve Heydrich'in *Einsatzgruppen*'i binlerce Yahudi'yi doğu sınırında öldürmüş bulunmaktadır. Ama soykırım Wannsee'de resmîleşmiştir. Artık görevi, sessizce (binlerce insanın sessizce öldürülmesinden söz edilebilirse) birkaç infaz ünitesiyle sınırlamak gerekmez; rejimin tüm politik ve ekonomik altyapısı soykırımın hizmetine verilir.

Toplantı ancak iki saat sürer. Hukuki sorunları düzenlemek için iki saat; yarı Yahudilere ne yapmalı? Çeyreklere? Birinci

Dünya Savaşı'nda madalya alanlara? Alman kadınlarla evlenen Yahudilere? Yahudilerin Ari ırktan olan dul eşlerine ev sağlayarak tazminat ödemek gerekir mi? Tüm toplantılarda olduğu gibi, alınan kararlar, daha önce zaten alınmış olanlardır. Aslında, Heydrich için söz konusu olan, Reich'ın hedefe yönelik çalışmak zorunda kalacak tüm bakanlarını bilgilendirmektir sadece: Tüm Avrupa Yahudilerinin yok edilmesi hedefine.

Önümde Heydrich tarafından konferans sırasında katılımcılara dağıtılmış, "tahliye edilmesi" gereken Yahudilerin her ülkedeki ayrıntılı sayılarını veren bir tablo var. Tablo iki bölümden oluşuyor. Birinci bölümde Reich'ın ülkeleri bulunuyor; aralarında Estonya *judenfrei*, yani Yahudilerden temizlenmişken, Genel Hükümet'te, yani Polonya'da hâlâ iki milyon Yahudi bulunmaktadır. Nazilerin 1942 başlarındaki iyimserliği konusunda bir fikir veren ikinci bölümdeyse uydu ülkeler (Slovakya'da 88 bin, Hırvatistan'da 40 bin Yahudi) ve müttefikleri (Sardunya da dâhil olmak üzere, İtalya'da 58 bin Yahudi) var. Ayrıca tarafsız ülkeler (İsviçre'de 18 bin, İsveç'te 8 bin, Türkiye'nin Avrupa yakasında 55 bin 500, İspanya'da 6 bin Yahudi) ve o tarihte Avrupa'da kalan son iki düşman ülke var: Büyük ölçüde işgal edilmiş, 5 milyon Yahudi nüfuslu Rusya, (3 milyon kadarı işgal edilmiş Ukrayna'da) ve 330 bin Yahudi'si olan ama işgal edilmekten çok uzak İngiltere. İkna yoluyla ya da zor kullanarak tüm Avrupa ülkeleri Yahudileri ihraç etmeye mecbur kılınacaktır. Toplam rakam sayfanın altında yazılıdır: 11 milyondan fazla Yahudi. Bu görev yarı yarıya tamamlanacaktır.

Eichmann, konferanstan sonra ne olduğunu anlatmıştır. Bakanlık temsilcileri gittikten sonra Heydrich ve iki yakın iş arkadaşı kalır: Eichnmann'ın kendisi ve Gestapo Müller. Güzel ahşap mobilyaları olan küçük bir salona geçerler. Heydrich klasik müzik (sanırım Schubert) dinleyerek zevkle konyak yudumlar

ve üç adam birlikte puro içerler. Eichmann, Heydrich'in çok keyifli bir ruh halinde olduğunu belirtir.

161

Dün Raul Hilberg öldü. O "işlevselci"lerin, yani Yahudilerin başta yok edilmesinin tasarlanmadığını ama şartların buna mecbur kıldığını iddia eden tarihçilerin babasıydı. Bu, başlangıçtan, yani 1924'te *Kavgam*'ın yazılmasından itibaren her şeyin açıkça ve kesin olarak planlandığını iddia eden "maksatçı"ların tam tersi bir düşünce ekolüdür.

Le Monde, ölümü dolayısıyla, 1994'te yapılmış röportajından bir alıntı yayınladı. Teorisinin ana hatları bu yazıda mevcut:

> "Almanların başta ne yapacaklarını bilmediklerini düşünüyorum. Bu, sanki rotası Yahudilere karşı giderek artan bir vahşet olan ama varış noktası belirsiz bir tren sürmeye benziyor. Unutmayalım ki Nazizm, bir partiden daha fazlası, hiç durmamak koşuluyla hep ileri gitmesi gereken bir hareketti. Bu eşi benzeri görülmemiş görevin karşısında Alman bürokrasisi ne yapacağını bilemedi. İşte Hitler'in rolü burada belirlendi. Tepede birinin, doğaları gereği muhafazakâr bürokratlara yeşil ışık yakması gerekiyordu."

Maksatçıların en önemli kanıtlarından biri, Hitler'in 1939 Ocak ayında yaptığı bir konuşmadan alınmış şu cümlesidir: "Eğer Avrupa'daki ve Avrupa dışındaki uluslararası Yahudi sermayesi, halkları yeniden bir dünya savaşına sürüklerse, bunun sonucu dünyanın Bolşevikleştirilmesi, yani Yahudiliğin başarısı olma-

yacaktır ama Yahudi ırkının Avrupa'dan kökünün kazınması olacaktır." Tersine, işlevselcilere hak vermeye yönelik en önemli ipucu, Nazilerin uzun bir süre Yahudileri yerleştirecekleri bir yer aramış olmalarıdır: Madagaskar, Kuzey Buz Denizi, Sibirya, Filistin... Hatta Eichmann, birçok vesileyle militan Siyonistlerle bir araya gelmiştir. Ama onlara bu planlarını bir kenara bıraktıran, savaşta karşılaştıkları tehlikelerdir. Denizlerde güvenlik sorunu olduğu sürece Yahudilerin Madagaskar'a taşınması göze alınamaz; yani İngiltere'yle savaş uzadığı sürece. Ve savaşın doğuya dönmesi daha radikal çözümlerin aranmasına neden olmuştur. İtiraf etmeseler de Naziler, doğuda ele geçirdikleri toprakların tehlikede olduğunu bilirler. Sovyetlerin olağanüstü direnişi, daha kötüsünden olmasa da en azından kazanılan toprakların kaybedilmesinden –1942'de hiç kimse Kızıl Ordu'nun Almanya'ya girip Berlin'e kadar ilerleyebileceğini düşünemezdi– korkmalarına yol açar. Sonuç olarak, acele etmeleri gerekir. Böylece olaylar birbiri ardına gelişir ve Yahudi sorunu, endüstriyel bir boyut kazanır.

162

Bir marşandiz treni bitmek bilmeyen bir çığlıkla durur. Gökyüzünde kargaların ötüşleri duyulur. Rayların sonunda, üstünde Almanca bir yazı olan, demir parmaklıklardan devasa bir kapı vardır. Kapının arkasında da kahverengi bir bina. Kapı açılır. Artık Auschwitz'desinizdir.

163

O sabah Heydrich, Himmler'den öfkeli bir mektup alır. Hamburg polisi tarafından, zenci müziği eşliğinde edilen o soysuz yabancı dansı icra etmekle suçlanan, *swing* yaptıkları için tutuklanan beş yüz kadar genç Alman hakkındadır bu mektup.

> "Konu hakkında tüm yetersiz önlemlere karşı çıkıyorum. Tüm elebaşları toplama kamplarına gönderilmelidir. Bu gençlik iyi bir dersi hak ediyor. Kampta kalacakları zaman oldukça uzun olacak; iki-üç yıl kadar. Bir kez daha bu dansı yapmayacaklarından emin olunmalı. Bu İngiliz usulü tehlikeli eğilimlerin yayılmasından ancak sertlikle kaçınabiliriz."

Heydrich bu gençlerin elli kadarını kamplara gönderir. Hitler ona Avrupa'daki bütün Yahudileri yok etmek gibi tarihî bir görev verdi diye küçük işleri ihmal edecek değildir!

164

Goebbels'in günlüğü, 21 Ocak 1942:

> "Heydrich sonunda protektora hükümetini kurdu. Hácha, Heydrich'in istediği, Reich'la dayanışma anlaşmasını yaptı. Heydrich'in protektorada izlediği politikayı örnek olarak kabul edebiliriz. Krizi kolaylıkla yatıştırdı ve şu anda

protektora, işgal altında bulunan ya da uydulaşmış olan birçok toprağın aksine iyi bir durumda bulunuyor."

165

Hitler her zamanki gibi, itaatkâr ve sessiz bir dinleyici topluluğuna bitmek bilmeyen ateşli siyasi konuşmalarından birini yapmaktadır. Gevezeliği sırasında protektoranın durumunu abartır.

"Neurath ipleri tamamen Çeklerin eline bıraktı. O rejim altı ay daha devam etseydi üretim yüzde 25 düşüş yaşayacaktı. Tüm Slavlar arasında en tehlikelileri Çeklerdir, çünkü onlar işçidir. Çalışma disiplinleri vardır, yöntemlidirler ve niyetlerini nasıl gizleyeceklerini bilirler. Şimdi çalışacaklar, çünkü bizim ne kadar zorlu ve merhametsiz olduğumuzu biliyorlar."

Bu, Heydrich'in çalışmalarından ne kadar memnun olduğunun kendine has ifadesidir.

166

Kısa bir süre sonra Hitler, Heydrich'i Berlin'de kabul eder. Heydrich, kendini Hitler'in huzurunda bulur; ya da tersi. Hitler nutuk çeker: "Tutarlı bir politika izlersek Çek karmaşasını çözeriz. Çeklerin büyük bir kısmı Alman asıllıdır ve onları Almanlaştırmak mümkündür." Bu konuşma, çok farklı sebeplerle de olsa,

onda Speer'den sonra en çok saygı uyandıran meslektaşının çalışmasını yüreklendirici bir konuşmadır yine.

Speer'le politikadan, Yahudilerden, savaştan başka şeylerden konuşabilir. Müziği, resmi, edebiyatı tartışır ve beraber çizdikleri planları uygulayacak dâhi mimarıyla, Berlin'in gelecekte dönüşeceği Germania fikrini somutlaştırabilir. Speer, Hitler için temiz hava gibidir, kendini içine kapattığı Nasyonal Sosyalist labirentin dış dünyaya açılan penceresidir. Tabii ki Speer önde gelen ve adanmış bir Nazi'dir de. Resmî mimar olmasının yanı sıra, Savunma Bakanlığı'na atandığından beri tüm zekâsını ve yeteneğini silah üretimini artırmaya vermiştir. Sadakati ve etkililiği tüm kuşkuların üzerindedir. Ama Hitler onu bunun için seçmiş değildir. Sadakat konusunda Himmler'in, yani Hitler'in verdiği isimle Sadık Heinrich'inin, yeri doldurulamaz. Etkililik konusunda da şüphesiz durum böyledir... Ama iyi dikilmiş elbiseleriyle Speer'in farklı bir stili, bir havası, tüm konularda yeteneği vardır. O, başarısız bir sanatçı ve Berlin'in eski bohemlerinden biri olan Hitler'in nefret etmesi gereken bir entelektüeldir. Ama besbelli, Speer ona hiç kimsenin veremediğini vermektedir: Her türlü sosyal ortamda başarılı olan zeki bir adamın dostluğu ve hayranlığı.

Hitler'in Heydrich'te sevdiği özellikler farklı, hatta bunlara zıttır. Speer, Hitler'in asla ait olamayacağı elit dünyada ne kadar "normal" ise, Heydrich de örnek bir Nazi'dir: uzun boylu, sarışın, gaddar, tamamen itaatkâr ve ölümcül ölçüde etkili. Kaderin bir cilvesi sonucu, Himmler'e göre onda Yahudi kanı vardır. Ama bu çürük tarafıyla şiddet kullanarak mücadele etmesi ve başarısı, Hitler'in gözünde Ari ırkın, Yahudiliğe üstün geldiğini göstermektedir. Eğer Hitler, Heydrich'in gerçekten de Yahudi kanı taşıdığını düşünüyorduysa, onu Nihai Çözüm'den sorumlu kılarak İsrail halkının Ölüm Meleği yapmaktan çok keyif almış olmalı.

167

Bu görüntüyü iyi bilirim: Sivil elbiseler içindeki Himmler ve Heydrich, Hitler'in Bavyera Alplerindeki kartal yuvası olan, son derece lüks sığınağı *Kehlsteinhaus*'un terasında Führer'le sohbet etmekteler. Ama bizzat Hitler'in metresi tarafından filme alındıklarını bilmiyordum.

Bir kablolu televizyon kanalının yayınladığı Eva Braun belgeselinden öğreniyorum bunu. Bu benim için bayram gibi. Karakterlerimin içine mümkün olduğu kadar dalmayı severim. Ve büyük bir mutlulukla, Hitler tarafından kabul edilen, konuştuğu herkesten bir baş kadar daha uzun olan sarışın, kargaburunlu Heydrich'i, gülümser ve sakin bir şekilde, kolları kısa bej takım elbisesinin içinde fark ediyorum. Ama ses yok ve bu çok sinir bozucu. Neyse ki belgeselin yapımcıları her şeyi düşünmüşler: Dudak okuma uzmanları bulmuşlar. İşte güneşli ovanın üzerindeki taş korkuluğun önünde Himmler'in Heydrich'e verdiği sır: "Hiçbir şey bizi görevimizden döndürmemeli" Peki. Bir sonraki adımı çoktan belirlemiş oldukları belli. Biraz hayal kırıklığına uğradım ama memnunum da aynı zamanda. Hiçbir şey duymamış olmaktan iyidir yine de. Yani, ne bekliyordum ki? Ona şöyle söylemezdi herhalde: "Biliyor musun, Heydrich, bu Lee Harvey Oswald'dan iyi asker olur."

168

Nihai Çözüm'ün organizasyonundaki sorumluluklarıyla birlikte büyüyen yüküne rağmen Heydrich protektoranın iç işlerini ihmal etmez. 1942'nin ocak ayında, eylülde olaylı bir şekilde Prag'a gelmesiyle askıya aldığı, kabine revizyonunu düşünmeye zaman

bulur. Wannsee Konferansı'nın bir önceki günü, 19'unda, yeni bir başbakan önermiştir ama bu, kayda değer bir şey değildir, çünkü bu görev hiçbir gerçek fonksiyon içermemektedir. Bu kukla hükümetin iki kilit ismi, adını bilmemiz gerekmeyen Alman ekonomi bakanı ve eğitim bakanı Emanuel Moravec'tir. Heydrich Alman'ı hükümete yerleştirirken resmî dil olarak Almancayı kabul ettirmek istemiştir. Emanuel Moravec'i eğitim bakanı yapması da, işbirliği içinde olduğu adamın hizmetlerinden emin olduğu içindir. Bu iki bakan kabineye aynı amaç için yerleştirilmişlerdir: Reich'ın ihtiyacı olan endüstriyel üretimi sağlamak. Ekonomi bakanının rolü, tüm Çek şirketlerini Almanya'nın savaş gücüne destek vermeye zorlamaktır. Moravec'e gelince, onun rolü işçiliği tek meslek haline getirecek bir eğitim sistemi kurmaktır. Sonuç olarak Çek çocukları, gelecekteki meslekleri için büyük ölçüde el becerisi, az miktarda da teknik bilgi öğrenecekleri sıkı bir eğitim göreceklerdir.

4 Şubat 1942'de Heydrich, benim onurlu mesleğimden söz ettiği için ilgimi çeken şu konuşmayı yapar:

> "Çek öğretmenleriyle hesaplaşmak esastır, çünkü eğitmenlik, başkaldırının temellerini atan kurumdur. Bu durumu ve Çek liselerini ortadan kaldırmak gerekir. Çek çocukları bu yıkıcı ortamdan kurtarılıp başka alanda eğitilmelidirler. Onlar için spor sahalarından daha iyi bir yer düşünemiyorum. Beden eğitimi ve sporla hem gelişmelerini hem de eğitimlerini temin etmiş oluruz."

Her yönüyle tam bir eğitim planı.

Tabii ki üç yıl önce, 1939'da politik karışıklıktan dolayı kapatılma zorunluluğu konan Çek üniversitelerinin açılma olasılığı

hiç göz önünde bulundurulmamaktadır. Geçen üç yılın ardından okulları açmamak için bir gerekçe bulmak Moravec'e kalmıştır.

Heydrich'in konuşması hakkında üç yorumum var:

1- Çek ülkesinde, ya da başka bir yerde, millî eğitimin onuru kendi bakanı tarafından hiç bu kadar kötü savunulmamıştır. Heydrich tarafından atanması yapılan mikrop, anti-Nazi orijinli Emanuel Moravec, Münih'ten sonra Çek hükümetinin en aktif işbirlikçisi haline gelmiş, Almanların gözünde bunak başkan Emil Hácha'dan daha çok itibar kazanmıştır. Çek tarih kitapları onu Norveçli ünlü işbirlikçi Vidkun Quisling'e benzeterek "Çek Quisling" diye, betimlemeyi alışkanlık haline getirmişlerdir. Vidkun Quisling'in soyadının anlamı değişmiş, tüm dillerde artık "işbirlikçi" anlamında kullanılmaya başlamıştır.

2- Millî eğitimin değerlerinin koruyucusu öğretmenlerdir ve dışarıda, bu konuda ne düşünülürse düşünülsün yıkıcılığa yol açma irade ve yetkileri vardır. Bunun için de kendilerine saygı duyulmasını hak ederler.

3- Spor tam bir faşist pisliğidir.

169

Bir kez daha türün sınırlarıyla engelleniyoruz. Hiçbir roman, yazarı özel bir etki yaratmak istemedikçe, aynı isimli üç karakteri kullanmak istemez. Oysa ben bunu Londra'daki Çek gizli servisinin şefi cesur Albay Moravec'le, Direniş kahramanı Moravec ailesi ve kötü bakan Emanuel Moravec'le yapmak zorundayım. Tři Králové'nin direniş ağının şefi Yüzbaşı Václav Morávek'i hesaba katmadan. Bu can sıkıcı benzerlik okuyucu için yorucu

bir kafa karışıklığına sebep olabilir. Bir romanda kuşkusuz Albay Moravec kolayca Albay Novak'a dönüşebilirdi, Moravec ailesi Švigar ailesi olabilirdi, neden olmasın? Veya kötü adam, havalı bir isim alıp Nutella, Kodak ya da Prada olabilirdi...Tabii ki böyle bir oyun oynamayacağım. Okuyucunun rahatını sağlayacağım tek konu, özel isimleri basit tutmak. Eğer Moravec'in teyzesinden bahsederken kurallarla uysaydım Çekçenin kuralları gereği feminen formunu yazıp Moravcová demeliydim ama ben kafa karıştırmamak için Moravec yazacağım. Rusça bir roman yazmıyorum. Ve zaten *Savaş ve Barış*'ın Fransızca çevirisinde de Natacha Rostova, Natacha Rostov'a dönüşmüş veya öyle kalmıştır.

170

Goebbels'in günlüğü 6 Şubat 1942:

> "Gregory bana protektorayla ilgili bir rapor sundu. Hava çok iyi. Heydrich çok akıllıca çalışmış. Politik zekâsını ve temkinliliğini öylesine iyi göstermiş ki artık krizden bahsedemeyiz. Öte yandan Heydrich, Gregory'nin yerine bir SS Führer getirmek istiyor. Ben onay vermiyorum. Gregory protektorayı ve Çek halkını çok iyi tanıyor. Heydrich'in ekibindekilerse akıllı sayılmazlar ve pek lider ruhlu değiller. Bu nedenle Gregory'yi tutuyorum."

Bu Gregory kim? En ufak bir fikrim yok. Ve umursamaz cevabım sizi yanıltmasın: Bulmaya çalıştım!

171

Goebbels'in günlüğü, 15 Şubat 1942:

"Heydrich'le protektoranın durumu hakkında uzun bir konuşma yaptım. Oradaki hava oldukça iyileşmiş. Heydrich tarafından alınan önlemler iyi sonuç veriyor. Bununla birlikte, gizli servis bize düşman. Her halükârda Çek unsurlarının Almanya güvenliği için oluşturduğu tehlike tamamen bertaraf edildi. Heydrich başarılı bir şekilde manevra yaptı. Çeklerle, kedi-fare oyunu oynadı ve tüm dediklerini yutmak zorunda kaldılar. Çok popüler olan, ilk bölümünü karaborsaya uyguladığı bir dizi önlem aldı. İnsanların ne kadar çok yiyecek stokladıklarını görmek gerçekten şaşırtıcı; karaborsayla mücadelesi bunu ortaya çıkardı. Çok fazla sayıda Çek'i kapsayan çok büyük bir Almanlaşma politikasının hakkından gelmekle meşgul. Konu üzerinde büyük bir temkinle ilerliyor ama uzun vadede hayran olunacak sonuçlar çıkaracak. Slavlar, Almanların eğitildiği gibi eğitilemezler. Onları ya eritmek ya da sürekli bellerini bükmek gerek. Heydrich ikinciyi uyguluyor ve göz açıp kapayıncaya kadar gösterişli bir başarı sağladı. Protektoradaki görevimiz açıktır. Neurath tamamen yolunu şaşırmıştı, bu da krizin çıkış nedenini açıklıyor.

Ayrıca Heydrich, ilgilendiği tüm sektörler için bir güvenlik servisi kurmakla meşgul. *Wehrmacht* ona konuyla ilgili yığınla zorluk çıkardı, ama bu sorunlar çözülüyor. Zaman ilerledikçe, *Wehrmacht*'ın sorunları çözmekte ne kadar âciz kaldığı ortaya çıkıyor.

Heydrich, *Wehrmacht*'ın bazı kollarında deneyimli; bunlar, ne Nasyonal Sosyalist bir politikaya ne de savaşa sempati duyuyorlar. Ve insanları yönetmeyi de beceremiyorlar."

172

16 Şubat'ta, *Silver A* Operasyonu şefi Teğmen Bartoš, grubunun Kubiš ve Gabčík'le aynı gece paraşütle attığı verici Libuše aracılığıyla, Londra'ya paraşütçülerin bilinmeyen hayatlarında karşılaştıkları güçlükler konusunda bizim de kesin bir fikir sahibi olmamızı sağlayan şu mesajı geçmiştir:

"Gönderdiğiniz gruplara bolca para ve uygun elbiseler verin. Burada bulunması zor olduğundan, küçük kalibreli bir tabanca ve bir kılıf çok uygun düşer. Zehir daha uygun bir tüpte olmalı; daha küçük. Şartlara göre değişmek suretiyle, grupları gitmeleri gereken yerlerden uzağa indirin. Bu, Alman güvenlik örgütlerini zor duruma sokar. Buradaki en büyük problem iş bulmak. Hiç kimse çalışma karnesi olmayan birine iş vermek istemiyor. İş sahibi olanlar Çalışma Bürosu tarafından yerleştiriliyorlar. Mecburi hizmet tehlikesi ilkbaharda artıyor ve bu şekilde tüm sistemi ele verme riskine girmeden çok sayıda kaçak işçi çalıştırmak mümkün olmayacak. Bu nedenle, burada oturanların daha etkili kullanılması ve buraya getirilecek kişilerin sayısının minimuma indirilmesi daha avantajlı olacaktır.

İmza, Ice."

173

26 Şubat 1942, Goebbels'in günlüğü:

> "Heydrich bana protektoranın durumuyla ilgili ayrıntılı bir rapor verdi. Durum pek de değişmemiş. Ama bundan açıkça çıkan sonuç, Heydrich'in taktiklerinin doğru taktikler olduğu. Çek bakanlara kendi emrindeymişler gibi davranıyor. Hácha kendini tamamen Heydrich'in yeni politikasının ellerine teslim etmiş. Protektotranın şimdiki durumuna gelince; endişelenecek bir şey yok."

174

Heydrich kültürel faaliyetlerini ihmal etmez. Martta iktidarının en büyük kültürel olayını organize eder: Başlığı *Das Sowjet Paradies* olan, iğrenç Karl Frank tarafından büyük bir debdebeyle açılan, yaşlı başkan Hácha'nın ve onun işbirlikçi bakanı Emanuel Moravec'in de katıldığı bir sergi. Serginin tam olarak nasıl olduğunu bilmiyorum ama amaç, Rusya'nın ne kadar barbar, içler acısı, geri kalmış yaşam koşulları içinde olduğunu ve Bolşevizm'in sapkın bir yapısı olduğunun altını açıkça çizerek göstermektir. Bir de, Almanya'nın Doğu Cephesi'ndeki zaferlerini göklere çıkarmaktır. Ruslardan alınan tanklar ve askerî araç gereç ganimet gibi sergilenir.

Sergi dört hafta sürer ve içlerinde Kubiš ve Gabčík'in de bulunduğu yarım milyon ziyaretçi tarafından görülür. Büyük ihtimalle, kahramanlarımız hayatlarında ilk ve son kez bir Sovyet tankı görmüşlerdir.

175

Başlarda bu hikâyenin, anlatılması kolay bir hikâye olduğunu sanıyordum. İki adam bir üçüncüyü öldürecek. Başarabilirler ya da başaramazlar, olay biter ya da buna yakın bir şey. Tüm diğerleri bana göre tarihin halısından zarifçe geçip gidecek hayaletlerdir. Hayaletlerle de ilgilenmek gerekir, üstelik bu oldukça özen isteyen bir şeydir, biliyorum. Ama şunu bilmiyordum, ki tahmin etmem gerekirdi, bir hayaletin tek isteği tekrar yaşamaktır. Ve ben de bunu çok isterdim ama hikâyemin zorunlu alanlarıyla sınırlanmıştım. Sürekli büyüyen bu gölgeler ordusuna, bana musallat olan -belki de onlara yeterince özen göstermememin intikamını almak için- bu hayaletlere daha fazla alan ayırmaya devam edemem.

Ama hepsi bu değil.

Pardubice, Bohemya'nın doğusuna kurulmuş, Elbe Nehri'nin ortasından geçtiği bir şehirdir.

90 bin nüfusu olan şehrin, Rönesans tarzı yapıları olan güzel bir meydanı vardır. Efsanevi kaleci, tüm zamanların en büyük buz hokeyi oyuncularından biri olan Dominique Hašek buranın yerlisidir.

Burada Vaselka adında çok şık bir otel-restoran bulunmaktadır. Her akşam olduğu gibi yine Almanlarla doludur. Gestapo'nun adamları masaya oturmuş, gürültülü bir şekilde konuşmaktadırlar. Garsonu çağırırlar. Genç adam aşırı saygılı ve sakin bir şekilde yaklaşır. Brendi istediklerini sanıyorum. Garson siparişi getirir. Almanların birinin dudaklarının arasında bir sigara vardır. Garson cebinden bir çakmak çıkarır, büyük bir saygıyla ateşi Alman'a uzatır.

Garson çok yakışıklıdır. Burada çok kısa bir süre önce çalışmaya başlamıştır. Güler yüzlü, ışıl ışıl gözlü, samimi balkışlı, hatları kusursuz, ağırbaşlı bir ifadesi olan bir gençtir. Pardubice'de Mirek Šolc adıyla anılır. Bu garsonun birilerinin dikkatini çekmesi için bir sebep yoktur ama Gestapo onunla ilgilenmektedir.

Bir sabah Gestapo otelin patronunu davet eder. Mirek Šolc ile ilgili bilgi almak istemektedir. Nereden geliyor, kiminle görüşüyor, işte olmadığı zamanlarda nereye gidiyor? Patron, Šolc'un babasının bir otel sahibi olduğu Ostrava'dan geldiğini söyler. Gestapo oteli arar. Orada Šolc adında bir otel sahibinden bahsedildiği duyulmamıştır. Ve Gestapo tekrar patron Vaselka'yı, bu defa Šolc'la birlikte davet eder. Patron yalnız gelir. Garsonu bir tabak kırdığı için kovduğunu söyleyerek açıklama yapar. Gestapo onu bırakır ama takip ettirir. Ama Mirek Šolc ortadan tamamen kaybolmuştur.

176

Protektorada görev yapmış olan tüm paraşütçüler sayısız sahte kimlik kullanmışlardır. Miroslav Šolc da bunlardan biridir. Şimdi bu sahte kimliği kullanan adama çevirelim dikkatimizi, çünkü onun bu hikâyede önemli bir rolü var. Esas adı Josef Valčík'tir ve Mirek Šolc'ün aksine bu isim akılda tutulması gereken bir isimdir. Valčík, Pardubice'de garson olarak çalışan, 27 yaşında, yakışıklı bir subaydır. O sıralarda kaçaktır ve ailesini görebilmek için Moravya'ya ulaşmaya çalışmaktadır, çünkü o da Kubiš gibi Moravyalı'dır. Ama gerçeği söylemek gerekirse, önemli ortak noktaları bu değildir. 28 Aralık'ta, Çavuş Valčík aslında Gabčík ve Kubiš'in paraşütle atladığı Halifax'tadır, ama görevleri Libuše

adlı vericiyle Londra'yla ve A54'le, yani, üç kralın sonuncusu, haber ağının kesik parmaklı şefi Morávek'in iletişim halinde olduğu, paha biçilemeyecek kadar değerli bilgilere sahip süper Alman casusla bağlantı kurmak olan *Silver A* kod adlı gruba dâhildir.

Doğal olarak hiçbir şey öngörüldüğü gibi gerçekleşmez. Valčík paraşütle inerken ekip arkadaşlarından ayrı bir yere düşer ve vericiyi düzeltmek isterken çok büyük zorluklarla karşılaşır. Onu bir kızakla taşımaya çalışırken, taksiyle Pardubice'ye ulaşır. Yerel casuslar ona bir garsonluk işi bularak kimliğini gizlerler. Gestapo'nun otelin müdavimi olması ironi duygusunu gıdıklamış olmalı.

Şimdi sahte kimliği açığa çıkmıştır ve çok yazık olmuştur. Ama bir şekilde, orada onu diğer iki paraşütçünün ve kaderinin beklediği Prag'a ulaşması gerekir.

Hikâyem bir kurgu olsaydı, bu karaktere asla ihtiyacım olmazdı. Aksine ayak bağı olurdu, çünkü o da Gabčík ve Kubiš kadar neşeli, iyimser, cesaretli ve sempatik olsa da, ana iki karakterimin bir kopyası olurdu sadece. Ama Anthropoid Operasyonu için bu karaktere ihtiyaç duyan ben değilim. Operasyonun bir de gözcüye ihtiyacı olacaktır.

177

İki adam birbirlerini tanımaktadır. Arkadaşlıkları İngiltere'de başlamıştır, SOE'nin özel kuvvetlerinde aynı talimlerde yer almışlardır, Fransa'daki Yabancı Lejyonu'nda ya da Fransa tarafında savaşan Özgür Çekoslovak Ordusu bölüklerinden birinde kar-

şılaşmış olabilirler. İkisinin de adı aynı, bu yüzden birbirleriyle tanıştıklarında el sıkışırken şöyle demişlerdir:

"Merhaba, ben Zdenek"

"Merhaba, ben de Zdenek!"

Bu rastlantıdan dolayı birbirlerine gülümsemişlerdir. Londra tarafından, Jozef Gabčík ve Josef Valčík'e aynı sahte isim verilmiştir. Eğer paranoyak ve benmerkezci olsaydım Londra'nın hikâyemi iyice karışıklaştırmak için bunu kasten yaptığına inanırdım. Neyse, tanıştıkları herkesle farklı bir isim kullandıkları için bunun fazla bir önemi yok. Gabčík ve Kubiš'in zaman zaman işlerini hafife almalarını ve bazen görevden açıkça bahsetmelerini alaya aldım ama gerektiği zaman sıkı ağızlı olmayı da biliyorlardı ve hangi muhataplarıyla hangi kimlikle konuşacaklarını bilecek kadar da profesyoneldiler.

Paraşütçüler arasında durum farklıdır, Gabčík ve Valčík kendilerini ilk kez karşılaşıyormuş gibi tanıttılarsa, bu sadece diğerinin adının o sırada ne olduğunu bilmediklerindendir.

"Teyzenin yanında mı kalıyorsun?"

"Evet, ama yakında ayrılacağım. Seni nerede bulabilirim?"

"Apartman görevlisine bir mesaj bırak. O güvenilir biridir. Anahtar koleksiyonunu görmek istediğini söyle, bu sana güvenmesini sağlayacaktır. Parola 'Jan'dır."

"Teyze bana bunu söyledi. Ama Jan... bizim Jan mı?" "Hayır burada adı Ota, bu sadece bir rastlantı."

"Ah, tamam o zaman."

Bu sahne çok gerekli değil, dahası benim uydurmam. Bunu kitapta bırakacağımı sanmıyorum.

178

Valčík Prag'a geldiğinde, Prag sokaklarında gezinen bir düzine paraşütçü vardır. Her biri teorik olarak grubunun sorumlu olduğu görevi yapmaktadır. Grupların aralarında mümkün olduğunca az iletişim kurması istendiğinden görevler ayrılmıştır. Ama pratikte bu neredeyse imkânsızdır. Aslında bir paraşütçü bir evden ayrıldığında, arkasından hemen bir başkası, aynı adreste onun yerini almaktadır. Bütün grupların birçok üyesi düzenli olarak karşılaşmaktadır.

Özellikle Moravec'in evinde, neredeyse Prag'a gelen tüm paraşütçüler kalmıştır. Baba soru sormaz, sevgiyle "teyze" diye hitap ettikleri anne, onlara pastalar yapar, oğlan Ata, evlerinde kalan ve kollarında silah saklayan bu yabancılara olan hayranlığıyla kendinden geçer.

Bu dansın sonucunda Valčík aslen bağlı olduğu *Silver A* Operasyonu'ndan sonra Anthropoid'e dâhil olur. Derhal, Gabčík ve Kubiš'e gizli yerler bulmaları için yardım etmeye başlar.

Ayrıca, *Out Distance* grubundan olan Karel Čurda, hemen hemen herkesle tanışır: Paraşütçülerle ve onları barındıranlarla. Verilecek bir yığın isim, gösterilecek bir yığın adres öğrenir.

179

"Kundera'ya hayranım, bununla birlikte Paris'te geçen romanlarını pek sevmem. Çünkü bunlar onun gerçek çevresini yansıtmaz. Çok güzel bir ceketi varmış ama ona yarım beden küçük ya da yarım beden büyük geliyormuş gibi. [Gülüşmeler] Milos ve Pavel Prag'da yürüyorsa buna inanırım."

Bunlar, Marjane Satrapi'nin *Persepolis* adlı güzel filmi gösterime girdiğinde *Inrocks*'a verdiği röportajda söyledikleri. Bunu okuyunca sonsuz bir endişe duydum. Bu derginin sayfalarını yanında karıştırdığım ve endişemden söz ettiğim genç hanım, "Evet, ama sen Prag'a gittin, orada yaşadın ve o şehri seviyorsun," diyerek beni rahatlattı.

Evet, ama Kundera ve Paris için de aynısı geçerli. "Zaten," diye devam ediyor Marjane Strapi, "yirmi yıldır Fransa'da yaşıyor olsam da burada büyümedim. Yaptığım işlerde her zaman İran'dan bir şeyler olacaktır. Açıkçası Rimbaud'yu seviyorum ama Ömer Hayyam benim için daha çok şey ifade ediyor." Bu meseleyi hiç bu şekilde düşünmemiş olmam tuhaf. Desnos benim için Nezval'den daha çok şey mi ifade ediyor? Bilmiyorum. Flaubert'in, Camus'nün ya da Aragon'un bana Kafka'dan, Hašek'ten ya da Holan'dan daha çok şey ifade ettiğini sanmıyorum. Ne de García Márquez, Hemingway ya da Anatoli Rybakov. Marjane Strapi benim Prag'da büyümediğimi hisseder mi? Mercedes virajı dönerken bunu inandırıcı bulmaz mı? Ve devam ediyor: "Lubitsch ne kadar Holywood filmcisi olmuş olsa da her zaman Avrupa'yı yeniden yorumladı; Yahudi bir Avrupa'yı, Avrupa'nın doğusunu. Filmleri ABD'de geçse de bana göre hep Viyana veya Budapeşte'de geçiyor. Ve bu harika." Ama benim hikâyem, tüm benliğimi içine çeken Prag'da değil de doğduğum yer olan Paris'te geçiyor izlenimi mi bırakacak? Mercedes, Prag varoşlarındaki Troie Köprüsü civarında Holešovice virajını dönerken akıllara Paris banliyösüden imgeler mi getirecek?

Hayır, benim hikâyem Almanya'nın kuzeyindeki bir şehirde başlayıp Kiel'de, Münih'te, Berlin'de geçiyor, sonra Slovakya'nın doğusunda. Kısa bir süreliğine Fransa'da duraklıyor, Londra ve Kiev'de devam ediyor ve sonunda Prag'da bitiyor. Prag, Prag! Prag, yüz kuleli şehir, dünyanın kalbi, hayal gücümün kasırga-

sının merkezi, yağmur parmaklı Prag, imparatorun barok düşü, Orta Çağ'ın taş ocağı, köprülerin altından akan ruhun müziği, İmparator IV. Charles, Jan Neruda, Mozart ve Wenceslaus, Jan Hus, Jan Žižka, Joseph K., *Praha s prsty deště,* Golem'in alnına gömülü simya, Liliova Caddesi'ndeki başsız atlı, yüzyılda bir, bir genç kızın onu kurtarmasını bekleyen demir adam, bir köprünün ayağına gömülü kılıç ve bugün, ne zaman son bulacağı belli olmayan bu asker botu sesleri. Bir yıl mı? Belki iki. Aslında üç. Prag'dayım, Paris'te değil. 1942 yılındayız. Baharın başlarındayız ve ceketim yok. "Egzotizm nefret ettiğim bir şeydir," diye vurguluyor Marjane. Dünyanın kalbi olduğu için Prag'ın egzotik hiçbir tarafı yok; Avrupa'nın gerçek merkezi orası. Öyle olduğu için de evrenin en büyük trajedilerinden birinin en önemli sahnesi burada oynanacak.

Ama Marjane Strapi, Milan Kundera, Jan Kubiš ve Jozef Gabčík'in aksine, ben politik nedenlerle sürgüne gönderilmiş değilim. Belki de bu yüzden olmak istediğim her yer hakkında, başlangıç noktama geri sürüklenmek zorunda kalmadan konuşabilirim. Vatanıma bir borcum yok, kapatmam gereken bir hesap yok. Bu nedenle özgürce Prag'ı düşleyebilirim.

180

Valčík en iyi noktayı bulmaları için arkadaşlarına yardım etmektedir. Bir gün şehirde gezerken başıboş bir köpeğin dikkatini çeker. Ne tip bir yakınlık ya da yabancılık bulur bu köpek bu adamda? Köpek onu takip eder. Valčík bir süre sonra takip edildiğini hisseder. Arkasına döner. Köpek durur. Valčík yürümeye devam eder. Köpek de onunla yürür. Birlikte tüm şehri katederler.

Valčík, barındığı eve, Moravec'in apartman görevlisinin yanına geldiğinde köpeği sahiplenmeye karar verir ve ona bir isim verir. Görevli geldiğinde ona Moula'yı tanıtır. Artık araştırmalarını birlikte yapacaklardır ve Valčík onu yanına almadığı zaman apartman görevlisine "ejderhasına bakması" için yalvarır. (Köpek çok büyük ya da, eğer Valčík ironi yapıyorsa, çok küçük olmalı.) Sahibi evde yokken onu salondaki masanın altında saatlerce hiç kıpırdamadan yatarak sessizce bekler.

Kuşkusuz, köpeğin Anthropoid Operasyonu'nda önemli bir rolü olmayacaktır ama önemli bir ayrıntıyı kaçırmaktansa, gereksiz bir ayrıntıyı anlatmayı tercih ederim.

181

Speer Prag'a döner ama bu kez ilk gelişindeki kadar debdebeli karşılanmaz. Sanırım, savunma bakanı, Reich'ın en büyük sanayi merkezlerinden birinin genel valisi olan Heydrich'le işçi sorununu tartışmak için gelmiştir. Ve 1942 ilkbaharında, Aralık 1941'dekinden farklı olarak, doğu sınırında milyonlarca insan savaşır, Sovyet tankları Almanlarınkinin yerini alır, Sovyet Hava Kuvvetleri baş kaldırır, İngiliz bombardıman uçakları üstlerinde uçup giderek daha çok Alman köyünü bombalarken, bu artık hayati bir konudur. Daha çok tank, daha çok namlu, daha çok tüfek, daha çok el bombası, daha çok denizaltı ve Reich'ın zafer kazanmasını sağlayacak yeni silahlar üretilmesi için daha çok işçi gereklidir.

Bu kez Speer, resmî töreni ve şehir gezintisini gerekli görmemiştir. Heydrich'le bir iş toplantısı yapmak için yalnız gelmiştir, eşi yanında değildir. Ne birinin ne de diğerinin eğlenceye ayıra-

cak zamanları vardır. Kendi alanındaki başarısı Heydrich'le eşit olan Speer, Heydrich'i kutlar, kuşkusuz. Bununla birlikte, bu kez Heydrich'in Prag caddelerinde üstü açık bir arabayla yanında şoföründen başka onu koruyacak biri olmadan rahatça gezdiğini fark etmekten geri kalmaz. Heydrich'e endişesinden söz ettiğinde şu cevabı alır: "Neden Çeklerimin bana ateş edeceklerini düşünüyorsunuz?" Heydrich, Paris'te mülteci olan Viyanalı Yahudi yazar Joseph Roth'un 1937'de yazdığı, yüksek rütbeli Nazileri korumak için harcanan yüksek miktarda para ve kullanılan adam sayısıyla dalga geçen makalesini büyük ihtimalle okumamıştır. Roth bu makalesinde onları şöyle konuşturur: "Evet, görüyorsunuz, öyle büyüdüm ki korkmam gerekiyor; öyle değerliyim ki ölmeye hakkım yok; kaderime öylesine inanıyorum ki başka bir sürü kaderi etkileyecek tehlikelerden kaçınmalıyım. Cüret eden kazanır! Ama üç kez kazananın artık cüret etmeye ihtiyacı kalmaz." Artık Joseph Roth kimseyle alay edemez, çünkü 1939'da ölür. Ama belki de Heydrich, muhalefet eden mültecilerin gazetesinde çıkan ve dolayısıyla SD tarafından sıkı takibe alınmış olması gereken bu yazıyı okumuştur. Şurası bir gerçek ki bir aksiyon adamı, atlet, pilot ve savaşçı olan Heydrich, Speer denen elleri manikürlü sivile *weltanschauung*unu[24] anlatma ve etrafını korumalarla sarmasının biraz küçük burjuva ve çok da şık olmayan bir şey olduğunu açıklama ihtiyacını hisseder. Bu davranışı Bormann'a ve Parti'nin diğer üst düzey yetkililerine bırakmıştır. Aslında Joseph Roth'un söylediğini yalanlar: Korktuğunu düşündürmektense ölmesi daha iyidir.

Yine de Heydrich'in tepkisi Speer'in kafasını karıştırmış olmalıdır: Niçin Heydrich'e suikast düzenlensin? Nazi şeflerini, özellikle de Heydrich'i öldürmek için bir neden yokmuş gibi! Speer, işgal edilen topraklarda Almanların popüler olduğunu

24 Dünya görüşü. (ç. n.)

düşünme yanılgısına düşmez. Heydrich'in de düşmediğini düşünür. Ama bu adam kendinden çok emin görünmektedir. Speer, Heydrich'in paternalist bir tonda söylediği "Çeklerim" sözünün de, boş bir kibirden mi yoksa gerçek bir güçten mi kaynaklandığını anlayamaz. Belki de o bir küçük burjuva gibi korkaktır ama üstü açık Mercedes'le Prag caddelerinde gezerken kendini hiç güvende hissetmez.

182

Üç kralın sonuncusu, Çek Direnişi'nin üç başlı organizasyonunun son şefi Albay Morávek, *Abwehr* subayı, A54 kod adlı, Çekoslovakya için çalışmış en büyük casusun, takma adı René olan eski dostu Paul Thümmel'in ayarladığı randevuya gitmemesi gerektiğini bilmektedir. A54 onu uyarmayı başarmıştır. O hapse girmiştir ve bu randevu bir tuzaktır. Ama Morávek kuşkusuz gözü pekliğinin onu koruyacağını düşünmektedir. Bu gözü pekliği değil midir onun defalarca hayatını kurtaran? Prag Gestaposu'na neler yaptığını anlattığı kartpostallar gönderecek kadar cesareti olan adam şimdi korkacak değildir. Randevusunun olduğu Prag Parkı'na gittiğinde, temas kuracağı adamın yerini bulur ama onu takip etmekle görevli adamları da görür. Kaçmaya hazırlanır ama arkasından gelen yağmurluklu iki adam devreye girer. Şahsen ben hiç yaylım ateşine tutulmadım, o yüzden Prag gibi gürültüsüz patırtısız bir şehirde bunun nasıl bir şey olduğunu düşünemiyorum. Ama bu kovalamacada elli elden fazla ateş edilir. Morávek koşar adımlarla Vltava'nın üstündeki köprülerden birinden geçer (ne yazık ki hangisi olduğunu bilmiyorum) ve hareket halindeki bir tramvaya atlar. Ama Gestapo'nun adamları misliyle artmıştır, sanki ışınlanmış

gibi her yerde belirirler. Vagonda bile adamları vardır. Tramvaydan atlar ama bacaklarından vurulmuştur ve tren raylarında yuvarlanır. Etrafı kuşatılmıştır, silahını kendine doğrultur. Bu tabii ki düşmana sır vermemenin en emin şeklidir. Ama cepleri konuşacaktır. Üstünde, henüz Josef Valčík olduğunu bilmedikleri bir adamın fotoğrafını bulurlar.

Bu hikâye efsanevi Üç Kral'ın kalan tek üyesinin sonudur. Bu tarihte, 20 Mart 1942'de Valčík hâlâ operasyonun önemli bir parçası olduğundan Anthropoid riske girer. Bu tarih aynı zamanda Heydrich'in ikili bir başarıya imza attığı tarihtir: Bohemya ve Moravya Genel Valisi olarak, hâlâ aktif olan Direniş örgütlerinin en tehlikelilerinden birini çökertmiş, SD şefi olarak da eski akıl hocası ve rakibi Albay Canaris'in yönettiği *Abwehr*'de subay olan süper casusun maskesini düşürmüştür. Bu, tarihteki ne ilk ne de son kötü gündür ama 20 Mart 1942, Müttefiklerin gizli savaşta Almanlara yenildiği gün, kesinlikle iyi hatırlanacak bir gün değildir.

183

Londra'da insanlar sabırsızlanmaktadırlar. Anthropoid Operasyonu'nu gerçekleştirecek paraşütçüler ineli beş ay olmuştur ve hemen hemen hiçbir haber yoktur. Londra, Gabčík ve Kubiš'in hâlâ hayatta olduklarını ve operasyonu yapabileceklerini bilmektedir. Gizli verici Libuše hâlâ aktiftir ve bu tip bilgileri vermektedir. Londra bu iki gence yeni bir görev vermeyi kararlaştırır. Her zaman olduğu gibi patronlar, görev verdikleri kişilerin verimliliğine takıntılıdırlar. Bu yeni görev eskisinin yerine geçmemekte, ona eklenmektedir. Ama aynı zamanda onu geciktirmektedir. Gabčík ve Kubiš korkmaktadırlar. Pilsen'e gidip bir sabotaj operasyonuna

katılmaları gerekmektedir. Pilsen ülkenin batısında, Alman sınırına çok yakın, Pilsner Urquell birasıyla ünlü, büyük bir sanayi şehridir. İngilizlerin Pilsen'le ilgilenmelerinin sebebi birası değil, Škoda fabrikalarıdır. Çünkü Škoda 1942'de araba değil, cephane üretmektedir. Nisanın 25'ini 26'sına bağlayan gece bir hava akını planlanır. Sabotajcıların yapması gereken şey, endüstri bölgesinin dört köşesine işaret ateşleri yakıp bombardıman uçaklarının hedeflerini bulmasını sağlamaktır. Operasyon nedeniyle dört paraşütçü ayrı ayrı olay yerine gelir. Şehirde buluşup önceden belirlenen randevu yerine giderler (Tivoli restoranı; hâlâ durup durmadığını merak ediyorum) ve gece olunca, fabrikaya yakın bir ahır ile bir saman yığınını ateşe verirler.

Bombardıman uçaklarının yapacağı tek şey, bombaları iki ateşin arasına bırakmaktır. Ama bombalar hedefi bulmaz. Paraşütçüler onlardan isteneni harfiyen yerine getirdikleri halde görev tümden başarısız olmuştur.

Ama Kubiš, Pilsen'de kaldığı kısa süre içinde Direniş üyesi, gruba görevlerini yerine getirmeleri için yardım eden, genç bir satış elemanıyla tanışmıştır. Cary Grant ve Tony Curtis'in oğluymuş gibi görünen Kubiš, her yerde kadınlar arasında popülerdir. Operasyon başarısız olsa bile Kubiš zafer kazanmayı bilir. Bir hafta sonra, suikasttan iki hafta önce, bu genç hanıma, Marie Žilanová'ya bir mektup yazar. Kötü sonuçları olmasa da bu da bir temkinsizlik örneğidir. Mektubun tüm içeriğini öğrenmek isterdim, fırsatım olduğunda onu kopya etmem gerekirdi.

Prag'a döndüklerinde paraşütçülerin sinirleri çok gergindir. Tarihî olan esas görevlerini riske atıp onları bir yığın tehlikenin içine sokmuşlardır ve bütün bunlar birkaç cephane içindir. Londra'ya, bir dahaki sefere bölgeyi tanıyan pilotlar göndermeleri için sert bir mektup yazarlar. Gerçeği söylemek gerekirse ben,

Gabčík'in bu Pilsen görevinde bulunduğundan emin değilim. Sadece Kubiš'in, Valčík'in ve Čurda'nın bulunduğunu biliyorum.

Oysa tarihî ve dramatik olarak bu hikâyede esaslı bir rolü olan Karel Čurda'dan, 178. bölümdeki kısa bir dokundurmanın dışında, henüz bahsetmediğimi fark ediyorum.

184

Tüm iyi hikâyelere bir hain gerekir. Benimkinde de bir tane var. Adı Karel Čurda. 30 yaşındadır ve yararlandığım fotoğraflarında hainliğinin yüzünden okunup okunmadığını kestiremiyorum. Bu, Çek bir paraşütçüdür. Geçmişi Gabčík, Kubiš ve Valčík'inkiyle öylesine benzerdir ki birbirlerine karıştırılabilirler. Alman işgalinden sonra ordudan terhis edilmiştir. Ülkesinden ayrılıp Polonya'ya gider. Yabancı Lejyonu'na katıldığı Fransa'ya geçer, sonra sürgündeki Çekoslovak ordusuna katılır. Fransa'nın düşüşünden sonra İngiltere'ye geçer. Gabčík, Kubiš ve Valčík'ten farklı olarak, Fransa çekilirken cepheye gönderilmemiştir. Ama diğer paraşütçülerden ayrıldığı esas nokta bu değildir. İngiltere'de özel görevlere gönüllü olarak katılır ve yoğun talimlere devam eder. 27 Mart'ı 28'ine bağlayan gece, diğer iki yoldaşıyla birlikte protektoraya iner. Gerisine gelince... bunu anlatmak için henüz çok erken.

Ama dramın tohumları İngiltere'de atılır, çünkü engellenebileceği yer de burasıdır. Karel Čurda'nın müphem kişiliği burada kendini göstermeye başlar. Bu adam çok içki içen biridir. Tabii ki bu bir suç değil, ama çok içtiği zaman söz ettiği konular birlikteki arkadaşlarını korkutur. Hitler'e hayran olduğunu söyler, protektoradan ayrıldığına pişman olduğunu, orada kalmış

olsaydı buradakinden daha rahat edeceğini söyler. Arkadaşları onu o kadar güvenilmez bulurlar ki sürgündeki Çek hükümetinin savunma bakanı Ingr'e bu davranışlarını bildirmek için bir mektup yazarlar. Ayrıca iki İngiliz ailenin onunla evleneceğini sanan kızlarını da dolandırmaya teşebbüs ettiğini ilave ederler. Heydrich zamanında bundan çok daha küçük bir nedenle ordudan ihraç edilmiştir. Bakan, bilgileri özel operasyonlardan sorumlu gizli servisin şefi Albay Moravec'e aktarır. Ve işte bu noktada birçok insanın kaderi mühürlenecektir. Moravec ne yapar? Hiçbir şey. Čurda'nın dosyasına adamın fiziksel olarak üstün bir sporcu olduğunu not eder. Onu özel göreve seçilecek paraşütçüler listesinden silmez. Ve Čurda 27'sini 28'ine bağlayan gece, diğer paraşütçülerle birlikte Moravya'ya iner. Yerel direnişçilerin yardımıyla Prag'a ulaşır.

Savaştan sonra biri şu saptamayı yapacaktır: Protektoraya özel görev için seçilmiş düzinelerce paraşütçünün hepsi görevi vatanseverlik duygularıyla istediklerini bildirmişlerdir. Birisi Čurda olan iki kişiyse macera arzusuyla gönüllü olmuş ve her ikisi de ihanet etmiştir.

Ama diğerinin ihaneti etkisi açısından hiçbir şekilde Karel Čurda'nınkiyle boy ölçüşemez.

185

Prag Garı, koyu renk taştan yapılmış harika bir yapıdır. Enki Bilal'in çizgi romanlarındaki korkutucu kulelere benzeyen kuleleri işlemelerle bezenmiştir. O gün 20 Ağustos 1942, Führer'in doğum günüdür ve Hácha, Hitler'e Çek halkı adına bir doğum günü hediyesi hazırlamıştır: Ona bir sıhhıye treni hediye eder.

Durum resmî bir kutlama gerektirir ve sonuçta Heydrich'in de treni teftiş edeceği tören doğal olarak garda yapılır. Heydrich treni gezerken, "Burada Reich Genel Valisi SS *Obergruppenführer* Heydrich'in emri üzerine kaldırılan Wilson Anıtı bulunmaktaydı," yazısının önünde bir yığın başıboş insan toplanır. Bu kalabalığın arasında Gabčík ve Kubiš'in de bulunduğunu söyleyebilmek isterdim ama bu konuda hiçbir şey bilmiyorum ve böyle olduğunu pek sanmıyorum. Bu koşullarda Heydrich'i görmenin onlara hiçbir yararı yok. Çevre sıkı önlemlerle korunduğu ve kutlama kısa olduğu için orada bulunmaları onları gereksiz bir tehlikeyle karşı karşıya bırakabilir.

Aksine şehirde hemen yayılan bir şakanın ilk burada yapıldığından neredeyse eminim. Kalabalığın içinde yaşlı bir Çek'in, Çek mizahına yakışır biçimde yüksek sesle şöyle söylediğini tahayyül ediyorum: "Zavallı Hitler! Tedavi olmak için koca trene ihtiyaç duyuyorsa çok hasta olmalı." Tam da Aslan Asker Švayk'a göre bir şaka.

186

Jozef Gabčík, küçük, demir yatağının üzerine uzanmış, Karl Meydanı'na, Karlova Námestí'ye çıkan tramvayın zil seslerini dinler. Çok yakındaki, nehre inen Resslova Caddesi kısa bir süre sonra nasıl bir trajediye sahne olacağını henüz bilmez. Birkaç ışık huzmesi, paraşütçünün bugünlerde sığındığı Moravec'in dairesinin kapalı panjurlarından içeri sızar. Zaman zaman koridorda, sahanlıkta ya da yandaki odada parkenin gıcırdadığı duyulur. Gabčík her zamanki gibi tetikte ama sakindir. Gözlerini yere dikmiş, aklından Avrupa haritaları çizer. İçlerinden bir tanesinde,

Çekoslovakya yeniden kurulmuş ve sınırları yeniden çizilmiştir. Diğerinde ise, kahverengi veba Manş'ı geçmiş, gamalı haçın kollarından birini İngiltere'ye geçirmiştir. Bununla birlikte, Gabčík tıpkı Kubiš gibi, dinlemek isteyen herkese savaşın bir yıldan önce biteceğini tekrarlayıp durur ve kuşkusuz buna inanır da. Üstelik de Almanların beklediği şekilde değil. SSCB'ye savaş ilan etmek Almanya'nın ölümcül bir hatasıdır. ABD'ye, müttefikleri Japonların hatırına savaş ilan etmeleri de ikinci hataları olmuştur. İroniktir ki eğer Fransa, Çekoslovakya'ya 1938'de verdiği sözü yerine getirmediği için 1940'ta savaşı kaybetseydi, Almanya Japonya'ya verdiği sözü tuttuğu için yenilmiş olacaktı. Ama bir yıl! Bu, geriye bakıldığında dokunaklı bir iyimserliğin kanıtıdır.

Eminim ki jeopolitik görüşler Gabčík ve arkadaşlarının zihinlerini meşgul etmiş olmalı. Bazı geceler uykuları gelmediğinde, biraz gevezelik yaparak rahatlamak istediklerinde, Gestapo'nun bir gece ziyaretinde bulunma ihtimalini unutabildiklerinde, sokaktan, merdivenden, apartmandan gelecek en küçük gürültüde sıçramadıklarında, kafalarında hayali kapı zilini duymamaya çalışıp aynı zamanda gerçek kapı zilini duymak için dikkat kesilirken, sonsuz tartışmalara girmiş olmalılar.

Bu zamanlar, insanların sabırsızlıkla spor sonuçlarını değil, Rusya sınırından gelecek haberleri bekledikleri zamanlar.

Bununla birlikte, Rusya sınırı Gabčík'in öncelikli meselesi değildir. Savaştaki en önemli şey, onun görevidir. Böyle düşünen kaç kişi vardır? Gabčík ve Kubiš böyle düşünür. Paraşütçü Valčík, onlara yardım eden yakışıklı çocuk da. Londra'daki gizli servis şefi Albay Moravec. O an için Başkan Beneš. Ve ben. Sanırım hepsi bu. Anthropoid Operasyonu'nun hedefinin önemi ancak bir elin parmakları kadar insan tarafından anlaşılır. Ama onların arasında bile bazıları bunu tasvip etmez.

Bu, Prag'daki bazı paraşütçüler ve Direniş hareketinden geriye kalan bazı kimseler için geçerlidir, çünkü başarılı olmaları durumunda misilleme yapılacağını düşünürler. Gabčík onlarla kısa bir süre önce can sıkıcı bir tartışma yaşamıştır. Onu bu görevinden vazgeçirip daha farklı bir hedefe, Heydrich'in yerine işbirlikçi Emanuel Morávek'e suikast düzenlemeye razı etmeye çalışırlar. Almanlardan duyulan bu korku! Bu, onu döven sahibiyle köpeğin ilişkisine benzer: Köpek ara sıra sahibinin sözünü dinlemek istemez ama hiçbir zaman onu karşısına almaz.

Başka direniş görevleri için Prag'a gönderilen Teğmen Bartoš, operasyonu durdurmak istemiştir. Prag'daki paraşütçülerin en yüksek rütbelisidir. Ama burada rütbeler hiçbir şey ifade etmemektedir. Sadece Gabčík ve Kubiš'ten oluşan Anthropoid ekibi, emirleri Londra'dan, bizzat Beneš'ten alırlar. Anthropoid'e verilen yeni bir emir yoktur. Tek yapması gereken görevini tamamlamaktır. Gabčík ve Kubiš birer insandır. Onlara yakın olan herkes insani özelliklerinin, cömertliklerinin, iyi huylarının ve adanmışlıklarının altını çizer. Ama Anthropoid bir makinedir.

Bartoš Londra'dan Anthropoid'i durdurmalarını ister. Cevap olarak ona, şifresini sadece Gabčík ve Kubiš'in çözebileceği bir mesaj gönderirler. Gabčík küçük demir yatağına uzanmış, elinde mesajı tutmaktadır. Hiç kimse tarih yazan bu mesajı bulamamıştır. Ama şifrelenmiş birkaç satırla yolları çizilmiştir: Hedef değişmeyecektir. Anthropoid görevi onaylanmıştır. Heydrich ölecektir. Dışarıda bir tramvay metalik bir gıcırtıyla uzaklaşır.

187

Ukrayna'daki Babi Yar'daki görevlerini canla başla yerine getiren *Einsatzgruppen* C'nin, *Sonderkommando* 4a'nın şefi, SS *Standartenführer* Paul Blobel delirmektedir. Gece Kiev'de arabasıyla suç mahallinden geçerken farlarla aydınlanan lanetli hendeğe uzun uzun bakar. O, kurbanlarının hayaletlerini gören Macbeth gibidir. Şunu söylemek gerekir ki Babi Yar'daki ölüler kolay unutulamaz, çünkü gömüldükleri toprak canlıdır. Toprak tüter, çürüyen cesetlerden çıkan gaz kabarcıkları, toprak parçalarını şampanya tıpaları gibi havaya fırlatır. Koku iğrençtir. Blobel deli gibi kahkalar atarak misafirlerine, "Benim otuz bin Yahudim burada yatıyor," der. Ve abartılı bir jestle, hendeği, guruldayan bu koca karnı kucaklar gibi yapar.

Eğer devam ederse Babi Yar'daki ölüler onun sonu olacaktır. Dibe vurduğunda Berlin'e giderek bizzat Heydrich'ten kendisini başka bir yere atamasını ister. RSHA şefi onu usulüyle karşılar: "Demek miden bulanıyor. Sen yumuşamışsın. İbne olmuşsun. Seni ancak porselen mağazasında çalıştırabiliriz. Ama burnunu sürteceğim." Bunun Almancada deyim olup olmadığını bilmiyorum. Yine de Heydrich'in sakinleşmesi uzun sürmez. Karşısındaki bu adam ayyaş bir enkazdır, görevini yapamayacak hale gelmiştir. Onu istemediği bu görevde tutmak gereksiz ve tehlikelidir. "*Gruppenführer* Müller'e kendinizi tanıtacaksınız ve bir tatil istediğinizi söyleyeceksiniz. O sizi Kiev'deki kumandanlığınızdan emekli edecektir."

188

Prag'ın doğusuna kurulmuş işçi mahallesi Žižkov, şehrin en fazla barına sahip semtidir. "Yüz çan kuleli şehir" ünvanlı başkente yakışır şekilde bir sürü kilisesi de vardır. Bu kiliselerden birinde bir rahip, "laleler çiçeklendiğinde" bir genç kızla erkeğin kendisiyle görüşmeye geldiğini hatırlar. Erkeğin boyu kısadır, yırtıcı bakışları ve kalın dudakları vardır. Genç kızsa sevimlidir ve hayat doludur. Birbirlerine âşık gibidirler. Evlenmek istemektedirler ama hemen değil. Evlenmek istedikleri gün bellidir ama tam olarak ne zaman olduğu belirsizdir. Savaş bittikten iki hafta sonra evlenmek isterler.

189

Kendi kendime, yazar Jonathan Littell'ın, Ukrayna'daki *Einsatzgruppen* C'ye bağlı *Sonderkommando* 4a'nın alkolik şefinin bir Opel'i olduğunu nasıl bilebildiğini soruyorum.

Blobel gerçekten Opel kullandıysa, önünde saygıyla eğilir, onun elindeki belgelerin benimkilerden daha iyi olduğunu kabul ederim. Ama eğer kurusıkı atıyorsa, bu bütün eseri zayıflatır. Opel'in Nazileri beslediği doğrudur, o halde Blobel'in bu marka bir araba sahibi olması ya da kullanması *olasıdır.* Ama *olası, doğrulanmış* demek değildir. Saçmalıyorum değil mi? Bunu söylediğim insanlar deli olduğumu düşünüyorlar. Sorunu anlamıyorlar.

190

Valčík ve Moravec'lerin küçük oğlu Ata, iki paraşütçünün ölümüyle sonuçlanan polis kontrolünden mucizevi bir şekilde kaçmayı başarmışlardır. Moravec'in apartman görevlisinin evine sığınırlar. Görevliye başlarına gelen talihsizliği anlatırlar. Ben de bunu anlatabilirim ama bir casusluk romanı sahnesinin kitaba ne faydası olur? Çağdaş romanların anlatım dili ekonomik olmalıdır, ekonomiye hizmet eder, bu böyledir ve benim kitabım da bu cimri mantıktan sonsuza dek kaçamaz. İki adamın yakalanmamış ve ölmemiş olmalarını, Valčík'in soğukkanlılığı ve duruma hâkimiyetine borçlu olduklarını bilmeniz yeter.

Bu maceranın ve kendisinin Ata üzerinde bıraktığı güçlü etkiden yararlanan Valčík ona şunları söyler:

"Şu ahşap sandığı görüyor musun, Ata? Bu Alman domuzları döverek onu bile konuşturabilirler. Ama sen böyle bir duruma düşersen hiçbir şey söylememelisin. Hiçbir şey. Anlıyor musun?"

191

Açıkçası Jonathan Littell'ın kitabının çıkması ve başarısının beni biraz rahatsız ettiği düşünülebilir. Kendi kendime aynı proje üzerine çalışmadığımızı söylesem de konularımızın fazlasıyla benzer olduğunu itiraf etmek zorundayım. Şu anda onun kitabını okumakla meşgulüm ve her sayfası bana yorum yapma isteği veriyor. Bu isteğimi bastırmalıyım. Sadece şunu belirtmeliyim; kitabın başında Heydrich'in bir tasviri var ve bu bölümden bir tek cümle alıntılayacağım: "Elleri fazla uzun görünüyordu, sanki

canlı suyosunları gibi kollarına yapışmışlardı." Neden bilmiyorum ama bu imgeyi gerçekten çok seviyorum.

192

Diyorum ki, tarihî gerçekleri anlamak için bir karakter yaratmak, sahte kanıt oluşturmaya benzer. Ya da bu konuyu tartıştığım üvey kardeşimin söylediği gibi, *suç mahallinde her yer kanıt doluyken sahte kanıt yerleştirmeye benzer.*

193

1942'de Prag siyah-beyaz bir fotoğraf gibi görünüyor. Sokaklarda yürüyen fötr şapkalı adamlar koyu renk takım elbiseler, kadınlar da, onlara sekreter havası veren kemerli etekler giymişler. Biliyorum, önümde fotoğraflar var. Aslında itiraf edeyim ki biraz abartıyorum; bütün kadınlar sekreter gibi görünmüyor. Bazıları hemşirelere benziyor.

Kavşaklarda trafiği yöneten Çek polisleri, komik kasklarıyla garip bir şekilde Londralı polislere benziyor. Sanki Çekler sağdan akan trafiğe yeni geçmiş gibi...

Küçük çanlarını çalarak geçen tramvaylar eski kırmızı-beyaz tren vagonlarını anımsatıyorlar. (Ama fotoğraflar siyah-beyazken nasıl bilebilirim? Biliyorum işte.) Hepsinin fenerlere benzeyen yuvarlak farları var.

Wenceslaus Meydanı'nın neredeyse Champs-Elysées kadar geniş ve uzun caddesi Nové Město'daki binaların cepheleri, her şeyin reklamını yapan ışıklı neonlarla süslü: bira, elbise mar-

kaları ve tabii ki meşhur *Bata* ayakkabıları. Gerçeği söylemek gerekirse şehrin her yeri sadece reklamlarla değil, yazılarla dolu. Çek Direnişi'nin sembolü olan V'ler her yerde ama Naziler tarafından, Reich'ın savaş sonundaki zaferini teşvik eden bir şekil olarak yorumlanıyorlar artık. İki karşıt ideolojinin paylaşamadığı, tramvayların, arabaların üstüne, hatta bazen yerlere kazınmış V'ler her yerde.

Çıplak bir duvarın üzerinde bir grafiti: *Židi ven;* defol Yahudi! Vitrinlerde müşterileri rahatlatacak bir yazı: *Čiste arijský obchod;* tamamen Ari mağaza. Ve bir barda: *Žádá se zdvořile, by se nehovořilo o politice;* değerli müşterilerimizden siyasi içerikli konuşmalar yapmamalarını rica ederiz.

Ve şehirdeki her tabela gibi iki dilde yazılmış o korkunç kırmızı afişler.

Bayraklardan ve flamalardan bahsetmiyorum. Hiçbir bayrak, söylemek istediğini kırmızı fon üzerindeki beyaz dairenin içine çizilmiş siyah gamalı haç kadar açık ifade edemez. Bunu söylemişken, birisi bir gün bana Darty'nin de renklerinin aynı olduğunu fark ettirdi; itiraf etmeliyim ki bu beni afallattı...

1940'larda Prag'da huzur olmasa da stil eksik değildir. İnsan bu fotoğraflardaki insanların arasında Humphrey Bogart'ı ya da güzel ve ünlü Çek aktris Lida Baarová'yı (bir sinema dergisinin kapağındaki fotoğrafı önümde) görmeyi bekliyor. Savaştan önce Goebbels'in metresi olan Lida'yı. Tuhaf zamanlar...

Şehrin eski kısmında, kemerlerin altında bulunan, üstündeki küçük kemerlerin her iki tarafında iki dev kedi freski olan İki Kedi adlı bir restoran biliyorum. Ama Üç Kedi adlı hanın hâlâ var olup olmadığını ve nerede bulunduğunu bilmiyorum.

Üç adam orada bira içerler ve politikadan söz etmezler. Zaman çizelgesinden bahsederler. Gabčík ve Kubiš, masada bir

marangozun karşısında oturmaktadırlar. Ama bu marangoz sıradan bir marangoz değildir. Bu, Şato'nun marangozudur ve her gün Heydrich'in Mercedes'inin gelişini görür. Ve akşamları da ayrılışını.

Onunla konuşan Kubiš'tir, çünkü marangoz da onun gibi Moravyalıdır ve aksanı ona güven vermektedir. "Endişelenme, bize işten önce yardım edeceksin, işi yaparken değil. Onu vurduğumuzda sen uzakta olacaksın."

Ah, öyle mi? Anthropoid Operasyonu ancak bu kadar mı gizlidir? Saat bilgilerini istedikleri marangoz bile, lafı fazla uzatmadan, görevden haberdar olmuştur. Bir yerde paraşütçülerin pek de sıkı ağızlı olmadıklarını okumuştum. Öte yandan, her şeyi fazlasıyla gizlemek ne işe yarayacaktır ki? Marangoz da Heydrich'in Mercedes'inin giriş çıkış saatlerinin, Prag'daki trafik hareketlerinin istatistiksel bilgilerini edinmek amacıyla alındığına inanmayacaktır elbet. Sonra, marangozun tanıklığını okuyorum. Kubiš güzel aksanıyla ona şöyle demiş: "Bu konuda evde tek laf etmeyeceksin." Ah, bunu söylediğine göre sorun yok...

Öyleyse marangoz her sabah ve her akşam Heydrich'in saat kaçta gelip kaçta çıktığını, yanında koruma olup olmadığını da belirterek not edecektir.

194

Heydrich her yerdedir; Prag'da, Berlin'de ve bu mayıs ayında da Paris'tedir.

Göring'in vekili ve SD şefi, Majestic Oteli'nin lambrili salonunda henüz ne dünyanın ne de adamlarının ne olduğunu

bildiği, sorumluluğundaki dosya hakkında konuşmak için SS işgal birliklerinin ileri gelenlerini kabul etmektedir.

1942 Mayıs'ında, *Einsatzgruppen*'in infazları, askerler için dayanılmaz hale gelmiştir. Bu tür infazlar yavaş yavaş mobil gaz odalarına dönüşmektedir. Bu yeni sistem, hem çok kolay hem de çok etkilidir. Yahudiler bir kamyona bindirilmekte ve egzozdan çıkan karbonmonoksit gazı içeri verilmektedir. Bunun iki avantajı vardır: Bir defada birçok Yahudi öldürülebilmektedir ve eylemi gerçekleştirenlerin sinirleri gerilmemektedir. Ayrıca sorumluların merakını uyandıran eğlenceli bir detay da vardır; cesetler pembe bir renk almaktadırlar. Ama bu arada ters giden bir şey de vardır; boğulmakta olan insanlar dışkılama eğiliminedirler. Ve bu durumda, gaz verildikten sonra her kamyonun içindeki dışkıları temizlemek zorunda kalırlar.

Ama Heydrich bu mobil gaz odalarının yetersiz bir teknik olduğunu açıklar ve, "Daha iyi sonuçlar alabileceğimiz, daha geniş kapsamlı, daha gelişmiş çözümler gelecek," der. Sonra, dinleyicileri gözlerini iki dudağının arasına dikmişken, kaba bir uslupla, "Avrupa'nın tüm Yahudileri idama mahkûm edilmiştir," diye devam eder. *Einsatzgruppen* zaten bir milyondan fazla Yahudi'yi infaz ettiğine göre, dinleyicilerin arasında hâlâ bunu anlamayan birileri var mıydı acaba?

Heydrich'in bu tip bir konuşma yaparken aşırı dramatik olmasına ikinci kez rastlıyorum. Daha önce, Wannsee'den kısa bir süre önce, Einchmann'a Führer'in tüm Yahudilerin fiziksel olarak yok edilmesi kararını bildirişini, meslektaşını etkileyen uzun bir sessizlik takip etmiştir. Her iki durumda da henüz hiçbir şey resmîleşmemiş olsa bile, bunun bir sürpriz olduğu söylenemez. Gizli bilgi vermekten çok, sanırım Heydrich, inanılmazı ve akla gelmeyeni ifade etmeyi, hayal edilemez olanı gerçek kılmayı seviyordu. İşte size söylemem gereken şey, siz

zaten bunu biliyorsunuz ama size bunu benim söylemem ve bizim bunu yapmamız gerek: Ağıza alınmayacak şeyler söyleyen konuşmacının baş dönmesi. Geleceğini muştuladığı canavarlıklarla sarhoş olmuş bir canavar.

195

Marangoz onlara, Heydrich'in her gün arabadan indiği yeri gösterir. Gabčík ve Kubiš etrafa bakarlar. Bir evin arkasında, bekleyecekleri ve ateş edebilecekleri bir köşe bulurlar. Ama elbette, bölge çok sıkı bir şekilde korunmaktadır. Marangoz onlara kesinlikle kaçacak zaman bulamayacaklarını ve şatodan asla sağ çıkamayacaklarını söyler. Zaten Gabčík ve Kubiš başından beri ölmeye hazırdırlar, bu açıktır. Ama bununla birlikte tabii ki kurtulmayı da deneyeceklerdir. Bu işten sağ çıkma şansını sağlayacak bir plan yapmak isterler, küçük de olsa bir şans. Çünkü ikisinin de savaş sonrası için planları vardır. Savaşın ortasında, Direniş Hareketi üyelerinin arasında onlara hayatlarını tehlikeye atmak pahasına yardım eden genç ve güzel kızlar vardır. Kahramanlarımın aşk hayatlarının ayrıntıları hakkında hemen hemen hiçbir şey bilmiyorum ama Prag'da gizli görevde geçen birkaç ayın sonunda Gabčík'in, Fafek'in kızı Libena'yla, Kubiš'in de, frambuaz rengi dudaklı güzel Anna Malinova'yla evlenmek istediklerini biliyorum. Savaştan sonra... Kendilerini kandırmazlar. Savaşta, hayatta kalma şanslarının binde bir bile olmadığını bilirler. Ama bu şansı isterler. Amaçları her şeyden önce görevlerini başarmaktır. Ama bu intihar etmek istedikleri anlamına gelmez. Korkunç bir düşünce bu.

İki adam şatoyu Malá Strana'ya bağlayan, simyacı tabelalarıyla dolu uzun Nerudova Caddesi'ne çıkarlar. Aşağıda Mercedes keskin bir viraj alacaktır. Gidip bakmak iyi bir fikir olabilir.

196

Heydrich'in düşündüğünün aksine, Direniş hâlâ ölmemiştir. Hatta bundan biraz daha fazlası da denebilir. Anthropoid ekibine Heydrich'in zaman çizelgesini veren marangozdan bu bilgileri almak için şatonun biraz ilerisinde, zemin katta bir daire bulurlar. Gerektiği zaman (yani her gün olsa gerek) marangoz gelip camı tıklatır. Bir kız pencereyi açar (iki genç kız vardır ve sırayla bakarlar; marangoz onları kardeş ve iki paraşütçünün kız arkadaşları sanır, belki de gerçekten öylelerdir). Tek bir kelime bile konuşmazlar. Marangoz onlara küçük bir kâğıt verir. O gün üzerine "9-5 (yok)" yazmıştır. Yani, sabah 9.00, akşam 17.00, koruma yok.

Gabčík ve Kubiš çözümsüz bir sorunla karşılaşırlar. Korumaların eşlik etmesiyle ilgili, önceden bir tahminde bulunmanın hiçbir yolu yoktur. Defalarca korumalı, defalarca korumasız. Marangozun raporlarından çıkarılan istatistiksel bilgiler hiçbir net bilgi sağlamamaktadır. Koruma yoksa, kurtulmak için küçük bir şansları olabilir ama varsa hiçbir şansları olamaz.

Görevlerini yapabilmek için bu iki paraşütçünün tüyler ürpertici bir piyangoya teslim olmaları gerekmektedir. Heydrich'in yanında koruma olup olmadığını bilemeyecekleri bir tarih seçeceklerdir. Görevleri ya son derece riskli olacaktır ya da tam bir intihar.

197

İki paraşütçü, Heydrich'in eviyle şato arasındaki yolu bisikletleriyle virajdan viraja defalarca katederler. Heydrich, Panenskě Břežany'de, şehrin merkezine arabayla on beş dakika uzaklıktaki küçük bir banliyöde oturmaktadır. Yolun bir bölümü tamamen ücradır; civarında hiçbir ev bulunmayan düz, uzun bir yol. Eğer arabayı burada durdurmayı başarırlarsa, Heydrich'i tüm gözlerden uzakta öldürebileceklerdir. Mercedes'i yolun bir tarafından diğerine tutturulmuş çelik bir kabloyla durdurmayı düşünürler. Ama sonra, nasıl kaçacaklardır? Bir araba ya da motosiklet gerekecektir. Oysa Direniş'in bir tane bile aracı yoktur. Hayır, bunu gün ortasında, kalabalığın içinde, şehirde yapmak gerekir. Ve onlara bir viraj gerekmektedir. Gabčík ve Kubiš'in düşünceleri dönemeçli ve kıvrımlıdır. İdeal bir dönemeç hayal ederler.

Ve sonunda bulurlar.

Belki de "ideal" doğru sözcük değil.

198

Libeň mahallesine kurulmuş Holešovice Caddesi'ndeki (Çekçesi: ulice v Holešovičkách) viraj birçok avantaja sahiptir. Öncelikle dardır ve Mercedes mecburen yavaşlayacaktır. Sonra, üzerinde, Mercedes'in geldiğini bildirecek bir gözcü yerleştirebilecekleri bir tepecik bulunmaktadır. Dahası, Paneské Břežany ve Hraděny'nin tam ortasındadır, ne şehir merkezinde ne de kırsal alandadır. Bu nedenle kaçma fırsatı vermektedir.

Aynı zamanda uygun olmayan yönleri de vardır. Tramvayların geçtiği bir kavşakta bulunmaktadır. Mercedes'le aynı

zamanda geçen bir tramvay olursa, Mercedes'in önünde kalması ya da sivil halkı tehlikeye atacak bir şekilde operasyona karışması riski oluşabilir.

Daha önce hiç suikast yapmadım ama herhalde ideal koşullardan bahsetmek mümkün değildir: Karar vermeniz gereken bir an gelir. Zaten daha iyi koşullar beklenecek zaman da yoktur. O halde bu yer Holešovice virajı olacaktır. Bugün bu viraj artık yok; bir otoyol ayağı ve anılarımla alay eden modernite tarafından yutulmuş.

Çünkü şimdi hatırlıyorum. Her gün, her saat, o anı daha da netleşiyor. Kendimi Holešovice Caddesi'nde, bu virajda, ezelden beri bekliyormuş gibi hissediyorum.

199

Toulon'da güzel bir evde birkaç günlük bir tatil yapıyorum ve biraz da yazıyorum. Bu ev sıradan bir ev değil. Bu ev Alsaslı bir yayımcının eski evi. Bu yayımcı, meslek hayatında Eluard'a, Elsa Triolet'ye ve Claudel'e yakın olmuş biri. Savaş sırasında Lyon'da bulunmuştur. Orada Yahudilere sahte kimlikler ve belgeler basmış, bir yeraltı yayınevi olan Minuit'nin kitaplarını stoklamıştır. Ayrıca, Toulon'daki bu evin arazisi Almanlar tarafından kamp yeri yapılmış ama iyi durumdaki evde kimse oturmamış olmalı. Mobilyalar ve kitaplar yerinden oynamamış ve hâlâ orada duruyorlar.

İkinci kuşaktan yeğeni, döneme duyduğum ilgiyi bildiğinden, aile kitaplığından ince bir eseri gösterdi. Bu, Vercors'un *Denizin Sessizliği* adlı kitabı; sonunda da belirtildiği gibi, "Roma tiranının

düştüğü gün" olan 25 Temmuz 1943'te basılan orijinal baskısıdır ve yazar tarafından imzalanıp büyük amcaya ithaf edilmiştir.

> *Madam'a ve Pierre Braun'a, ayrıca* Denizin Sessizliği'*nde adı geçen, o karanlık günlerin girdabına kapılmış herkesi birbirine bağlayan en içten duygularım ve saygılarımla.*
> Vercors

Tatildeyim ve avuçlarımın içinde biraz tarih tutuyorum; bu çok hoş ve tatlı bir duygu.

200

Heydrich'le ilgili kaygılandırıcı haberler dolaşmaktadır. Prag'dan ayrılacaktır. Kesin olarak. Ertesi gün uçakla Berlin'e geçecektir. Geri dönüp dönmeyeceği bilinmemektedir. Kuşkusuz bu Çek halkı için bir rahatlama devresi olacaktır. Ama bu aynı zamanda Anthropoid Operasyonu'nun suya düşebileceğini gösterir. Bu haberler, her ne kadar konuyla ilgili hiçbir şey bilmeseler de paraşütçüler için önemli bir bilgidir... Fransızlar için de. Bazı tarihçilere göre söylentiler, Heydrich'in protektoradaki görevini bitirdiğini ve Bohemya-Moravya'dan sonra, hiç görülmemiş bir vahşetle, bugün "yeni bir meydan okuma" diyebileceğimiz, Fransa'yla ilgileneceği yönündedir.

Berlin'e giderek bu durumla ilgili özel koşulları Hitler'le tartışması gerekmektedir. Fransa tedirgindir. Petain ve Laval küçük kurtçuklar gibidir. Eğer Heydrich, Fransız Direnişi'yle de Çek Direnişi'yle ilgilendiği gibi ilgilenirse, sonuç mükemmel olacaktır.

Bu sadece bir varsayımdır, ama Heydrich'in on beş gün önce Paris'e yapmış olduğu seyahat doğruluğunu teyit eder görünmektedir.

201

Doğru, 1942 Mayıs'ında Heydrich, Paris'te bir hafta geçirir. INA'nın arşivlerinde bu ziyarete ait bir film var. Günün Fransız haber bültenlerinden alınmış, 59 saniyelik bir röportaj. O zamanlara özgü genizden gelen bir sesle yapılan yorumda şöyle deniyor:

"Paris, SS Generali, Güvenlik Şefi, Prag'daki Reich temsilcisi, SS ve Alman Polisi Şefi Bay Himmler tarafından görevlendirilmiş Bay Heydrich'in gelişi, işgal edilmiş topraklarda polisin ve SS Bölükleri Kumandanı Bay Oberg'in fonksiyonlarını düzenlemek amacını taşımaktadır. Bilindiği üzere Uluslararası Kriminal Polis Komisyonu şefi, Bay Heydrich'tir ve Fransa da bu komisyonda her zaman temsil edilmiştir. Komutan bu ziyaretinden yararlanarak Polis Genel Sekreteri Bay Bousquet'yi ve Genel İdari Sekreter Bay Hilaire'i kabul etmiştir. Bay Heydrich aynı zamanda Yahudi sorunuyla ilgili genel komiserliğe atanan Bay Darquier de Pellepoix'yla olduğu gibi, M. de Brinon'la da temasa geçmiştir."

Heydrich ile Bousquet'nin bu randevusu hep ilgimi çekmiştir, konuşmalarının belgelerini edinmeyi çok isterdim. Savaştan sonra Bousquet'nin uzun zaman Heydrich'e kafa tuttuğu bilinir. Bir noktada kesin olarak boyun eğmediği doğrudur. Fransız polisinin, özellikle insanları tutuklama yetkisi kısıtlanmayacaktır. Özellikle de Yahudiler konusunda. Gerçekte Heydrich bu konuyla yerel polisin ilgilenmesinden memnundur, ne de olsa bu, Almanların daha az çalışması anlamına gelmektedir. Oberg'e protektoradaki

çalışmalarındaki deneyimlerine dayanarak, otonom bir polis ve idarenin daha iyi sonuçlar elde edilebileceğini söyler. Tabii Bousquet'nin polis örgütünü "Alman örgütünün idare edildiği ruhla" yönetmesi koşuluyla. Ama Heydrich'in, Bousquet'nin bu göreve uygun olduğundan en küçük bir kuşkusu yoktur. Fransa ziyaretinin sonunda şöyle der: "Gençlik, zekâ ve otoriteye sahip olan tek kişi Bousquet'dir. Biz yarının Avrupa'sını, bugünün Avrupa'sından çok farklı bir Avrupa'yı, ona benzer insanlarla birlikte hazırlayabiliriz."

Heydrich, René Bousquet'ye Drancy'deki Fransız olmayan Yahudilerin yakında gönderileceğini bildirdiğinde, Bousquet ona anında, serbest bölgedeki Yahudilerin de ilave edilmesini önerir. Bundan daha iyi hizmet verilemez.

202

René Bousquet'nin hayatının geri kalan kısmında François Mitterand'la arkadaş kaldığı herkes tarafından bilinir ama ona edilen sitem en çok bu konuda değildir.

Bousquet, Barbie gibi bir aynasız, Touvier gibi bir milis askeri, hatta Bordeaux'daki Papon gibi vali değildir[25]. Çok parlak bir kariyer elde edeceği kesin olan, yüksek düzeyde bir politikacıdır, ama işbirliği yolunu seçip Yahudi göçüne karışmıştır. 1942 Temmuz'unda Vél d'Hiv[26] (kod adı: İlkbahar Rüzgârı) baskınının Alman polisi değil de Fransız polisi tarafından yapıldığını da

25 Klaus Barbie, Gestapo üyesi ve Lyon Kasabı diye anılan bir savaş suçlusudur. Paul Touvier, Lyon milislerinin şefiydi. Maurice Papon, 1998'de hakkında İkinci Dünya Savaşı'nda insanlık suçu işlediğine karar verilmiş Fransız politikacıdır. (ç. n.)

26 16-17 Temmuz 1942'de, Vélodrome d'Hiver'de aralarında çok sayıda kadın ve çocuk da bulunan 13.152 Yahudi'nin tutuklanması. Yahudiler çalışma kamplarına gönderilmiş ve aralarından yalnızca 25 kişi hayatta kalabilmiştir. (ç. n.)

bizzat kendisi söylemiştir. Bu nedenle Fransa tarihinin muhtemelen en büyük alçaklığının sorumlusudur. Bunları kukla Vichy hükümeti adına yapmış olması hiçbir şeyi değiştirmez. Böyle bir lekeyi temizlemek için kaç Dünya Kupası gerekir?

Savaştan sonra Bousquet, Nazi işbirlikçiliğinden yırtar ama Vichy'de aldığı görev onu iyi bir politik kariyerden mahrum kılar. Bununla birlikte, bu yolda çalışmalarından vazgeçmez ve 1959-1971 arasında, de Gaulle karşıtı hareketin savunucusu olarak *La Depeche du Midi* gazetesinde yazdığı yazılarla insanları arkasından sürükler. Kısacası, yönetici sınıftan olmasının verdiği avantajla saygınlığını tehlikeye atan unsurların hoş görülmesini sağlamıştır. Ardından, eminim ki hiçbir kötü niyeti olmadan, Auschwitz'den kurtulan ve onun işbirlikçi olduğunu bilmeyen Simone Weil'ın arkadaşlığının tadını çıkarır

Geçmişi, 1980'de karşısına tekrar çıkar ve 1991'de insanlık suçu işlemekle itham edilir.

İki sene sonra evinde bir deli tarafından öldürülünce soruşturma son bulur. Bousquet'yi öldürdükten sonra, tutuklanmadan hemen önce konuşma yapan o adamı çok iyi hatırlıyorum. Bunu sadece adını duyurmak için yaptığını açıklarken takındığı o rahat tavrı hatırlıyorum. Bunu son derece aptalca bulmuştum.

Bu aptalca gösteri, bizi Papon ve Barbie'nin davalarından, Pétain ve Laval'inkilerden, Landru ve Petiot'nunkilerden on kez daha ilginç bir süreçten mahrum bıraktı; yüzyılın davasından. Tarihe yapılan bu korkunç saldırıdan sonra, son derece aptal bu herif on yıl aldı, yedi yıl yattı ve şimdi serbest. Bousquet gibi birine karşı korkunç bir iğrenme ve küçümseme hissiyle doluyum, ama bu aptalca cinayetin, bizi çaresiz bir şekilde kısıtlayan, dava boyunca hep kendini hissettiren kaybın büyüklüğünün tarihçiler için anlamını düşününce kendimi katile karşı kinle dolmuş hissediyorum. O suçsuz birini öldürmedi, bu doğru ama

gerçekleri gömen bir mezar kazıcısıydı. Ve tüm bunların sebebi üç dakikalığına televizyonda görünmek istemesiydi. Ne kadar korkunç, aptal bir Warhol süprüntüsü. Bu adamın hayatı ve ölümü üzerinde söz sahibi olabilecek kişiler yalnızca onun kurbanlarıdır; onun yüzünden Nazilerin pençesine düşmüş, yaşayan ya da ölü kurbanlar. Ama eminim ki onu canlı isterlerdi. Bu aptalca ölüm duyulduğundaki hayal kırıklıkları büyük olmalı. Bu tip davranışları ve delileri üreten bir toplum bende nefret uyandırıyor. "Gerçeğe ilgisiz kalan insanları sevmiyorum," diye yazmış Pasternak. Ve şimdi bundan daha kötüsüyle karşılaşıyoruz; yalnızca gerçeğe ilgisiz kalmıyor, gerçeği engellemek için elinden geleni yapıyor. Bousquet'nin mezarına götürdüğü sırlar... Bunu artık düşünmemem gerek, bu beni hasta ediyor.

Bousquet davası, Kudüs'teki Eichmann davasına denk bir dava olacaktı.

203

Her neyse, başka bir konudan bahsedelim. Heydrich tarafından Fransa'daki Alman polislerin başına komiser olarak atanan Helmut Knochen'in tanıklığına rastlıyorum. Daha önce hiç kimseyle paylaşmadığı bir sırrı, Heydrich'in bu vesileyle ona verdiği bir sırrı ortaya çıkardığını ileri sürüyor. Bu tanıklığın tarihi... Temmuz 2000, elli sekiz yıl sonra!

Heydrich ona şöyle demiştir: "Savaşı kazanamayabiliriz, bir uzlaşma anlaşması yapmak gerekiyor ama bunu Hitler'in kabul etmeyeceğinden korkuyorum. Bunu düşünmek gerekir." Bu düşünceye, Stalingrad öncesi, 1942 Mayıs'ında, yani Reich'ın

hiç olmadığı kadar güçlü göründüğü zamanda vardığına inanmamız gerekiyor.

Knochen, bu düşüncede, birçok yüksek rütbeli Nazi'den çok daha zeki bulduğu Heydrich'in olağanüstü ileri görüşlülüğünü görüyor. Ayrıca Heydrich'in Hitler'i devirmeyi göze alabilme olasılığı olduğunu da anlıyor. Bundan yola çıkarak bize çiçeği burnunda bu teoriyi aktarıyor: Heydrich'in ortadan kaldırılması, Hitler'e karşı her koşulda mutlak bir zafer kazanmak için, hiçbir kısıtlama istemeyen Churchill için çok önemliydi. Kısacası İngilizler Çekleri destekleyeceklerdi, çünkü Hitler gibi birinin Heydrich gibi bir Nazi tarafından bertaraf edilmesinden korkuyor ve Nazi rejiminin bir barış anlaşmasıyla devam etmesini istemiyorlardı.

Hitler'e karşı bir komplo varsayımıyla kendini ilişkilendirmek istemesinin, III. Reich'ın polis makinesindeki görevinin önemini minimuma indirmek açısından Knochen'in yararına olduğundan şüpheliyim. Hatta altmış yıl sonra kendisinin de anlattıklarına inanmış olması mümkündür. Bana göre bu saçmalık. Yine de aktarıyorum.

204

Bir forumda, çok ikna olmuş bir okuyucunun Littell'ın başkarakteri hakkında söylediklerini okudum. Şöyle diyordu: "Max Aue doğru söylüyor, çünkü o, çağının aynasıdır." Hayır! Doğru söylüyor (aldatılması kolay bazı okuyucular için), çünkü o *bizim* çağımızın aynasıdır: Kısacası, postmodern bir nihilist. Romanda hiçbir yerde Nazizm'e bağlı olduğunu belirten bir ifade yoktur. Aksine Nasyonal Sosyalist doktrine ilgisiz kalmış ve çoğu zaman

da eleştirmiştir. Böyle olunca, onun, *çağının* çılgın fanatizmini yansıttığını söyleyemeyiz. Aksine, gösterdiği bu ilgisizlik, her şeyin ona verdiği bu bıkkın hava, bu sürekli kırgınlık, bu felsefeleştirme merakı, hiç sözü edilmeyen bu ahlak üstücülük, bu asık yüzlü sadizm ve sürekli midesini kazıyan bu korkunç cinsel tatminsizlik... Ama tabii ki! Bunu daha önce nasıl düşünemedim? Birden, daha net görmeye başladım: *Hayırseverler,* çok basitçe, "Houellebecq Nazilerle" durumudur.

205

Sanırım anlamaya başlıyorum. Ben, bir *altroman* yazmakla meşgulüm.

206

O an yaklaşıyor, bunu hissediyorum. Mercedes yolda. Geliyor. Prag'ın gökyüzünde beni kemiklerime kadar delip geçen bir şey var. Yoldaki dönemeçler bir adamın, bir adamın daha, bir adamın daha ve başka birinin daha kaderini yazıyor. Jan Hus'un bronz başına konan güvercinleri görüyorum, arkasındaki manzara dünyanın en güzel dekoru; kuleleri ve o meşum gri cephesine hayranlıkla baktığım, her defasında bana diz çökme arzusu veren ihtişamlı siyah Týn Katedrali. Prag'ın kalbi benim göğsümde atıyor.

Tramvayların çıngıraklarını duyuyorum. Botları kaldırımda şaklayan bakır yeşili üniformalı adamları görüyorum. Nere-

deyse oradayım. Oraya gitmeliyim. Prag'a gitmeliyim. Bu olay gerçekleşirken orada olmalıyım.

Bunları orada yazmalıyım.

Sokakta yılan gibi kıvrılan siyah Mercedes'in motorunu dinliyorum. Yağmurluğunun içinde sıkıntılı bir halde kaldırımda bekleyen Gabčík'in soluk alışverişini duyuyorum, Kubiš'i karşıdan ve Valčík'i tümseğin üstüne yerleşmiş bir halde görüyorum. Ceketinin cebinde bulunan aynasının parladığını hissediyorum. Henüz değil, henüz değil... *už nie, noch nicht.*

Henüz değil.

Arabadaki iki Alman'ın yüzlerini rüzgârın kamçıladığını hissediyorum. Şoför çok hızlı sürüyor, bunu biliyorum, doğrulayan bin tane kanıtım var, bundan hiç kuşkum yok. Mercedes yolda kayar gibi, tüm ihtişamıyla gidiyor, bu, hayal gücümün en önemli parçası, en çok inandığım sahne. Hava yok oluyor, motor ses çıkarıyor, arabadaki yolcu, bir deve benzeyen şoförüne sürekli, "*Schneller, schneller,*" "daha hızlı, daha hızlı," diyor ama zamanın yavaşladığını bilmiyor. Az sonra dünyanın akışı bir kavşakta donup kalacak. Dünya tam olarak, Mercedes'le aynı zamanda dönmeyi durduracak.

Ama henüz değil. Biliyorum ki daha çok erken. Her şey henüz tam olarak yerinde değil. Her şey söylenmedi. Kuşkusuz, bu anı tüm benliğimle beklesem de ebediyen erteleyebilmeyi de isterim.

Slovak, Moravyalı ve Bohemyalı Çek de bekliyor ve ben onların hissettiklerini hissedebilmek için her bedeli ödemeye hazırım. Ama ben edebiyat tarafından bozulmuşum. "İçimde büyüyen tehlikeli bir şey hissediyorum," der Hamlet. İşte Shakespeare'in bir cümlesi geliyor aklıma. Beni affedin. Ben affetsinler. Bunların hepsini onlar için yapıyorum. Siyah Mercedes'i çalıştırmam ge-

rekiyor ama bu kolay değil. Her şeyi yerine koymak, hazırlıklarla ilgilenmek, bu maceranın ağlarını örmek, Direniş'in darağacını dikmek, ölümün çirkin demir yumruğuna görkemli mücadelenin eldivenini giydirmek gerekiyor. Açıkçası bunlar hiçbir şey değil. Tüm utanmayı sıkılmayı bir tarafa atarak, yanlarında bir böcek gibi kaldığım yüce adamlarla gücümü birleştirmem gerekiyor.

Ara sıra hile yapmam ve inandıklarımı inkâr etmem gerek, çünkü edebî inançlarımın şimdi olanların yanında hiçbir önemi yok. Birkaç dakika içinde olacakların yanında. Burada. Şimdi. Prag'daki Holešovice Caddesi'ndeki bu virajda; sonra, çok sonra buraya bir otoyol yapılacak. Çünkü şehirlerin biçimi, insanların hafızalarından daha hızlı değişiyor.

Aslında bunun pek önemi yok. Siyah Mercedes yolda bir yılan gibi kayıyor; bundan sonra önemli olan tek şey bu. Kendimi hikâyeme hiç bu kadar yakın hissetmemiştim.

Prag.

Deriye sürtünen metali hissediyorum. Üç adamı saran paniği ve gösterdikleri soğukkanlılığı. Öleceklerini bilenlerin erkeksi kendine güveni değil, çünkü ölüme hazırlandıkları halde kurtulmak hiçbir zaman ihtimal dışı kalmadı ki bana göre bu, psikolojik gerginliklerini daha da dayanılmaz hale getirmiş olmalı. Kendilerine hâkim olmak için ne türden sinir dayanıklılığı gerek? Hemen, hayatımda soğukkanlılığımı korumam gerektiği durumlardaki duygularımı düşünüyorum. Ne komedi. Her defasında komik bir sorun; kırılan bir bacak, işte geçen bir gece, bir reddediliş. İşte, zavallı varoluşum boyunca yaşadığım bütün riskler bu kadar. Bu üç adamın neler yaşadığı hakkında nasıl en küçük bir fikrim olabilir?

Ama kuşkusuz bu ruh halini yaşamaya zaman kalmadı artık. Sonuç olarak benim de sorumluluklarım var ve onlarla yüzleşmeliyim. Mercedes'in ardından gitmeliyim. Bu mayıs sa-

bahının gürültülerini dinlemeliyim. Hafifçe esmeye başlayan tarihin rüzgârını hissetmeliyim. On ikinci yüzyıldan, zamanın şafağından bugüne kadar yaşamış tüm aktörlerin geçip gitmesini izlemeliyim ve Natacha'nın da. Geriye sadece beş isim kalmalı: Heydrich, Klein, Valčík, Kubiš ve Gabčík.

Tarihin dar kanalından geçen bu beş kişi, şelaleye ulaşmak üzereler.

207

26 Mayıs 1942 günü öğleden sonra, Prag'da düzenlenen, babasının eseriyle açılacak olan haftanın başlangıç konserine birkaç saat kala, Heydrich, protektora gazetecilerine bir basın toplantısı yapar.

> "Kabalıklar, hatta küstahlık derecesinde terbiyesizlikler diyelim, yükselişe geçmiştir ve özellikle de Almanlara karşı yapılmaktadır. Biliyorsunuz beyler, ben cömert bir insanım ve reform planlarını teşvik ederim. Ama yine biliyorsunuz ki tüm sabrıma karşın Reich'ın zayıf görüldüğü izlenimine kapılırsam ve iyi kalpliliğim zayıflığıma verilirse, en şiddetli biçimde karşılık vermekten çekinmem."

Ben bir çocuğum. Bu konuşma birçok açıdan ilgi çekici benim için. Heydrich'i iktidarının en tepesinde, gücünden emin olduğunu gösteriyor. Heydrich kendini olmak istediği aydın despot gibi ifade ediyor, idaresiyle çok gurur duyan kral naibi gibi, sert ama adil ev sahibi, "Protektora Genel Valisi" unvanının akla getirdiği gibi, sanki gerçek anlamda bir koruyucuymuş gibi davranıyor. Heydrich sivri politik düşünceleriyle gurur

duyuyor, her konuşmasında hem ödülü hem de cezayı elinde çeviriyor. Cellat Heydrich, Kasap Heydrich, başarıyla yönettiği ironik tavrıyla, cömertliğini ve ilericiliğini gösterirken aslında tiranların en kurnazı oluyor. Ama bu konuşmada dikkatimi çekenlerin hepsi bu değil. En çok dikkatimi çeken, kullandığı "kabalık" kelimesi.

208

26 Mayıs'ta Gabčík'in nişanlısı Libena onu görmeye gelir. Ama Gabčík, alınacak sonuçtan kuşku duyan Direniş üyelerinin sürekli ertelemeleri yüzünden bozulan sinirlerini gevşetmek için dışarı çıkmıştır. Onu karşılayan Kubiš olur. Kız sigara getirmiştir. Biraz tereddüt eder ama sonra onu Kubiš'e verir. "Ama Jeniček," (Jan'cık gibi şefkat ve sevgi gösteren bir ifade, ayrıca gerçek adını bildiğini gösteriyor), "hepsini içme sakın!" Ve genç kız bir daha nişanlısını görüp görmeyeceğini bilmeden oradan ayrılır.

209

Hayatı sadece bitip tükenmeyen üzüntüler içinde geçmeyen tüm insanların, geçerli bir neden olsa da olmasa da, bir noktada varlığını en az bir kez yüceltmesi gerekir diye düşünüyorum. Ve hayatın tüm cömertliğini ayaklarının altına serdiği Heydrich için de zaman gelmiştir. Kaderimizi şekillendiren güzel rastlantılardan biri sonucu bu, ölmeden bir gün önce olur.

Heydrich, Wallenstein Sarayı'nın şapeline girerken tüm davetliler ayağa kalkar. Törensel bir havayla ama gülümseyerek ve

insanlara üstten bakarak, onu birinci sıradaki yerine götürecek kırmızı halının üzerinde yürür. Koyu renk bir elbise içindeki hamile eşi Lina, ışıklar saçarak ona eşlik eder. Tüm gözler onlara döner ve görevliler onlar geçerken Nazi selamı verirler. Heydrich kendini salonun heybetine kaptırmıştır. Bunu gözlerinden okuyorum. Az sonra, altında müzisyenlerin yer alacağı, şatafatlı rölyeflerle dolu mihraba hayranlıkla ve gururla bakar.

Müziğin tüm hayatı olduğunu eğer unuttuysa da o akşam hatırlayacaktır. Doğduğundan beri hayatında müzik vardır ve ondan hiç ayrılmamıştır. Benliğindeki sanatçı ruhu her zaman aksiyon adamı ruhuyla çatışmıştır. Hayatın akışı ona bu kariyeri getirmiştir. Ama müzik onun hayatında hep vardır ve ölünceye kadar da olacaktır.

Her davetlinin elinde gecenin programı vardır. Bu programın başında geçici genel valinin iyi bir fikir olduğunu düşündüğü ve kendisinin kaleme aldığı kötü bir giriş yazısı bulunur:

> "Müzik, sanatçı ve müzik düşkünü olanların yaratıcı dilidir, iç dünyalarını ifade ediş yoludur. Zor zamanlarda dinleyenlere rahatlık verir, yücelme ve çatışma zamanlarında cesaretlendirir. Ama müzik, her şeyden önce Alman ırkının kültürel üretiminin en büyük ifadesidir. Bu anlamda Prag Müzik Festivali, içinde bulunduğumuz zamanın mükemmelliğine katkısı ve gelecek yıllar için Reich'ın merkezindeki bu bölgede güçlü bir müzikal hayatın kurulması amacıyla düzenlenmiştir."

Heydrich keman çaldığı kadar iyi yazamaz ama bunu umursamaz. Çünkü sanatçı ruhların gerçek dili müziktir.

Program olağanüstüdür. En büyük Alman müzisyenlerin eserleri seslendirilir: Beethoven, Handel, Mozart; sanırım bu

kez Wagner yoktur. (Bundan emin değilim, çünkü programın tamamını edinemedim.) Ama babası Bruno Heydrich'in piano için *do* minör konçertosu, eski Halle Konservatuar öğrencileri ve Heydrich'in özellikle getirttiği tanınmış bir virtüöz tarafından, güzelliklerle dolu bir dalga gibi akarcasına seslendirilirken Heydrich bu yücelme hissiyle tanışmış olmalı. Bu eseri duymak isterdim. Bittiğinde alkışlayan Heydrich'in yüzünde büyük benmerkezci megalomanlara özgü kibirli hülyaların izini okuyabiliyorum. Heydrich, babasının öldükten sonra eriştiği bu başarıyla aslında kendi şahsi zaferini kutlamaktadır. Ama zafer ve yücelme, tam olarak aynı şey değildir.

210

Gabčík eve döner. Ne o ne de Kubiš, onları barındıran Ogoun ailesinin düzenini bozmak ve komşularda kuşku uyandırmak istediğinden, evde sigara içmezler.

Gecenin karanlığında pencereden şato seçilmektedir. Bu etkileyici kütleyi hayranlıkla seyreden Kubiš, yüksek sesle düşünür: "Kendime yarın bu saatte neler olacağını soruyorum." Ev sahibi Bayan Ogounová, "Ne olması gerekiyor?" diye sorar. Cevabı Gabčík verir: "Hiçbir şey, Hanımefendi."

211

27 Mayıs sabahı Gabčík ve Kubiš, her zamankinden daha erken çıkarlar. Yanında kaldıkları Ogounların oğlu, sınavları için son bir kez tekrar yapmaktadır, çünkü o gün lise mezuniyet sınavı

vardır ve çok gergindir. Kubiš ona, "Sakin ol, Luboš, başaracaksın. Başarmak zorundasın. Bu akşam hep birlikte başarını kutlayacağız," der.

212

Heydrich her zamanki gibi Prag'dan şafak vakti gelen günlük gazeteleri okuyarak kahvaltısını yapar. Saat 9.00'da siyah, ya da koyu yeşil, Mercedes'i gelir. Şoförü, yaklaşık iki metre boyunda, Klein adında dev bir SS'tir. Ama o sabah Heydrich onu bekletir. Çocuklarıyla oynar. (Bu sahneyi hayal etmekte zorlanıyorum; çocuklarıyla oynayan Heydrich...) Ve eşiyle malikânelerinin geniş bahçesinde gezinirler. Büyük ihtimalle, Lina yapılmakta olan çalışmalardan onu haberdar etmelidir. Dişbudakları kesip yerlerine meyve ağaçları dikme projesi vardır. En azından Ivanov, suikast hakkındaki kitabında böyle söylüyor. Ona göre, en küçük çocukları Silke babasına, Herbert adında birinin ona bir tabancayı nasıl dolduracağını öğrettiğini söyler. Oysa o zaman daha 3 yaşındadır. Neyse, böyle kara zamanlarda olan hiçbir şey beni şaşırtmamalı.

213

27 Mayıs sabahındayız, Robert Roth'un ölüm yıldönümü. Üç yıl önce alkolizm ve üzüntüden ölmüştür. Roth, Nazi rejiminin ilk yıllarının sıkı bir gözlemcisidir ve oldukça ileri görüşlüdür. 1934'te şöyle yazmıştır: "Sonu gelmeden bir saat önce, dünyadaki bu kargaşa da ne?"

İki adam tramvaya binerler. Bunun belki de son yolculukları olduğunu düşünerek Prag'ın pencereden akıp giden caddelerine doymak bilmeden bakarlar. Aksine hiçbir şey görmemeyi de seçmiş olabilirler; kendilerini dış dünyadan soyutlayarak konsantre olmayı. Ama bunu yaptıklarından pek emin değilim. Uzun zamandır, sürekli dikkat kesilmiş bir halde yaşadıklarından, bunu alışkanlık edinmiş olmalılar. Tramvaya bindiklerinde tüm erkek yolcuların tavırlarına otomatik olarak dikkat ederler: Kim iniyor, kim biniyor, kim kapıların önünde duruyor. Kimlerin Almanca konuştuğunu, vagonun diğer ucunda da olsalar anında söyleyebilirler. Tramvayın önünde hangi arabanın gittiğini, hangisinin tramvayı takip ettiğini, *Wehrmacht*'ın sağdan geçen sepetli motosikletinin uzaklığını, kaldırıma çıkan devriyeyi hemen görürler; karşıdaki binanın bekçiliğini yapan yağmurluklu iki adamı fark edebilirler (tamam, duruyorum). Gabčík'in de üstünde yağmurluk var ama güneş olmasına rağmen hava dikkat çekmesini engelleyecek kadar soğuk hâlâ. Ya da belki de yağmurluğunu kolunda taşıyor. Kubiš ve o, bu büyük gün için oldukça şık giyinmiş. Ve ikisi de ağır bir çanta taşıyor.

Žižkov (Jijkov diye okunur) civarında bir yerde inerler. Adı en zalim ve en yavuz Jan Hus taraftarı General Jan Žižka'dan alınmış semtte. Tek gözlü bu adam on dört yıl Kutsal Roma-Germen İmparatorluğu ordusuna kafa tutmuş, öfkeyi gökten Bohemya'nın tüm düşmanlarının üstüne indiren Tábor tarikatı lideridir. Orada, araçlarını almak için temas kuracakları üyelerden birinin evine giderler: iki bisiklet. Bir tanesi Moravcová Teyze'ye aittir. Holešovice yolunda direnişçi başka bir hanımı selamlamak için dururlar, bu onları saklayan başka bir annedir. Onlara pastalar yapmış, teşekkür etmek istedikleri bir hanımı, Bayan Khodlová'yı. Bana hoşça kal demeye gelmediniz değil mi?

Hayır annecik, size yakında yine uğrayacağız, belki de bugün. Evde olacak mısınız? Tabii ki, gelin lütfen...

Vardıklarında Valčík oradadır. Belki dördüncü kişi olarak *Out Distance* ekibinden Teğmen Opálka da yardım etmek için oradadır ama rolü hiçbir zaman netleşmemiş, varlığı da kanıtlanmamıştır. O yüzden bildiğim hikâyeyle devam edeceğim. Saat henüz 9.00 değildir, üç adam biraz sohbet edip görev yerlerine dönerler.

214

Saat 10.00 olmak üzeredir ama Heydrich hâlâ işe gitmek için evden çıkmamıştır. Aynı akşam, Hitler'le buluşacağı için Berlin'e uçacaktır. Belki de bu randevu için özenle hazırlanıyordur. Titiz bürokrat, kuşkusuz evrak çantasına koyduğu belgeleri son bir kez gözden geçiriyordur. Her halükârda, Heydrich, Mercedes'in ön koltuğuna oturduğunda saat 10.00 olmuştur. Klein gaza basar, şatonun kapısı açılır, nöbetçiler, Genel Vali geçerken kollarını kaldırarak Nazi selamı verirler ve üstü açık Mercedes yola çıkar.

215

Heydrich'in Mercedes'i mühürlenmiş kaderine doğru ilerler, üç kaygılı paraşütçü yolun bu ölümcül virajında pür dikkat onun yolunu gözlerken, ben, Jan Žižka'nın hikâyesini tekrar okuyorum. George Sand tarafından yazılmış, az tanınan bir eser olan *Jean Žižka*'yı. Ve bir kez daha dikkatim dağılıyor. Bu kafası kazınmış, Asteriks'e benzeyen örülmüş bıyıkları boynuna

kadar bir sarmaşık gibi inen, bir gözü kör ve zalim generalin tahtında kurumlanarak oturduğunu görüyorum. Kalesinin ayağında Sigismond'un imparatorluk ordusu hücuma geçmeye hazır bekliyor. Çatışmalar, katliamlar, savaş ganimetleri, kuşatmalar gözümün önünden geçiyor. Žižka, kralın Prag nazırıdır. Bir din adamı kızkardeşine tecavüz ettiği için onlardan nefret ettiğinden Katolik Kilisesi'ne savaş açmıştır. Bu Prag'da meşhur ilk pencereden atma olaylarının olduğu dönemdir. Henüz Bohemya'da bir asırdan fazla sürecek korkunç din savaşlarının olacağı ve Jan Hus'un küllerinden Protestanlığın doğacağı bilinmemektedir. Tabanca[27] kelimesinin Çekçe *pistala* kelimesinden geldiğini öğreniyorum. Ağır zırhlı savaş arabalarından oluşan taburlarıyla, tanklı savaş tekniğinin de Žižka tarafından bulunduğunu öğreniyorum. Kardeşine tecavüz eden adamı bulup onu çok ağır bir şekilde cezalandırmıştır. Yenilgiyi hiç tatmamış olduğu için, Žižka'nın yaşamış en büyük komutanlardan biri olduğu da söylenir. Dikkatim dağılıyor. Beni virajdan uzaklaştıracak her şeyi okuyorum. Ve George Sand'ın şu cümlesiyle karşılaşıyorum: "Zavallı işçiler, hasta ve sakat insanlar, size, 'Kötü yaşamak için çok çalışın,' diyenlerle mücadele edeceksiniz hep." Bu, konunun dışına çıkmak için yalnızca bir davet değil, âdeta bir emir. Ama artık kendi hedefime yoğunlaştım. Siyah bir Mercedes yolda yılan gibi kıvrılıyor; görüyorum.

216

Heydrich gecikmiştir. Saat 10.00'dur. Trafiğin yoğun olduğu saat geçmiştir, artık Gabčík ve Kubiš'in kaldırımda durmaları daha

27 Fransızca *pistolet*. (ç. n.)

çok dikkat çekmektedir. 1942'de Avrupa'nın neresinde olursa olsun, yalnız iki adam uzun bir süre bir yerde dururlarsa onlara şüpheli gözüyle bakılır.

Eminim ki her şeyin suya düştüğünden emindirler. Geçen her dakika, bir devriye tarafından görülmeleri riskini artırır. Ama yine de beklerler. Mercedes bir saatten daha fazla bir süre önce geçmiş olmalıdır. Marangozdan aldıkları bilgilere göre, Heydrich şatoya asla saat 10:00'dan sonra gelmez. Her şey onun gelmeyeceğini göstermektedir. Güzergâhı değiştirmiş ya da doğrudan havaalanına gitmiş olabilir. Belki de bir daha geri dönmemek üzere uçmuştur.

Kubiš, virajın iç kısmındaki bir sokak lambasına sırtını dayamış durur, Gabčík de kavşağın diğer tarafında tramvay bekliyormuş gibi yapar. Belki bir düzineden fazla tramvayın geçtiğini görmüş ve artık saymıyor olmalı. Sokaklarda Çek işçiler yavaş yavaş azalır. İki adam dikkat çekecek şekilde yalnız kalırlar. Şehrin uğultusu yavaş yavaş hafifler. Ve viraja çöken sessizlik, görevlerinin başarısızlıkla sonuçlandığını gösteren alaycı bir çan gibi yankılanır. Heydrich asla geç kalmaz. Gelmeyecektir.

Ama tabii ki Heydrich gelmeseydi bu kitabı yazamazdım.

Saat 10.30'da iki adam birdenbire sanki yıldırım çarpmışçasına heyecanlanırlar; ama gördükleri yıldırım değil, tepedeki Valčík'in cebinden çıkardığı aynadan yansıyan gün ışığıdır. Bu, işarettir. O halde geliyordur. İşte bu. Birkaç dakika içinde orada olacaktır. Gabčík koşarak caddeyi geçer ve virajın çıkışında, son dakikaya kadar onu saklayacak tümseğin ardındaki yerini alır. Daha önde olan Kubiš'in aksine, (bazı canlandırmacılar Kubiš'in, Gabčík'in arkasına yerleşmiş olduğunu söylüyorlar ama bu bana pek mümkün gelmiyor) ufukta görünen Mercedes'in yanında koruma aracı olup olmadığını göremez. Bahse girerim ki düşünmemiştir bile. O anda, alev alev yanan beyninde tek

bir düşünce olmalı: Hedefi vurmak. Ama sonra, arkasından yaklaşmakta olan bir tramvayın karakteristik gürültüsünü duyar.

Aniden Mercedes görünür. Önceden tahmin edildiği gibi yavaşlar, korktukları gibi en kötü zamanda, tam da Gabčík'in hizasına geldiği sırada tramvayla karşılaşacaktır. Bu, sivillerin hayatını tehlikeye atmak anlamına gelmektedir ve bu tehlike göze alınacaktır. Camus'nün *Doğrular*'ındaki[28] karakterler kadar titiz değildirler, çünkü onlar gerçektirler, kâğıt üstündeki karakterlerden çok daha yüce ve çok daha kusurludurlar.

217

Güçlüsünüz, nüfuzlusunuz, kendinizden memnunsunuz. İnsanları öldürdünüz ve daha, daha da çok öldüreceksiniz. Her şey sizi başarıya götürüyor. Hiçbir şey size karşı koyamıyor. Daha on yıl olmadan "III. Reich'ın en tehlikeli adamı" oldunuz. Artık hiç kimse sizinle alay edemiyor. Artık size, kimse "keçi" demiyor, herkes size "Sarışın Canavar" diyor. Hayvan türleri basamaklarında inkâr edilemeyecek bir biçimde yükseldiniz. Bugün herkes sizden korkuyor, sizin kadar tehlikeli olmasına karşın, ufak tefek, gözlüklü bir fareye benzeyen şefiniz de sizden korkuyor.

Üstü açık Mercedes'inize kurulmuşsunuz, rüzgâr yüzünüzü kamçılıyor. Büronuza gidiyorsunuz ve büronuz bir şato. Bir ülkede yaşıyorsunuz ve bu ülkenin bütün vatandaşları sizin köleniz; ölmelerine ya da yaşamalarına siz karar veriyorsunuz. Eğer isterseniz, hepsini öldürebilirsiniz. Zaten belki de olacak olan budur.

---

28 Albert Camus'nün 1949 yılında kaleme aldığı, Rusya'da bir soyluya suikast girişiminde bulunan beş devrimci hakkındaki oyunu. (ç. n.)

Ama bunu görmek için orada olamayacaksınız, çünkü sizi bekleyen başka maceralar var. Meydan okuyacağınız yeni şeyler olacak. Az sonra uçacak ve krallığınızdan ayrılacaksınız. Bu ülkede yeni bir düzen kurmakla yükümlüydünüz ve görevinizi parlak bir şekilde tamamladınız. Tüm halklara boyun eğdirdiniz, protektoraya demir bir elle liderlik ettiniz, hükmettiniz, yönettiniz, saltanat sürdünüz. Halefinize, mirasınızı sürekli kılmak gibi ağır bir görev bırakacaksınız: Paramparça ettiğiniz Direniş'in yeniden güçlenmesini engellemek, Çeklerin tüm üretim araçlarını Alman savaş gücünün hizmetine vermek, başlattığınız ve koşullarını netleştirdiğiniz Almanlaştırma sürecini takip etmek.

Geçmişinizi düşünürken, tıpkı geleceğinizi düşünürken olduğu gibi kendinizden son derece memnun oluyorsunuz. Dizinizde tuttuğunuz deri evrak çantanıza daha sıkı sarılıyorsunuz. Halle'yi, deniz kuvvetlerini, sizi bekleyen Fransa'yı, ölecek olan Yahudileri, en dayanıklı temellerini bizzat sizin attığınız ölümsüz Reich'ı düşünüyorsunuz. Ama şimdi içinde yaşadığınız zamanı unutuyorsunuz. Polislere özgü içgüdüleriniz, Mercedes'iniz giderken kurduğunuz hayaller yüzünden körelmiş mi? Bu sıcak ilkbahar gününde elinde yağmurluk taşıyarak karşıdan karşıya geçen şu adamda sizi yakalamak üzere olan şimdiki zamanı görmüyor musunuz?

Bu salak ne yapıyor?

Yolun ortasında duruyor.

Arabanın önüne geçiyor.

Gözlerinizin içine bakıyor.

Yağmurluğunu kenara itiyor.

Makineli tüfeğini çıkarıyor.

Silahı size doğrultuyor.

Nişan alıyor.

Ateş ediyor.

218

Ateş ediyor ve hiçbir şey olmuyor. Basit edebî etkilerden nasıl kaçınacağımı bilmiyorum. Hiçbir şey olmuyor. Tetik direniyor ya da aksine çok kolay çekiliyor ve boş atıyor. Aylar süren hazırlıklar şu lanet olası İngiliz malı Sten tutukluk yapsın diye mi? Heydrich orada, tam hedefte, kaderi Gabčík'in elinde ama silah çalışmıyor. Tetiği ve Sten'i sıkıyor, silah kurşun saçacağına tutukluk yapıyor. Gabčík'in parmakları işe yaramaz metal parçasının üzerinde boş yere kasılıyor.

Araba duruyor. Ve zaman da gerçekten duruyor. Bütün dünya kıpırdamadan duruyor, nefes bile almıyor. Arabanın içinde iki adam donakalmış. Sadece tramvay hiçbir şey olmamış gibi seferine devam ediyor. Bazı yolcular hayretten donmuş bakışlarla bakıyorlar, çünkü ne olduğunu görüyorlar. Yani hiçbir şey olmadığını. Duran zamanı, tramvayın raylara sürten tekerleklerinin gıcırtısı yırtıyor. Hiçbir şey olmuyor. Gabčík'in kafası hariç her şey durmuş. Kafasının içinde düşünceler dönüyor ve çok hızlı dönüyor. Eğer o anda kafasının içinde olsaydım, eminim ki ancak yüzlerce sayfa yazarak anlatabilirdim. Ama kafasının içinde değildim ve ne hissettiği hakkında en ufak bir fikrim yok. Bu küçük, güvenli hayatımda, o anda onu saran duygulara az da olsa benzeyen ve beni onun düşüncelerine yaklaştırabilecek bir durumu hayal bile edemiyorum. Şaşkınlıktan, korkudan, bedenindeki tüm vanalar açılmış gibi damarlarına dolan bir adrenalin seline kapılmış olmalı.

"Belki günün birinde ölecek olan bizler, tam o anda ölümsüz olduğumuzu söyleriz." Saint-John Perse'ten tiksinirim ama şiirlerinden değil. Savaşçılarımız tüm övgülerin üstünde olsa da, onları övmek için bu dizeleri seçiyorum.

Bir teoriye göre, Gabčík silahı sakladığı evrak çantasına ot doldurmuştur. Garip bir fikir! Üzeri aranacak olursa kuru otla dolu çantayla şehirde gezmesini nasıl açıklayacaktır? Kolaydır aslında. Tavşanlarına götürdüğünü söylemesi yeterlidir. Çünkü o dönem Çeklerin çoğu, besin kaynağı olmaları için evde ya da parklarda tavşan beslerdi. Her neyse, teoriye göre silahın mekanizmasını bu otlar bozmuştur.

Sonuçta Sten ateş etmiyor. Ve on uzun saniye boyunca herkes şaşkınlıktan dona kalıyor; Gabčík, Heydrich, Klein ve Kubiš. Tam bir klişe, sanki bir Western! Bu dört adam taştan heykellere dönüşüyor, tüm bakışlar Sten'e dönük, hepsinin zihni anormal bir hızla çalışıyor, normal bir adamın aklının alamayacağı kadar büyük bir hızla. Bu hikâyenin sonunda dönemeçte bu dört adam var. Ama dahası, Mercedes'in arkasından bir tramvay daha geliyor.

219

Yani pek fazla zaman yoktur. Bu noktada işin içine Kubiš girer, Gabčík'in ortaya çıkmasıyla felce uğrayan iki Alman, arkalarından sessiz ve sakince yaklaşan Kubiš'in evrak çantasından bir bomba çıkardığını görmez.

220

Ben de felce uğradım, çünkü William T. Vollmann'ın *Orta Avrupa*'sını okuyorum. Kendim yazmak isteyeceğim bu kitabı heyecanla okuyorum ve uzadıkça uzayan birinci bölümü okurken kendime ne kadar zaman bu inanılmaz tarzı, tonu, sessizliği sürdürecek

diye soruyorum. Aslında sadece sekiz sayfa uzunluğunda ama geçmişin bir rüya gibi akıp gittiği o sekiz sayfa sihirli. Hem her şeyi anlıyorum hem de hiçbir şey anlamıyorum. Tarihin sesi belki ilk kez bu kesinlikte çıkıyor ve ben bu vahiye vuruluyorum: Tarih "Biz" diyen bir peygamber. Birinci bölümün başlığı "Hareketli Çelik", okuyorum: "Bir dakika içinde çelik harekete geçecek; önce yavaş, gardan ayrılan tabur trenleri gibi, sonra daha hızlı ve yayılarak, parlak uçak sıralarıyla kuşatılarak ilerleyen meydanlar dolusu çelik miğferli erkek; sonra tanklar, uçaklar ve başka silahlar geri döndürülemez şekilde hızlanacaklar." Ve devam ediyor: "Uyurgezeri memnun etmeye hazır Göring, roketatarlı beş yüz uçağın yıldırım hızıyla hazır olacağı sözünü veriyor. Sonra Çek sinema yıldızı Lida Baarova'yla gizli bir kaçamak için buluşuyor." Dikkat etmeliyim, bir yazardan alıntı yaptığımda yedi satırı geçmemeli. Tıpkı casusların telefon konuşmaları gibi sınırlı olmalı; onlar da telefonda yerleri belirlenemesin diye otuz saniyeden fazla konuşamazlar. "Moskova'da General Tuhaçevski, *gelecekteki savaş operasyonlarının, büyük ölçekte yapılan geniş manevra girişimleri olarak şekilleneceğini* söyler. Hemen vurulacaktır. Ve çıplak mermer kadınların taşıdığı balkonlara çıkıp telefonun çalmasını beklerken hayalci konuşmalarını yapacak Orta Avrupa bakanları da vurulacaklardır." Gazetede biri bana bunun "yavaş yoğunlaşan" bir anlatı, okumasının "psikanalistlere özgü bir dinleme" gerektiren, "tarihsel olmaktan çok masalsı bir roman" olduğunu söyledi. Anlıyorum. Bunu hatırlayacağım.

Nerede kalmıştım?

221

Tam da gelmek istediğim noktadayım. Holešovice Sokağı'ndaki virajı bir adrenalin volkanı tutuşturuyor. Bu an, sadece içgüdü ve korkunun güçleriyle belirlenecek olan en küçük bireysel kararların toplamının, tarihin en sesli kasılmalarından ya da hıçkırıklarından birini ortaya çıkaracağı an.

Her birinin bedeni, kendi sorumluluklarını üstlenir. Şoför Klein gaza basmaz ve bu bir hatadır.

Heydrich ayağa kalkar ve silahını çeker. Bu da ikinci hatadır. Klein, Heydrich gibi harekete geçseydi ya da Heydrich, Klein gibi koltuğuna yapışıp kalsaydı kuşkusuz her şey çok farklı olurdu. Hatta belki de ben şu anda sizinle konuşuyor olmazdım.

Kubiš'in kolu bir yay çizer ve bomba havalanır. Ama hiç kimse kesinlikle yapılması gerekeni yapamaz. Kubiš koltuğu nişan almıştır ama bomba sağ arka tekerleğin yanına düşer. Yine de bomba patlar.

İkinci Bölüm

"Prag'dan kaygı verici bir söylenti duyuldu."

Goebbels'in günlüğü, 28 Mayıs 1942

222

Bomba patlar ve anında karşıdaki tramvayın camlarını kırar. Mercedes bir metre havaya uçar. Parçalar Kubiš'in yüzüne çarpar ve onu geriye savurur. Bir duman bulutu etrafı kaplar. Tramvaydan dışarı çığlık sesleri duyulur. Arka koltuktaki bir SS ceketi havaya uçar.

Soluğu kesilen tanıkların birkaç dakika boyunca gördükleri sadece budur: Bir toz bulutunun içinde süzülen siyah üniforma. Ben de sadece onu görüyorum. Patlamanın yankısı Berlin'e ve Londra'ya ulaşırken, ceket havada sakin kavisler çizerek ölü bir yaprak gibi süzülüyor. Sadece yayılan ses ve ceket hareket halinde. Holešovicẹ Sokağı'ndaki virajda başka hiçbir hayat belirtisi yok. Bundan sonra, saniyelerden bahsedeceğim. Bir saniye sonra, her şey değişmiş olabilir. Ama burada, bu 27 Mayıs 1942, perşembe sabahı zaman durmuştur. İki dakika içinde ikinci kez... Bu sefer daha farklı bir biçimde.

Mercedes tüm ağırlığıyla asfaltın üstüne düşer. Berlin'de Hitler, Heydrich'in akşamki randevularını onurlandıramayacağını bir an için bile düşünmez. Londra'da Beneš, Anthropoid'in başarılı olacağına inanmak istemektedir. İki tavır da ne kadar kibirlidir! Sağ arka tekerin patlak lastiği, havada kalan dört lastiğin sonuncusu yere çarptığında zaman yeniden akmaya başlar. Heydrich içgüdüsel olarak, tabanca tuttuğu sağ elini sırtına götürür. Kubiš ayağa kalkar. Birinci tramvaydakiler öksürüp çığlıklar atarak kendilerini dışarı atmak için itip kakışırken, ikinci tramvaydaki yolcular ne olduğunu görmek için camlara yapışırlar. Hitler hâlâ uyumaktadır. Beneš gergin bir şekilde

Moravec'in raporlarını karıştırmaktadır. Churchill ikinci viskisini yudumlamaktadır. Valčík tümseğin üstünden, tüm bu araçların tıkadığı dönemeçte sürüp giden karışıklığı gözlemektedir: bir Mercedes, iki tramvay, iki bisiklet. Opálka köşede bir yerlerde olmalı ama nerede olduğunu tam olarak bilmiyorum. Roosevelt RAF pilotlarına yardım etmeleri için İngiltere'ye Amerikalı pilotlar gönderir. Linderberg, Göring'in 1938'de kendine ödül olarak verdiği madalyayı geri vermek istememektedir. De Gaulle müttefiklerin yanında özgür Fransa'nın yasallaşması için çarpışmaktadır. Mainstein'in ordusu Sivastopol'u kuşatmıştır. Önceki günden beri Afrika Kolordusu, Bir Hakeim'e saldırılara başlamıştır. Bousquet, Vél d'Hiv baskınını planlamaktadır. Belçika'da Yahudilere, o günden başlayarak sarı bir yıldız taşıma zorunluluğu getirilmiştir. Yunanistan'da Nazilerle savaşan ilk Fransız direnişçileri görülmeye başlamıştır. İki yüz altmış *Luftwaffe* uçağı, Atlantik Okyanusu'nu geçerek Norveç yoluyla SSCB'ye gitmeye çalışan Müttefik devletler, deniz kuvvetlerinin yolunu kesmek için havalanmışlardır. Altı ay süren bombardımandan sonra Malta'nın Almanlar tarafında süresiz olarak işgal edildiği rapor edilmiştir. SS ceketi, yavaşça, tramvayın elektrik tellerine konar, kuruması için ipe asılan bir çamaşıra benzemektedir. İşte yine buradayız. Gabčík hâlâ kımıldamamıştır. Sten'in trajik tıklayışı, patlamaya rağmen, zihninde bir tokat etkisi yaratmıştır. Rüyadaymış gibi, iki Alman'ın arabadan indiğini ve sanki talim yapıyormuş gibi birbirlerini koruduklarını görür. Sendeleyen Heydrich elinde silahla tek başına Gabčík'e doğru ilerlerken Klein, Kubiš'e döner. III. Reich'ın en tehlikeli adamı, Prag Celladı, Kasap, Sarışın Canavar, Keçi, Yahudi Süss, Demir Kalpli Adam, cehennem ateşinde yanacak en korkunç yaratık, bir kadının rahminden çıkmış en acımasız adam, hedefi Heydrich, şimdi Gabčík'in karşısındadır. Elinde silah vardır ve sendele-

mektedir. Birden felç halinden kurtulan Gabčík yetilerini geri kazanarak duruma hâkim olur. Böylece tam olarak kendisi için en doğrusunu yapmak üzere hızlı ve doğru bir karar verir: Mitik ve iddialı tüm ihtimalleri bir kenara bırakır ve Sten'ini atıp koşar. İlk silah sesleri duyulur, bu defa Heydrich ona ateş etmektedir. Ama Reich'ın valisi, insan öğretilerinin hemen hemen tüm kategorilerinde şampiyon olan Heydrich, bu konuda becerikli değildir. Kurşunlarının hiçbiri hedefi bulmaz. Şimdilik. Gabčík kendini bir telgraf direğinin arkasına atar; direk kalın olmalı, çünkü buradan kıpırdamak istemez. Heydrich'in atışlarının ne zaman hedefi vuracağını bilmemektedir. Bu arada gök gürülder. Diğer tarafta, yüzüne akarak görüşünü bulanıklaştıran kanları silmekte olan Kubiš, Klein'ın dev silüetinin kendine doğru geldiğini görür. Bisikleti olduğunu hatırlaması ne büyük bir delilik ya da ne güçlü bir zihin açıklığıdır? Bisikletine ulaşır ve biner. Bisiklete binen herkes bilir ki bir bisikletli ilk on, on beş, hatta yirmi metrede bir yayaya üstünlük sağlayamaz ama ondan sonra rahatlıkla arayı açabilir. Aldığı karara bakılırsa Kubiš bunu düşünmüş olmalı. Çünkü onları öldürmek için en az bir iyi sebebi olan silahlı bir Nazi'den kaçan insanların yüzde 99'u tam aksi yöne doğru kaçacaktır, ama Kubiš bunun yerine bisikleti Klein'la arasında 90 dereceden az bir açı olan yöne, boğulan yolcuların çıktığı tramvaya doğru sürmeye karar verir. İnsanların kafasından neler geçtiğini söylemeyi sevmiyorum ama sanırım Kubiš'in yaptığı hesaplamayı açıklayabilirim. Aslında bunu yapmasının iki sebebi vardır. İlk metrelerdeki yavaşlığı telafi etmek ve mümkün olan en çabuk şekilde hızlanmak için bisikleti *yokuş aşağı sürer.* Her şekilde öfkesi tepesinde bir Nazi peşindeyken yokuş yukarı pedal çevirmenin iyi bir seçenek olmadığını hesaplamış olmalı. Diğer taraftan, bu işten sağ kurtulmak için küçücük, minnacık da olsa bir şansı

olmasını istiyorsa, birbiriyle çelişen iki gereksinimi yerine getirmelidir: Göz önünde olmamalı ve düşman ateşinin menzili dışında kalmalıdır. Ama bunu yapmak için öncelikle belli bir mesafeyi kat etmesi gerekir, ki bu mesafeyi kat edene kadar ne kadar olduğunu bilemeyecektir. Kubiš, Gabčík'in yaptığının tersini yapmaya karar verir, şansını denediği bir kumar oynar. Ama işi tamamen şansa da bırakmaz. Paraşütçülerin plan yaparken araya girmesinden korktukları tramvayı düşünür ve ondan faydalanmaya karar verir. Tramvaydan inenlerin sayısı bir kalkan oluşturamayacak kadar azdır ama yine de bunu kullanmaya çalışacaktır. Bir SS'in sivil halka ateş açmakta tereddüt edeceğini sanmıyor olmalı ama en azından kalabalık ateş edilen kişiyi saklayacaktır. Bana göre bu kaçış planı son derece dâhice yapılmıştır. Özellikle de bu planı, bomba patlatan, patlatmadan nefessiz kalan, gözüne kan dolan bir kişinin, üç saniye içinde yaptığı düşünülürse. Bununla birlikte, Kubiš'in kendini tamamıyla şansın ellerine bırakmak zorunda kalacağı bir an vardır: Boğulmakta olan yolcuların oluşturduğu kalkana ulaşmadan önceki an. O an, çoğunlukla olduğu gibi, kader fırsatlarını eşit dağıtmaya karar verir. Hâlâ patlamanın şokunu üzerinden atamamış olan Klein elini silahına atıp tetiği çektiğinde silah, – horoz, tetik ya da namlu dibi?– tutukluk yapar. O halde Kubiš'in planı başarılı olacak mıdır? Hayır, çünkü önündeki yolcular birbirlerine çok yakın durmaktadırlar. Bazıları kendilerine gelmiştir ve Alman ya da Nazi sempatizanı olduklarından, ödüllendirilmek istediklerinden veya suç ortaklığıyla itham edilmekten korktuklarından ya da belki de sadece olanların etkisiyle donup kaldıkları için bir santim bile kıpırdayamadıklarından, hiç kimse ona yol verecek gibi görünmez. Aralarında Kubiš'in durumunu kavramak için çabalayanlar olduğundan şüpheliyim, sanırım biraz tehdit edici görünüyor olmalılar. Ve o komik sah-

nede sıra (her bölümde bir tane olması gerekiyor gibi): Bisikletin üzerindeki Kubiš, şaşkın yolcuların arasında kendine yol açmak için havaya ateş eder. Ve başarır. Klein kurbanının elinden kaçtığını anlar, koruması gereken bir patronu olduğunu hatırlar ve hâlâ ateş etmekte olan Heydrich'e döner. Birden Reich'ın genel valisinin bedeni daha fazla dayanamaz ve yere yığılır. Klein koşar. Silah seslerinin kesilmesini takip eden sessizliği bir sağır bile duyabilir. Gabčík, eğer şansını denemek istiyorsa bunun ya şimdi ya da hiçbir zaman olacağına karar verir. Telgraf direğinin arkasındaki güvenli yerinden ayrılır ve koşmaya başlar. O da ilk anın şaşkınlığını üstünden atmış ve mantıklı düşünmeye başlayabilmiştir; Kubiš'in kaçma şansını artırmak için farklı bir yöne gitmelidir. Yokuş yukarı koşmaya başlar. Ne var ki yaptığı değerlendirme kusursuz değildir, çünkü böylelikle Valčík'in gözcülük görevi yaptığı yere doğru ilerlemektedir. Ama Valčík'in operasyonda yer aldığı henüz ortaya çıkmamıştır. Heydrich bir dirseğinin üstünde doğrulmayı başarır. Ona yardıma gelen Klein'a, "*Schweinehund*'u[29] yakala," diye bağırır. Klein nihayet lanet tabancasını hazırlar ve kovalamaca başlar. Ateş eder. Gabčík'in neyse ki yedek bir Colt 9 mm. tabancası vardır ve karşılık verir. Kaç metre ötede bulunduğunu bilmiyorum. O anda Gabčík'in vurmak için ateş ettiğini düşünmüyorum, rakibini daha fazla yaklaşmaması için uyarmak amacıyla ateş ediyor olmalı. Koşan iki adam, kargaşa içindeki kavşaktan uzaklaşırlar. Ama önlerinde beliren siluet giderek netleşir; bu onları karşılamaya gelen Valčík'tir. Gabčík onun elinde silahla koştuğunu, nişan almak için durduğunu ve ateş etmeye fırsat bulamadan yere düştüğünü görür.

29 Almancadan tam çevirisi "domuz köpeği" olan ve "piç" anlamında kullanılan argo bir kelime. (ç. n.)

"*Do piči*!" Baldırına korkunç bir ağrı giren Valčík'in düşerken tek söyleyebildiği, "Siktir, ne salaklık!" olur. Bir Alman kurşunuyla vurulmuştur, şansı yoktur. Şimdi dev SS birkaç metre ilerdedir. Valčík hapı yuttuğunu düşünür. Düşen silahını alacak zaman bulamamıştır. Ama Klein onun hizasına geldiğinde hiç yavaşlamaz. Gabčík'e öncelik verdiğinden ve hedefine kilitlendiğinden olsa gerek, Valčík'in silahlı olduğunu ve ateş etmek üzere olduğunu görmez ya da onu hiç fark etmez. Önünden durmadan, hatta ona hiç bakmadan geçer. Valčík kendini şanslı saymalıdır ama yine de küfredip durmaktadır. Eğer durum buysa, *kaza kurşununa* kurban gitmiştir. Ne komik. Arkasını döndüğünde, iki adam da gözden kaybolmuştur.

Yolun aşağısındaki durum da bir o kadar karışıktır. Sarışın bir kadın durumu anlamıştır. Alman'dır ve yerde yatan Heydrich'i tanır. Lider doğan bir ırka ait olduğunu düşünmenin verdiği otoriterlikle bir araba durdurur ve içindekilere valiyi en yakın hastaneye götürmelerini söyler. Şoför arabanın arka koltuğu şeker kutularıyla dolu olduğu için onları alamayacağını söyler. "Boşalt arabayı! *Sofort!*" diye bağırır sarışın. Şoförün kendi ağzından dinlediğimiz bir başka gerçeküstü sahne: Hallerinden açıkça memnun olmayan iki Çek şeker kutularını ağır çekimde gibi boşaltırlarken, zarif giysileriyle güzel sarışın kadın yerde yatan Heydrich'e Almanca bir şeyler söyler. Heydrich bunları duymuyormuş gibidir. Ama o gün sarışının şanslı günüdür. Kavşakta daha işe yarar gibi görünen başka bir araç belirir. Bu küçük, Tatra bir kamyonettir. Ayakkabı boyası ve parke cilası taşımaktadır. Sarışın kadın kamyonete doğru koşarak durması için şoföre bağırır.

"Ne oluyor?"

"Bir saldırı."

"Yani?"

"*Herr Obergruppenführer*'i hastaneye götürmelisiniz."

"Ama... neden ben?"

"Arabanız boş"

"Ama rahat edemez, cila kutuları var, kötü kokuyor. Valiyi bu koşullarda taşımak uygun olmaz."

"*Schnell*[30]*!*"

Tatra'daki işçi şanssızdır, iş başa düşmüştür Bu arada bir polis memuru gelmiştir, Heydrich'in kamyonete gitmesine yardımcı olur. Heydrich'in kendi başına yürümeye çalıştığı ama bunu başaramadığı görülür. Yırtılmış üniforması kan içindedir. Fazla uzun bedeni, bir elinde tuttuğu tabancası ve diğer elindeki evrak çantasıyla ön koltuğa zorlukla yerleşir. Kamyon kalkar ve yokuş aşağı gider ama şoför hastanenin diğer tarafta olduğunu fark ederek geri döner. Manevra Heydrich'in gözünden kaçmaz ve ona, "*Wohin fahren wir?*" diye sorar. Zayıf Almancamla bile ne sorduğunu anladım: "Nereye gidiyoruz?" Şoför de soruyu anlar, ama hastanenin (*Krankenhaus)* nasıl söylendiğini hatırlayamaz ve cevap vermez. Heydrich tabancasını doğrultarak şoförü tehdit eder. Neyse ki kamyon yola çıktıkları noktaya gelmiştir. Şoför, sarışın kadının hâlâ orda olduğunu görür, kadın onları görünce hemen koşarak yanlarına gelir. Şoför olanları açıklar. Ama Heydrich kadına bir şeyler mırıldanır. Ön koltukta oturamamaktadır, onun için çok dardır. İnmesine yardım edip onu arkaya, boya ve cila kutularının ortasına yüzüstü yatırırlar. Tatra yola koyulur. Heydrich evrak çantasını vermelerini ister. Yanına atarlar. Heydrich bir eliyle sırtını tutup diğer eliyle yüzünü gizlemektedir.

Tüm bu zaman boyunca Gabčík koşmaya devam eder. Rüzgârda uçan kravatı ve dağılmış saçlarıyla, *Gizli Teşkilat*'taki Cary Grant'e ya da *Rio Macerası*'ndaki Belmondo'ya benzer. Ama

30 Çabuk. (ç. n.)

o kadar antrenman yapmasına rağmen Gabčík, film kahramanlarının doğaüstü dayanıklılığına sahip değildir. Gabčík Belmondo gibi hiç durmadan koşamaz. Şehrin banliyösünün sokaklarında slalomlar yaparak takipçisiyle arayı açmayı başarmıştır, ama henüz ondan tamamen kurtulmayı başaramamıştır. Ama her döndüğü köşede, onun görüş alanından kaybolduğu birkaç saniye vardır. Bundan yararlanmalıdır. Nefesi tükenmiş bir haldedir ve Klein'ın onu göremediği bir anda bir mağaza bulup içeri girer. Ne yazık ki girdiği mağazanın adını görememiştir: Kasap Brauner. Soluk soluğa bir halde kasaptan kendisini saklamasını istediğinde kasap kapıya çıkar, Klein'ı görür ve hiçbir şey söylemeden eliyle içeriyi gösterir. Brauner sadece bir Alman-Çek değildir, kardeşi Gestapo'dandır. Nazi bir kasabın dükkânında sıkışıp kalan Gabčík'in durumu pek parlak değildir. Klein onun silahlı olduğunu anladığı için içeri girmez ve dışarıda bir direğin arkasına saklanarak deliler gibi içeri ateş edip durur. Heydrich ona ateş ederken direğin arkasında beklediğinden beri Gabčík'in durumu iyiye gitmemiştir. Bununla birlikte, ne kadar nitelikli bir nişancı olduğunu hatırladığından ya da boyu iki metre de olsa bir SS'ten Prag kasabından korktuğu kadar korkmamasından, farklı davranır. Bir an dışarı çıkar, direğin arkasındaki silueti görür, nişan alır, ateş eder ve adam yere yuvarlanır; Klein bacağından vurulmuştur. Gabčík dışarı fırlar, yerde yatan Alman'ın önünden geçer, kendini sokağa atar ve koşmaya başlar. Ama dolambaçlı banliyö sokaklarında kaybolur. Sonraki kavşağa vardığında durur, Holešovice Caddesi tam önündedir. Çılgıncasına koşarken bir daire çizmiş ve başlangıç noktasına dönmüştür. Hızlandırılmış bir Kafkaesk kâbusun içinde gibidir. Kavşağın diğer yanına geçerek nehre giden yolda hızla aşağı iner. Ve Prag sokaklarında topallayan ve bacağını sürüyerek NaPoříčí'ye çıkan ben, onu koşarken görüyorum.

Tatra hastaneye ulaşır. Heydrich sararmıştır; ayaklarının üstünde zorlukla durabilir. Onu hemen ameliyat salonuna götürürler ve ceketini çıkarırlar. Üst kısmı çıplak yatarken, kıyafetlerinin geri kalanını çıkarmasını söylemeden dışarı fırlayan hemşireyi küçümseyerek süzer. Ameliyat masasının üzerinde tek başına oturmaktadır. Bu kısa yalnızlığın ne kadar sürdüğünü öğrenmek için çok şey verirdim. Siyah pardösülü bir adam gelir. Heydrich'i görür, gözleri faltaşı gibi açılır, odayı gözleriyle şöyle bir tarar ve telefon etmek için hemen dışarı çıkar. "Hayır, uyarı yanlış değil! Bana hemen bir SS süvari bölüğü gönderin. Evet Heydrich. Tekrarlıyorum, Reich Genel Valisi burada ve yaralı. Hayır, bilmiyorum. *Schnell*!" Sonra onu muayene edecek ilk doktor gelir; Çek bir doktor. Yüzü kâğıt gibi beyazdır, ama yarasına pens ve tamponlarla müdahale etmeye başlar. Yara sekiz santim uzunluğundadır, içine bomba parçaları ve toprak dolmuştur. Yarasına müdahale edilirken Heydrich hiç kıpırdamaz. İkinci bir doktor, bir Alman doktor da girer içeri. Ne olduğunu sorar ve Heydrich'i görür. Anında topuklarını vurarak bağırır. "*Heil*!" Tekrar yaraya bakılır. Böbreklere ve omurgaya kadar gelmemiştir. İlk tanı yüreklendiricidir. Heydrich'i tekerlekli bir sandalyeye oturtup röntgen bölümüne götürürler. Koridorlar SS'lerle doludur. İlk güvenlik önlemleri alınmıştır. Bu seçkin kişiyi gelebilecek kurşunlardan korumak için pencereleri beyaza boyarlar ve çatıya ağır makineliler yerleştirirler. Kalabalık olmasın diye, doğal olarak diğer hastaları sevk ederler. Heydrich vakarını korumak için çaba göstererek sandalyeden kalkıp tek başına X ray aletinin önüne gider. Röntgen daha fazla organın zarar gördüğünü gösterir. Bir kaburga kırılmıştır ve diyaframda yırtık vardır. Göğüs kafesi zarar görmüştür. Dalakta bir şey bulurlar, ya bir bomba parçası ya da arabadan bir parçadır bu. Alman doktor yaralıya doğru eğilir:

"Herr Heydrich, sizi ameliyat etmemiz gerekecek."

Beti benzi atmış Heydrich kafasını iki yana sallar:

"Berlin'den bir cerrah gönderilmesini istiyorum."

"Ama durumunuz acil müdahale gerektiriyor..."

Heydrich düşünür. Hayatının tehlikede olduğunu anlar, zaman aleyhine işlemektedir. Bu durumda Prag'daki Alman kliniğinde görev yapan en iyi uzmanın çağırılmasına razı olur. Onu hemen ameliyathaneye alırlar. Karl Hermann Frank ve Çek hükümetinin önde gelenleri hastaneye gelmeye başlarlar. Bu küçük mahalle hastanesi, şimdiye kadar böyle bir hareket görmemiştir ve bir daha da görmeyecektir.

Kubiš hiç durmadan arkasına dönüp bakar ama onu takip eden kimse yoktur. Başarmıştır. Ama neyi başarmıştır tam olarak? Heydrich'i öldürmeyi değil. Oradan ayrıldığında Sten'iyle sorun yaşayan Gabčík'e kurşunlar yağdırmakla meşgul olan Heydrich gayet iyi gözükmektedir. Tehlikeden kurtulmaya gelince, bu durumun geçici olduğunun farkındadır. Takip yeniden başlayacaktır ve onu tanımak hiç de zor değildir; yüzü yaralı, bisikletli bir adam. Bundan daha kolayı zor bulunur. Önünde yine bir ikilem vardır: Bisiklet daha hızlı kaçmasını sağlasa da tanınmasını kolaylaştırır. Kubiš bisikletten kurtulmaya karar verir. Pedal çevirirken düşünür. Suikastın olduğu bölgenin etrafından dolaşır ve onu eski Libeň semtindeki Bata ayakkabı mağazasının önüne koymaya karar verir. Başka bir bölgeye gitse daha iyi olacaktır ama her an tutuklanabilir. Bu nedenle temasta olduğu ailelerin evlerinden en yakını olan Novákların evinde sığınmaya karar verir. İşçi lojmanlarına girer, merdivenleri dörder dörder çıkar. Komşulardan biri ona, "Kimi arıyorsunuz?" diye sorar. Yüzünü saklamaya çalışır.

"Bayan Nováková"

"Evde değil, biraz önce yanından geldim, az sonra gelir"

"Beklerim."

Kubiš, iyi kalpli Bayan Nováková'nın o ve arkadaşları istedikleri zaman gelebilsinler diye kapısını hiçbir zaman kapatmadığını bilir. Daireye girer ve kendini kanepenin üstüne atar. Bu, korkunç ve çok uzun sabah boyunca soluk aldığı ilk saniyedir.

Bulovka banliyösünün hastanesi Reich'ın başbakanlığı, Hitler'in sığınağı ve Gestapo merkezinin bir karışımı gibidir. Binaların içine, etrafına, altına yerleşmiş SS şok bölükleri, zırhlı bir Sovyet bölüğünü alt edebilecek kadar kalabalıktır. Cerrah beklenmektedir. Karlovy Vary'nin eski kitapçısı Frank, sanki baba olacakmış gibi sigara üstüne sigara yakar. Aslında düşünmektedir. Hitler'e haber vermek gerekecektir.

Şehir sanki savaş öncesi kargaşayı yaşamaktadır. Üniformalı adamlar sağa sola koşuşturmaktadır. Hareketlilik had safhadadır ama verimlilik neredeyse hiç yoktur. Suikasttan sonraki iki saat içinde, Gabčík ve Kubiš, Wilson Garı'na (gerçi adı değişmiştir) gidip trenle şehirden ayrılmak isteselerdi, hiçbir zorluk yaşamadan bunu yapabilirlerdi.

Kötü bir başlangıçtan sonra Gabčík'in şimdi daha az sorunu vardır. Bir yağmurluk bulması gerekir, çünkü kendininki Mercedes'in yanında kalmıştır ve eşkâl tarifinde bir yağmurluğu olmadığı belirtilecektir. Ama ne görünen ne de görünmeyen bedensel bir yarası yoktur. Koşa koşa Žižkov semtine varır. Orada bir nefes alır ve biraz rahatlar. Bir buket menekşe alır ve Profesör Zelenka'nın kapısını çalar. Menekşeleri Bayan Zelenka'ya verip ondan ödünç bir yağmurluk alır. Ya da yağmurluğu, çantalarını ödünç vermiş olan Svatošlardan alır, çünkü çanta da kavşakta kalmıştır. Ama Svatošların evi daha uzakta, şehrin merkezindeki Wenceslaus Meydanı civarındadır. Bu noktada tanıklıklar çok net değil, o yüzden ne olduğunu tam olarak bilemiyorum. Bir

şekilde, onu sıcak bir banyonun ve genç nişanlısı Libena'nın beklediği Fafeklerin evine gider. Genç kadın, Gabčík'in hayatta olduğuna çok sevinmiş olmalı.

Kubiš yüzünü yıkar, Bayan Novák yüzüne tentürdiyot sürer. İyi yürekli komşu, üstünü değiştirmesi için ona eşinin mavi beyaz çizgili gömleğini verir ve Bay Novák'ın demiryolu işçisi kıyafetiyle kamuflajı tamamlanır. Bu kıyafetle şişmiş yüzü çok dikkat çekmez. İşçilerin kazalara beyefendilerden daha çok maruz kalabileceğini herkes bilir. Bir sorun daha vardır. Bata'nın önünde bırakılan bisikleti almak gerekmektedir. Kavşağa çok yakın bir yerdedir, polis onu hemen bulacaktır. Neyse ki Novákların küçük kızı Jindrinska tam o anda okuldan döner. Acıkmıştır, Çekoslovakya'da öğle yemeği erken yenir. Kızına yemek hazırlayan Bayan Novák ona bir görev verir. "Tanıdığım bir bey bisikletini Bata mağazasının önünde bırakmış. Oraya git ve bisikleti al. Ve sana bu bisikletin kime ait olduğunu sorarlarsa sakın cevap verme. Bu bey bir kaza geçirdi ve düşmanları olabilir." Kız uzaklaşırken annesi arkasından bağırır: "Ve sakın bisiklete binmeyi deneme, kullanmayı bilmiyorsun ve arabalara da dikkat et."

On beş dakika sonra, Jindrinska bisikletle eve döner. Bir kadın onu sorguya çekmiştir ama o annesinin tembihlerini dinleyerek cevap vermemiştir. Görevini yapmıştır. Kubiš artık gönül rahatlığıyla gidebilir: Lafın gelişi gönül rahatlığı elbette. Reich tarafından her yerde en çok aranan ve belki birkaç saat, belki de birkaç dakika içinde yakalanacak olan, kendilerini bir suikasta adamış iki adamdan birinin sahip olabileceği kadar.

Valčík'in durumu, suikasta katılımı netleşmemiş olduğundan o kadar da tatsız değildir. Ama tamamen alarma geçmiş Prag'da, mermiyle yaralanmış bacağıyla topallayarak gezmesi, geleceğini sakinlikle düşünmesine elverişli bir durum değildir. Alois Moravec'in, kendisi gibi demiryolu işçisi ve paraşütçülere

yardım etmiş bir Direniş üyesi olan karısı da kendisininki gibi işgalcilerle mücadele eden bir arkadaşının yanına sığınır. Bu kadın, daha önce evine gelmiş olan beti benzi atmış Valčík'i evine alıp saklar ama ona Mirek der çünkü esas adını bilmez. Diğer taraftan tüm şehir söylentilerle çalkalandığı için ona, "Mirek, biliyor musunuz, Heydrich'e bir suikast yapmışlar," der. Valčík kafasını kaldırır: Ölmüş mü?" "Henüz değil," diye cevap verir kadın. Ama ona o zorlu soruyu sormadan edemez. "Siz de olayın içinde misiniz?" Valčík zorla gülümseyerek, "Şaka yapıyor olmalısınız. Bunun için fazlaca yufka bir yüreğim var," der. Onun kaya gibi sert olduğunu bilen kadın yalan söylediğini anlar. Aslında Valčík bunu gerekli olduğu için yapmıştır ve kendisine inanılmasını da beklemez. Kadın onun topalladığını fark etmez ama ona bir şeye ihtiyacı olup olmadığını sorar. "Çok sert bir kahve, lütfen," der Valčík ve bir de ondan şehirde bir tur atıp neler konuşulduğunu öğrenmesini ister. Sonra da banyo yapmak ister, çünkü bacakları ağrımaktadır. Kadın da adam da, belki çok yürümüş olabileceğini söylerler. Ertesi gün yattığı çarşafta kan lekesi görünce onun yaralanmış olduğunu anlarlar.

Öğleye doğru cerrah hastaneye gelir. O gelir gelmez ameliyat başlar.

Saat 12.15'te Frank yutkunur ve Hitler'e haber verir. Tahmin edildiği gibi Hitler bu işe çok kızar. Frank, Heydrich'in üstü açık, zırhsız bir Mercedesle, korumasız gidip geldiğini itiraf etmek zorunda kalır. Hattın diğer ucunda Hitler her zamanki gibi bağırıp çağırır. Hitler'in bağırıp çağırmaları iki şey içindir: Bu köpek sürüsü Çekler yaptıklarının bedelini ağır ödeyeceklerdir. Ayrıca, Reich için bu kadar önemli olan, bu yetenekte ve bu önemdeki en iyi elemanı Heydrich, nasıl böylesine büyük bir ihmalkârlık suçunu işleyecek kadar sersem olabilir? Evet, suç. Son derece basittir. Acilen yapmaları gerekenler şunlardır:

1- 10 bin Çek kurşuna dizilecek.
2- Suçluların bulunmasına yardım edenlere 1 milyon Reich Markı ödül sözü verilecek.

Hitler rakamları çok severdi, özellikle de, mümkünse, büyük, yuvarlak sayıları.

Öğleden sonra, bir çiftin bir bekârdan daha az kuşku uyandıracağını düşünen Gabčík, Libena'yla birlikte Alman gibi görünmek için kendine bir Tirol şapkası almaya gider; küçük, üstünde bir sülün tüyü olan yeşil bir şapka alır. Ve bu baştan savma kılık değiştirme çok geçmeden beklentilerin üzerinde iş görür: Üniformalı bir SS ondan ateş ister, Gabčík törensel bir şekilde çakmağını çıkarıp sigarasını yakar.

Ben de bir tane yakacağım. Prag sokaklarında dolanan, sinirleri zayıflamış bir yazma manyağı gibi hissediyorum kendimi. Belki de biraz ara vermeliyim.

Ama uzun süren bir ara değil. Bu çarşamba gününü bitirmek gerek.

Hastanedeki siyah yağmurluklu adam, Gestapo'nun gönderdiği Komiser Pannwitz soruşturmayı yürütmekle görevlidir. Olay yerinde bulunan Sten marka bir silah, içinde İngiliz malı tanksavar bir bomba bulunan bir evrak çantası ortaya çıkınca, suikastın kaynak yeri belli olur: Londra. Raporunu Hitler'i arayan Frank'a verir. Suikastı yapan ülkedeki direnişçiler değildir. Frank kitlesel misillemelere karşıdır, çünkü bu yerel halkta Almanlara karşı güçlü bir muhalefet dalgası yaratacaktır. Güçlü önlemler almak için suçluların ya da şüphelilerin bireysel olarak veya aileleriyle birlikte katledilmeleri, olayı gerçek eksenine taşıyacaktır: Dışarıda organize edilen bireysel bir hareket. En önemlisi, halkta bu olayın millî bir başkaldırı olduğu kanısı uyanmasının

önünü almaktır. Hitler, şaşırtıcı bir şekilde bu ılımlılık isteğine az çok ikna olur. Kitlesel misilleme geçici olarak askıya alınır. Bununla birlikte Hitler hemen Himmler'e atıp tutmaya başlar. Demek Çekler Heydrich'i sevmiyorlar? O zaman onlara daha kötüsünü bulmak gerek. Tabii ki bunun için zaman gerekir, çünkü Heydrich'ten daha kötüsünü bulmak zordur. Hitler ve Himmler kafa patlatırlar. SS'in üst düzey yetkilileri arasında böyle bir kıyımı gerçekleştirecek birkaç kişi mevcuttur ama onlar da Doğu Cephesi'ndedirler ve bu 1942 ilkbaharında yapacak çok çetin işleri vardır. Sonunda Kurt Dalüge'yi seçerler. Zaten sağlık sorunlarından dolayı Prag'da bulunmaktadır. *Oberstgruppenführer* olarak atanan Reich Toplum Polisi Başkomiseri Dalüge'nin Heydrich'in en büyük rakiplerinden biri olması ironiktir. Ama onun kadar yetkin değildir. Heydrich ondan sürekli "aptal" diye söz eder. Sarışın Canavar kendine geldiğinde çok üzülecektir. İyileşir iyileşmez ona bir terfi vermek gerekecektir.

Heydrich uyanır. Ameliyat çok iyi geçmiştir. Alman cerrah iyimserdir. Dalağını almaları gerekmiştir ama bir komplikasyon yoktur. Şaşırtıcı tek şey, vücudundaki yaralardan çıkardıkları kıl parçalarıdır. Doktorlar bunların nereden geldiğine bir süre kafa yorarlar. Kıllar patlamadan sonra Mercedes'in at kılından yapılmış koltuklarından saçılmıştır. Röntgen bölümü, küçük metal parçalarının hayati organlara yerleşmiş olmasından endişe eder. Ama sorun yoktur, Prag'ın Alman eliti rahat bir nefes alır. Saat 15.00'e kadar haber verilmeyen Lina yanındadır. Heydrich sersemlemiş bir halde yavaş yavaş konuşur: "Çocuklarımıza iyi bak." Artık geleceğinden pek emin görünmemektedir.

Moravec Teyze sevinçten deliye dönmüştür. Apartman görevlisini durdurup sorar: "Heydrich'ten haberiniz var mı?" Evet, haberleri vardır, radyoda bundan başka bir şey konuşulmamaktadır. Ama bir de olay yerinde kalan bisikletin seri numarası

verilmektedir. *Kendi* bisikleti. Numarayı silmeyi unutmuşlardır. Neşesi birdenbire yerini acı bir serzenişe bırakır. Rengi küle döner ve adamlara ihmallerinden dolayı sitem eder. Ama onlara bundan dolayı yardıma gitmezlik etmez. Bu ufak tefek kadın besbelli ki bir eylem kadınıdır ve oturup kendine acımakla uğraşamaz. Nerede olduklarını bilmemektedir ve onları bulması gerekir. Yorulmak nedir bilmeyen kadın oradan ayrılır.

Yerli halka bir mesaj iletmek gerektiğinde hep yapıldığı gibi şehrin her tarafına iki dilde yazılmış afişler asılır ve bu afiş kuşkusuz hepsinin en can alıcısıdır:

1. 27 MAYIS 1942'DE REICH GENEL VALİ VEKİLİ, SS OBERGRUPPENFÜHRER HEYDRICH'E BİR SUİKAST DÜZENLENMİŞTİR.

   Suçluların tutuklanması için bilgi verenlere on milyon korunalık bir ödül verilmesi öngörülmüştür. Bu suçluları kim evinde saklar, onlara yardım eder veya onları tanıyıp da bildirmezse tüm ailesiyle birlikte kurşuna dizilecektir.
2. Prag'ın Oberlandrat bölgesinde sıkıyönetim ilan edilmiştir. Uygulama bu talimatın radyoda okunmasıyla duyurulacaktır. Aşağıdaki önlemlerin alınmasına karar verilmiştir:

a) 27 Mayıs saat 21.00 ile 28 Mayıs saat 06.00 arasında sivil halkın sokağa çıkması yasaklanmıştır.

b) Bu saatler arasında barlar, restoranlar, sinemalar, tiyatrolar ve eğlence yerlerinin faaliyetleri yasaklanmış, halka açık tüm yollarda trafik durdurulmuştur.

c) Bu yasaklara karşın sokağa çıkanlara ilk uyarıda durmazlarsa ateş edilecektir.

d) Başka önlemler de öngörülmüştür, ihtiyaç halinde radyodan duyurulacaktır.

Bu talimat Alman radyosunda saat 16.30'da okunmuştur. Saat 17.00'den sonra her yarım saatte bir, saat 19.40'tan sonra her on dakikada bir, saat 21.00'den sonra her beş dakikada bir yayınlanmaya başlamıştır. Eğer o günü yaşayanlar hâlâ hayattalarsa, metni ezberden eksiksiz söyleyebilirler herhalde. Saat 21.30'dan sonra sıkıyönetim tüm protektoraya yayılmıştır.

Bu arada Himmler, Hitler'in yeni talimatlarını bildirmek için Frank'ı arar. Hitler derhal, Heydrich'in Prag'a geldiği kasım ayından beri gözaltına alınan rehinelerin en önemli yüz tanesinin kurşuna dizilmesi emrini verir.

Hastanede, yaralının acısını dindirmek için dolaplardaki tüm morfinler kullanılır.

Akşam olduğunda akıllara zarar bir baskın düzenlenir. SS'ten, SD'den, NSDK'dan Gestapo, Kripo ve Shupo'dan 4500 kişi ve üç *Wehrmacht* taburu şehri kuşatırlar. Çek polisinin de işbirliğiyle 20 binden fazla kişi operasyona katılır. Tüm çıkış yolları kapatılmış, ana damarlar bloke edilmiş, caddelere bariyerler kurulmuş, binalar aranmış, insanlar kontrol edilmiştir. Şimdi, her yerde, tentesi açılmış kamyonlardan atlayan silahlı adamların botlarının merdiven boşluklarını dolduran gürültüsü, silahlarından gelen çelik sesleriyle sıralar halinde bir binadan diğerine koşuşlarını, kapıların tokmaklanmasını, Almanca emirler yağdırılmasını, insanların yataktan çıkarılmalarını, evlerin altüst edilişini, bağırıp çağıran Almanların onları horlayışını görüyorum. Özellikle de SS'ler kontrollerini tamamen kaybetmiş görünürler: Keskin nişancılara hedef olmaktan korktuklarından, ışık yanan ya da açık olan her pencereye ateş ederek sokakları arşınlarlar. Prag bir sıkıyönetimden daha fazlasını yaşamaktadır.

Sanki savaşta gibidirler. Polis operasyonu, şehri tarif edilemez bir kargaşa içine sürüklemiştir. Gece boyunca büyük bir çaba sarfedilerek 36 bin daire aranmıştır ve komik bir verim alınmıştır: İçlerinde üç dört serseri, bir hayat kadını, sabıkalı bir genç ve Anthropoid'le hiçbir bağlantısı olmayan bir Direniş liderinin de bulunduğu 541 kişi tutuklanır. 430 kişiyi hemen salıverirler. Ve kaçak paraşütçülerin hiçbir izine rastlayamazlar. En kötüsü de bu daha başlangıçtır. Gabčík, Kubiš, Valčík ve arkadaşları garip bir gece geçirmiş olmalılar. Acaba içlerinden biri bile o gece uyuyabilmiş midir? Bu beni çok şaşırtır. Çünkü ben, şu sıralar kesinlikle uyuyamıyorum.

223

Hastaların tümünün boşaltıldığı hastanenin ikinci katındaki Heydrich yatağında uzanmıştır. Zayıftır, duyuları uyuşmuştur ve vücudu acı içindedir ama bilinci yerindedir. Kapı açılır. Bir koruma, eşi Lina'yı içeri alır. Heydrich eşinin orda olmasına sevinir. Lina da yatakta ve solgun da olsa, eşini canlı gördüğü için mutludur. Önceki gün eşini operasyondan sonra, bilinçsiz ve bembeyaz bir halde gördüğünde onun ölmüş olduğunu düşünmüştür, üstelik uyandığında da durumu daha iyiye gitmemiştir. Doktorların umutlu konuşmalarına inanmamıştır. Paraşütçüler gibi o da uyuyamamıştır.

Sabah eşine bir termosun içinde sıcak bir çorba getirir. Önceki gün bir suikast kurbanıyken, o gün nekahat devresindedir. Sarışın Canavar'ın güçlü bir bünyesi vardır. Her zamanki gibi bundan da sıyrılacaktır.

224

Bayan Moravec, Valčík'e bakmaya gelir. Kocası olan gözüpek demiryolu işçisi, onu bu durumdayken yalnız bırakmak istemez. Yüzünü saklayabilsin diye tramvayda okuması için bir kitap verir. Bu, W. H. Steed'in *Gazetecilikte Otuz Yıl* adlı kitabıdır. Valčík ona teşekkür eder. O gittikten sponra kadın odasını toplar ve yatağını yaparken çarşafta kan lekeleri görür. Yarasının ne kadar ağır olduğunu bilmiyorum ama protektoranın tüm doktorlarının mermi yarası gördükleri zaman polise bildirmeleri emri aldıklarını, bunu yapmazlarsa öldürüleceklerini biliyorum.

225

Peček Sarayı'nın kara duvarları ardında bir kriz toplantısı düzenlenmiştir. Komiser Pannwitz özetler: Olay yerindeki ipuçları dikkate alındığında, varılan ilk sonuçlar bu suikastın Londra'da planlandığını ve iki paraşütçü tarafından gerçekleştirildiğini göstermektedir. Frank da bu kanıdadır. Ama bir gün önce atanan yeni genel vali Dalüge, suikastın ulusal bir başkaldırı olduğunu düşünmektedir. Koruyucu önlemler adı altında çok kişinin kurşuna dizilmesi ve polisin şehirdeki varlığını güçlendirmek için bölgede bulunan tüm polis güçlerinin toplanması emrini verir. Frank'ın rengi yeşile döner. Tüm açıklığıyla suikastın altındaki imza Beneš'indir ama bu doğru değilse bile... Politik olarak İç Direniş Örgütü'nün bu olaya karışıp karışmadığını umursamamaktadır. "Dünya, ulusal bir başkaldırının söz konusu olduğunu düşünmemelidir. Bunun bireysel bir hareket olduğunu söylemeliyiz." Dahası kitlesel tutuklamalar ve ölümler üretimi azalma

tehlikesiyle karşı karşıya bırakacaktır. "Size Çek endüstrisinin Alman savaş gücü için hayati önemini hatırlatmam gerekiyor mu, *Herr Oberstgruppenführer*? (Bu cümleyi neden uydurdum? Tabii ki gerçekten bu cümleyi söylediği için.) İkinci adam Frank artık onun sırasının geldiğini düşünmüştür. Onun yerine hiçbir devlet adamlığı tecrübesi olmayan Dalüge'yi terfi ettirmişlerdir; ne protektoranın nasıl işlediğini ne de Prag'ın haritadaki yerini bilir. Frank güç gösterisine karşı değildir. Sokaklarda terörün kol gezmesinin bir bedeli olmayacaktır. Ama o patronundan politika dersleri almıştır: Ödül vermeden ceza verilmez. O bunu bilir. Önceki gece yapılan baskınlar bu tip hareketlerin ne kadar gereksiz olduğunu göstermektedir. Cimrilik yapmadan iyi yönetilen bir muhbirlik kampanyası çok daha iyi sonuçlar verebilir.

Frank toplantıyı terk eder. Dalüge'yle yeterince zaman kaybetmiştir. Onu Hitler'le Berlin'deki randevusuna götürmek için bir uçak beklemektedir. Hitler'in politik dehasının yerini meşhur öfkesinin almamasını dilemektedir. Uçakta önereceği önlem raporlarını özenle planlar. Bir önceki günkü telefon konuşmasına bakılırsa inandırıcı olması yararınadır. Sert görünmek için şehrin tanklarla işgal edilmesini, bölüklerin savaş düzenine girmesini ve birkaç kellenin de gitmesini önerir. Ama kitlesel bir misillemeden kaçınmak gerektiğini bir kez daha vurgulamak ister. Daha çok Hácha'yı ve hükümetini protektoranın özerkliğini kaybetmesi ve her türlü Çek örgütünü Alman kontrolü altına geçirmekle tehdit ederek baskı yapmayı önerir. Ayrıca şu an için sadece ultimatom olarak kalsa da alışılagelmiş her türlü gözdağı verme yöntemi uygulanacaktır: baskı, şantaj, eziyet vb. İdeal olanı paraşütçüleri Çeklerin kendilerinin teslim etmesidir.

Pannwitz'in dertleri farklıdır. Onun alanı soruşturmadır, politika değil. Berlin'den gönderilen iki zeki dedektifle işbirliği yapmaktadır. Geldiklerinde buldukları "kâbus gibi karışıklık"tan

şaşkına dönen iki dedektif. Bu iki dedektif, Dalüge'nin önünde seslerini çıkarmasalar da Pannwitz'e otellerine sağ salim gidebilmek için korumaya ihtiyaçları olduğunu bildirirler. Öfkeden kudurmuş SS köpeklerinin davranışlarına koydukları tanı çok nettir: "Bunların hepsi deli. Katilleri bulmak bir yana, kendi yarattıkları kaosun içinden çıkamayacaklardır." Daha yöntemli bir şekilde ilerlemek gerekir. Üç soruşturmacı yirmi dört saatten kısa bir süre içinde kayda değer sonuçlar alırlar. Toplanan kanıtlar sayesinde suikastın tam olarak nasıl geliştiğini ve biraz belirsiz olsa da (bu kahrolası şahitlerin gördükleri hiçbir zaman birbirini tutmaz!) iki teröristin eşkâlini elde etmişlerdir. Ne var ki saklandıkları yerle ilgili hiçbir ipucu yoktur. Bu nedenle kendileri araştırma yaparlar. Ama geri zekâlı SSler gibi sokaklarda dolanarak değil, Gestapo'nun dosyalarını inceleyerek.

Ve iki ay önce bir tramvayda kurşunlanarak öldürülen Üç Kral'ın sonuncusu Kaptan Morávek'in dosyasında üzerinde bulunan fotoğrafa rastlarlar. Bu fotoğrafta yakışıklı Valčík açıklanması mümkün olmayan bir şekilde şişman görünmektedir. Ama yine de Valčík'tir. Bu adamın suikastla hiçbir bağlantısını bulamazlar. Başka bir dosyaya geçmemeleri için hiçbir sebep yoktur ama sırf belki de *şans eseri* bir şey bulabileceklerini düşünerek fotoğrafı araştırmaya karar verirler. Bu bir Maigret romanında olsaydı adına *önsezi* denirdi.

226

Genç bir kadın olan Çek irtibat subayı Hanka, Moraveclerin evine gelir. Onu mutfağa alırlar. Valčík orada bir koltukta oturmaktadır. Valčík'i, o dönem Hanka'nın eşiyle birlikte yaşadığı

Pardubice'de garsonluk yaptığı zamandan beri tanımaktadır. Valčík, her zamanki gibi kibar bir şekilde ayağa kalkamadığı için gülümseyerek özür diler. Ayağını burkmuştur.

Hanka'nın görevi Valčík'in raporunu Pardubice'deki Bartoš grubuna iletmektir. Onlar da bu raporu, Libuše adlı, çok işe yarayan, çok değerli verici aracılığıyla Londra'ya bildirecektir. Valčík genç kadından onlara yaralı olduğunu bildirmemesini ister. *Silver A*'in lideri sıfatıyla resmî olarak Kaptan Bartoš onun amiridir. Ama başından beri Anthropoid Operasyonu'na destek vermemektedir. Valčík bir şekilde *Silver A*'den Anthropoid ekibine geçmeyi başarmıştır. Olayların gidişatından ötürü, sadece sağlıklı olduklarını umduğu iki arkadaşı Gabčík ve Kubiš'ten, gerekirse bizzat Beneš'ten ve belki de Tanrı'dan (inançlı biri olduğu söylendi bana) başka kimseye verilecek hesabı olmadığını düşünmektedir.

Genç kadın gara gider. Ama trene binmeden önce kırmızı afişlerden birinin önünde kalakalır. Hemen Moraveclere telefon eder. "Çok ilginç bir şey var, mutlaka görmelisiniz." Afişte Valčík'in fotoğrafı vardır ve altında da *100.000 Koruna ödül* yazar. Bunu takiben, paraşütçüyü betimleyen bir yazı bulunmaktadır ama bu tarif, paraşütçüyü pek de doğru anlatmaz. Üstelik fotoğrafın da kendisine pek benzememesi büyük şanstır. Soyadı belirtilmiştir ama adı ve doğum tarihi yanlıştır (olduğundan beş yaş daha genç olduğu söylenmiştir). Sonunda da aranıyor posterlerinin ne şekilde iş gördüğünü açık eden bir not vardır: "Ödül çok büyük bir gizlilik içinde verilecektir."

227

Ama bu afişten daha iyisi de vardır.

Bata, imparatorluğunu savaştan önce kurmuştur. Zlin şehrinde küçük bir ayakkabı fabrikasıyla başlayıp işi büyütmüş ve başta Çekoslovakya olmak üzere dünyanın birçok yerinde mağazalar açmıştır. Alman işgalinden kaçmak için ABD'ye göç etmiştir. Ama sahibi oradan ayrılmış olsa da mağazası hâlâ açıktır. Wenceslaus Caddesi'nin en ucunda, 6 numarada devasa bir Bata mağazası vardır. O sabah vitrinde ayakkabılar değil, bir bisiklet, iki deri evrak çantası, askıda bir yağmurluk ve bir bere vardır. Bunlar olay yerinde bulunan kanıtlardır. Ayrıca bir de şahitliğe çağrı bildirisi asılmıştır. Oradan geçenler vitrinde şunları okurlar:

> Suçluların yakalanmasına yardımcı olacak bilgiler için peşin ödenecek on milyon korunalık ödül göz önüne alındığında şu sorular sorulmalıdır:
>
> 1- Suçlular hakkında kim bilgi verebilir?
>
> 2- Onları suç mahallinde kim görmüştür?
>
> 3- Bu eşyalar kime aittir? Özellikle de bu kadın bisikleti, manto, bere ve evrak çantası?
>
> Bu bilgilere sahip olduğu halde polise gönüllü olarak bildirmeyenler, 27 Mayıs sıkıyönetim bildirisi uyarınca, aileleriyle birlikte kurşuna dizileceklerdir.
>
> Herkes verdiği bilgilerin kesinlikle gizli tutulacağından emin olmalıdır.
>
> Başka bir deyişle, 28 Mayıs'tan itibaren, protektoradaki tüm ev, otel, daire vb. sahipleri, oturma izni henüz bildirilmemiş herkesi polise bildirmekle yükümlüdür.

Bu yasağa uymayanlar ölümle cezalandırılacaktır.
SS-*Obergruppenführer*
Polis Başkomiseri
Bavyera-Moravya Reich Protektorası Ofisi'nden
K. H. Frank

228

Sürgündeki Çek hükümeti, canavar Heydrich'e karşı düzenlenen suikastın bir intikam hareketi, Avrupa'da baskı altındaki tüm ülkelerin Nazi boyunduruğuna başkaldırısının sembolü olduğunu bildirir. Çek vatanseverleri tarafından atılan kurşunlar, müttefiklerle yapılan dayanışmanın ve tüm dünyada yankı uyandıracak zafer inancının bir göstergesidir. Çekler arasından yeni kurbanlar Alman ölüm mangalarının eline düşmüştür. Ama Nazi öfkesinin bu son eylemleri, Çek halkının boyun eğmez direnişiyle kırılacak, sadece onların isteğini ve kararlılığını güçlendirmekle sonuçlanacaktır.

Sürgündeki Çek hükümeti, halkı bu adsız kahramanları saklamaya teşvik eder ve onlara ihanet edenlere hak ettikleri cezanın verileceğini söyleyerek tehdit eder.

229

Albay Moravec Zurih'teki posta kutusunda, casus A54 tarafından gönderilmiş bir telgraf bulur: "*Wunderbar*[31]. Karl." Paul

31 (Alm.) Harika. (ç. n.)

Thümmel, takma adıyla A54, bir başka takma adıyla René, bir başka takma adıyla Karl, Gabčík ve Kubiš'le hiç karşılaşmamıştır ve suikastın hazırlık aşamasında rol almamıştır. Ama bu basit sözcükle, haberin duyulmasıyla Nazizm'e karşı dünyanın her yanında mücadele eden herkeste ortaya çıkan güçlü sevinç duygusunu yansıtır.

230

Apartman görevlisinin zili çalar. Gelen Moravec'in küçük oğlu Ata'dır. Valčík'i almaya gelmiştir. Apartman görevlisi Valčík'in gitmesini istemez. Beşinci kattaki tavan arasında kalabilir, hiç kimse onu aramak için yukarı çıkmayacaktır. Valčík apartman görevlisinin eşinin yaptığı kekleri çok sever ve onların annesininkiler kadar iyi olduğunu söyler. Burada BBC'yi dinleyerek iskambil oynar. İlk gece saklanmak zorunda kalmıştır, çünkü bir Gestapo polisi apartmana gelmiştir. Ama kendini bu insanların yanında güvende hissetmektedir. *O halde neden kalmıyorsun?* diye ısrar eder apartman görevlisi. Valčík ona emir aldığını, bir subay olduğunu ve bu emirleri yerine getirip arkadaşlarının yanına gitmesi gerektiğini söyler. Apartman görevlisinin endişe etmesi yersizdir, onlara güvenli bir sığınak bulunmuştur. Sadece orası çok soğuktur. Onlara örtü ve kalın giyecekler gerekmektedir. Valčík paltosunu alır, yeşil bir gözlük takar ve onu yeni yerine götürecek olan Ata'yı takip eder. Bundan önceki ev sahibesinin ona verdiği kitabı almayı unutur. Kitabın içinde ev sahibesinin adı yazılıdır. Bu sayede, kadının hayatı kurtulacaktır.

231

Uzlaşma ve teslim olma, Pétainizm'i besleyen iki faktördür. Bu, yaşlı Başkan Hácha'nın –Fransız mevkidaşı kadar bunaktır o da– kesinlikle ustası olduğu bir sanattır. İyi niyetinin kanıtı olarak, yönettiği kukla hükümet adına, katillerin yakalanması için verilecek ödülün iki misline çıkarılmasına karar verir. Yani Gabčík ve Kubiš'in *her birinin* başına konan ödül on milyon korunadır.

232

Kilisenin kapısındaki iki adam ayin için gelmemişlerdir. Bugünkü adı Aziz Kiril ve Methodius Kilisesi olan, o günün Aziz Karl Borromeo Kilisesi, Karl Meydanı'ndan başlayıp nehre doğru inen Prag'ın tam merkezindeki Resslova Caddesi'ne bakan büyük bir yapıdır. Adamlardan biri Jindra örgütünden, takma adı "Hajsky Amca" olan öğretmen Zelenka'dır. Ortodoks Rahip Petřek tarafından kabul edilir. Zelenka yanında bir arkadaşını getirmiştir ve bu, kiliseye getirdiği yedinci kişidir. Bu, Gabčík'tir. Kiliseye, mezar odasına açılan bir kapaktan girmişlerdir. Orada, ölüleri yerleştirdikleri taş bölmelerin arasında arkadaşlarıyla buluşur: Kubiš, Valčík, Teğmen Opálka ve başka üç paraşütçü: Bublík, Švarc ve Hrubý. Zelenka teker teker hepsini buraya getirmiştir, çünkü Gestapo şehirdeki tüm evleri bıkıp usanmadan aramaktadır ama henüz kiliselere bakmak akıllarına gelmemiştir. Sadece bir paraşütçüden haber alamamışlardır: Karel Čurda. Hiç kimse onun nerede olduğunu bilmemektedir; nerede saklandığından, tutuklanıp tutuklanmadığından, hatta yaşayıp yaşamadığından

bile haberleri yoktur. Gabčík'in gelmesi, kilisenin mezar odasında heyecan yaratır. Tüm arkadaşları tek tek onu kucaklamak için koşarlar. Onu görmelerinin sevincini en gürültülü patırtılı bir şekilde gösteren iki arkadaşını, kahverengiye boyanmış ince bıyığıyla Valčík'i ve gözü şişmiş, yüzünde hâlâ çatışmanın izleri olan Kubiš'i fark eder. Heyecandan duyguları altüst olan Gabčík, bir ağlar bir güler. Belli ki arkadaşlarını sağ salim bulduğu için çok mutludur. Ama olaylar bu hale geldiği için üzgündür. Daha yeni buluşmuşlardır ki Gabčík arkadaşlarının zamanla alışmak zorunda kalacağı özür dileme ve kendini lanetleme teranesine başlar. Tam Heydrich'e nişan almışken tutukluk yapan kahrolası Sten'e küfreder. Hepsi benim suçum, der. Adam karşımdaydı, ölecekti. Ama sonra şu lanet Sten... Çok aptalca. Ama yaralı, sen yaraladın onu, değil mi, Jan? Ciddi bir şekilde mi? Öyle mi? Çocuklar, gerçekten çok üzgünüm. Hepsi benim suçum. İşini Colt'la bitirebilirdim. O dev peşime düştü ve kaçtım. Gabčík kendinden nefret ediyordu ve arkadaşları onu avutmayı başaramıyorlardı. Önemli değil, Jozef. Zaten yaptığın iş çok büyük, farkında değil misin? Cellat'ın bizzat karşısındaydın. Onu yaraladın. Heydrich yaralı, bu doğru, düştüğünü görmüş ama onu hastaneye kaldırmışlar. Bir aya kalmadan yine işlerinin başına dönecektir; belki de daha erken. Bu canavarlara kurşun işlemiyor. Gerçekten de Naziler suikastlardan hep olağanüstü bir şekilde kurtulmaktadırlar. (1939'daki şu meşhur Münih birahanesi olayında, Hitler saat 20.00-22.00 arasında yapması gereken konuşmayı 21.07'de treni kaçırmamak için bitirince, saat 21.30'da patlayan bombanın sekiz kişiyi öldürdüğünü hatırlıyorum.) Anthropoid acınası bir başarısızlıktır Gabčík'e göre ve bu onun suçudur. Jan'ın üzülmesi için bir sebep yoktur. Bombayı atmıştır, arabaya isabet ettiremese de Heydrich'i yaralayan odur. Neyse ki Jan oradadır. Görevlerini tamamlayamasalar da onun sayesinde en

azından hedefi vurmuşlardır. Şimdi artık anlasınlar ki Prag, Berlin değildir ve Almanlar evlerindeymiş gibi davranamazlar. Ama Anthropoid'in amacı Almanları korkutmak değildi. Belki de hedefleri çok iddialıydı. Şimdiye kadar bu düzeyde hiçbir Nazi öldürülmemişti. Ama ben ne anlatıyorum? Aptal Sten olmasaydı, o domuz ölmüş olacaktı... Sten... Sten... Boktan Sten.

233

Heydrich'in durumu birden ve açıklanamaz bir şekilde kötüye gider. Ateşi çok yükselir ve düşmez. Himmler başucundadır. Heydrich'in uzun bedeni terle ıslanmış bir çarşafın üstünde güçsüz yatmaktadır. İki adam yaşam ve ölüm üzerine felsefe yaparlar. Heydrich babasının operasından bir cümle söyler: "Dünya, Tanrı'nın döndürdüğü bir laterna ve biz de onun müziğiyle dans etmek zorundayız."

Himmler doktorlardan açıklama ister. Hastanın durumu iyiye gitmekteyken, birden korkunç bir enfeksiyon baş göstermiştir. Belki de bombada zehir bulunmaktadır, belki de Mercedes'in koltuğundan çıkan at kılları dalağına dolduğu içindir. Birçok hipotez vardır ve hangisinin doğru olduğunu bilememektedirler. Ama eğer tahmin ettikleri gibi bu bir septisemi başlangıcıysa, enfeksiyon çok hızlı bir şekilde tüm vücuda yayılacak ve hasta kırk sekiz saat içinde ölecektir. Hastayı kurtarmak için Reich'ın koskoca topraklarında bulunmayan bir şey gerekmektedir: Penisilin. Ve tabii ki İngiltere onlara bunu temin edecek değildir.

234

3 Haziran'da verici Libuše, Anthropoid'e gönderilmiş bu kutlama mesajını alır:

> "Başkan tarafından. Temas kurabildiğiniz için çok mutluyum. Size samimiyetle teşekkür ediyorum. Sizin ve arkadaşlarınızın kesin kararlılığını görüyorum. Bu, milletimizin tek vücut olduğuna işaret ediyor. Sizi temin ederim ki bu, meyvelerini verecektir. Prag'da olanlar burada çok büyük bir etki yaptı ve Çek halkının direnişi çok takdir edildi."

Ama Beneš en iyi haberin henüz gelmediğini bilmez. En kötünün de.

235

Anna Maruščáková, genç ve güzel bir işçidir. O gün iş yerinde biraz solgundur. Bu yüzden postacı öğleden sonra bir mektup getirdiğinde fabrika sahibi mektubu ona göstermeden açıp okur. Mektup genç bir adamdan gelmektedir ve şöyledir:

> Sevgili Ania,
> Sana bu kadar geç cevap yazdığım için özür dilerim. Ama beni anlayacağını düşünüyorum, çünkü biliyorsun ki birçok endişem var. Yapmak istediğimi yaptım. O uğursuz gün Cabárna'da yattım. İyiyim, bu hafta seni görmeye geleceğim ve sonra birbirimizi bir daha hiç görmeyeceğiz.
> Milan

Fabrikanın patronu bir Nazi sempatizanıdır ya da belki de değildir. Her zaman, hemen her yerde görülen, ama kendini en iyi işgal edilmiş ülkelerde açıkça sergileyen o onursuz zihin yapısına sahiptir. Bu mektupta şüpheli bir şeyler olduğuna karar verir ve mektubu ilgili merciye götürür. Gestapo'nun soruşturması öylesine kötü gitmektedir ki kemirilecek yeni bir kemik aramaktadırlar. Mektubu büyük bir titizlikle incelerler, çünkü neredeyse üç bin tutuklamaya karşın hiçbir şey bulamamışlardır. Bunun bir gönül meselesi olduğuna karar verirler. Mektubu yazan genç, evli bir adamdır, kuşkusuz evlilik dışı ilişkisine son vermek istiyordur. Hikâyenin ayrıntıları çok net değildir, ama bazı cümlelerin kuşkuya yol açabileceği doğrudur. Belki de bu genç adam metresini etkilemek için Direnişe katılmış gibi konuşuyordur ya da ondan ayrılabilmek için gizemli bir tavır takınıyordur. Ama yine de, ne Gabčík, ne Kubiš, ne de Valčík'le uzaktan yakından ilgisi vardır. Adamın onlardan, onların da bu adamdan haberi yoktur. Ama Gestapo öylesine umutsuzca ipucu aramaktadır ki onları Lidice'ye götürecek bu olayı deşmeye karar verirler.

Lidice huzur dolu, resmi yapılacak kadar güzel küçük bir köydür. Burası RAF'ta asker olan iki Çek'in geldiği yerdir. Araştırmaları sonucunda Almanların bulduğu tek şey budur. Yanlış yolda olduklarının kendileri bile farkındadırlar. Ama Nazi mantığı, gizemli ve karmaşıktır. Ya da her şey çok basittir: Onlara kan gerekmektedir ve sabırsızlanmaya başlamışlardır.

Uzun uzun Anna'nın fotoğrafına bakıyorum. Zavallı genç kız Harcourt'un portrelerinden birine poz verir gibi poz vermiş ama bu yalnızca çalışma izni belgesine iliştirilmiş bir fotoğraf. İnceledikçe onu daha da güzel buluyorum. Biraz Natacha'ya benziyor: Alnı yüksek, dudakları biçimli, onun gözlerinde de aynı yumuşak, sevgi dolu bakış var ama belki de uğrayacağı hayal kırıklığının sezgisiyle belli belirsiz gölgelenmiş.

236

"Beyler, lütfen..." Frank ve Dalüge irkilirler. Labirenti andıran koridor, ne kadar sürdüğünü bilmediğim yürüyüşleri boyunca sessizdir. Soluklarını tutarak odaya girerler. Oradaki sessizlik daha ezicidir. Solgun ve kıpırtısız Lina da oradadır.

Sanki bir yılanı ya da yırtıcı bir hayvanı uyandırmaktan korkarcasına, sessiz adımlarla yatağa yaklaşırlar. Heydrich'in yüzü ifadesizdir. Hastanenin kayıt defterinde ölüm saati yazılıdır: 04:30. Ölüm nedeni: Yaradan kaynaklanan enfeksiyon.

237

> "Fırsat doğunca yalnızca hırsızlık değil, suikast da yapılabilir. Caddelerde üstü açık bir zırhsız araçla eskortsuz dolaşmak ya da yanında koruma olmadan yürümek gibi kahramansı tavırlar sadece aptallıktır ve ülkenin çıkarlarına hiçbir şekilde hizmet etmez. Heydrich gibi yeri doldurulamaz bir adam, gereksiz yere kendini tehlikeye atmıştır. Bu çok ahmakça ve aptalcadır. Heydrich kadar önemli adamlar her zaman kolay hedef olabileceklerini ve en küçük fırsatı değerlendirerek onları öldürmek isteyecek bir sürü insan bulunacağını bilmelidirler."

Goebbels, 30 Nisan 1945'e kadar sürecek ve gittikçe sıklaşacak bu konuşmaları dinlemektedir: Hitler öfkesine boş yere hâkim olmaya çalışarak ve sesine tumturaklı bir ton vererek tüm dünyaya ders vermeye çalışır. Himmler sessizce onaylar. Führer'ine ters bir şey söyleme alışkanlığı olmadığı gibi o da Heydrich'e

ve Çeklere öfkelidir. Tabii ki Himmler sağ kolunun hırsının farkındadır. Ama o dizginsiz ölüm ve terör makinesi olmadan kendini daha güçsüz hisseder. Heydrich'in gidişiyle bir rakipten kurtulmuştur ama iyi bir kozdan mahrum kalmıştır. Heydrich onun sinek valesidir. Ve hikâyeyi bilirsiniz: Lancelot, Logres krallığından ayrıldığında, bu sonun başlangıcı olmuştur.

238

Heydrich kendini Hradčany Şatosu'na götüren yolu üçüncü kez törensel bir şekilde katetmektedir ama bu kez bir tabuttadır. Bu vesileyle Wagner'e özgü bir tören düzenlenmiştir. Tabut kırmızı SS bayrağına sarılarak bir top arabasına konulmuştur. Meşalelerle dolu bir tören kıtası hastaneden çıkar. Sonu gelmez bir yarı paletli tank geçişi yapılır o gece. Kenarda, Waffen SS'ler sokağı aydınlatan meşaleleri tutarlar. İki yana dizilmiş askerler yol boyunca konvoyu asker selamıyla selamlarlar. Hiçbir sivilin törene katılmasına izin verilmemiştir ve gerçeği söylemek gerekirse halktan hiç kimse dışarı çıkıp kendini tehlikeye atmak istememiştir. Frank, Dalüge, Böhme ve Nebe, kaskları ve savaş üniformalarıyla yaya olarak cenazeye eşlik eden onur kıtasında bulunmaktadırlar. 27 Mayıs günü saat 10.00'da başlayan yolculuğun sonunda Heydrich şatoya varır. Son bir kez, işli kapılardan ve kılıçlı heykelin altından geçip Bohemya krallarının şatosuna girer.

239

Günlerimi kilisenin mezar odasında paraşütçülerle birlikte geçirmeyi çok isterdim. Tartışmalarını aktarmak, günlük hayatlarının o nem ve soğukta nasıl geçtiğini, yediklerini, okuduklarını, şehirdeki söylentilerden duyduklarını, onları ziyarete gelen kız arkadaşlarıyla neler yaptıklarını, projelerini, korkularını, endişelerini, umutlarını, hayallerini, düşündüklerini anlatmak isterdim. Ama bu mümkün değil, çünkü bildiğim hiçbir şey yok. Kitabımda çok büyük bir yer tutması gerekirken, Heydrich'in ölümünü bildirmeye geldiklerinde nasıl tepki verdiklerini bile bilmiyorum. Paraşütçülerin akşam olduğunda şiltelerini alıp nispeten biraz ılık olan nefin üstündeki salona yerleştiklerini biliyorum. Bu pek bir şey sayılmaz, değil mi? Ayrıca Valčík'in ateşi olduğunu (kuşkusuz yarasından kaynaklanmıştır) ve Kubiš'in de mezar odasında değil, kilisede uyuyanlardan biri olduğunu biliyorum. Yani en azından bunu bir kez denediğini biliyorum.

Öte yandan, Prag'daki şatosundan çıkarılıp gömüldüğü Berlin'e kadarki tren yolculuğu da dâhil olmak üzere, Heydrich'in cenaze töreniyle ilgili bir sürü bilgi var elimde. Düzinelerce fotoğraf, bu büyük adamın anısına olan saygısını belirtmek isteyenler tarafından yapılmış düzinelerce konuşma. Çok yazık, çünkü bunlarla pek ilgilenmiyorum. Ne Dalüge'nin hüzünlü övgüsünden (iki adam birbirinden nefret ettiği için aslında çok eğlenceli) ne de Himmler'in bitmez tükenmez bir çabayla astını savunmasından söz edeceğim. Ama kısa kestiği için Hitler'in sözlerine değineceğim:

"Merhumla ilgili yalnızca birkaç söz etmek isterim. En iyi Nasyonal Sosyalistlerden biriydi, Alman Reich'ı görüşünün

en ateşli savunucularından, Reich'in tüm düşmanlarının en büyük hasımlarından biriydi. Reich'ı koruduğu ve kayırdığı için şehit oldu. Parti Başkanı ve Alman Reich'ının *Führer*i olarak sana, sevgili yoldaşım, sunabileceğim en yüksek Alman madalyasını sunuyorum."

Hikâyem bir roman gibi delik deşik ama sıradan bir romanda bu deliklerin yerini yazar belirlerken, bu benim için geçerli değil, çünkü ben vicdanımın esiriyim. Cenaze alayının fotoğraflarını karıştırıyorum; Karl Köprüsü'nden geçerken, Wenceslaus Meydanı'na çıkarken, müzenin önünden geçerken çekilmişler. Köprünün iki yanındaki, altlarında gamalı haçlı bayraklar olan güzel taş heykelleri görüyorum ve tiksiniyorum. Şiltemi alıp eğer küçük de olsa bir yer kaldıysa, kilisedeki odaya yerleşmeyi tercih ediyorum.

240

Akşam olmuştur ve her şey sakindir. Erkekler işten eve dönmüşlerdir ve hâlâ akşam yemeklerinin, arada biraz acı ve kötü lahana kokusuyla karışık güzel kokularının yayıldığı küçük evlerde birbiri ardından ışıklar sönmeye başlamıştır. Lidice'ye gece çöker. Köyün sakinleri erken uyuyacaklardır, çünkü ertesi gün fabrikaya ya da maden ocaklarına çalışmaya gitmek için sabah erkenden kalkmaları gerekmekir. Uzaktan bir motor gürültüsü duyulduğunda madenciler ve metalciler uyumuşlardır bile. Gürültü yavaş yavaş yaklaşır. Köyün sessizliğinde çadır beziyle örtülü kamyonlar tek sıra halinde ilerler. Sonra motorlar susar. Onları bir patırtı takip eder. Patırtılar sanki bir tüpün

içine dolan su gibi sokaklara dolar. Kara gölgeler köyün her tarafına yayılmıştır. Sonra, herkes gruplara ayrılıp yerini aldığı zaman patırtı kesilir. Gecenin sessizliğini bir insan sesi yırtar. Bu, Almanca bağırılan bir işarettir.

Uykularından koparılan Lidice sakinleri, başlarına ne geldiğini anlamazlar ya da aslında gayet iyi anlarlar. Yataklarından sürüklenirler, dipçiklerle vurularak evlerinden çıkarılırlar. Onları köy meydanına, kilisenin önüne toplarlar. Alelacele üzerlerine bir şeyler geçirmiş yaklaşık beş yüz erkek, kadın ve çocuk, etraflarını saran *Schutzpolizei* üniformalı adamların ortasında şaşkınlık ve korku içinde beklerler. Heydrich'in doğum yeri olan Halle-an-der-Saale'den özellikle gelmiş bir birlik olduğunu bilemezler. Ama şunu bilirler: Ertesi gün kimse işe gitmeyecektir. Sonra Almanlar yakında en çok sevdikleri iş olacak şeyi yapmaya başlarlar. Onları iki gruba ayırırlar. Kadınlar ve çocuklar okula kapatılırken, erkekler bir çiftliğe götürülüp kilere tıkıştırılırlar. Sonsuz bir bekleyiş ve yüzlerini kemiren katıksız bir endişe başlar. Okulun içindeki çocuklar ağlar. Dışarıdaki Almanlar zinciri boşalmış gibidirler. Çıldırmış bir halde doksan altı evin her birini, tüm kamu binalarını ve kiliseyi yağmalayıp her yerin altını üstüne getirirler. Tablolar ve kitaplar gereksiz diye pencerelerden atılıp meydanda toplanarak yakılır. İşe yaradığı düşünülen her şeyi, radyo, bisiklet ve dikiş makinelerini toplarlar. Bu çalışma, Lidice'nin bir yıkıntı haline getirilmesi, birkaç saatlerini alır.

Sabah saat 5.00'te, askerler onları almaya gelirler. Köylüler köylerinin altüst edildiğini ve etrafta koşup bağırarak bulabildikleri her şeyi yağmalayan polislerle dolduğunu görürler. Kadınlar ve çocuklar kamyonlara bindirilip komşu köy Kladno'ya gönderilirler. Kadınlar için burası Ravensbrück'ten önceki ilk aşamadır. Çocuklar Chelmno'da annelerinden ayrılıp gaz verilerek öldürülür. Aralarından sadece Almanlaştırmaya uygun

olduğunu düşündükleri çok az sayıda çocuk, Alman ailelerin yanına evlatlık olarak verilmek üzere sağ bırakılır. Erkekler, önüne şilteler yerleştirilmiş bir duvarın önüne getirilirler. En genci 15, en yaşlısı 84 yaşındadır. Beş tanesi dizilip vurulur. Sonra beş kişi daha... ve böyle devam eder. Şilteler kurşunların sekmemesi içindir. Ama Schupo'nun adamları, *Einsatzgruppen* kadar deneyimli değildir. Cesetleri toplamak ve yeni ateş mangaları oluşturmak için sık sık ara verirler. Herkes saatlerce sırasını bekler. İşi hızlandırmak için her seferinde on kişi öldürmeye karar verirler. Öldürülmeden önce teker teker kimliklerini belirlemekle görevli şehrin belediye başkanı en son öldürülecekler arasındadır. Onun sayesinde Almanlar bu köyden olmayan, yakınlarını ya da arkadaşlarını ziyarete gelen ve sokağa çıkma yasağı yüzünden orada kalan dokuz kişiyi öldürmezler. Ama onlar da Prag'da öldürüleceklerdir. On dokuz işçi gece vardiyasından evlerine döndüklerinde köylerinin kırılıp geçirildiğini, ailelerinin yok olduğunu görürler, arkadaşlarının hâlâ sıcak cesetleriyle karşılaşırlar. Almanlar hâlâ orada oldukları için, onlar da hemen kurşunlanırlar. Köpekler bile öldürülmüştür.

Ama hepsi bu değildir. Hitler hıncını sembolik ve katartik olarak Lidice'den çıkarmaya karar vermiştir. Reich'ın Heydrich'in katillerini bulmakta yetersiz kalmasından doğan hüsran, insan tahayyülünün çok ötesinde bir histeri tetikler. Emir, Lidice'yi kelimenin tam anlamıyla haritadan silmektir. Mezarlığa saygısızlık edilmiş, meyve bahçeleri tahrip edilmiş, tüm binalar yakılmış ve toprak bir daha bir şey yetişmesin diye tuzlanmıştır. Buldozerler kalıntıların üzerinden geçmek için yoldadır. Hiçbir iz kalmamalıdır, daha önce bir yerleşim yeri olduğu bile belli olmamalıdır.

Hitler, Reich'a meydan okumanın nelere mal olacağını göstermek istemektedir ve Lidice de günah keçisi olmuştur. Ama

çok ciddi bir hata yapmıştır. Gerçeklikle bağlantılarını uzun zaman önce yitirmiş olduklarından, Lidice'nin yerle bir edilmesinin dünyada yapacağı yankıyı ne Hitler ne de diğer Naziler tahmin edebilmişlerdir. O zamana kadar Naziler suçlarını tam anlamıyla saklamaya çaba göstermeseler de bazılarının rejimin gerçek doğasını görmelerini engeleyen belli bir gizlilik söz konusudur. Lidice'yle, Almanya'nın maskesi tüm dünyanın gözleri önünde düşer. Takip eden günlerde Hitler anlayacaktır. Bu sefer zinciri boşalan, SS'ler değil, Hitler'in gücünü tam anlamıyla asla anlayamadığı bir şey olacaktır: Uluslararası kamuoyu. Sovyet gazeteleri artık insanların dudaklarından Lidice'yi düşürmeden savaşacaklarını yazar ve haklıdırlar. İngiltere'de, Birmingham maden işçileri Lidice'yi yeniden yapılandırmak için para toplarlar ve tüm dünyayı dolaşacak bir slogan bulurlar: "Lidice yaşayacak!" ABD'de, Meksika'da, Küba'da, Venezuela'da, Uruguay'da, Brezilya'da yerleşim yerleri, semtler, köyler yeniden adlandırılıp Lidice adını alır. Hindistan ve Mısır resmî olarak destek mesajları verir. Yazarlar, kompozitörler, sinemacılar, oyun yazarları eserlerini Lidice'ye adarlar. Bütün radyolar, televizyonlar ve gazetelerde Lidice vardır. Washington'da Donanma Bakanı, "Gelecek kuşaklar bize bu savaşta neden yer aldığımızı sorarlarsa, onlara Lidice'nin hikâyesini anlatmalıyız," der. Müttefik kuvvetler tarafından Alman şehirleri üzerine atılan bombalara şehit köyün adı yazılır; doğuda Sovyet askerleri T34'lerine aynı ismi işler. Bir devlet başkanı gibi değil de gerçekte olduğu psikopat zorba gibi davranan Hitler, Lidice olayıyla en büyük yenilgisini bir zamanlar efendisi olduğu bir alanda tadar: Daha ayın sonu gelmeden, uluslararası propaganda savaşı ağır bir yenilgiyle kaybedilecektir.

Ama 10 Haziran 1942'de daha ne kendisi, ne Gabčík, ne de Kubiš bunun bilincindedir. Köyün düşüşü iki paraşütçüyü öfke ve umutsuzluğa kaptırır. Suçluluk duygusu, içlerini hiç olmadığı kadar kemirir. Ne kadar görevlerini yaptıklarını da düşünseler,

Canavar ölmüş de olsa, Çekoslovakya'yı ve tüm dünyayı iğrenç bir mahlûktan kurtarmış bile olsalar, sanki Lidice sakinlerini kendileri öldürmüş gibi suçluluk duyarlar. Ayrıca, Hitler'in onların öldüğünden emin olana dek misillemelerine devam edeceğinden korkarlar. Mezar odalarında kapalı, tüm bunlar gergin sinirleri yüzünden iyice yorulmuş zihinlerinde dönüp dururken tek bir çare düşünebilirler: Teslim olmak. Ateşli zihinlerinde çılgınca bir senaryo yazarlar: Emanuel Moravec'le görüşmeye gidecekler, ona Heydrich suikastının suçlularının kendileri olduğunu itiraf eden bir mektup verecekler, sonra da bürosunda onu ve kendilerini öldüreceklerdir. Kilisenin mezar odasında onlarla birlikte kalan Teğmen Opálka, Valčík ve diğer arkadaşlarının, onları bu delice plandan vazgeçirmek için çok büyük bir dostluk, inanç, sabır ve beceriklilik göstermesi gerekir. Öncelikle bu teknik olarak yapılabilecek bir şey değildir. Sonra, Almanlar onların sözüne inanmayacaktır. Sonuç olarak, diyelim ki planlarını yapmakta başarılı oldular, Heydrich'ten önce zaten başlamış olan terör ve katliam durmayacak, onların ölümlerinden sonra da devam edecektir. Hiçbir şey değişmeyecektir. Fedakârlıkları hiçbir işe yaramayacaktır. Gabčík ve Kubiš çaresizlik ve öfkeyle ağlarlar ama sonunda ikna olurlar. Bununla birlikte Heydrich'in ölümünün bir işe yaramadığını düşünürler.

Belki de bu kitabı yanıldıklarını kanıtlamak için yazıyorum.

241

Çek İnternetinde Polemik

Çek gençlerin ilgisini 1942 yılında Naziler tarafından tamamen haritadan silinen Lidice köyüne çekmek için

kurulan bir internet sitesi, amacı mümkün olan en kısa sürede Lidice'yi yakmak olan interaktif bir oyun içeriyor." (*Libération*, 6 Eylül 2006)

242

Gestapo öylesine az kanıt elde eder ki sanki artık Heydrich'in katilini aramıyorlarmış gibilerdir. Başarısızlıklarının ceremesini bir günah keçisine yüklemeleri gerekmektedir ve bir tane bulduklarını düşünürler. Bu, Çalışma Bakanlığı'na bağlı olarak çalışan sivil bir görevlidir. 27 Mayıs akşamı Çek işçilerle dolu bir trenin Berlin'e gitmesine izin vermiştir. Paraşütçüler bulunamadıklarına göre, bu ipucu pekâlâ geçerlidir; böylelikle Gestapo üç katilin (evet, soruşturma bu kadar ilerlemiştir ve şimdi üç kişi olduklarını bilmektedirler) bu trende olduğunu kabul etmeye karar verir. Peček Sarayı'nın adamları son derece şaşırtıcı detaylar vermektedirler: Kaçaklar yolculuk süresince koltukların altına yatıp saklanmış, Dresden'deki kısa mola sırasında bir fırsatını bulup trenden inmişler ve kaçarak kırsal alanda kaybolmuşlardır. Tabii ki kaçakların Almanya'ya sığınmak istemesi gözüpeklik gibi görünmektedir ama zaten Gestapo'dan kaçabilmek için çok cesur olmak gerekir. Ancak sivil görevli günah keçisi olmaya hazır değildir ve savunması onları faka bastırır: Evet, trenin kalkmasına izin vermiştir ama bu Berlin'deki Havacılık Bakanı'nın isteği üzerine olmuştur. Yani Göring'in. Ayrıca bu titiz bürokrat, üstüne Prag polisi tarafından mühür basılmış izin kâğıdının bir kopyasını da saklamıştır. Eğer bir hata varsa, bu sorumluluğu Gestapo üstlenecektir. Peček Sarayı bu ipucunun peşine daha fazla düşülmemesine karar verir.

243

Bu durumu çözecek fikir, besbelli insan ruhunun inceliklerini iyi bilen Komiser Pannwitz'den gelir. Pannwitz şu gözlemle başlar: 27 Mayıs'tan beri kasten yaratılan terör havası verimi engeller niteliktedir. Teröre karşı değildir ama bu durumda uygunsuzdur, çünkü muhbirlerin cesaretini kıran bir etkiye sahiptir. Suikasttan sonra iki hafta geçtiğinden kimse gelip Gestapo'ya bir şeyler bildiklerini ama bu zamana kadar sakladıklarını açıklama riskini göze almayacaktır. Bir söz vermek ve bunu uygulamak gerekmektedir: Kendi rızalarıyla gelip konu hakkında bilgi verenler işe karışmış bile olsalar affedileceklerdir.

Frank ikna olur, katillerin yakalanması amacıyla beş gün içinde gelip bildiklerini anlatanlar için bir af yasası çıkarır. Sonrasında artık Hitler ve Himmler'in kana susamışlıklarını durduramayacaktır.

Bayan Moravec bunu duyar duymaz ne anlama geldiğini anlar. Almanlar rest çekmektedirler. Beş güne kadar kimse paraşütçüleri ihbar etmezse, muhbirlerin himayesinde olacaklar ve hayatta kalma şansları da artacak demektir. Çünkü af süresi dolduktan sonra hiç kimse Gestapo'ya gitmeye cesaret edemeyecektir. O gün 13 Haziran 1942'dir. Aynı gün tanımadığı biri Bayan Moravec'in evine gelir. Adam apartman görevlisine Bayan Moravec'in ona bir evrak çantası bırakıp bırakmadığını sorar. O bir Çek'tir ama "Jan" parolasını kullanmamıştır. Apartman görevlisi hiçbir şey bilmediğini söyler. Adam gider. Karel Čurda onları bulamamıştır.

244

Moravec Teyze ailesini birkaç günlüğüne köye gönderir, ama onun Prag'da yapacak çok işi vardır. Çamaşır yıkar, ütü yapar, alışveriş yapar, her türlü gündelik işi halleder. Çok fazla dikkat çekmemek için apartman görevlisinin eşinden yardım alır. Her zaman elleri kolları paketlerle dolu görülmemeleri gerekir, doğal olarak paraşütçülerin yeri gizli kalmalıdır. Bu nedenle iki kadın Karl Meydanı'nda kalabalıkta ve çiçek tarhlarının arasında buluşurlar. Sonra Moravec Teyze, Resslova Caddesi'nden aşağı iner, kiliseye girer ve gözden kaybolur. Başka bir sefer de aynı tramvaya binerler ama apartman görevlisi torbaları bırakarak üç dört durak önce iner ve Moravec Teyze onları alır. Kilisenin mezar odasına fırından yeni çıkmış sıcak kekler, sigara, eski bir ocağı yakmak için alkol ve dış dünyadan haberler götürür. Çocukların hepsi, hava soğuk olduğu için biraz hastadır ama moralleri iyidir. Heydrich'in ölümü Lidice'yi unutturmasa da yaptıkları işin getirisini yavaş yavaş daha iyi anlarlar. Valčík, teyzeyi robdöşambrla karşılar. Yüzünün biraz solgun olduğu doğrudur ama şimdi ince bir bıyığı vardır ve bu ona farklı bir hava vermektedir. Ona köpeği Moula'yı sorar. Moula iyidir, apartman görevlisi onu büyük bir bahçeleri olan bir aileye vermiştir. Kubiš'in yüzünün şişi inmiş, hatta Gabčík az da olsa doğal yaşam sevincine kavuşmuştur. Yedi kişilik bu topluluk bir düzen kurmaya başlamıştır: Kahve yapmak istedikleri için bir fanilayı filtre haline getirmişlerdir. Moravec Teyze onlara kahve bulmaya çalışacağına söz verir. Bu arada öğretmen Zelenka, Direniş örgütüyle birlikte, casusların Reich'tan kaçmaları için bazı olası planlar üzerinde çalışmaktadır. Anthropoid, bir intihar görevidir ve hiç kimse onların nasıl geri dönebileceği üzerine düşünmemiştir. İlk etapta herkesi kırsal alana göndermek gerekmektedir. Ama

Gestapo'nun üzerinde onları tutuklamaları için hâlâ büyük baskı vardır ve şehir maksimum alarm durumundadır. Kaçış, beklemek zorundadır. Aziz Adolf yortusu çok yakındadır ve kutlamak için (gerekli bir bilgi: Teğmen Opálka'nın adı Adolf'tur) teyze onlara dana bifteği bulmak ister. Ayrıca onlara kaz ciğerli köfte de yapacaktır. Artık çocuklar ona "teyze" yerine "anne" demeye başlamışlardır. Askerî eğitim almış bu yedi adam, hiçbir yere kıpırdayamadıkları nemli mahzene kapatılmış halde çocuklar kadar savunmasız olduklarından, kendilerini bu anaç kadının ellerine bırakmışlardır. "Ayın 18'ine kadar dayanmamız gerekiyor," diye tekrarlar kadın. O gün ayın 16'sıdır.

245

Karel Čurda, Bredovska Caddesi'nde kaldırımda duruyor. Eskiden adı Wilsonovo olan merkez gara çıkan bu caddenin adı mahkûmların anısına "Mahkûmlar Caddesi" olarak değiştirilmiştir. Karşısında, köşede, gri taştan yapılmış, gösterişli ama iç karartıcı ve kesinlikle endişe uyandırıcı haliyle Peček Sarayı bulunur. Bu masif yapı Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Kuzey Bohemya'da neredeyse tüm kömür madenlerinin sahibi olan bir banker tarafından yaptırılmıştır. Belki de binanın cephesi, zenginliğinin kaynağı olan kömürü çağrıştırması için antrasit grisi tasarlanmıştır. Ama banker tam Alman işgali öncesinde ihtiyatlı davranmış ve İngiltere'ye gitmek için maden ocaklarını ve sarayı hükümete bırakmıştır. Peček Sarayı bugün hâlâ resmî bir bina, Ticaret ve Sanayi Bakanlığı binası olarak kullanılmaktadır. Ama 1942'de burası Bohemya-Moravya bölgesinin Gestapo genel merkezidir. Yaklaşık bin görevli, bu karanlık koridorlu,

gündüzün ortasında bile geceymiş hissi veren binada karanlık işler yapmaktadır. Başkentin merkezine kurulmuş, çağdaş teknolojilerle donatılmış, matbaası, pnömatik posta servisi, telefon santrali ve laboratuvarı olan bu yapı, işe yararlılık açısından kesinlikle Nazi polisi için çok uygundur. Sayısız yer altı odası ve mahzenleri Gestapo'nun özel ihtiyaçlarına uygun bir biçimde düzenlenmiştir. Genç bir *Standartenführer* olan Doktor Geschke tarafından idare edilmektedir. Fotoğrafını gördüğümde kanımı donduran bu adamın bıçak yaralı kadınsı cildi, deli gözleri, zalim ifadeli dudakları, yana yatırılmış saçları ve yarısı traş edilmiş kafası vardır. Kısacası Peček Sarayı, Prag'da Nazi terörüyle aynı görüntüdedir ve bu binanın önünde durmak bile cesaret ister. Karel Čurda bu cesarete sahiptir, üstüne üstlük yirmi milyon korunayla motive olmuştur. Arkadaşlarını ele vermek cesaret gerektirir. Olumlu ve olumsuz yanlarını iyi tartmak lazımdır. Nazilerin verdikleri sözü tutacaklarının garantisi yoktur. Čurda hayatının kumarını oynamaya hazırlanmaktadır: Servet ya da ölüm. Ama o bir maceracıdır. Özgür Çekoslovakya ordusuna da bu macera hevesiyle katılmıştır. Aynı hevesle potektorada özel görev almak için gönüllü olmuştur. Bununla birlikte, yurda dönmek pek de hoşuna gitmemiştir. Gizli işler yapmanın pek bir çekiciliği yoktur. Suikasttan beri Prag'a 60 kilometre uzaklıktaki Kolín köyünde ailesiyle birlikte kalmaktadır. Daha önce Pilsen'de Škoda olayında birlikte çalıştığı Valčík ve Kubiš'le, sonra birçok yer değiştirme dolayısıyla Gabčík ve Opálka'yla ve Direniş üyelerinin büyük bir kısmıyla tanışma fırsatı olmuştur. Bunların içinde, suikast için bisiklet ve çanta sağlayan Stavošların evini bilir. Moraveclerinkini de. Üç gün önce onlara neden uğradığını bilmiyorum. İhanet etmeye çoktan karar vermiş midir? Yoksa onlardan uzun süredir haber alamadığı için temas kurmaya mı

çalışmaktadır? Ama Prag'a ödül için gelmediyse ne için gelmiş olabilir? Kolin gibi güzel bir köyde ailesinin yanında güvende değil midir? Aslını söylemek gerekirse, değildir. Kolin 1942'de bir Alman idare merkezidir. Bohemya Yahudilerinin de toplanma merkezi orasıdır ve tren istasyonu Yahudilerin aktarıldığı Terezín'e bağlanan demiryolundaki duraklardan biridir. Čurda, Kolin'de oturan annesi ve kız kardeşini daha fazla tehlikeye atmak istememiş olabilir. Prag'a gelme sebebi belki de arkadaşlarının desteğini almak ve barınacak bir yer aramasıdır. Moraveclerin evine gittiğinde kapıyı kapalı bulmasının önemi nedir? Aslında Bayan Moravec onu beklemektedir, çünkü apartman görevlisi ona Kolin'den gelip gelmediğini sormuştur. Ama Bayan Moravec dışarıdadır. Olayların neden belli bir şekilde geliştiğini, kötü ve şakacı tesadüflerin mi yoksa yüce bir gücün iradesinin sonucu mu olduğunu asla bilemeyiz. Ne sebeple olursa olsun, 16 Haziran 1942 günü Karel Čurda kararını vermiştir. Paraşütçü arkadaşlarının nerede saklandığını bilmez. Ama yeterince bilgisi vardır.

Karel Čurda karşıya geçer, kendini büyük ahşap kapıyı bekleyen nöbetçiye tanıtır, önemli bilgiler vereceğini söyler. Sonra kocaman giriş holüne çıkan kırmızı halıyla kaplı büyük basamakları tırmanır ve kara sarayın taştan kursağında kaybolur.

246

Bay Moravec ve oğlunun Prag'a ne zaman ve neden geldiklerini bilmiyorum. Yalnızca birkaç günlüğüne dinlenmek için kırsal alana gittiklerini tahmin ediyorum. Belki de paraşütçülere yardım etmek isteyen genç oğlanın sabırsızlığı yüzünden ya da annesini daha fazla yalnız bırakmak istemediği için dönerler. Ya da belki

de babanın işleri vardır. Onun hiçbir şeyden haberi olmadığını söylüyorlar ama ben buna inanamam. Eşi paraşütçüleri eve aldığında onların birer izci olmadığını kesinlikle anlamış olmalı. Zaten birçok kez arkadaşlarından bir elbise, bir bisiklet, bir doktor ya da saklanacak bir yer bulmalarını istememiş midir? O halde tüm aile mücadeleye katılmıştır. İngiltere'ye mülteci olarak gitmiş bir RAF pilotu olan büyük oğulları da buna dâhildir. Haber alamadıkları bu büyük oğulları 7 Haziran 1944'te, Normandiya Çıkarması'nın ertesi günü, avcı uçağının düşmesiyle ölmüştür. Bu tarih o günden neredeyse iki yıl sonradır ve böyle zamanlarda bu süre sonsuzluk kadar uzundur.

247

Čurda artık dönüşü olmayan noktayı geçmiştir ama zafer kazanmış bir kahraman gibi karşılandığı söylenemez. Tüm gece süren sorgudan sonra –Gestapo, tanıklığının çok önemli olmasının hakkını vererek ona iyi bir dayak atar– karanlık koridordaki tahta banklardan birinde oturarak kaderinin belirlenmesini bekler. Bir dakika onunla yalnız kalan çevirmen sorar:

"Bunu neden yaptın?"

"Suçsuz insanların ölmesine artık dayanamıyordum."

Bir de yirmi milyon koruna vardır tabii. Elde edecek olduğu.

248

Bu acımasız ve dehşet dolu yıllar boyunca Moraveclerin korktuğu tek bir şey vardır ve bu sabah o şey gerçekleşecektir. Kapı çalınır, gelen Gestapo'dur. Almanlar anneyi, babayı ve çocuğu duvara yapıştırırlar ve sonra evi deliler gibi altüst ederler. "Paraşütçüler nerede?" diye bağırır Alman komiser ve ona eşlik eden çevirmen tercüme eder. Baba sakin bir şekilde onları tanımadığını söyler. Komiser diğer odalara bakmak için çıkar. Bayan Moravec tuvalete gitmek istediğini söyler. Bir Gestapo subayı ona tokat atar. Ama tam o anda şefi tarafından çağrılınca ortadan kaybolur. Moravec ısrar edince çevirmen ona izin verir. Bayan Moravec sadece birkaç dakikası kaldığını bilir, çabucak tuvalete kapanır. Siyanür kapsülünü çıkarır ve hiç tereddüt etmeden ısırır. Hemen ölür.

Salona döndüğünde komiser kadının nerede olduğunu sorar. Çevirmen olanları anlatır. Alman anında anlar. Öfkeden deliye dönmüş bir şekilde banyoya koşar ve kapıyı bir omuz darbesiyle açar. Bayan Moravcová hâlâ ayaktadır ve dudaklarında bir tebessüm vardır. Sonra yere yıkılır. "*Wasser*!" diye ulur komiser. Adamları su getirirler ve kadını umutsuzca hayata döndürmeye çalışırlar ama o ölmüştür.

Ama kocası hâlâ hayattadır. Ve oğlu da. Ata, Gestapo'nun adamlarının annesinin cansız bedenini taşıdığını görür. Komiser ona gülümseyerek yaklaşır. Ata ve babası, üstlerinde pijamalarıyla tutuklanıp götürülürler.

249

Ata'ya feci bir şekilde işkence ettiklerini söylemeye gerek yok. Öyle görünüyor ki ona bir kavanozun içinde yüzen annesinin kafasını göstermişler. "Şu ahşap sandığı görüyor musun, Ata?" Valčík'in sözleri gelmiş olmalı aklına. Ama bir sandığın annesi yoktur.

250

Ben Gabčík'im. Nasıl derler? Karakterime giriyorum. Kendimi Libena'yla kol kola, özgürlüğüne kavuşmuş Prag caddelerinde yürürken görüyorum. İnsanlar gülüyorlar, Çekçe konuşuyorlar, bana sigara ikram ediyorlar. Evliyiz ve Libena bir bebek bekliyor, yüzbaşılığa terfi etmişim, Başkan Beneš yeniden birleşmiş Çekoslovakya'nın başında, son model bir Škoda'nın direksiyonundaki Jan, yanında Anna'yla bizi ziyarete geliyor, başında yan taktığı bir şapka var. İngiliz sigarası içerek nehrin kıyısındaki bir *kaviareň*e bira içmeye gidiyoruz, savaş günlerini hatırlayarak kahkahalarla gülüyoruz. Mezar odasını hatırlıyor musun? Ne kadar soğuktu! Bir pazar günü nehir kenarında eşime sarılmışım, Josef de bize katılıyor; ve o hep sözünü ettiği Moravyalı nişanlısıyla Opálka... Moravecler de oradalar, bana bir puro veren albay da orada. Bize sosis getiren Beneš, kızlara da çiçekler sunuyor, onurumuza bir konuşma yapmak istiyor. Jan ve ben karşı çıkıyoruz; hayır, hayır, henüz bir konuşmanın zamanı değil. Libena gülüyor, tatlılıkla takılıyor bana, "kahramanım" diyor. Beneš konuşmasına Vyšerhad Kilisesi'nde başlıyor; hava serin, ben damat elbiseleri içindeyim, arkamdan kiliseye giren insanları

duyuyorum. Karl Meydanı'nda bir şiir okuyan Nezval'i duyuyorum. Golem hakkında, Faust hakkında bir Yahudi hikâyesi; altın anahtarlar, Nerudova Caddesi'ndeki mağazaların tabelaları ve rüzgâr silmeden önce bir duvarın üzerine yazılmış doğum günümü gösteren rakamlar...

Saatin kaç olduğunu bilmiyorum.

Ben Gabčík değilim ve hiçbir zaman da olamam. Bir iç monoloğun cazibesine sonuna kadar dayanıyorum ve belki de bunu yaparak bu belirleyici anda kendimi gülünç olmaktan koruyorum. Konunun ciddiyeti bahane olamaz. Saatin kaç olduğunu çok iyi biliyorum ve tamamen uyanık durumdayım.

Saat 4.00, Aziz Kiril ve Methodius Kilisesi'nin papazlara ayrılmış, taştan mezar bölmelerinde uyumuyorum.

Sokakta kara gölgeler gizli balelerini yapmaya başlarlar yine, ama bu sefer Lidice'de değil Prag'ın göbeğindeyiz. Pişmanlık duymak için vakit çok geçtir artık. Üstü kapalı kamyonlar, her yönden gelip kiliseyi merkeze alacak şekilde bir yıldız çizerler. Bir kontrol panelinden araçların ışıklı çizgilerinin ağır ağır hedefe yaklaştıklarını ama birleşmeden durduklarını görürüz. İki temel toplanma noktası, Resslova Caddesi'nin iki ucu, Vltava'nın kıyısı ve Karl Meydanı'dır. Farlar kapatılıp motorlar susturulur. Tüm kamyon tentelerinin altından şok bölükleri patırtıyla çıkar. Her kapının önünde, her kanalizasyon kapağının başında bir SS yerini alır. Ağır makineliler çatılara yerleştirilir. Gece yavaş yavaş çekilmektedir. Henüz yaz saati uygulaması olmadığı ve Prag, örneğin Viyana'dan biraz daha batıda olsa da bu soğuk, aydınlık sabah ışıkları şehri hâlâ uykudayken yakalayacak kadar doğuda olduğu için günün ilk ışıkları gökyüzünü ağartmaya başlamıştır. Evlerin etrafı, Komiser Pannwitz adamlarıyla geldiğinde çoktan sarılmıştır bile. Yanındaki çevirmen Karl Meydanı'ndaki çiçeklerin kokusunu solur. (Bu çevirmen, Bayan Moravec'in tuvalette

intihar etmesine neden olduktan sonra hâlâ görevde olduğuna göre işinde çok iyi olmalı!) Operasyonun sorumlusu Komiser Pannwitz'dir. Bu bir şereftir ama aynı zamanda ağır bir sorumluluktur. Öncelikle 28 Mayıs fiyaskosu tekrarlanmamalıdır; neyse ki bu eşi benzeri görülmemiş beceriksizlikte bir rolü yoktur. Eğer her şey iyi giderse mesleğinin en büyük başarısı bu olacaktır. Ama operasyon teröristlerin tutuklanması veya ölümünden başka bir şekilde sonuçlanırsa başı büyük belaya girecektir. Bugün herkes büyük oynar. Beklenen sonuçların alınamamasının liderlere karşı bir sabotaj olarak algınabileceği Alman tarafında bile bu böyledir; kendi hatalarını yok etmek veya adam öldürmeye olan susuzluklarını dindirmeleri gerektiğinde (ki burada iki faktör de geçerlidir) daha da fazla. Ne pahasına olursa olsun, günah keçileri... Bu Reich'ın sloganı olmalıydı. Pannwitz, patronlarının gözüne girmek için çaba harcamaz ve kim onu bu yüzden suçlayabilir ki? Onun mesleği polisliktir ve yöntemli bir şekilde ilerleyecektir. Adamlarına katı talimatlar verir. Kesin bir sessizlik. Birçok güvenlik kordonu. Çok sıkı bir kuşatma. O emir vermeden ateş etmek yok. Canlı ele geçirilmeleri gerekiyor. Onları öldürdüğünde birileri onu suçlayacağından değil ama canlı yakalanan her düşman on yeni tutuklama getirir. Ölüler konuşmazlar. Aslında Bayan Moravec'in cesedi onlara birkaç şey söylemiş sayılır. Pannwitz içten içe gülüyor mudur? Alman polisini üç haftadır gülünç duruma düşüren Heydrich'in katillerinin sonunda yakalanacak olması sinirlerini germiş olmalı. Ne de olsa içeride onu neyin beklediğini bilmemektedir. Önce ihtiyatla, kilisenin kapısını açması için bir adam gönderir. O anda hiç kimse Prag'ın bu sessizliğinin son dakikalarını sürdüğünü bilmez. Polis kapıyı çalar. Uzun bir süre geçer. Sonunda anahtar döner. Uykulu bir yardımcı rahip kapı pervazında görünür. Daha ağzını açmaya fırsat bulamadan bir darbe alır ve elleri

kelepçelenir. Yine de ona bu sabah ziyaretinin sebebini açıklamaları gerekir. Kiliseyi görmek istediklerini söylerler. Çevirmen, tercüme eder. Grup bir koridoru geçer, ikinci bir kapı açılır ve nefe girerler. Siyahlar içindeki adamlar örümcekler gibi her tarafa yayılırlar. Örümceklerden farklı olarak duvarlara tırmanamazlar ama yürürken ayak sesleri yüksek duvarlarda yankı yapar. Her yeri ararlar ama hiçbir şey bulamazlar. Sadece nefin üstündeki salona bakmamışlardır. Pannwitz kilitli parmaklıkların arkasında bir merdiven bulur, anahtarı ister. Ama rahip yardımcısı anahtarların kendisinde olmadığına yemin eder. Pannwitz kapının kilidini dipçikle kırar. Parmaklığı açtıkları anda yuvarlak –daha ziyade elips şeklinde– bir şey merdivenlerden aşağı yuvarlanır. Basamaklarda metal seslerini duyduğunda Pannwitz her şeyi anlamış olmalı, bundan eminim. Paraşütçüleri bulduğunu, onların yukarıdaki salona sığındıklarını, silahları olduğunu ve teslim olmayacaklarını anlar. Bomba patlar. Kiliseyi bir duman bulutu kaplar. Aynı anda Stenler sahneye çıkar. Çevirmene göre adamların arasında en hevesli olanları bağırmaya başlar. Pannwitz derhal adamlarına geri çekilmelerini söyler ama körleşmiş ve yönünü şaşırmış adamları her yöne ateş etmeye başlarlar, çapraz ateşte kalmışlardır. Kilise savaşı başlamıştır. Açıkça görünüyor ki ziyaretçiler buna hazırlıklı değildir. Belki de kolay olacağını düşünmüşlerdir, ne de olsa deri yağmurluklarının kokusu bile insanları korkudan dondurmaya yeter. Yani şaşırtma avantajı savunmadaki taraftadır. Gestapo bir şekilde yaralıları toplayıp oradan çıkarmayı başarır. Aniden iki taraf da ateş etmeyi keser. Pannwitz bir SS bölüğü gönderir ama onlar da paraşütçüler tarafından aynı şekilde karşılanırlar. Yukarıda, görünmeyen nişancılar işlerinin ehlidirler. Nefin tüm köşelerini tutmuşturlar; zaman harcayarak özenle nişan alır, fazla kurşun harcamadan ateş eder ve çoğunlukla da hedeflerini vururlar. Her ateş edişle-

rinde işgalcilerden biri çığlık atar. Geniş ve kullanışsız merdiven, salonu en sağlam barikattan bile daha zor girilir hale getirir. Saldırı ikinci bir geri çekilmeyle biter. Pannwitz onları ele canlı geçirmenin bir hayal olduğunu anlar. Çevredeki kaosa ilave olarak, biri karşı çatıya yerleştirilmiş olan makineli tüfeklerin ateş açması talimatını verir. MG42'ler şarjörlerini patlayarak kırılan camların üstüne boşaltırlar.

Salondaki üç kişi, Anthropoid'den Kubiš, *Out Distance*'tan Opalká ve Bioscope'tan Bublík, bu cam yağmurunun altında kalır. Ama ne yapacaklarını son derece iyi bilirler: merdivenden yukarı çıkışı engellemek (bu görev Opalká'nındır), kurşun kullanımını en aza indirmek, iyi nişan almak ve mümkün olan en fazla sayıda adamı öldürmek. Dışardakiler sabırsızlanarak çılgınca saldırırlar. Makineliler susunca, yeniden nefe akın ederler. Pannwitz'in, "*Attacke! Attacke!*" diye bağırdığı duyulur. İsabetli, kısa ateşler onları geri püskürtmeye yeter. Almanlar hızla kiliseye girip yavru köpekler gibi zırlayarak dışarı çıkarlar. İki saldırı dalgası arasında makineli tüfeklerle taşı bile delen yaylım ateşi açarlar. Kubiš ve iki arkadaşı misilleme yapamazlar, bu fırtınanın geçmesini beklerken kendilerini en iyi şekilde koruyabilmek için geniş kolonların arkasına sığınmışlardır. Neyse ki saldırganlar da bu ateş sırasında hareket edemezler. Yani MG42'ler iki tarafı da etkisiz hale getirir. Durum, üç paraşütçü için de çok tehlikelidir; dakikalar saatlere dönüşür ama direnmeye devam ederler.

Karl Hermann Frank olay yerine geldiğinde her şeyin çoktan bitmiş olacağını düşünürken, eşi benzeri görülmemiş bir kaosun ortasında, takım elbisesinin ve son derece sıkı bağlanmış kravatının içinde terleyerek, "*Attacke! Attacke!*" diye bağıran Pannwitz'i görür şaşkınlıkla. Saldırı dalgaları teker teker kırılır. Revire alınan yaralıların yüzlerinde bir rahatlama ifadesi belirir. Frank'ınsa yüzünde tam aksi bir ifade vardır. Gökyüzü mavidir,

hava güzeldir ama silahların gürültüsü herkesi uyandırmıştır. Şehirde kim bilir neler konuşuluyordur? Durum iyi görünmemektedir. Kriz zamanlarında eskiden beri görüldüğü gibi, lider astına yüklenir. Teröristleri hemen durdurmak gerekir. Bir saat sonra her iki taraftan da ıslıklar çalan kurşunlar atılmaya başlar yine. Pannwitz daha da yüksek sesle bağırır. *"Attacke! Attacke!"* Ama SS'ler merdiveni hiçbir zaman alamayacaklarını fark ederek taktik değiştirirler. Yuvayı en dipten temizlemek gerekmektedir. En becerikli (ya da en şanslı) olanları hedefi vurana kadar koruma ateşi, saldırı ateşi, yaylım ateşi açılır, el bombaları atılır. Üç saatlik çarpışmanın sonunda salonun kolonları arasında meydana gelen bir dizi patlamayla ortalık sessizliğe bürünür. Uzun dakikalar boyunca kimse kıpırdamaya bile yeltenemez. Sonunda birini yukarı gönderip bakmaya karar verirler. Merdivenden çıkacak asker, yazgısına boyun eğmiş ama endişeli bir biçimde belki de ölümüne sebep olacak silah seslerini bekler. Saldırı olmaz. Koridora girer. Duman dağılırken yerde hareketsiz yatan üç beden görür. Bunlardan biri ölüdür, diğer ikisi bilinçlerini kaybetmiş yaralılardır. Opalká ölmüştür ama Kubiš ve Bublík hâlâ nefes almaktadırlar. Hemen haberdar edilen Pannwitz bir ambulans çağırır. Bu beklenmedik bir fırsattır. Bu adamların hayatını onları sorguya çekmek için kurtarmak gerekir. Bir tanesinin bacakları kırılmıştır, diğerinin durumu da iyi değildir. Ambulans sirenini çalarak Prag sokaklarına dalar. Ama hastaneye varıldığında Bublík ölmüştür. Yirmi dakika sonra Kubiš de yaralarına yenik düşer.

Kubiš ölmüştür. Bunu yazmak zorunda kaldığım için çok üzgünüm. Onu daha iyi tanımak isterdim. Onu kurtarmak isterdim. Tanıklıklara göre salonun ucunda komşu binalara açılan, üç adamın kaçmasını sağlayabilecek bir kapı varmış. Ah, o kapıyı kullansalardı! Tarih tek gerçek alın yazısıdır. Onu her yönden

tekrar ele alıp okuyabilirsiniz ama yeniden yazamazsınız. Ne yaparsam yapayım, ne söylersem söyleyeyim, cesur Jan Kubiš'i, kahraman Jan Kubiš'i, Heydrich'i öldüren adamı hayata döndüremem. Uzun haftalar boyunca üzerinde çalıştığım bu sahneyi yazmak bana kesinlikle en küçük bir zevk bile vermedi. Hangi sonuç için zevk verecekti ki? Üç sayfa yazabilmek için sürekli kiliseye gidip gelmek. Ne için? Üç ölü için. Kubiš, Opalká ve Bublík, kahraman olarak öldüler ama sonuçta öldüler. Yaslarını bile tutmaya zamanım yok, çünkü tarih, bu sürüp giden alın yazısı, hiç durmuyor.

Almanlar molozları boşaltırlar ve hiçbir şey bulamazlar. Üçüncü adamın cesedini sokağa çıkarıp, kimliğini tespit etmek için Čurda'yı getirtirler. Hain başını eğer ve, "Opalká," diye mırıldanır. Pannwitz'in keyfi yerine gelir. Hedefi vurmuştur. Ve ambulanstaki diğer iki kişinin de Čurda'nın sorgulama sırasında adlarını verdiği, suikastı gerçekleştiren Jan Kubiš ve Jozef Gabčík olmasını umar. Gabčík'in ayaklarının altında olduğunu bilmez.

Silah sesleri kesildiği zaman Gabčík arkadaşının öldüğünü anlamıştır, çünkü hiçbirinin Gestapo'nun eline canlı düşmeyeceğini bilir. Şimdi yanında Valčík ve iki başka arkadaşıyla birlikte bekler: Bioscope'tan Jan Hrubý ve Tin'den Jeroslav Švarc. Sonuncu arkadaşı Londra'dan başka bir suikast için, işbirlikçi Emanuel Moravec'i öldürmek üzere gönderilmiştir. Gabčík Almanların mezar odasına saldırmalarını ya da onları bırakıp gitmelerini bekler.

Onların üstünde gidip gelirler ama bir şey bulamazlar. Kilise sanki bir depremden hasar görmüş gibidir ve bodruma giden kapağın üzerinde kimsenin kaldırmayı akıl edemediği bir halı vardır. İnsan ne aradığını bilmediği zaman bulması da güçleşir. Üstelik subayların ve polislerin sinirleri ciddi bir şekilde harap olmuştur. Herkes artık muhtemelen burada yapılacak bir

iş kalmadığını düşünür, görev bitmiştir ve Pannwitz, Frank'a oradan ayrılmayı önermek üzeredir. Ama adamlardan biri bir köşeden çıkardığı bir şey bulur ve onu şefine getirir. Bu bir kıyafettir ama bunun ceket mi, kazak mı, gömlek mi, yoksa çorap mı olduğunu bilmiyorum. Polisin içgüdüsü anında alarm verir. Nasıl olur da bu giysinin kilisede öldürülen üç adamdan birine ait olduğunu düşünmez bilmiyorum ama aramaya devam edilmesi emrini verir.

Kapağı bulduklarında saat yediyi geçmiştir.

Gabčík, Valčík ve diğer iki arkadaşları fareler gibidir. Saklandıkları yer onlara hapishane olmuştur ve hepsi bu deliğin aynı zamanda mezarları olacağına inanmaktadırlar. Ama beklerken orayı sığınakları yapacaktırlar. Kapak açılır ve SS üniformalı iki bacak görünür, hemen ateş ederler; bu, onları saran soğukkanlılığın göstergesidir. Bir çığlık. Bacaklar kaybolur. Durumları çok kötü ve ümitsizdir ama aynı zamanda, en azından kısa bir süre için, koro odasından çok daha güvenlidir. Kubiš ve arkadaşları, adamlardan daha yukarıda olmanın avantajından yararlanarak duruma hâkim olmuşlardır, burada ise tam tersi bir durum söz konusudur. Saldırgan yukarıdan gelir ama girişin darlığı SS'lerin teker teker inmelerini gerektirir. Bu da paraşütçülere onları tek tek vurmak için yeterince zaman kalmasını sağlar. Burada Thermopylae'deki[32] durum söz konusudur ama orada Leonidas'ın üstlendiği görevi Kubiš çoktan görmüştür. Sağlam kalın taş duvarlarla koruma altında olduklarından en azından biraz düşünmeye zaman bulurlar. Buradan nasıl çıkacaklardır? Yukarıdan, "Dışarı çıkın, size bir şey yapmayacağız," dendiğini duyarlar. Mezar odasından çıkmanın tek yolu bu kapaktır. Bir de birkaç metre yukarıda bir havalandırma mazgalı bulunmak-

32 Sparta Kralı I. Leonidas'ın komutasındaki Yunan şehir devletleri ittifakı ile I. Serhas komutasındaki Pers ordusu arasında yaşanan muharabe. (ç. n.)

tadır. Bir merdivenleri vardır, yani mazgala ulaşabilirler ama geçit çok dardır ve Resslova Caddesi'ne çıkmaktadır, ki orası da yüzlerce SS subayıyla doludur. "Size savaş esiri muamelesi yapılacak." Ayrıca birkaç basamakla eski, üzerine tahta çakılmış bir kapıya çıkılmaktadır, ama bu kapı, onu kırmayı başarsalar bile, nefe açılır ve orası da Almanlarla doludur. "Bana, size teslim olmanızı söylemem söylendi, işte ben de söylüyorum. Başınıza kötü bir şey gelmeyecek. Ve size savaş esiri muamelesi yapılacak." Paraşütçüler rahibin sesini tanırlar. Rahip Petřek, onları karşılayan ve kilisesinde saklayan rahiptir. İçlerinden biri cevap verir: "Biz Çek'iz, asla teslim olmayız. Anlıyor musunuz? Asla, asla!" Kuşkusuz bu kesinlikle Gabčík değildir. O olsa, "Çekler ve Slovaklar," diye tamamlardı. Bana göre bu Valčík olmalı. Ama bir ses tekrarlar: "Asla!" Ve cümlesini bir yaylım ateşiyle bitirir. Bu bana Gabčík'in tarzı gibi geliyor. (Ama gerçek şu ki bu konuda hiçbir fikrim yok.)

Şurası kesin ki, bütün yollar tıkalıdır. Hiç kimse mezar odasına giremez, hiç kimse de oradan çıkamaz. Dışarıda hoparlörler anons yapmaya devam ederler: "Teslim olun ve elleriniz havada dışarı çıkın, yoksa kiliseyi havaya uçururuz ve enkaz altında kalarak ölürsünüz." Her anonsa paraşütçüler bir kısa yaylım ateşiyle karşılık verirler. Direniş, sıklıkla sözsüz olmasına rağmen kendini güzel ifade etmektedir. Dışarıda sıraya dizilmiş SS subaylarından gönüllü olarak mezar odasına inmeleri istenir. Hiç kimseden ses çıkmaz. Kumandan tehditkâr bir ifadeyle tekrarlar. Birkaç benzi atmış asker ileri çıkar. Geriye kalanlar da gönüllü kabul edilir. Bir asker aşağı gönderilir. O da aynı şekilde karşılanır: Bacaklarına ateş edilir, bir çığlık kopar ve üstün ırktan bir adam daha bacaklarından yaralanır. Paraşütçülerin yeterince kurşunu varsa, bu sonsuza dek böyle sürecektir.

Gerçek şu ki bu hikâyeyi bitirmek istemiyorum. Bu dört adamın teslim olmamaya ve bir tünel kazmaya karar verdikleri o anı sonsuza kadar durdurmayı istiyorum. Hangi aletlerle bilmiyorum ama mazgalın altındaki duvarın sağlam olmayan briketlerden yapıldığını ve kırılabileceğini fark ederler. Belki de bir çıkış vardır, eğer taşın içini oyabilirsek... Kırılgan duvarın arkasında, güçlerini ikiye katlamaları gereken gevşek bir toprakla karşılaşırlar. Kanalizasyona kadar ne kadar mesafe vardır ya da lağım borusuna veya nehre ulaştıracak bir yola? Yirmi metre mi, on metre mi? Daha mı az? Elleri tetikte yedi yüz SS, yerlerinden çıkarmak zorunda oldukları, savaşmayı bilen, sanki içeride taburları varmış gibi kararlı ve etki altında kalmadan direnen dört adamın korkusuyla felç olmuş halde dışarıda beklerler. İçeride kaç adam olduğunu bile bilmemektedirler. (Sanki içeri bir bölük adam sığabilirmiş gibi! Bodrumun boyu yalnızca onbeş metredir.) Dışarıda Pannwitz emirler yağdırır ve dört bir yanda adamlar koşuşturur. İçeride umutsuzluğun enerjisiyle kazarlar. Belki de sadece savaşmış olmak için savaşırlar, belki de hiç kimse, bu saçma, çılgın, bu Hollywood öncesi kaçış planına inanmaz, ama ben inanıyorum. Bu dört adam kazarlar. İtfaiyecilerin sirenini duyduklarında ara verirler mi? Belki de siren yoktur. O korkunç gün orada olan itfaiye erinin tanıklığına tekrar göz gezdirmeliyim belki de. Gabčík toprağı kazarken zorlanarak inilder. Günlerdir çok üşüyen Gabčík, o anda terlemektedir. Eminim tünel fikri de ondan çıkmıştır. Doğası gereği son derece iyimserdir ve kazan da o olmalıdır; hareketsizliğe tahammülü yoktur. Kaderindeki ölümü, hiçbir şey yapmadan değil, elinden geleni yaparak beklemek ister. Kubiš bir hiç uğruna ölmüş olmayacaktır. Kubiš'in bir hiç uğruna öldüğü söylenmeyecektir. Nefe saldırıldığından beri mi kazıyorlar? Patlamaların sesinden yararlanarak kazı için vurulan darbelerin sesi bastırılabilir mi?

Bunları da bilmiyorum. Nasıl olur da insanlar, bir hikâye ve yıllardır etkisiyle yaşadığımız tarihî olaylar hakkında hem bu kadar çok şey hem de bu kadar az şey bilebilir? Ama ta içimde başaracaklarını biliyorum, bunu hissediyorum; bu tuzaktan çıkacaklar, Pannwitz'den kurtulacaklar, Frank öfkeden delirecek ve onlarla ilgili filmler yapılacak.

İtfaiyecinin lanet olası tanıklığı nerede?

Bugün 27 Mayıs 2008. Saat 8.00'e doğru itfaiyeciler geldiğinde her tarafta SS'leri ve kaldırımda yatan bir ceset görürler, çünkü hiç kimse Opalká'nın cesedini oradan kaldırmayı düşünmemiştir. Onlardan neler beklediklerini açıklarlalarken itfaiyeciler dinler. Bu parlak fikir Pannwitz'e aittir. Onları dumana boğarak dışarı çıkarmak, ya da bu işe yaramazsa, fareler gibi boğmak. Hiçbir itfaiyeci bu işi yapmak istemez. Bu arada sıralanmış itfaiyecilerden biri tısla: "Bu iş için bize güvenmeyin." İtfaiye şefinin soluğu tıkanır: "Bunu kim söyledi?" Ama hangi adam böyle bir işi yapmak için itfaiyeci olmuştur ki? Havalandırma mazgalını koruyan demir parmaklığı kırmak üzere bir gönüllü seçilir. Birkaç vuruşta parmaklık çöker. Frank alkışlar. Uzunluğu bir metreden az, genişliği otuz santim kadar olan bu aralıkta yeni bir savaş başlar: Almanlar için bilinmeze ve ölüme açılan kara delik, mezar odasındakiler içinse yine ölümcül bir ışık çizgisi. Bu küçük aralık, satranç tahtasındaki bütün taşların gözünü diktiği kare gibidir. Bu kareyi alırlarsa, beyazlar (çünkü bu kez oyuna başlayan ve öncelik sahibi olan siyahlardır) önemli bir avantaj kazanacak ve bütün engellere karşın kahramanca bir savunma yapabileceklerdir.

28 Mayıs 2008. İtfaiyeciler yangın hortumlarını havalandırma mazgalından içeri sokmayı başarırlar. Hortum, bir yangın musluğuna bağlanmıştır. Pompalar çalıştırılır. Su, içeri dolar.

29 Mayıs 2008. Su yükselmeye başlar. Gabčík, Valčík ve iki arkadaşlarının ayakları suyun içindedir. Bir gölge yaklaştığında hemen ateş ederler. Ama su yükselmeye devam eder.

30 Mayıs 2008. Su biraz yükselmektedir ama yavaşça. Frank sabırsızlanmaya başlar. Almanlar oradakileri duman altında bırakmak için mezar odasına göz yaşartıcı bombalar atarlar ama işe yaramaz çünkü bombalar suyun içine düşer. Bunu neden daha önce denemediler? Bu bir gizem. Sık sık yaptıkları gibi düzensiz ve aceleyle çalıştıklarını göz ardı etmiyorum. Bana Pannwitz, dikkatlice düşünen bir adammış gibi geliyor ama sanırım her askerî kararda söz sahibi değildir ve belki o da paniğe kapılmıştır. Gabčík, Valčík ve arkadaşlarının ayakları sudadır ama bu tempoyla giderse boğulmadan önce yaşlılıktan öleceklerdir.

1 Haziran 2008. Frank aşırı derecede gergindir. Zaman ilerledikçe paraşütçülerin bir çıkış yolu bulup kurtulmasından daha çok korkar. Hatta su onlara, aktığı yönü takip ederlerse bir kaçış yolu bulmaları için yardımcı bile olabilir, çünkü mezar odası tam olarak su geçirmez değildir. İçeridekiler organize olurlar. Birisi el bombalarını toplayıp dışarı atmakla meşguldür, ikincisi açmaya başladıkları tüneli kazar, üçüncüsü bir merdiven yardımıyla mazgaldan sokulan hortumdan kurtulmaya çalışır. Sonuncusu da yaklaşanları yaylım ateşine tutar. Taş duvarın diğer tarafında, iki büklüm olmuş askerler ve itfaiyeciler hortumu toplamaya ve kurşunlardan sakınarak yerine yerleştirmeye çalışır.

2 Haziran 2008. Almanlar, paraşütçülerin gözünü kamaştırması ve nişan almalarını engellemesi için devasa bir projektör yerleştirirler. Ama tam yakılmadan önce paraşütçüler sanki ironik bir ünlem işareti gibi, bir yaylım ateşiyle onu servis dışı bırakırlar.

3 Haziran 2008. Almanlar içeri hortumlar sarkıtıp onları suyla ya da dumanla boğmak için direnirler ama her defasında

paraşütçüler merdiveni teleskopik bir kol gibi kullanarak hortumu dışarı atarlar. Almanların hortumu bildiğim kadarıyla hâlâ açık olan nefteki kapaktan sokmamalarının nedenini anlayamıyorum. Belki de hortumlar çok kısadır ya da ihtiyaç duydukları teçhizatı nefe sokamazlar. Yoksa saldırganları tüm taktiksel uyanıklıklardan uzak tutan Tanrı'nın inayeti midir?

4 Haziran 2008. Su, paraşütçülerin dizlerine kadar ulaşır. Dışarıdakiler Čurda ve Ata Moravec'i getirirler. Ata konuşmayı reddeder ama Čurda yarıktan onlara seslenir: "Teslim olun, bana iyi davrandılar. Savaş esiri olacaksınız ve her şey yoluna girecek." Gabčík ve Valčík sesi tanırlar ve onlara kimin ihanet ettiğini anlarlar. Ona da her zamanki cevaplarını verirler: Yaylım ateşi. Yüzü şişmiş Ata, yarı yarıya ölüler dünyasına girmiş bir genç adamın dalgın havasıyla başını öne eğmiştir.

5 Haziran 2008. Birkaç metreden sonra tünelde toprak sertleşir. Paraşütçüler ateş etmeye konsantre olabilmek için kazmayı bırakmışlar mıdır? Buna inanamam. Daha da da şevkle kazmaya başlamış olmalılar. Gerekirse tırnaklarıyla kazacaklardır.

9 Haziran 2008. Frank'ın artık dayanacak gücü kalmamıştır. Pannwitz düşünmektedir. Mutlaka oraya bir giriş olmalıdır. Ölen rahipler mezar odasına koyulur. Cesetleri nereden indiriyor olabilirler? Kiliseyi aramaya devam ederler; molozları kaldırırlar, halıları sökerler, taşlara vurular, bakmadık delik bırakmazlar.

10 Haziran 2008. Sonunda bir şey bulurlar. Sunağın altındaki bir parke taşı, vurulunca altı boşmuş gibi ses çıkarır. Pannwitz itfaiyecileri çağırır ve taşı kırmalarını söyler. Yukarıda itfaiyeciler taşları delerken, aşağıda da paraşütçüler toprağı kazarlar. Bu anın bir fotoğrafı çekilseydi adı "yüzlerce kişiye ve ölüme karşı yarış" olurdu.

13 Haziran 2008. Yirmi dakika geçer. İtfaiyeciler boş yere kazmaktadırlar. Kötü Almancalarıyla, arkalarında duran silahlı

askerlere, bu taşı kullandıkları aletlerle kırmanın imkânsız olduğunu söylerler. Çok yorulan SS'ler onları gönderip dinamit getirirler. Patlayıcı uzmanları taşın etrafında çalışırlar. Hazırlıklar tamamlandığında kilise boşaltılır. Dışarıda herkesin geriye çekilmesi sağlanır. Aşağıdaki paraşütçüler de çalışmayı durdurmuş olmalı. Yukarıdaki gürültü patırtının durmasının ardınan gelen sessizlik onlara tehlike işareti vermiştir. Bir şey olmak üzeredir, bunun farkındadırlar. Patlamalar onları haklı çıkarır. Üstlerine bir toz bulutu çöker.

16 Haziran 2008. Pannwitz molozun kaldırılmasını söyler. Parke taşı ikiye bölünmüştür. Bir Gestapo kafasını açılan yarıktan içeri sokar. Anında etrafında kurşunlar ıslık çalar. Pannwitz mutlu bir ifadeyle gülümser. Girişi bulmuşlardır. SS'leri aşağı indirirler fakat yine bir sorun vardır: Ahşap küçük merdiven bir defada birden fazla kişinin içeri girmesini engellemektedir. İçeri giren ilk şanssız SS'ler, bovling kukaları gibi vurulurlar. Ama artık paraşütçüler üç farklı gediği kollamak zorundadırlar. Dikkatlerinin dağılmasından faydalanan bir itfaiyeci paraşütçülerin hortumu itmek için kullandığı merdiveni yakalar ve dışarı çeker. Frank alkışlar. İtfaiyeci cesaretinden dolayı ödül almalıdır. (Ama bağımsızlıktan sonra ceza alır.)

17 Haziran 2008. Durum giderek karışmaktadır. Paraşütçüler şimdi merdivenlerinden mahrum kalmışlardır ve sığınak her taraftan su almaya başlamıştır; hem gerçek hem de mecazi anlamda. SS'lerin iki girişi de ele geçirmesi ve havalandırma mazgalının yarattığı tehlikeyle birlikte paraşütçüler artık sonlarının geldiğini anlarlar. Hapı yemişlerdir ve bunu çok iyi bilirler. Eğer daha önce bırakmadılarsa da artık kazmayı bırakırlar ve tamamıyla düşmanlarını vurmaya odaklanırlar. İçeri el bombaları atılır ve bir asker kapaktan içeri girmeye çalışırken, Pannwitz yeni bir dalga askerin ana kapıdan girmesini emreder. İçeride

Stenler saldırganları püskürtmek için kurşun saçmaktadır. Kargaşa son haddindedir. Fort Alamo savaşı gibidir ve uzadıkça uzar. Her taraftan; kapaktan, merdivenden, mazgaldan aşağı inmeye başlamışlardır. Suya düştüğü için patlamayan el bombaları atılıp dururken, dört adam şarjörlerini kıpırdayan her şeyin üstüne boşaltırlar.

18 Haziran 2008. Son bir şarjörleri kalmıştır ve sanırım bu, çarpışmanın en şiddetli anında bile (belki de özellikle o anda) fark edilecek bir şeydir. Dört adam birbirleriyle konuşma ihtiyacı duymazlar. Gabčík ve Valčík birbirlerine gülümsemiş olmalı, bundan eminim, onları görebiliyorum. İyi bir savaş verdiklerini bilirler. Silahların gürültüsü dört boğuk silah sesiyle kesildiğinde öğlen olmuştur. Bu sessizlik Prag'ın üzerine tozdan bir kefen gibi çöker. SS'lerin hepsi sessizlik içinde beklemektedir; hiç kimse ne ateş etmeye ne de kımıldamaya cesaret eder. Herkes öylece durur. Pannwitz çok gergindir. Her koşulda göstermesi gereken yiğitliği göstermekten çok uzak, tereddüt içindeki bir SS subayına işaret eder, sonra kendi iki adamına ne olup bittiğini gidip görmelerini söyler. İlk basamakları büyük bir ihtiyatla inerler. Sonra durup iki küçük çocuk gibi kumandanlarına dönerler, ama kumandan, "*Weiter, weiter!*" diyerek devam etmelerini söyler. Kilisedeki herkes nefeslerini tutarak onları bakışlarıyla izlerler. İki adam mezar odasında gözden kaybolurlar. Uzun dakikalar geçer ve sonra Almanca seslenildiği duyulur. Subay tabancasını çıkarıp merdivenden aşağı iner, baldırlarına kadar ıslanmış pantolonuyla dışarı çıkar ve, "*Fertig!*" diye bağırır. Bitti. Suda dört ceset yüzmektedir: Gabčík, Valčík, Švarc ve Hrubý. Düşmanın eline düşmemek için kendilerini öldürmüşlerdir. Suyun üstünde yırtılmış banknotlar ve kimlik belgeleri vardır. Ortalığa saçılan eşyalar arasında küçük bir ocak, elbiseler, şilteler, bir de kitap bulunmaktadır. Duvarlarda kan lekeleri, ahşap merdivenin basa-

maklarında Almanlara ait bir kan birikintisi vardır. Ve içlerinde bir tek mermi bile kalmamış mermi kovanları. Son kurşunları kendileri için saklamışlardır.

Öğlen olmuştur. Sekiz yüz SS'in bu yedi adamın hakkından gelmeleri için sekiz saat gerekmiştir.

251

Hikâyem sonuna geldi ve kendimi tamamen boş hissediyorum; sadece boşaltılmış değil, boş. Burada bitirebilirim ama hayır, işler böyle yürümüyor. Bu hikâyede adı geçenler birer roman kahramanı değil, eğer öyle yansıttıysam, bu benim hatam, onları bu şekilde göstermek istemezdim. Yüreğimde bir ağırlıkla, 18 Haziran 1942'de öğle vakti hâlâ hayatta olanların başlarına neler geldiğini edebî bir dil kullanmadan ya da en azından kullanmak istemeden anlatacağım.

Haberleri izlediğimde, gazeteleri okuduğumda, insanlarla tanıştığımda, arkadaş çevrelerine girip çıktığımda, insanların hayatın saçma, dolambaçlı yollarına girip sonra nasıl çıkmaya çalıştıklarını gördüğümde, kendi kendime dünyanın gülünç, dokunaklı ve zalim bir yer olduğunu söylüyorum. Bunlar bu kitap için de geçerli bir bakıma. Hikâye zalim, kahramanlar dokunaklı ve ben de gülüncüm. Ama Prag'dayım.

Prag'dayım; ve korkarım ki son kez. Bu şehrin taştan hayaletleri, her zamanki gibi korkutucu, müşfik ya da ilgisiz mevcudiyetleriyle etrafımı sarıyor. Karl Köprüsü'nün altında beyaz tenli, esmer bir kadının uçucu kaçıcı bir heykeli andıran bedenini görüyorum. Yazlık bir elbise karnına ve uyluklarına yapışıyor, nehir çıplak göğsünün üzerinden akıyor ve memelerinde efsunlu

sözler kayboluyor. Nehrin suları akıntının sürükleyip götürdüğü erkeklerin kalplerini yıkıyor. Mezarlık her zaman olduğu gibi çoktan kapanmış. Liliova Caddesi'nde koşan bir atın nallarının kaldırımda çıkardığı sesler duyuluyor. Eski Prag'ın, simyacılar şehrinin masallarında ve efsanelerinde, şehir tehlikede olduğunda Golem'in geleceği söylenir. Golem, ne Yahudileri ne de Çekleri korumaya geldi. Yüzlerce yıllık bir lanetle donup kalmış demir adam, Terezín açıldığında, insanlar öldürüldüklerinde, zor kullanılarak ele geçirildiklerinde, sürgüne gönderildiklerinde, insanlara zulmedildiğinde, işkence edildiğinde, ateş edildiğinde, gaz verildiğinde, bu insanlar akla gelen her biçimde katledildiklerinde yerinden hiç kıpırdamadı. Gabčík ve Kubiš geldiklerinde zaten çok geç olmuş, felaket gelmişti; zaman sadece intikam zamanıydı. İntikamları hayranlık uyandırsa da kendileri, arkadaşları ve Çek halkı bunu pahalıya, çok pahalıya ödediler.

Efsanevi direniş örgütü Kırmızı Orkestra'nın Fransa kolunun şefi Leopold Trepper'in bir gözlemi vardır: Bir direnişçi düşman eline düştüğünde ve ona işbirliği yapması önerildiğinde iki seçeneği olur. Kabul etmek ya da etmemek. Eğer kabul ederse; her şeyi anlatmamak, bilgileri azar azar vermek ve zaman kazanmak suretiyle bu işten görülecek zararı azaltması mümkündür. Bu, Trepper'in yakalandığında uyguladığı stratejidir; A54 de böyle yapmıştır. Ama ikisi de çok yüksek düzeyde casuslardır. Çoğu zaman, işbirliği yapmayı kabul eden casus, o ana kadar en kötü işkencelere göğüs germiş olsa bile aniden çözülür. Casus o kararı verdiği an, Trepper'in unutulmaz sözleriyle ifade edersek, "ihanete, bataklığa batar gibi batar". Karel Čurda, Gestapo'ya sadece suikastı yapanların izini vermekle kalmamış, ülkesine döndüğünde temasa geçtiği, ona yardım eden herkesin adını vermiştir. Gabčík ve Kubiš'i *satmış* ama diğer bütün isimleri *vermiş*tir. Örneğin radyo vericisi Libuše'den bahsetmesi için hiçbir sebep yoktur.

Ayrıca Gestapo'yu Valčík'in grubu *Silver A*'den hayatta kalan son iki kişi olan Yüzbaşı Bartoš ve radyotelgrafçı Potuček'ten de haberdar etmiştir. Bu iz, onları Bartoš'un etrafının sarıldığı ve arkadaşları gibi intihar ettiği Pardubice'ye götürür. Ne yazık ki üzerinde, bir sürü adres içeren bir defter bulunur. Böylelikle Pannwitz iz sürmeye devam edebilecektir. İpuçları onu küçük bir köy olan Ležaky'ye götürür. Lidice, Hiroşima'ysa, bu köy de Nagazaki'dir. 26 Haziran günü, radyotelgrafçı Potušec, hâlâ hayatta olan son paraşütçü, Libuše'yle resmî bir haber ulaştırır: "Vericimle birlikte bulunduğum Ležaky köyü haritadan tamamen silinmiştir. Bize yardım eden insanlar tutuklandılar [sadece Almanlaştırmaya uygun buldukları iki sarışın kız hayatta kalacaktır]. Onların yardımıyla kendimi ve vericiyi kurtarabildim. O gün, Freda [Bartoš], Ležaky'de değildi. Şu anda nerede olduğunu bilmiyorum, o da benim nerede olduğumu bilmiyor. Şimdi yalnızım. Bir dahaki mesaj 28 Haziran, saat 23.00'te." Ormanda kaçar, başka bir köy bulur, onu yine bulurlar ama buradan da kaçmayı başarır. Aç, susuz, bitkin bir haldeyken, 2 Temmuz'da Predubice yakınlarında yakalanıp kurşuna dizilir. Onun son paraşütçü olduğunu söyledim ama bu doğru değil. Çünkü bir de eline bol para geçen, adını değiştiren, Alman soyundan biriyle evlenen ve yeni patronları için, iki taraflı çalışan bir casus haline gelen Čurda var. Bu sıralarda süper casus A54, Mauthausen'e gönderilir. Orada, Şehrazat'ın oynadığı oyunu oynayarak idamını sonsuza dek erteletmeyi başarır. Ama herkesin anlatacak bu kadar çok hikâyesi yoktur.

Ata Moravec ve babası, Kubiš'in nişanlısı Anna Molinová, Gabčík'in 19 yaşında ve büyük ihtimalle hamile olan nişanlısı Libena Fafek ve tüm ailesi, Novaklar, Švatoslar, Zelenkalar, Piskáčekler ve Khodllar... Çoğunu unutuyorum. Ortodoks rahip ve kilisedeki herkes, Pardubice halkı, paraşütçülere az ya da çok

yardımda bulunduğu düşünülen herkes tutuklanmış ve sürgün edilmiş, kurşuna dizilmiş ya da gaz odalarında öldürülmüşlerdir. Öğretmen Zelenka tutuklandığında siyanür kapsülünü yutabilecek zaman bulmuştur. Bisikletli küçük kızın annesi Bayan Nováková'nın çocuklarıyla birlikte gaz odasına götürülürken delirdiği söylenir. Bu ağdan sağ çıkabilen çok az insan olmuştur. Bunlardan biri de Moraveclerin apartman görevlisidir. Valčík'in sahibini kaybedince üzüntüden öldüğü söylenen köpeğini teslim ettiği adam. Bu köpek, o ev ararken peşine takılan köpektir. Ama bunlara, suikastla hiçbir ilgisi olmayanları da ilave etmek gerekir: rehineleri, Yahudileri, misilleme yaptıkları için hapse atılan ve öldürülen siyasi mahkûmları, bazı köylerin sakinlerini, masum mektubu Lidice katliamına neden olan Anna Maruščaková ve âşığını, tek suçları paraşütçülerin aileleri olmak olan insanları, Kubišleri, Valčíkleri... Hepsi Mauthausen'a gönderilip gaz odalarında öldürülmüşlerdir. Sadece Gabčík'in babası ve kızkardeşleri, Slovak olmaları nedeniyle bu katliamdan kurtulmuşlardır. Çünkü Slovakya işgal edilmiş bir devlet olmaktan çok bir uydu devlettir ve tehditkâr müttefikine yaltaklanmak için bile olsa yurttaşlarını idam etmeyerek bir çeşit bağımsızlığa sahip olabilmiştir. Sonuç olarak, suikast nedeniyle binlerce insan öldürülmüştür. Ama paraşütçüleri getirmekle, onlara yardım etmekle ve destek olmakla suçlanan insanların her biri, onları yargılayan Nazilere yaptıkları hiçbir şeyden pişman olmadıklarını ve vatanları için ölmekten onur duyacaklarını cesurca ifade etmişlerdir. Moravecler apartman görevlisini, Fafeklerse hayatta kalmayı başaran Ougun ailesini ele vermemişlerdir. Bu insanların anısına saygımı sunmak istiyorum, beceriksizce de olsa söylemeye çalıştığım bu. Ve ölen insanların anısına saygı ve taziye sunmanın her zaman bir miktar beceriksizlik içermesine rağmen, bunu söylemeden geçmek istemiyorum.

Bugün Gabčík, Kubiš ve Valčík, anılarına düzenlenen saygı törenleriyle ülkelerinde düzenli bir şekilde anılmaktadırlar. Suikast yerine yakın bölgelerde, her birinin adının verildiği birer cadde ve Slovakya'da adı Gabčíkovo olan bir köy bulunmaktadır. Ve rütbelerini yükseltmeye devam ediyorlar. Şu sıralarda yüzbaşı olduklarını sanıyorum. Onlara, doğrudan ya da dolaylı olarak yardım edenler, onlar kadar tanınmış değiller. Bu insanlara selam etmek için harcadığım karman çorman çabadan yorgun bir halde adları bilinmeden yok olup gitmelerine izin verdiğim yüzlerce, binlerce insanı düşünerek suçlulukla titriyorum. ama bu insanların biz onlardan söz etmesek de varolacaklarına inanmak istiyorum.

252

Nazilerin Heydrich'in anısına sunduğu en uygun şey, Hitler'in en çalışkan hizmetkârı için, cenaze töreninde yaptığı konuşma değildir ama muhtemelen şudur: 1942'de Polonya'da, Belzec, Sobibor ve Treblinka'nın açılmasıyla Yahudi katliamı başlar. 1942 Temmuz'undan 1943 Ekim'ine kadar iki milyondan fazla Yahudi ve 50 bin Roman bu program çerçevesinde yok edilir. Bu programın kod adı *Aktion Reinhard*'dır.

253

Bu Çek işçisi, bu 1943 Ekim'i sabahında kamyonetinin direksiyonunda ne düşünüyor acaba? Prag'ın dönemeçli yollarında, dudaklarının arasında sigarası, kafasında binbir endişeyle gidiyor.

Arabanın arkasında, yolların sarsıntısıyla kayan küçük kafeslerin ve tahta sandıkların sağa sola çarpma seslerini duyuyor. İşini bitirdikten sonra arkadaşlarıyla bir kadeh bir şeyler içmek istediğinden ya da geç kaldığı için arabayı kardan zarar görmüş asfaltta hızlı sürüyor. Kaldırımda koşan küçük sarışın silueti görmüyor. Bu küçük sarışın sadece çocuklara özgü bir hareketle, aniden caddeye fırlayınca adam fren yapıyor ama çok geç! Kamyonet çocuğa çarpıyor, çocuk kenardaki oluğa yuvarlanıyor. Şoför, ölümüne yol açtığı bu küçük çocuğun Lina ve Reinhard Heydrich'in en büyük oğulları Karl Heydrich olduğunu ve bu dikkatsizliğinin bir toplama kampına gönderilmesine neden olacağını bilmiyor.

254

Kod adı René, kod adı Karl, kod adı A54 olan Paul Thümmel, Terezin'de 1945 yılının nisan ayına kadar hayatta kalır. Ama müttefikler artık Prag kapılarına dayandığından Naziler ülkeyi boşaltmaktadır ve geride onları rahatsız edecek tanıklar bırakmak istemezler. Kurşuna dizmek üzere hücreye geldiklerinde Paul Thümmel hücre arkadaşından, eğer bir fırsatını bulursa Albay Moravec'e onu ne kadar takdir ettiğini söylemesini ister. Ve şu mesajı ekler: "Çekoslovak istihbarat servisleriyle çalışmak büyük bir zevkti. Böyle bittiği için üzgünüm. Tesellim, tüm bunların boş yere yapılmamış olmasıdır." Mesaj yerine ulaştırılmıştır.

255

"Nasıl olur da arkadaşlarınızı ele verirsiniz?"

"Eminim siz de bir milyon mark için bunu yapardınız, Sayın Yargıç."

Savaşın son günlerinde, Pilsen civarında Direniş tarafından tutuklanan Karel Čurda, yargılanır ve idama mahkûm edilir. 1947'de asılır. İskelede idamını gerçekleştirecek olan cellada müstehcen şakalar yapar.

256

Hikâyem bitti ve kitabımın da bitmesi gerekir. Ama böyle bir hikâyeyi bitirmenin mümkün olmadığını keşfediyorum. Babam beni arayıp son günlerde ölen, antropolog ve Ravensbrück'e gönderilmiş bir direnişçi olan Germaine Tillion anısına İnsanlık Müzesi'nde açılan bir sergiden kopyaladığı şu metni okudu:

> Yetmiş iki tutuklu üzerinde uygulanan, dirikesim deneyleri, Ravensbrück'ün en korkunç özelliklerinden biri olmuştur. 1942-1943 ağustosları arasında yapılan bu deneyler, Çekoslovakya *Gauleiter*'i Reinhard Heydrich'in ölümüne sebep olan yaraları tekrar oluşturmak amaçlı sakatlayan operasyonlar içeriyordu. Onu gazlı kangrenden kurtaramayan Profesör Gerhardt, sulfamid kullanılmış olsaydı da hiçbir şeyin değişmeyeceğini kanıtlamak istiyordu. Profesör genç kadınlara kasıtlı olarak virüs bulaştırmış ve bu kadınların çoğu ölmüştür.

Metindeki tutarsızlıklar bir yana, ("*Gauleiter*", "Çekoslovakya", "gazlı kangren"...) şimdi biliyorum ki bu hikâye benim için gerçek anlamda hiç bitmeyecek ve ben Londra'dan gelen Çekoslovak paraşütçülerin, 27 Mayıs 1942'de Heydrich'e karşı düzenledikleri suikast saldırısı hakkında yeni ayrıntılar öğrenmeye hep devam edeceğim.

"Her şeyden önce, hiçbir şeyin eksiksiz olması için çabalamayın," diyordu Barthes. İşte benim hep dikkatimden kaçan iyi bir öğüt.

257

Nezval'in şiirlerindeki gibi, paslı bir posta gemisi Baltık Denizi'nde süzülerek seyrediyor. Jozef Gabčík, Krakov sokaklarında geçirilmiş birkaç ayı ve Polonya'nın sisli kıyılarını geride bırakıyor. Onunla birlikte Çekoslovak ordusunun diğer hayaletleri de Fransa'ya doğru ilerleyen gemideler. Gemide yorgun, huzursuz, güvensiz, ama yine de işgalciye karşı savaşacakları için neşeli bir şekilde geziyorlar. Henüz ne Yabancı Lejyonu, ne Cezayir, ne Fransa seferi, ne de Londra'nın sisi hakkında bir şey biliyorlar. Dar koridorlarda bir kabin, bir sigara veya bir arkadaş aramak için beceriksizce dolaşırken birbirlerine rastlıyorlar. Gabčík dirseklerine dayanmış, denizi seyrediyor. Onunki gibi, denize kıyısı olmayan bir ülke insanı için, deniz çok olağanüstüdür. Kuşkusuz bu yüzden bakışları ufka –geleceğinin bu çok bariz sembolüne– değil, suya, kabaran dalgaların geminin gövdesine çarptığı, hipnotik ve aldatıcı bir hareketle geri çekilip tekrar çarptığı denize takılır. "Ateşin var mı, yoldaş?"=Gabčík, Moravya aksanını tanır. Çakmağın alevi yurttaşının yüzünü aydın-

latır. Gamzeli bir çene, sigara içmek için yaratılmışçasına kalın dudaklar ve çarpıcı gözlerinde dünyanın iyiliğini yansıtan bir ifade. "Adım Jan," der. Duman havaya yayılıp kaybolur. Gabčík sessizce gülümser. Yolculuk boyunca birbirlerini tanıyacak çok zamanları olacaktır. Gemide dolaşan sivil giyimli askerlerin gölgelerine başka gölgeler karışır. Yolunu şaşıran yaşlı adamlar, buğulu bakışlı yalnız kadınlar, küçük kardeşlerinin elini tutan akıllı çocuklar... Natacha'ya benzeyen genç bir kadın ellerini küpeşteye dayamış güvertede durmaktadır, eteğinin ucu hafifçe büktüğü bacağının üzerinde dans eder. Peki ya ben? Ben de oradayımdır, belki de.

"Şimdiye kadar bir ülkenin iki adama teslim ettiği en büyük görev size verildi. Adalete inanıyorsunuz, öç almak gerektiğine inanıyorsunuz. Değerlisiniz, isteklisiniz ve sadıksınız. Vatanınız için ölmeye hazırsınız. İçinizde büyüyen ve sizi giderek aşan bir şey haline geliyorsunuz, ama siz, yine de sizsiniz. Siz sadece basit bir insansınız. Siz bir insansınız. Siz Jozef Gabčik ya da Jan Kubiš'siniz ve tarihi siz yazacaksınız."

Prag, 1942. Anthropoid Operasyonu. Londra'dan gönderilen iki Çekoslovak paraşütçü, Gestapo şefi, Nazi istihbarat servisinin lideri, milyonlarca Yahudi'nin öldürülmesinden sorumlu olan "Prag Kasabı", "Sarışın Canavar" ve "III. Reich'ın en tehlikeli adamı" Reinhard Heydrich'i öldürmek üzere görevlendirilmişlerdir.

Hayal etmekte bile zorlandığımız bir insanlık suçunun ve tarihin akışını değiştiren bir suikastın anatomisi...

"Son derece kendine özgü bir eser... Dikkat çekici."
Martin Amis

"Muhteşem... Aşılamaz...
Yunan trajedilerine özgü mükemmel bir gerilim."
Mario Vargas Llosa, Nobel ödüllü yazar

"*HHhH* aklımı başımdan aldı. Binet'nin stili her şeyi bir araya getiriyor: Tarafsız bir gazetecinin dürüstlüğü, bir romancının şevki ve hikâye anlatma içgüdüsüyle destekleniyor. Okuduğum en iyi tarihî romanlardan biri."
Bret Easton Ellis

www.pegasusyayinlari.com
ISBN: 978-605-343-320-0